

**YOKSULLUK VE SOSYAL SERMAYE:
TRB1 BÖLGESİ'NDE (MALATYA, ELAZIĞ,
BİNGÖL, TUNCELİ) BİR ARAŞTIRMA**

Halim TATLI

**Doktora Tezi
İktisat Anabilim Dalı
Doç. Dr. E. Muhsin DOĞAN
2013
Her Hakkı Saklıdır**

**ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

Halim TATLI

**YOKSULLUK VE SOSYAL SERMAYE: TRB1 BÖLGESİ'NDE
(MALATYA, ELAZIĞ, BİNGÖL, TUNCELİ) BİR ARAŞTIRMA**

DOKTORA TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ

Doç. Dr. E. Muhsin DOĞAN

ERZURUM-2013

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TEZ BEYAN FORMU

22/07/2013

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “YOKSULLUK VE SOSYAL SERMAYE: TRB1 BÖLGESİ’NDE (MALATYA, ELAZIĞ, BİNGÖL, TUNCELİ) BİR ARAŞTIRMA” adlı eser-metin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, eser-metin kağıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim/Raporum sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

22/07/2013

Halim TATLI

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Doç. Dr. E. Muhsin DOĞAN danışmanlığında, Halim TATLI tarafından hazırlanan bu çalışma 22/07/2013 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından İktisat Anabilim Dalı'nda Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Ertuğrul DELİKTAŞ

İmza:

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Yusuf AKAN

İmza:

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Hüseyin ÖZER

İmza:

Jüri Üyesi : Doç. Dr. E. Muhsin DOĞAN

İmza:

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Ergün AKTÜRK

İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. 22/07/2013

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	V
ABSTRACT	VI
KISALTMALAR VE SİMGELER DİZİNİ.....	VII
ŞEKİLLER DİZİNİ	IX
ÇİZELGELER DİZİNİ	X
ÖNSÖZ.....	XIV
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

YOKSULLUĞUN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ, NEDENLERİ VE ÖLÇÜLMESİ

1.1. KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ.....	4
1.1.1. Yoksulluğun Kavramsal Çerçevesi.....	4
1.1.2. Yoksulluğun Türleri	8
1.1.2.1. Mutlak Yoksulluk	8
1.1.2.2. Göreli Yoksulluk	10
1.1.2.3. Objektif Yoksulluk-Subjektif Yoksulluk	11
1.1.2.4. Kronik ve Geçici Yoksulluk	12
1.1.2.5. Ultra Yoksulluk.....	13
1.1.2.6. Kırsal ve Kentsel Yoksulluk.....	13
1.1.2.7. Gelir Yoksulluğu-İnsani Yoksulluk.....	15
1.2. YOKSULLUĞUN ÖLÇÜLMESİ.....	16
1.2.1. Yoksulluk Sınırının Tanımlanması	16
1.2.2. Yoksulluğu Ölçme Yöntemleri ve Bileşik Yoksulluk Endeksleri.....	18
1.2.2.1. Yoksul Kişi Oramı Endeksi.....	18
1.2.2.2. Yoksulluk Açığı Endeksi	19
1.2.2.3. Yoksulluk Açığının Karesi Endeksi.....	20
1.2.2.4. FGT Endeksi (Foster, Greer and Thorbecke Index)	20
1.2.2.5. Sen Endeksi.....	21
1.2.2.6. Bileşik Yoksulluk Endeksleri	22
1.3. YOKSULLUĞUN NEDENLERİ.....	30

1.4. YOKSULLUKLA MÜCADELE YOLLARI.....	35
1.5. TÜRKİYE’DE YOKSULLUK ÖLÇÜMÜ	37

İKİNCİ BÖLÜM

SOSYAL SERMAYENİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ VE GÖSTERGELERİ

2.1. SERMAYE KAVRAMININ GELİŞİMİ, DİĞER TÜRLERİ VE BİR ÜRETİM FAKTÖRÜ OLARAK SOSYAL SERMAYE	41
2.1.1. Sermaye Kavramının Evrimi.....	41
2.1.2. Farklı Sermaye Türleri.....	44
2.1.2.1. Beşeri Sermaye	44
2.1.2.2. Entelektüel Sermaye	45
2.1.2.3. Kültürel Sermaye	46
2.1.3. Bir Üretim Faktörü Olarak Sosyal Sermaye	47
2.2. SOSYAL SERMAYENİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ.....	49
2.2.1. Sosyal Sermaye Kavramının Çeşitli Tanımları	49
2.2.2. Sosyal Sermaye Kavramının Tarihsel Gelişimi.....	57
2.3. SOSYAL SERMAYENİN TÜRLERİ	58
2.3.1. Bağlayıcı (Bonding) Sosyal Sermaye	58
2.3.2. Köprü Kuran (Bridging) Sosyal Sermaye.....	59
2.3.3. Bağlantı Kuran (linking) Sosyal Sermaye.....	59
2.3.4. Yapısal, Bilişsel ve İlişkisel Sosyal Sermaye	60
2.4. SOSYAL SERMAYENİN BOYUTLARI	61
2.4.1. Grup ve Sosyal Ağlar	63
2.4.2. Güven	64
2.4.3. Sosyal Normlar	66
2.4.4. İletişim ve Enformasyon	67
2.5. İKTİSAT DİSİPLİNİNDE SOSYAL SERMAYE VE EKONOMİK YAPIYA ETKİLERİ.....	68
2.5.1. Sosyal Sermaye ve Ekonomik Kalkınma	69
2.5.2. Sosyal Sermaye ve İşgücü Piyasası	72
2.5.3. Sosyal Sermaye ve Rekabetçilik.....	75
2.6. SOSYAL SERMAYENİN YARARLARI VE ZARARLARI	77

2.7. SOSYAL SERMAYENİN ÖLÇÜMÜ	79
2.8. SOSYAL SERMAYENİN GELİŞTİRİLMESİ.....	82
2.9. SOSYAL SERMAYE VE YOKSULLUK.....	83

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TRB1 BÖLGESİNDE (MALATYA, ELAZIĞ, BİNGÖL VE TUNCELİ) YOKSULLUK VE SOSYAL SERMAYE ÜZERİNE BİR UYGULAMA

3.1. LİTERATÜR ÖZETİ	86
3.2. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ, AMACI, KAPSAMI VE YÖNTEMİ.....	90
3.2.1. Araştırmanın Önemi ve Amacı.....	90
3.2.2. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi	91
3.3. TRB1 BÖLGESİ'NDE SOSYOEKONOMİK YAPI	91
3.4. ARAŞTIRMA VERİ SETİNİN OLUŞTURULMASI VE YÖNTEMİ	95
3.4.1. Araştırmanın Anakütlesi.....	95
3.4.2. Örnek Büyüklüğünün Belirlenmesi.....	96
3.4.3. Anketin Hazırlanması ve Uygulanması.....	97
3.4.4. Verilerin İşlenmesi ve Çözümlemesi	99
3.4.5. Yoksulluğun Ölçülmesi.....	100
3.4.6. Sosyal Sermayenin Ölçülmesi	101
3.5. UYGUN ANALİZ YÖNTEMİNİN BELİRLENMESİ.....	101
3.6. EKONOMETRİK MODEL	102
3.6.1. Logit Model.....	105
3.6.2. Araştırmanın Modeli ve Değişkenleri.....	109
3.7. TAHMİN VE TEST YÖNTEMLERİ	112
3.7.1. Modelin Tahmini.....	112
3.7.2. Tahmin Sonuçlarının Testi.....	114
3.7.2.1. Hipotez Testleri	114
3.7.2.2. Modelin Uyum İyiliğinin Ölçülmesi	116
3.7.2.3 Logit Regresyon Modelinde İlişki ölçümü	116
3.8. BULGULAR.....	117
3.8.1. Malatya İline Ait Örnekleminin Bulguları	118
3.8.1.1. Malatya İline Ait Örneklem Özellikleri	118

3.8.1.2. Malatya İli Örnekleminin Yoksulluk Durumunun Değerlendirilmesi.....	122
3.8.1.3. Malatya İli Örnekleminin Sosyal Sermaye Düzeyinin Değerlendirilmesi	128
3.8.1.4. Malatya İli Örneklemine Ait Tanımlayıcı İstatistikler	130
3.8.1.5. Malatya İline Ait Logit Modelin Sonuçları.....	131
3.8.2. Elazığ İline Ait Örneklemin Bulguları	137
3.8.2.1. Elazığ İline Ait Örneklem Özellikleri.....	137
3.8.2.2. Elazığ İline Ait Örneklemin Yoksulluk Durumunun Değerlendirilmesi	141
3.8.2.3. Elazığ Örnekleminin Sosyal Sermaye Düzeyinin Değerlendirilmesi.....	147
3.8.2.4. Elazığ İli Örneklemine Ait Tanımlayıcı İstatistikler	148
3.8.2.5. Elazığ İline Ait Logit Modelin Sonuçları	149
3.8.3. Bingöl İline Ait Örneklemin Bulguları.....	154
3.8.3.1. Bingöl İline Ait Örneklemin Özellikleri.....	154
3.8.3.2. Bingöl İli Örnekleminin Yoksulluk Durumunun Değerlendirilmesi.....	158
3.8.3.3. Bingöl İli Örnekleminin Sosyal Sermaye Düzeyinin Değerlendirilmesi	164
3.8.3.4. Bingöl İli Örneklemine Ait Tanımlayıcı İstatistikler	165
3.8.3.5. Bingöl İline Ait Logit Modelin Sonuçları.....	166
3.8.4. Tunceli İline Ait Örneklemin Bulguları.....	171
3.8.4.1. Tunceli İline Ait Örneklemin Özellikleri	171
3.8.4.2. Tunceli İli Örnekleminin Yoksulluk Durumunun Değerlendirilmesi.....	175
3.8.4.3. Tunceli İli Örnekleminin Sosyal Sermaye Düzeyinin Değerlendirilmesi.....	182
3.8.4.4. Tunceli Örneklemine Ait Tanımlayıcı İstatistikler	183
3.8.4.5. Tunceli İline Ait Logit Modelin Sonuçları.....	184
SONUÇ ve DEĞERLENDİRME.....	189
KAYNAKÇA.....	204
EKLER	230
ÖZGEÇMİŞ.....	234

ÖZET**DOKTORA TEZİ****YOKSULLUK VE SOSYAL SERMAYE: TRB1 BÖLGESİ'NDE (MALATYA, ELAZIĞ,
BİNGÖL, TUNCELİ) BİR ARAŞTIRMA****Halim TATLI****Temmuz 2013, 234 sayfa****Tez Danışmanı: Doç. Dr. E.Muhsin DOĞAN****Jüri: Prof. Dr. Ertuğrul DELİKTAŞ****Prof. Dr. Yusuf AKAN****Prof. Dr. Hüseyin ÖZER****Doç. Dr. E. Muhsin DOĞAN****Yrd. Doç. Dr. Ergün AKTÜRK**

Bu tezin amacı, sosyal sermayeyi mikroekonomik bir bakış açısıyla inceleyerek yoksulluğun azaltılmasında bir etkisinin olup olmadığını araştırmaktır. Bu amaçla çalışmada yoksulluk olgusu ve sosyal sermaye kavramları tarihsel bir süreç içinde incelenerek, sosyal sermayenin yoksulluğun azaltılmasındaki etkileri ile ilgili literatürdeki tartışmalara yer verilmektedir. Uygulama bölümünde ise TRB1 Bölgesindeki dört ilin kent merkezinde yaşayan 1599 hanehalkı reisine uygulanan bir anket ile toplanan veriler ile analiz edilmiştir. Her il için kurulan ekonometrik logit modeller tahmin edilmiş ve elde edilen sonuçlar ışığında yoksulluğu etkileyen faktörler belirlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca çalışmanın bulguları ile çeşitli ülkelerde yapılmış uygulamalı çalışmaların bulguları tartışılmıştır.

Tahmin edilen dört modelin sonuçları; sosyal sermayenin, hanehalkı reislerinin yoksulluğunun azaltılmasında önemli rol oynadığını ortaya koymaktadır. Hanehalkı reislerinin yoksulluk durumunu etkileyen diğer önemli faktörler; Malatya için tahmin edilen modelde hanehalkı reisinin eğitim durumu, yaşı, bakmakla yükümlü olduğu kişi sayısı ve konut sahipliği; Elazığ için tahmin edilen modelde, hanehalkı reisinin eğitim durumu, cinsiyeti ve bakmakla yükümlü olduğu kişi sayısı; Bingöl için tahmin edilen modelde hanehalkı reisinin eğitim durumu, yaşı, cinsiyeti, bakmakla yükümlü olduğu kişi sayısı ve çalışma durumu; Tunceli için tahmin edilen modelde hanehalkı reisinin eğitim durumu ve bakmakla yükümlü olduğu kişi sayısıdır.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, Sosyal Sermaye, TRB1 Bölgesi (Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli), Logit Model

ABSTRACT**Ph. D. DISSERTATION****POVERTY AND SOCIAL CAPITAL: A RESEARCH IN TRB1 REGION (MALATYA, ELAZIĞ, BİNGÖL, TUNCELİ)****Halim TATLI****Advisor: Assoc.Prof.Dr. E.Muhsin DOĞAN****2013 - Page: 234****Jury: Prof. Dr. Ertuğrul DELİKTAŞ
Prof. Dr. Yusuf AKAN
Prof. Dr. Hüseyin ÖZER
Assoc. Prof. Dr. E.Muhsin DOĞAN
Assist. Prof. Dr. Ergün AKTÜRK**

The purpose of this thesis is to estimate whether social capital has an effect of reduction on poverty by examining it from the perspective of micro economy. For this purpose, the phenomenon of poverty and the concept of social capital have been examined in a historical process, and the effects of social capital on the reduction of poverty tackled in the literature discussions have been given. In the application part of the thesis, data collected through a questionnaire applied to 1599 heads of household who live in the city center of four provinces in TRB1 region has been analyzed. Econometric logit models established for each province was estimated and in the light of the results obtained, the factors affecting poverty were determined. Moreover, the study findings were taken into discussions with the findings of the practical works done in various countries.

The estimated results of the four models reveal that social capital plays an important role in reducing the poverty of household heads. Other important factors that affect the poverty status of household heads are as follows; in the model estimated for Malatya, the educational status, age, number of dependents, and home ownership of the head of the household; in the model estimated for Elazığ the educational status, gender, number of dependents of the household head; in the model estimated for Bingöl the educational status, age, gender, number of dependents and employment status of the household head; and in the model estimated for Tunceli the educational status and number of dependents of the household head.

Keywords: Poverty, Social Capital, TRB1 Region (Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli), Logit Model

KISALTMALAR VE SİMGELER DİZİNİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ADNKS	: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
AGÜ	: Az Gelişmiş Ülke
BDF	: Birikimli Dağılım Fonksiyonu
BM	: Birleşmiş Milletler
ÇBYE	: Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi
DB	: Dünya Bankası
DDA	: Dünya Değerler Araştırması
DOM	: Doğrusal Olasılık Modeli
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
EUİGE	: Eşitsizliğe Uyarlanmış İnsani Gelişim Endeksi
EYO	: En Yüksek Olabilirlik
FAO	: Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (<i>Food and Agriculture Organization of the United Nations</i>)
FGT	: Foster-Greer-Thorbecke
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
HBA	: Hanehalkı Bütçe Anketi
HL	: Hosmer-Lemeshow
IMF	: Uluslararası Para Fonu (<i>International Monetary Fund</i>)
İİBF	: İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İGE	: İnsani Gelişme Endeksi
İGR	: İnsani Gelişme Raporu
İLO	: Dünya Sağlık Örgütü (<i>International Labour Organization</i>)
KOSGEB	: Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (<i>Organisation for Economic Cooperation and Development</i>)
OYF	: Olasılık Yoğunluk Fonksiyonu

VIII

SGP	: Satınalma Gücü Paritesi
SSE	: Sosyal Sermaye Endeksi
TC	: Türkiye Cumhuriyeti
TCEE	: Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi
TDK	: Türk Dil Kurumu
TESEV	: Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı
TODAİE	: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü
TÜFE	: Tüketici Fiyatları Endeksi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (<i>United Nations Development Programme</i>)
WB	: Dünya Bankası (<i>World Bank</i>)
WP	: Çalışma Belgesi (<i>Working Paper</i>)
YAKE	: Yoksul Açığı Karesi Endeksi
YKO	: Yoksul Kişi Oranı

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1.1. İnsani Gelişim Endeksinin Boyutları.....	24
Şekil 1.2. Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksinin Unsurları	27
Şekil 1.3. Yoksulluğun Nedenleri Teorilerinin Kavramsal Haritası	31
Şekil 2.1. Sosyal Sermayenin Boyutları	62
Şekil 2.2. Sosyal Sermayenin Ekonomik Etkisi	69
Şekil 2.3. İş Gücü Piyasasında Sosyal Sermayenin Etkisi.....	75
Şekil 3.1. TRB1 Bölgesi'nin Haritası.....	92
Şekil 3.2. Logit Model	107

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 1.1. 2010 İGE ile Önceki Yıllardaki İGE Arasındaki Farklar	23
Çizelge 1.2. Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Fert Yoksulluk Oranları	40
Çizelge 2.1. Sosyal Sermayenin Zaman İçinde Değişen Anlamı	43
Çizelge 2.2. DDA Verilerine Göre Seçilmiş Bazı Ülkelerin Güven Düzeyleri	80
Çizelge 2.3. Putnam'ın Sosyal Sermaye Endeksinin Bileşenleri.....	81
Çizelge 3.1. TRB1 Bölgesinin Toplam Nüfusu	95
Çizelge 3.2. TRB1 Bölgesi Nüfusunun Cinsiyet İtibarıyla Dağılımı *	95
Çizelge 3.3. ADNKS'ye göre TRB1 Bölgesindeki İllerin Kent Merkezi Nüfusları	96
Çizelge 3.4. Her İl İçin Örneklem Büyüklüğü.....	97
Çizelge 3.5. Sosyal Sermaye Boyutları ve Göstergeleri	98
Çizelge 3.6. Türkiye'nin 2009-2012 Yılları Arası Hanehalkı Büyüklüğüne Göre Yoksulluk Sınırları.....	100
Çizelge 3.7. Bağımlı Değişkenin Türüne Göre Regresyon Modelleri.....	104
Çizelge 3.8. Ekonometrik Modelin Değişkenleri	111
Çizelge 3.9. Malatya Örnekleminin Özellikleri: Yaş.....	118
Çizelge 3.10. Malatya Örnekleminin Özellikleri: Cinsiyet	119
Çizelge 3.11. Malatya Örnekleminin Özellikleri: Medeni Durum	119
Çizelge 3.12. Malatya Örnekleminin Özellikleri: Hanehalkı Reisinin Eğitim Durumu	119
Çizelge 3.13. Malatya Örnekleminin Özellikleri: Hanehalkı Reisinin İşteki Durumu	120
Çizelge 3.14. Malatya Örnekleminin Özellikleri: Konut Sahipliği	120
Çizelge 3.15. Malatya Örnekleminin Özellikleri: Hanehalkı Reisinin Çalışma Durumu.....	120
Çizelge 3.16. Malatya Örnekleminin Özellikleri: Borç Durumu.....	121
Çizelge 3.17. Malatya Örnekleminin Özellikleri: Hanehalkı Reisinin Ortalama Aylık Geliri.....	121
Çizelge 3.18. Malatya Örnekleminin Özellikleri: Hanehalkı Büyüklüğü.....	122
Çizelge 3.19. Malatya Örnekleminin Özellikleri: Hanehalkı Reisinin Bakmakla Yükümlü Olduğu Kişi Sayısı	122
Çizelge 3.20. Malatya Örneklemindeki Hanehalkı Reisinin Yoksulluk Durumu.....	123
Çizelge 3.21. Yaş Grupları İtibarıyla Yoksulluk Durumu	123
Çizelge 3.22. Cinsiyet İtibarıyla Yoksulluk Durumu	123
Çizelge 3.23. Medeni Hal İtibarıyla Yoksulluk Durumu.....	124
Çizelge 3.24. İşteki Durum İtibarıyla Yoksulluk Durumu	124
Çizelge 3.25. Hanehalkı Reisinin Eğitim Durumuna Göre Yoksulluk Durumu.....	125
Çizelge 3.26. Hanehalkı Reisinin Ortalama Aylık Geliri İtibarıyla Yoksulluk Durumu.....	126
Çizelge 3.27. Hanehalkı Büyüklüğü İtibarıyla Yoksulluk Durumu.....	126
Çizelge 3.28. Hanehalkı Reisinin Bakmakla Yükümlü Olduğu Kişi Sayısı İtibarıyla Yoksulluk Durumu.....	127
Çizelge 3.29. Çalışma Durumu İtibarıyla Yoksulluk.....	127
Çizelge 3.30. Borç Durumu İtibarıyla Yoksulluk.....	128
Çizelge 3.31. Hanehalkı Reisinin Konut Sahipliği Durumuna Göre Yoksulluk	128

Çizelge 3.32. Malatya'daki Hanehalkı Reislerinin Sosyal Sermaye Alt Boyutlarının Ortalama Puanlarının Dağılımı	129
Çizelge 3.33. Malatya'da Sosyal Sermaye Alt Boyutları ve Yoksulluk İlişkisi	129
Çizelge 3.34. Malatya İli Örnekleme Ait Tanımlayıcı İstatistikler	130
Çizelge 3.35. Malatya İli için Tahmin Edilecek Logit Modele Girebilecek Aday Nicel Değişkenler.....	131
Çizelge 3.36. Malatya İli için Tahmin Edilecek Logit Modele Girebilecek Aday Nitel Değişkenler.....	132
Çizelge 3.37. Malatya İli için Tahmin Edilen Logit Modele Ait Bulgular	133
Çizelge 3.38. Malatya İli için Logit Modeldeki Değişkenlerin Yoksul Olma Olasılığında Meydana Getirdikleri Yüzde Değişim ve Marjinal Etkiler	133
Çizelge 3.39. Malatya İline Ait Logit Modelinin Sınıflandırma Tablosu.....	136
Çizelge 3.40. Elazığ Örnekleminin Özellikleri: Yaş	137
Çizelge 3.41. Elazığ Örnekleminin Özellikleri: Cinsiyet	137
Çizelge 3.42. Elazığ Örnekleminin Özellikleri: Medeni Durum	137
Çizelge 3.43. Elazığ Örnekleminin Özellikleri: Hanehalkı Reisinin Eğitim Durumu	138
Çizelge 3.44. Elazığ Örnekleminin Özellikleri: Hanehalkı Reisinin İşteki Durumu	138
Çizelge 3.45. Elazığ Örnekleminin Özellikleri: Hanehalkı Reisinin Konut Sahipliği.....	139
Çizelge 3.46. Elazığ Örnekleminin Özellikleri: Hanehalkı Reisinin Çalışma Durumu.....	139
Çizelge 3.47. Elazığ Örnekleminin Özellikleri: Hanehalkı Reisinin Borç Durumu	139
Çizelge 3.48. Elazığ Örnekleminin Özellikleri: Hanehalkı Reisinin Ortalama Aylık Geliri.....	140
Çizelge 3.49. Elazığ Örnekleminin Özellikleri: Hanehalkı Büyüklüğü.....	140
Çizelge 3.50. Elazığ Örnekleminin Özellikleri: Hanehalkı Reisinin Bakmakla Yükümlü Olduğu Kişi Sayısı	140
Çizelge 3.51. Elazığ Örnekleminin Özellikleri: Hanehalkı Reisinin Yoksulluk Durumu	141
Çizelge 3.52. Yaş Grupları İtibarıyla Yoksulluk Durumu	141
Çizelge 3.53. Cinsiyet İtibarıyla Yoksulluk Durumu	142
Çizelge 3.54. Medeni Hal İtibarıyla Yoksulluk Durumu.....	142
Çizelge 3.55. Hanehalkı Reisinin Eğitim Durumuna Göre Yoksulluk Durumu.....	143
Çizelge 3.56. İşteki Durum İtibarıyla Yoksulluk Durumu	144
Çizelge 3.57. Hanehalkı Reisinin Ortalama Aylık Geliri İtibarıyla Yoksulluk Durumu	144
Çizelge 3.58. Hanehalkı Büyüklüğü İtibarıyla Yoksulluk Durumu.....	145
Çizelge 3.59. Hanehalkı Reisinin Bakmakla Yükümlü Olduğu Kişi Sayısı İtibarıyla Yoksulluk Durumu.....	145
Çizelge 3.60. Çalışma Durumu İtibarıyla Yoksulluk.....	146
Çizelge 3.61. Borç Durumu İtibarıyla Yoksulluk.....	146
Çizelge 3.62. Hanehalkı Reisinin Konut Sahipliği Durumuna Göre Yoksulluk	147
Çizelge 3.63. Elazığ'daki Hanehalkı Reislerinin Sosyal Sermaye Alt Boyutlarının Ortalama Puanlarının Dağılımı	147
Çizelge 3.64. Elazığ'da Sosyal Sermaye Alt Boyutları ve Yoksulluk İlişkisi	148
Çizelge 3.65. Elazığ İli Örnekleme Ait Tanımlayıcı İstatistikler	149

Çizelge 3.66. Elazığ İli için Tahmin Edilecek Logit Modele Girebilecek Aday Nicel Değişkenler	149
Çizelge 3.67. Elazığ İli için Tahmin Edilecek Logit Modele Girebilecek Aday Nitel Değişkenler	150
Çizelge 3.68. Elazığ İli için Tahmin Edilen Logit Modele Ait Bulgular	151
Çizelge 3.69. Elazığ İli için Tahmin Edilen Logit Modele Ait Bağımsız Değişkenlerin Yoksul Olma Olasılığında Meydana Getirdikleri Yüzde Değişim ve Marjinal Etkiler	151
Çizelge 3.70. Elazığ İline Ait Logit Modelin Sınıflandırma Tablosu	153
Çizelge 3.71. Bingöl Örnekleminin Özellikleri: Yaş	154
Çizelge 3.72. Bingöl Örnekleminin Özellikleri: Cinsiyet	154
Çizelge 3.73. Bingöl Örnekleminin Özellikleri: Medeni Durum	155
Çizelge 3.74. Bingöl Örnekleminin Özellikleri: Hanehalkı Reisinin Eğitim Durumu	155
Çizelge 3.75. Bingöl Örnekleminin Özellikleri: Hanehalkı Reisinin İşteki Durumu	155
Çizelge 3.76. Bingöl Örnekleminin Özellikleri: Hanehalkı Reisinin Konut Sahipliği	156
Çizelge 3.77. Bingöl Örnekleminin Özellikleri: Hanehalkı Reisinin Çalışma Durumu	156
Çizelge 3.78. Bingöl Örnekleminin Özellikleri: Hanehalkı Reisinin Borç Durumu	156
Çizelge 3.79. Bingöl Örnekleminin Özellikleri: Hanehalkı Reisinin Ortalama Aylık Geliri	157
Çizelge 3.80. Bingöl Örnekleminin Özellikleri: Hanehalkı Büyüklüğü	157
Çizelge 3.81. Bingöl Örnekleminin Özellikleri: Hanehalkı Reisinin Bakmakla Yükümlü Olduğu Kişi Sayısı	158
Çizelge 3.82. Örneklemin Özellikleri: Hanehalkı Reisinin Yoksulluk Durumu	158
Çizelge 3.83. Yaş Grupları İtibarıyla Yoksulluk Durumu	159
Çizelge 3.84. Cinsiyet İtibarıyla Yoksulluk Durumu	159
Çizelge 3.85. Medeni Hal İtibarıyla Yoksulluk Durumu	160
Çizelge 3.86. Hanehalkı Reisinin Eğitim Durumuna Göre Yoksulluk Durumu	160
Çizelge 3.87. İşteki Durum İtibarıyla Yoksulluk Durumu	161
Çizelge 3.88. Hanehalkı Reisinin Ortalama Aylık Geliri İtibarıyla Yoksulluk Durumu	161
Çizelge 3.89. Hanehalkı Büyüklüğü İtibarıyla Yoksulluk Durumu	162
Çizelge 3.90. Hanehalkı Reisinin Bakmakla Yükümlü Olduğu Kişi Sayısı İtibarıyla Yoksulluk Durumu	163
Çizelge 3.91. Çalışma Durumu İtibarıyla Yoksulluk	163
Çizelge 3.92. Borç Durumu İtibarıyla Yoksulluk	164
Çizelge 3.93. Hanehalkı Reisinin Konut Sahipliği Durumuna Göre Yoksulluk	164
Çizelge 3.94. Bingöl Örneklemindeki Hanehalkı Reilerinin Sosyal Sermaye Alt Boyutlarının Ortalama Puanlarının Dağılımı	165
Çizelge 3.95. Bingöl'de Sosyal Sermaye Alt Boyutları ve Yoksulluk İlişkisi	165
Çizelge 3.96. Bingöl İli Örnekleminde Ait Tanımlayıcı İstatistikler	166
Çizelge 3.97. Bingöl İli için Tahmin Edilecek Logit Modele Girebilecek Aday Nicel Değişkenler	167
Çizelge 3.98. Bingöl İli için Tahmin Edilecek Logit Modele Girebilecek Aday Nitel Değişkenler	167
Çizelge 3.99. Bingöl İli için Tahmin Edilen Logit Modele Ait Bulgular	168

Çizelge 3.100. Bingöl İli için Tahmin Edilen Logit Modele Ait Bağımsız Değişkenlerin Yoksul Olma Olasılığında Meydana Getirdikleri Yüzde Değişim ve Marjinal Etkiler.....	168
Çizelge 3.101. Bingöl İline Ait Logit Modelin Sınıflandırma Tablosu	171
Çizelge 3.102. Tunceli Örnekleminin Özellikleri: Yaş	172
Çizelge 3.103. Tunceli Örnekleminin Özellikleri: Cinsiyet	172
Çizelge 3.104. Tunceli Örnekleminin Özellikleri: Medeni Durum	172
Çizelge 3.105. Tunceli Örnekleminin Özellikleri: Hanehalkı Reisinin Eğitim Durumu	173
Çizelge 3.106. Tunceli Örnekleminin Özellikleri: Hanehalkı Reisinin İşteki Durumu	173
Çizelge 3.107. Tunceli Örnekleminin Özellikleri: Hanehalkı Reisinin Konut Sahipliği.....	173
Çizelge 3.108. Tunceli Örnekleminin Özellikleri: Hanehalkı Reisinin Çalışma Durumu.....	174
Çizelge 3.109. Tunceli Örnekleminin Özellikleri: Hanehalkı Reisinin Borç Durumu	174
Çizelge 3.110. Tunceli Örnekleminin Özellikleri: Hanehalkı Reisinin Ortalama Aylık Geliri.....	174
Çizelge 3.111. Tunceli Örnekleminin Özellikleri: Hanehalkı Büyüklüğü.....	175
Çizelge 3.112. Tunceli Örnekleminin Özellikleri: Hanehalkı Reisinin Bakmakla Yükümlü Olduğu Kişi Sayısı	175
Çizelge 3.113. Tunceli Örnekleminin Özellikleri: Hanehalkı Reisinin Yoksulluk Durumu	176
Çizelge 3.114. Yaş Grupları İtibarıyla Yoksulluk Durumu.....	176
Çizelge 3.115. Cinsiyet İtibarıyla Yoksulluk Durumu	177
Çizelge 3.116. Medeni Hal İtibarıyla Yoksulluk Durumu.....	177
Çizelge 3.117. Hanehalkı Reisinin Eğitim Durumuna Göre Yoksulluk Durumu.....	178
Çizelge 3.118. İşteki Durum İtibarıyla Yoksulluk Durumu	179
Çizelge 3.119. Hanehalkı Reisinin Ortalama Aylık Geliri İtibarıyla Yoksulluk Durumu.....	179
Çizelge 3.120. Hanehalkı Büyüklüğü İtibarıyla Yoksulluk Durumu.....	180
Çizelge 3.121. Hanehalkı Reisinin Bakmakla Yükümlü Olduğu Kişi Sayısı İtibarıyla Yoksulluk Durumu.....	180
Çizelge 3.122. Çalışma Durumu İtibarıyla Yoksulluk.....	181
Çizelge 3.123. Borç Durumu İtibarıyla Yoksulluk.....	181
Çizelge 3.124. Hanehalkı Reisinin Konut Sahipliği Durumuna Göre Yoksulluk	181
Çizelge 3.125. Tunceli Örneklemindeki Hanehalkı Reislerinin Sosyal Sermaye Alt Boyutlarının Ortalama Puanlarının Dağılımı	182
Çizelge 3.126. Tunceli’de Sosyal Sermaye Alt Boyutları ve Yoksulluk İlişkisi	182
Çizelge 3.127. Tunceli İli Örnekleminde Ait Tanımlayıcı İstatistikler	183
Çizelge 3.128. Tunceli İli için Tahmin Edilecek Logit Modele Girebilecek Aday Nicel Değişkenler.....	184
Çizelge 3.129. Tunceli İli için Tahmin Edilecek Logit Modele Girebilecek Aday Nitel Değişkenler.....	185
Çizelge 3.130. Tunceli İli için Tahmin Edilen Logit Modele Ait Bulgular.....	185
Çizelge 3.131. Tunceli İli için Tahmin Edilen Logit Regresyon Modelindeki Bağımsız Değişkenlerin Yoksul Olma Olasılığında Meydana Getirdikleri Yüzde Değişim ve Marjinal Etkiler.....	186
Çizelge 3.132. Tunceli İline Ait Logit Modelinin Sınıflandırma Tablosu.....	188

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın konusu; son yirmi yılda akademik yazında sıkça tartışılan, hem ekonomik hem de sosyal olgular üzerinde etkisi uygulamalı çalışmalar ile de ortaya konulan sosyal sermayenin yoksulluk üzerindeki etkisidir. Gerek Dünya Bankası gerekse OECD teşkilatı yürüttükleri çalışmalarla sosyal sermayenin ekonomik ve sosyal etkilerini incelemişler ve bu etkileri gelişmişlik kriterleri arasına almışlardır. Global krizlerin bütün dünyayı etkisi altına aldığı günümüzde, yoksul birey sayısı hızla artmakta, devletler ve ekonomistler yoksullukla mücadele alanında yeni stratejiler üretmeye çalışmaktadırlar. Bu yeni stratejilerden birisinin sosyal sermayenin olabileceği yakın zamanda yapılan akademik çalışmalarla ortaya konulmaya çalışılmıştır. Türkiye'nin yoksul kişi sayısının fazla olduğu bölgeler arasında yer alan TRB1 Bölgesinde sosyal sermayenin yoksulluğun hafifletilmesinde bir etkisinin olup olmadığını değerlendirmeyi amaçlayan bu çalışma, Atatürk Üniversitesi Rektörlüğü tarafından BAP 2012/322 numaralı protokolle desteklenmiştir.

Bu tez çalışmasını konusunun belirlenmesinde ve hazırlanmasında bilgi ve tecrübeleriyle yanımda olan danışman hocam Doç. Dr. E.Muhsin DOĞAN'a, doktora eğitimim boyunca bilgi ve deneyimleriyle sürekli yanımda olan hocalarım Prof. Dr. Muammer YAYLALI ve Prof. Dr. Hüseyin ÖZER'e teşekkürlerimi arz ederim. Ayrıca bu tezin uygulama kısmında yapılan ekonometrik analizlerde yardımlarını esirgemeyen Doç. Dr. Cemil ÇOLAK'a teşekkür ederim.

Bu süre zarfında, hayatımın her döneminde bana her türlü desteği veren, zaman ayıran, emeğini ve sabrını esirgemeyen değerli aileme teşekkür ederim.

Erzurum-2013**Halim TATLI**

GİRİŞ

Toprak, iş gücü ve sermayeden oluşan geleneksel üretim faktörlerinin günümüzde ülkelerin, hanehalkının ve bireylerin ekonomik performanslarını tam olarak açıklamakta yetersiz kaldığı akademik yazında tartışılmaktadır. Yeni içsel büyüme teorilerinde; ekonomik gelişmeye ve büyümeye doğrudan veya dolaylı olarak katkıda bulunan, her türlü maddi ve maddi olmayan; politik, örgütsel, çevresel, entelektüel, kültürel, beşeri, bilimsel, teknolojik ve sosyal unsurlar sermaye olarak kabul edilmektedir¹. Ülkelerin ve toplumların kalkınma seviyesi ile hanehalkı refahını etkileyen ve sosyal boyutları olan sosyal sermaye; günümüzde dikkatleri üzerine çekmektedir. Küreselleşme süreciyle giderek önemi artan sosyal sermayenin literatürdeki tanımları; “sosyal dayanışma”, “toplumsal normlar ve değerler”, “güven” ve “iş birliği” kavramları ile ifade edilmektedir. Geçtiğimiz yirmi yıl içinde akademik yazında büyük ilgi bulan sosyal sermayeyi; toplumu oluşturan fertlerin, sivil toplum örgütleri ve kamu kurumları arasındaki koordinasyon faaliyetlerini kolaylaştırarak toplumun üretkenliğini arttıran, güven, norm ve iletişim ağı özellikleri şeklinde tanımlamak mümkündür². Sosyal sermaye, bireyler arasındaki etkileşimi ve ilişkileri sağlayan ve sosyal ile ekonomik kalkınmayı teşvik eden ortak değerler, tutumlar, normlar, davranışlar, kurumlar, ilişkiler ve sosyal ağları kapsayan geniş bir konsepte sahiptir. Ekonomik açıdan ise sosyal sermaye, kişi ve kurumlar arası güvene dayalı ilişkilerin, ekonomik etkinliğe ve üretime yansımaları şeklinde tanımlanmaktadır. Sosyal sermaye kavramının tarihi çok daha eskiye gitmekle birlikte, bu kavramın bilimsel olarak incelenmesine son yirmi beş yılda başlanmıştır. İlk çalışmalar sosyoloji alanında gerçekleştirilmiş ve tanımı daha çok sosyoloji bilimi cephelerinden tartışılmıştır. Daha yakın zamanlarda ise, özellikle Putnam, Coleman, Bourdieu ve Fukuyama gibi önemli bilim adamları sosyal sermayenin iktisadi yönünü ön plana çıkarmışlardır. Bu bilim adamları araştırmalarında daha çok iktisadi kalkınma, bölgesel kalkınma ve büyüme ile sosyal sermaye arasındaki ilişkiye değinmişlerdir. Yakın zamanda ise yoksulluk, hanehalkı refahı,

¹ Metin Berber, *İktisadi Büyüme ve Kalkınma*, Derya Kitabevi, Trabzon 2004, s. 139.

² Jonathan Temple, “Growth Effect of Education on Social Capital in the OECD Countries”, [OECD Ülkelerinde Eğitimin Sosyal Sermaye Üzerine Büyüme Etkisi], *OECD Working Paper*, No: 00/36, 2000, s. 37.

aile bağları gibi iktisadi ve sosyal olgular ile sosyal sermaye arasındaki ilişki incelenmektedir.

Tarihten günümüze kadar hem bireysel düzeyde hem de toplumsal düzeyde karşılaşılan sorunlara yönelik en etkili çözümler, toplumun tüm kesimlerinin katılımı, emeği, fedakârlılığı, bilinci ve duyarlılığı ile gerçekleşmiştir. Bu bireysel ve toplumsal sorunlardan bir tanesi de şüphesiz yoksulluk ve yoksullukla mücadeledir. Son yıllarda tüm dünya ülkelerinin önemli gündem maddelerinden biri olan yoksulluk, iktisat biliminin önemli uğraş alanlarından birisidir. Hem ekonomik hem de sosyal boyutlu gelişmelerle paralel olarak ortaya çıkan, yeryüzünde geniş bir coğrafya üzerinde görülen yoksulluğun incelenmesi, boyutlarının ortaya konulması ve belirleyicilerinin neler olduğunun belirlenmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Yoksulluk hemen hemen tüm toplumlarda görülmekle birlikte, bütünüyle ortadan kaldırılması tarih boyunca söz konusu olamamıştır. Yoksulluk sorununun birçok boyutları ve nedenlerinin olması, tüm toplumsal kesimler üzerinde etkisini doğrudan veya dolaylı olarak göstermesi nedeniyle getirilecek çözümlerin de çok boyutlu bir bakış açısıyla ortaya konulması gerekmektedir. Yoksulluk oldukça karmaşık bir olgu olup, genel anlamıyla, insanların yaşamlarını devam ettirebilmesi için temel gereksinmelerini karşılayamama durumu olarak tanımlanmaktadır³. Toplumların refahının artırılması, kıt kaynakların etkili bir şekilde kullanılmasının sağlanması, toplumun rahat ve sürdürülebilir bir yaşam düzeyine ulaştırılması iktisat biliminin temel hedefleri arasında yer almaktadır. İktisatçılar bu hedefler doğrultusunda toplumların karşılaştığı yoksulluk problemi için stratejiler geliştirmeye çalışmaktadırlar. Günümüzde yoksulluk çoğunlukla gelişmekte olan ülkelerin ve geçiş ekonomilerinin karşılaştığı ciddi problemler arasında yer almakta olup, yoksulluk kalkınma ekonomisinin temel ilgi alanlarından birisidir. Ülkeler kalkınma politikalarını belirlerken yoksulluk problemini göz önünde bulundurmaya çalışmaktadır.

Sosyal sermayeyi inceleyerek yoksulluğun azaltılmasında bir etkisinin olup olmadığını ortaya çıkarma açısından bu çalışmanın katkı yapacağı düşünülmektedir. Bu

³ Fikret Şenses, *Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk*, İletişim Yayınları, İstanbul 2009, s.63.

bağlamda Türkiye'nin yoksul kişilerin sayısının fazla olduğu bir bölgede sosyal sermaye ve yoksulluk ilişkisinin incelenmesi amaçlanmıştır.

Tez çalışmasının birinci bölümünde yoksulluğun tanımları, kavramları, ölçüm yöntemleri, yoksulluğun nedenleri ve yoksullukla mücadele yolları incelenmiştir. Bu bölümde yoksulluk araştırmalarında kullanılan yaklaşımlar, tanımlar, ölçüm yöntemleri ve göstergeler açıklanmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, sosyal sermaye kavramı üzerinde durulmaktadır. Çeşitli yazarlar ve kurumlar tarafından ileri sürülen tanımlarla, sosyal sermayenin türleri, literatürdeki göstergeleri, temel unsurları, ölçülmesi ve sosyal sermayenin geliştirilmesi konusu açıklanmaya çalışılmaktadır. Yine bu bölümde ulusal ve uluslararası literatürde yer alan ampirik çalışmalara da yer verilmiştir. Ayrıca sosyal sermayenin iktisat disiplini içerisindeki yeri, ekonomik kavramlar ile olan ilişkisi, sermaye niteliği ve diğer sermaye türleri ile olan ilişkisi incelenmiştir. Son olarak bu bölümde tezin temel amacını oluşturan sosyal sermaye ile yoksulluk arasındaki ilişki açıklanmıştır.

Üçüncü ve son bölüm olan uygulama kısmında ise Türkiye'de yoksulluğun yüksek olduğu TRB1 Bölgesindeki illerden oluşan örneklem dikkate alınarak sosyal sermaye ve yoksulluk arasındaki ilişki sorgulanmaktadır. Çalışmada veri toplama aracı olarak kullanılan anket tanıtılmaktadır. Bu bölümde mevcut literatürün gözden geçirilmesi neticesinde sosyal sermaye ile yoksulluk arasındaki ilişkiye yönelik olarak bir model kurulmaktadır. Yine bu bölümde ekonometrik modelin tahmininde kullanılan logit model yöntemi tanıtılmaktadır. Anketten elde edilen veriler logit model yöntemi ile tahmin edilmektedir.

Çalışmanın sonuç kısmı ise, teorik ve uygulama bölümlerinin genel bir değerlendirmesini içermektedir. Çalışmanın uygulama bölümünde elde edilen bulgular mevcut literatür taraması sonucu elde edilen bulgular ile tartışılmakta ve çalışmanın bulgularının genel bir özeti verilmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

YOKSULLUĞUN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ, NEDENLERİ VE ÖLÇÜLMESİ

Bu bölümde önce yoksulluğun kavramsal çerçevesi, literatürdeki tanımları, türleri, yoksulluğun ölçülmesi, Türkiye’de yoksulluk olgusu ile nedenleri üzerinde durulmakta ve daha sonra yoksullukla mücadele yöntemleri açıklanmaktadır.

1.1. KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1.1. Yoksulluğun Kavramsal Çerçevesi

Yoksulluk, insanlık tarihi boyunca sürekli var olmuş, mücadele edilmiş ve insanlığın en eski sorunlarından birisidir. Yoksulluk olgusu sosyal bilimciler tarafından on dokuzuncu yüzyıldan bu yana birey veya sistemle bağlantı kurularak açıklanmaya çalışılmıştır⁴. Yoksulluk, sosyokültürel ve ekonomik bir sorun olmasının yanında; politik gelişme süreçlerinin bir ürünü olarak ahlaki ve felsefi olanla ilişkili, oldukça karmaşık bir olgudur⁵. Yoksulluk olgusu sürekli değişen ve çok boyutlu bir kavramdır. Bu kavram, gelir dağılımı (yeterli gelirin olmaması), maddi mahrumiyet (yoksunluk), fiziki zafiyet (açlık, hastalık ve yetersiz beslenme anlamında), izolasyon (eğitim imkanlarından mahrumiyet, ayrımcılık sosyal dışlanma vb. açılardan), güçsüzlük (her an yoksulluk riskine maruz kalabilme durumu anlamında), katılımın yetersiz olması, zamanın yetersiz olması ve çevre kirliliği ile çevrenin bozulması gibi çok farklı boyutlarda ele alınabilmektedir⁶. Yoksulluğun çok boyutlu olması tanımlarının da çok olmasına yol açmıştır. Ancak yoksulluğun üzerinde

⁴ Nurgün Oktik, “Yoksulluk Olgusuna Kavramsal ve Kuramsal Yaklaşımlar”, Ayça Duru Sayıcı (Ed.), *Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları*, (s. 21-56), Yakın Kitabevi Yayınları, İzmir 2008, s. 25.

⁵ Mehmet Karakaş, “Küresel Yoksulluğun Öteki Yüzü: Yeni Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, XII(2), Aralık 2010, s. 2.

⁶ Coşkun Can Aktan ve İstiklal Yaşar Vural, *Yoksulluk: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri*, Coşkun Can Aktan (Ed.), *Yoksullukla Mücadele Stratejileri* (ss. 39-69), Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, Ankara 2002, s. 41.

uzlaşmaya varılan bir tanımı yoktur⁷. Çünkü yoksulluk tam ve kesin olarak tanımlanması güç olan bir olgudur.

Sözlük anlamıyla yoksul, yeterli düzeyde parası olmayan veya konforlu bir şekilde yaşamak için gerekli imkân ve olanaklara sahip olmayan kişidir. Yoksulluk kelimesi ise, yaşamın gerektirdiği olanaklardan yoksun olma durumunu ifade etmektedir⁸. Literatürde yoksulluğun birçok tanımı bulunmaktadır. Bunlardan bazıları aşağıda verilmiştir.

Adam Smith yoksul olmamayı, “utanç duymadan toplum içine çıkma imkânı” olarak tanımlamaktadır⁹. Smith’in tanımı asgari yaşamın gerektirdiği düzeydeki gereksinimleri gerçekleştirme ihtiyacına dikkat çekmektedir.

Türkiye İstatistik Kurumunun (TÜİK) tanımına göre yoksulluk, insanların en temel ihtiyaçlarını karşılayamama durumudur. TÜİK yoksulluğu dar ve geniş anlamda olmak üzere iki şekilde tanımlamaktadır. Dar anlamda yoksulluğu, açlıktan ölme ve barınacak yeri olmama durumu olarak tanımlarken, geniş anlamda yoksulluğu ise, gıda, giyim ve barınma gibi olanakların yaşamlarını devam ettirmeye yettiği halde toplumun genel düzeyinin gerisinde kalma durumu olarak tanımlamaktadır.¹⁰

Yoksulluk asgari yaşam standardına erişememe durumudur. Başka bir ifadeyle yoksulluk, maddi nitelikteki mahrumiyetler nedeniyle kaynaklara ve üretim faktörlerine erişememe ve asgari bir yaşam düzeyini sürdürecekt gelirden yoksun olma halidir¹¹.

Bir başka tanıma göre yoksulluk, kişilerin ve hanehalkının kendileri için uygun göreceklere bir tatmin düzeyini sağlamaya yetecek bir gelire sahip olmamaları (sübjektif yoksulluk) ya da asgari yaşam standardının gerektirdiği temel gereksinimlerin

⁷ Güzin Erdoğan, “Yoksulluk Tanımları ve Yoksulluk Araştırmaları”, R. Beder Sen (Ed.), *IV. Aile Şurası, “Aile ve Yoksulluk” Bildirileri: 18-20 Mayıs 2004-Ankara*, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, AAK; Genel Yayın No: 122, Ankara 2004, s. 23-25.

⁸ Özge Arpacıoğlu ve Metin Yıldırım, “Dünya ve Türkiye’de Yoksulluğun Analizi”, *Niğde Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 4(2), 2011, s. 61.

⁹ Adam Smith, *The Theory of Moral Sentiments*, Indianapolis: Liberty Classics, Cambridge University Press, 2002, s. 240.

¹⁰ TÜİK, Yoksulluk Analizleri, Erişim tarihi: 03 Mayıs 2012, http://www.tuik.gov.tr/MetaVeri.do?tb_id=23&ust_id=7.

¹¹ Aktan ve Vural, s. 39.

karşılabilmesi için yeterli miktarda gelirin elde edilememesi (gelir yoksulluğu) durumunu ifade eder¹².

Nobel ödüllü ünlü kalkınma iktisatçısı Amartya Sen; gelir düzeyine göre yapılan yoksulluk tanımlarına karşı çıkararak yoksulluğu “yapabilirlik” kavramı çerçevesinde ele almıştır. Yapabilirlik kavramı açlık, sağlıksızlık, eğitimsizlik, sosyal güvencesizlik ve kötü barınma koşulları gibi, her insanın mutlaka kaçınmak isteyeceği durumlardan kaçınabilme yetisi olarak tanımlanmaktadır. Sen, yoksulluğu belirli bir asgari kabiliyeti devam ettirememesi şeklinde tanımlamaktadır¹³. Yani “yapabilirlikten” yoksun olanları yoksul olarak tanımlamaktadır. Ayrıca Sen, yoksulluğun insanın yetenekleri ve işlevselliği ile ilişkili olduğunu ileri sürmektedir¹⁴.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) yoksulluğu, insani gelişme için zorunlu olan fırsatlardan (hayat boyu sağlık, üretken bir hayat, temiz bir çevre, temiz ve sağlıklı kaynaklara ulaşım, ortalama bir hayat standardı, özgürlük, kendine güven ve saygınlık) mahrum olma şeklinde tanımlamaktadır. Bu tanım yoksulluk kavramının sadece parasal bir içeriğe sahip olmadığını göstermesi bakımında önemlidir. UNDP yoksulluğu çok geniş bir konseptte değerlendirdiği için, hayat beklentisi, çocuk ölüm oranları, okuma yazma ve reel satın alma gücü gibi göstergeleri kullanmaktadır¹⁵.

Birleşmiş Milletler (BM) tarafında yoksulluk kavramının işlevsel olarak anlaşılması için geliştirilen ve Uluslararası Çalışma Örgütü’nün (İLO) küresel konferansında ayrıntılı olarak tanımlanan temel gereksinimler (basic needs) kavramı daha sonra Dünya Bankası’na (DB) da benimsenmiştir.

Bu temel gereksinimler¹⁶,

- a. Bir ailenin (beslenme, barınma, giyim vb.) özel tüketimi için gerekli asgari ihtiyaçlar,

¹² Jan Drewnowski, “Poverty: It’s Meaning and Measurement” [Yoksulluk: Anlamı ve Ölçümü]. *Development and Change*, Vol. 8, No:2, Nisan 1977, s. 183-184.

¹³ Ayşe Meral Uzun, “Yoksulluk Olgusu ve Dünya Bankası”, *Cumhuriyet Üniversitesi İİBF Dergisi*, 4 (2), 2003, s. 156.

¹⁴ Amartya Sen, *Özgürlükle Kalkınma*, (1999), (Çev. Yavuz Alagon), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2004.

¹⁵ Ahmet İnel, “İki Yoksulluk Tanımı ve Bir Öneri”, *Toplum ve Bilim Dergisi*, 89, 2001, s. 65.

¹⁶ İlhan Tekeli, *Kent Yoksulluğu ve Modernite’nin Bu Soruya Yaklaşım Seçenekleri Üzerine*, A. Halis Akder, Murat Güvenç (Koord.), *Yoksulluk: Bölgesel Gelişme ve Kırsal Yoksulluk ve Kent Yoksulluğu*, (s. 139-160), TESEV Yayınları 21, İstanbul 2000, s. 142.

- b. İçinde yaşanan topluluk için ve topluluk tarafından sağlanan topluluk tüketim konusu olan gerekli hizmetler (güvenli içme suyu, kanalizasyon, elektrik, kamu ulaşımı, sağlık ve eğitim vb.),
- c. Kendilerini etkileyen kararların alınmasına katılma,
- d. Mutlak düzeydeki temel gereksinmelerin, temel insan haklarının daha geniş bir çerçevesi içinde karşılanması,
- e. İstihdama temel gereksinme stratejisinin hem amaç hem de araç olarak yaklaşılması

şeklinde tanımlanmıştır. Böylece yoksulluk kavramına geniş kapsamlı bir tanımlama getirilmiş oldu. Bu tanımlama, insanların onuruna ve saygınlığına yakışır bir yaşam için gerekli olan ihtiyaçları göz önünde bulundurularak yapılmıştır.

Yoksulluk kavramının daha iyi anlaşılması için “yoksul” kavramının tanımının yapılması gerekir. Yoksul kavramının tanımı iki temel yaklaşıma göre yapılmaktadır¹⁷. Birincisi “yoksul” kavramını gelir ve tüketime göre açıklayan parametrik görüştür. Bir insanın yaşamını sürdürebilmesi için günlük olarak tüketilmesi gereken kalori ölçütü dikkate alınarak yapılan yoksulluk sınırı tanımları bu görüş çerçevesinde yapılmaktadır. İkincisi ise “yoksul” kavramını, temel gereksinimlerin dışında, insanın onurlu bir yaşam sürebilmesi için gereken kültürel, toplumsal ve ekonomik gereksinimlerinin (güvence, eğitim, sağlık vb.) bir kısmının ya da tamamının olmamasını ifade eden “yoksunluk” kavramı bağlamında ele almaktadır. Yoksunluk yaklaşımına göre yoksul birey, temel gereksinimlerin karşılamasını engelleyen düşük gelir nedeniyle kaynak yoksunluğu, kamusal olanak ve hizmetlerden eşitsiz yararlanma durumunu ifade eden fırsat yoksunluğu ve eğitim eksikliğinden dolayı yetenek sahibi olmamaktan kaynaklanan ekonomik hareketliliğin olmamasını ifade eden ekonomik hareket yoksunluğu niteliklerine sahip olur¹⁸.

¹⁷ Sülün Evinç Torlak ve Pınar Savaş Yavuzçehre, “Denizli Kent Yoksullarının Yaşam Kalitesi Üzerine Bir İnceleme”, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, Cilt:17, Sayı:2, Nisan 2008, s. 24.

¹⁸ İsmail Gökdayı, “Yoksulluk mu Yoksunluk mu? Buzdağının Arkasına Bakış”, *Yerel Siyaset Dergisi*, Sayı:14, Şubat 2007, s.2.

1.1.2. Yoksulluğun Türleri

Yoksulluğun farklı tanımları olmasının yanında farklı türleri de vardır. Genel olarak yoksulluk türleri, mutlak yoksulluk, göreli yoksulluk, kırsal yoksulluk, kentsel yoksulluk, subjektif yoksulluk, objektif yoksulluk, geçici ve kronik yoksulluk şeklinde ifade edilmektedir.

1.1.2.1. Mutlak Yoksulluk

Mutlak yoksulluk, hanehalkı veya fertlerinin yaşamını minimum seviyede sürdürebilmesine, yani biyolojik olarak kendini yeniden üretebilmesi için gerekli kalori ve diğer besin bileşenlerini sağlayacak beslenmeyi gerçekleştirmesinden hareketle tanımlanmaktadır¹⁹. Bu temel ihtiyaçları karşılamaktan yoksun ayni ve nakdi geliri olanlar, mutlak yoksul olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımın bir bireyin yaşamını sürdürebilmesi için gerekli olan asgari besin bileşenlerini veya kaloriyi esas alması ona mutlaklık niteliği kazandırmaktadır²⁰. Mutlak yoksulluk oranı ise asgari refah düzeyini yakalayamayanların sayısının toplam nüfusa oranıdır. Mutlak yoksulluğun ortaya çıkarılması, bireylerin yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli olan minimum tüketim ihtiyaçlarının belirlenmesini gerektirir. Ülkelerarası karşılaştırmaların yapılması amacıyla kullanılan bir tanımdır. Mutlak yoksulluk tanımına göre yapılan yoksulluk çalışmalarında bireyin veya hanehalkının geliri veya tüketim harcamaları temel alınır. Yani parasal gelir dikkate alınır. Bu yoksulluk türü, belirlenen bir minimum gelir veya tüketimin altında yaşayan insanların sayısı ile hesaplanmaktadır. Bu minimum gelir düzeyi ulusal gelirden bağımsız olarak hesaplanmaktadır. Mutlak yoksulluk gelir yoksulluğu olarak da ifade edilir.

Mutlak yoksulluk hesaplanırken önce asgari kalori ihtiyacını karşılayacak “yeterli” miktarda gıda maddelerinden oluşan bir sepetin fiyatı dikkate alınarak yoksulluk çizgisi (poverty line) belirlenir. DB'nin 1990'daki çalışmasına göre bir insanın hayatta kalabilmesi için gerekli minimum kalori miktarı olan 2400 kalorilik gıda sepetinin fiyatı, mutlak yoksulluk sınırı olarak belirlenmiştir. Belirtilen bu kalori miktarları bir kişinin bir gün içinde yapacağı asgari üretim (bedenin yeniden üretimi) için gereken, asgari fizyolojik

¹⁹ Tekeli, s. 142; Tefik Erdem, “Yoksulluk”, *Feodaliteden Küreselleşmeye Temel Kavramlar ve Süreçler*, Tefik Erdem (Ed.), (ss. 321-365), Lotus Yayınevi, Ankara 2006, s. 327.

²⁰ Aktan ve Vural, s. 43.

enerji miktarının ülke ortalamasıdır. Bu sepet her hanehalkı büyüklüğü için sepetteki malların fiyatları dikkate alınarak sepetin maliyeti hesaplanır. Sepetin maliyeti yoksulluk sınırı olarak kabul edilir. Belirlenen yoksulluk sınırı ile hanehalkının gelir veya tüketim düzeyi karşılaştırılarak, hanehalkının yoksul olup olmadığına karar verilir. Yoksulluk çizgisi altında kalan hanehalkları yoksul olarak nitelendirilir. DB, ülkelerin gelişmişlik düzeylerindeki ve satın alma gücü paritelerindeki farklılıkları dikkate alarak mutlak yoksulluk sınırını Az Gelişmiş Ülkeler (AGÜ) için kişi başına günde 1\$, Latin Amerika ve Karaibler için 2\$, Türkiye'nin dahil olduğu ve Doğu Avrupa ülkelerinin de içinde bulunduğu grup için 4\$, gelişmiş sanayi ülkeleri için 14.40\$ olarak belirlemiştir²¹.

Mutlak yoksulluk çizgisi hesaplanırken sadece gıda harcamalarının esas alınmasının eleştirilmesi ikinci bir yöntemin daha geliştirilmesine yol açmıştır. Bu ikinci yöntemde göre yoksulluk sınırı belirlenirken, asgari gıda harcamalarının yanı sıra giyim, barınma, ısınma gibi diğer temel ihtiyaçlar da dikkate alınır. Böylece daha yüksek bir yoksulluk sınırı elde edilir. Belirlenen yoksulluk sınırının altında kalanlar yoksul olarak tanımlanırlar. Sadece gıda harcamaları esas alınarak yapılan yoksulluk hesaplamalarıyla gıda yoksulluğunun düzeyi belirlenir.

Özetle, mutlak yoksulluk seviyesini belirleyen iki unsur bulunmaktadır. Birincisi, aile büyüklüğü ile en düşük seviyede tüketilecek mal ve hizmet ihtiyaçları; ikincisi ise, bu ihtiyaçları giderecek olan harcama miktarının belirleyicisi olan mal ve hizmetlerin fiyatlarıdır. Bu noktadan hareketle para birimi ile ifade edilen miktar ise yoksulluk çizgisi olarak kabul edilmektedir. Birey veya hanehalkının geliri; belirlenmiş yoksulluk çizgisinden az olanlar yoksul, fazla olanlar ise yoksul olmayanlar olarak sınıflandırılmaktadır.²²

²¹ DPT, *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı/Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyon Raporu* (Rapor No: DPT: 2599-ÖİK: 610), DPT, Ankara 2001, s. 103; Shaohua Chen and Martin Ravallion, "Absolute Poverty Measures for the Developing World, 1981-2004", Development Research Group [Gelişen Dünya için Mutlak Yoksulluk Ölçümleri], *The World Bank Policy Research Working Paper*, No: 4211, Nisan 2007, ss.1-24, Erişim tarihi:28 Haziran 2005, http://www-wds.worldbank.org/servlet/WDSContentServer/WDSP/IB/2007/04/16/000016406_20070416104010/Rendered/PDF/wps4211.pdf.

²² Recep Dumanlı, *Yoksulluk ve Türkiye'deki Boyutları*, (Yayımlanmış Uzmanlık Tezi), DPT-Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara 1996, s. 6.

1.1.2.2. Göreli Yoksulluk

Mutlak yoksulluğa yapılan eleştiriler sonucunda göreli yoksulluk kavramı geliştirilmiştir. Göreli yoksulluk mutlak yoksulluktan farklı olarak, bireyin ya da hanehalkının ya da bir grubun diğerleriyle karşılaştırıldığında ortaya çıkan yoksulluğu incelemektedir. Göreli yoksulluk, doğrudan gelir dağılımı ile ilişkisi olan bir yoksulluk türüdür ve tüm ülkelerde kullanılmakla birlikte gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde daha çok göze çarpan bir karşılaştırma imkânı verir. Bu yoksulluk, bireyin içinde yaşadığı toplumun tüketim alışkanlıkları ve kültürü dikkate alınarak belirlenen bir ölçüt olup, kişinin toplumsal bir varlık olmasından hareket etmekte ve bir kişinin biyolojik olarak değil, toplumsal olarak kendini üretebilmesi için gerekli tüketim ve yaşam biçim düzeyi saptanarak belirlenmektedir²³. Göreli yoksulluk, bireyin veya bir grubun yaşam düzeyini kendisinden daha yüksek gelire sahip bir referans grubun geliriyle karşılaştırılması sonucunda ortaya çıkan bir yoksulluk türüdür²⁴. Buna göre toplumun genel düzeyine göre belli bir sınırın altında gelir ve harcamaya sahip olan birey veya hanehalkı göreli anlamda yoksul olarak kabul edilir²⁵. Refah ölçüsü olarak amaca göre tüketim veya gelir düzeyi seçilebilir²⁶.

Göreli yoksulluk sınırı hesaplanırken önce sosyal topluluğun ortalama refah ölçüsü olarak tüketim ve gelir düzeyinin belirlenmesi gerekir. Bu düzeyin belli bir oranı ise yoksulluk sınırını verir. Örneğin gelir düzeyi dikkate alınarak yoksulluk sınırı hesaplanmak istendiğinde, önce ortalama gelir düzeyi bulunur. Bu hesaplanırken ya o topluluğun gelirinin aritmetik ortalaması ya da ortancası kullanılır. Ortalama gelir düzeyinin belli bir oranı ise yoksulluk sınırı olarak kabul edilir. Ülke uygulamalarına göre, göreli yoksulluk iki yöntemle hesaplanmaktadır²⁷. Birinci yöntemle eşdeğer kişi başına tüketim harcaması ortanca (medyan) değerinin belirli bir yüzdesi, ya da eşdeğer kişi başına medyan gelirin belirli bir yüzdesi (%40, %50 veya %60'ı) yani, ortalama gelir düzeyinin (ortanca veya

²³ Aktan ve Vural, 2002, s. 39.

²⁴ Şenses, s. 91.

²⁵ Eyüp Zengin ve Sakit Hüseyinov, "Azerbaycan'da Yoksulluğu Önleme Politikaları", *Yardım ve Dayanışma Dergisi*, 2(3), Ocak-Haziran 2011, s. 19.

²⁶ TÜİK, Yoksulluk Analizleri, Erişim tarihi:03 Mayıs 2012, http://www.tuik.gov.tr/MetaVeri.do?tb_id=23&ust_id=7.

²⁷ Ercan Dansuk, *Türkiye'de Yoksulluğun Ölçülmesi ve Sosyo-Ekonomik Yapılarla Ölçülmesi*, (Yayımlanmış Uzmanlık Tezi), DPT, Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü Ücretler ve Gelirler Dairesi Başkanlığı, DPT Yayın No:2472, Ankara 1997, s. 66.

aritmetik ortalama) belirli bir oranı yoksulluk sınırı olarak alınmaktadır. Bu yüzdenin seçimi isteğe bağlıdır ve kullanılan ölçüt genellikle medyan hane gelirinin %50'sidir. Bu ölçüm yöntemine göre geliri bu rakamın altında olan haneler yoksul olarak kabul edilir. Ayrıca, belirlenen bu gelir düzeyinin üstünde olmasına rağmen, bu düzeye yakın gruplar da “*yoksulluk risk grupları*” olarak tanımlanır. İkinci yöntemde ise, yoksulluk sınırı gelir dağılımı yüzdeleri dikkate alınarak bulunur. En düşük yüzde 20 veya yüzde 40'lık nüfus dilimi içine giren grup, yoksul olarak kabul edilir ve gelir değişimleri yıllar bazında incelenir.

1.1.2.3. Objektif Yoksulluk-Subjektif Yoksulluk

Subjektif yoksulluk, nesnel ölçütlerden ziyade, daha çok kişilerin kendilerini “yoksul” olarak görüp görmedikleri ile ilgili bir kavramdır. Bu yoksulluk türünde, diğer yoksulluk türlerinden farklı bir yaklaşımla yoksulluk düzeyi belirlenir. Bu yaklaşımda yoksulluk toplumun kabul ettiği minimum bir yaşam standardı düzeyi olarak kabul edilir ve yoksulluk sınırı da, büyük ölçekli anketler yapılarak toplumun bu konudaki görüşüne göre belirlenir²⁸. Yani diğer yoksulluk türlerinde olduğu gibi yoksulluk düzeyini ölçebilmek için bir yoksulluk sınırı belirlenir. Kendini yoksul olarak tanımlayan bireyler belirlenen öznel yoksulluk sınırının altında, yoksul olarak değerlendirmeyenler ise bu sınırın üzerinde yer alacaktır²⁹.

Objektif yoksulluk yaklaşımı refah yaklaşımı olarak da kabul edilir. Bu yoksulluk türü neyin yoksulluğu meydana getirdiği ve kişileri yoksulluktan kurtarmak için nelerin gerektiği konusunda önceden belirlenen değerlendirmelerden meydana gelir³⁰. Bu yaklaşımda yoksul insanların kendilerinin yoksul olup olmama konusundaki değerlendirmelerinden ziyade, önceden belirlenmiş normatif değerlendirmelere dayalı olarak yoksulluğun ortaya konulması söz konusudur³¹. Buna göre, yoksul olarak

²⁸ Alissa Goodman, Paul Johnson and Steven Webb, *Inequality in the UK*, Oxford, Oxford University Press, 1997, s. 230.

²⁹ Şenses, s. 95.

³⁰ N. Janset Dinçoflaz, *Kentteki Kadının Yoksulluğu ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü'nün Kadın Yoksulluğuyla Mücadele Politikaları*, (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi), T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara Mayıs 2009, s.18-19

³¹ Aktan ve Vural, 2002, s. 6.

nitelendirilen bireyler belirli kriterler dikkate alınarak belirlenir. Bu kriterler, bireylerin yoksulluktan kurtulması için gerekli günlük kalori miktarı, tüketim harcamaları ve gelir gibi daha somut ve ölçülebilir kıstaslar dikkate alınarak tespit edilmektedir.

1.1.2.4. Kronik ve Geçici Yoksulluk

Bu sınıflandırma yoksulluğun süresine göre yapılmaktadır. DB, 1990 yılında açıkladığı Dünya Kalkınma Raporunda kronik ve geçici yoksulluk ayrımının önemi üzerinde durmaktadır³². Kronik yoksulluk, bireylerin veya hanehalkının uzun bir süre için veya yaşamları boyunca yaşadıkları yoksulluk olarak tanımlanmaktadır³³. Sürekli yoksulluk olarak da isimlendirilir. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) de yoksulluğun süresinin önemli bir gösterge olduğunu dikkate alarak kronik yoksulluğu, mutlak yoksulluk tanımında belirlenen kalori miktarının %80'ini karşılayabilenleri tanımlamak için kullanılan aşırı yoksulluk durumu beş yıl ve üzeri süreleri “kronik yoksul” olarak tanımlamıştır³⁴. Kronik yoksulluk bireylerin yaşamlarının uzun bir kesitinde devam etmekte ve büyük ölçüde de çocuklarına geçmektedir. Bir başka ifadeyle, nesilden nesile aktarılmaktadır³⁵. Bu yoksulluğun ayırt edici özeliği uzun süreli olması ve yoksulluktan çıkmanın zor olmasıdır. Kronik yoksulluğu geçici yoksulluktan ayıran en önemli özellik ise bireylerin bu döngüyü kırıp yoksulluktan kurtulabilme olasılıklarının çok düşük düzeyde olması ya da neredeyse hiç olmamasıdır. Bu bağlamda kronik yoksulluğun üç unsuru olduğu söylenebilir. Birincisi uzun dönemler devam etmesi ve dönemler itibari ile sık sık tekrarlanması anlamında süreklilik, ikincisi sosyal koruma sisteminden yararlanamamayı ifade sosyal destekten yoksunluk ve üçüncüsü ise yoksulluğun şiddetli bir şekilde yaşanmasıdır³⁶. Özetle kronik yoksulluğu gösteren durumlar süreklilik, sosyal sistem korumasında mahrum olma ve yoksulluğun şiddetli olmasıdır.

³² World Bank, *World Development Report 1990: Poverty*, New York, Oxford University Press, 1990.

³³ Chronic Poverty Research Centre, *The Chronic Poverty Report 2004–05*, Institute for Development Policy and Management, University of Manchester. 2004, s.131.

³⁴ Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, *Sosyal Yardım Algısı ve Yoksulluk Kültürü- Türkiye’de Kamusal Sosyal Yardım Alanların Yardım Algısı ve Yoksulluk Kültürü Araştırması*, Birinci Basım. ARAT Matbaacılı, Ankara 2010, s. 11.

³⁵ Armando Barrientos and Andrew Shepherd, “Chronic Poverty and Social Protection” [Kronik Yoksulluk ve Sosyal Koruma], CPRC Conference on Chronic Poverty, University of Manchester, April 2003, s. 3.

³⁶ Hasan Ejder Temiz, “Dünyada Kronik Yoksulluk ve Önleme Stratejileri”, *Çalışma ve Toplum*, 2(17), 2008, s. 62-68.

Geçici yoksulluk ise; uzun dönemde aile gelirleri ortalama olarak aileyi yoksulluk çizgisinin üstünde tutmaya yeterli olsa da gelirdeki veya harcamadaki geçici düşmenin sonucu olarak yaşanan yoksulluk olarak tanımlanır³⁷. Bu yoksulluk kısa süreli olup, ekonomik kriz, dışsal şoklar, doğal afetler, enflasyon, mevsimsel işsizlik ve konjktürel faktörlerden kaynaklanan bir yoksulluk türüdür.

1.1.2.5. Ultra Yoksulluk

BM Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) ve WHO, DB'nin saptadığı mutlak yoksulluk türünü esas alarak “ultra yoksulluk” tanımını geliştirmişlerdir. Mutlak yoksulluk tanımında kabul edilen gerekli minimum günlük kalori miktarının sadece %80'ini karşılayabilenler “ultra yoksul” olarak tanımlanmaktadır³⁸. Bu yoksulluk türü yoksulluğun derinliği ve şiddetinin belirlenmesi amacıyla geliştirilmiştir. DB ise ultra yoksulluk tanımına paralel olarak “olağanüstü yoksulluk” tanımını kullanmaktadır. Bu tanıma göre 1985 yılı satın alma gücü paritelerine göre kişi başına yıllık 270\$'ın altında geliri olanlar olağanüstü yoksul olarak sınıflandırılmıştır.

1.1.2.6. Kırsal ve Kentsel Yoksulluk

Yoksulluğun mekânsal ayrımını ifade eden kırsal yoksulluk (rural poverty) ve kentsel yoksulluk (urban poverty); kırsal ve kentsel alanın kendine özgü bütün bileşenleriyle birlikte, yoksulluk görünümlerinin ve boyutlarının farklılaştığı bir yapıyı ortaya koymaktadır³⁹. Kırsal yoksulluk daha çok, bağımsızlık, güvenlik, öz saygı, sosyal kimlik, sosyal ilişkilerin sıklığı ve sağlamlığı, karar alma özgürlüğü, hukuki ve siyasi haklar gibi niteliksel beklentiler ve yoksunluklar ile ilgili iken, kentsel yoksulluk, gelir ve tüketim şeklinde niceliksel beklentiler ve yoksunluklar ile ilgilenmektedir⁴⁰.

³⁷ Chronic Poverty Research Centre, s. 132.

³⁸ DPT, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı/Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu/Yoksullukla Mücadele Alt Komisyonu Raporu, DPT, Ankara 2000, s. 8.

³⁹ Fatma Erbil Erduğan, “Türkiye’de Özürlü Yoksulluğu ve Mücadele Politikalarının Değerlendirilmesi: Ankara-Keçiören Örneği”, *T.C.Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı*, Yayın No:50, Ankara, Kasım 2010, s. 12.

⁴⁰ Şinasi Öztürk, “Kırsal Yoksulluk ve Neo-Liberal Ekonomi Politikaları”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Volum 1(5), 2008, s. 613.

Kırsal kesimdeki yoksullar daha çok tarım, hayvancılık, balıkçılık, ormancılık, küçük ölçekli sanayi ve hizmetler sektörlerinde çalışırlar. Topraksız köylüler, küçük topraklara sahip köylüler ve kırsal alandaki niteliksiz işçiler kırsal yoksulluğun temel kaynağını oluştururlar⁴¹. Kırsal yoksulluğu artıran temel faktörler ise siyasi istikrarsızlık, iç çatışmalar, terör, kırsal alanlardaki büyük toprak sahipleri ile küçük toprak sahipleri arasındaki gelir dağılımının oluşturduğu eşitsizlik, kötü yönetim, kırsal kesimi dışlayan ekonomik ve sosyal politikalar⁴². Özellikle kırsal kesimdeki yoksul insanların yoksun olduğu en önemli nitelik eğitimidir. Eğitim yoksunu olan insanların yoksulluktan çıkmalarını zorlaştıran bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır.

Kentsel yoksulluk, kent alanlarında yaşayan insanların gelir yetersizliği ve temel hizmetlerden yararlanma yetersizliği, sağlık, eğitim, yargı, konut, alt yapı, karar alma yetkisi ve vatandaşlık gibi temel hak ve özgürlüklerden yoksunluğu, güvenlikten mahrumiyet, şiddete maruz kalma gibi sorunlar yaşamaları ve statü açısından da sıkıntı çekmeleri anlamını taşımaktadır⁴³. BM Habitat Raporunda ise kentsel yoksulluk, nüfusun kentte yaşayan bir kesiminin çeşitli nedenlerle tarihsel ve coğrafik olarak belirlenmiş asgari bir geçinme standardını sağlayabilecek yeterli kaynaklara ve konuta ulaşamaması, barınma yoksulluğu ile beraber davranışsal ve toplumsal ilişkiler açısından da sorunlara yol açabilecek bir konumda olması durumunu ifade etmektedir⁴⁴. Tarımda yeni teknolojilerin kullanılmasıyla beraber ortaya çıkan işsizlik sonucunda mağdur olan kitleler kentlere göç etmektedirler. Sanayileşme ve kentleşmeye bağlı olarak kırdan kente artan bu göç sonucunda kentlerde sanayi ve hizmet sektörünün aradığı eğitim ve vasıf düzeyinden yoksun olan niteliksiz iş gücü ve nüfusun artması⁴⁵, iş edinme ve yaşam koşullarını iyileştirme olanaklarının daralması, kentsel yoksulluğun yaygınlaşmasının temel

⁴¹ Aktan ve Vural, s. 48; Şinasi Öztürk, Kırsal Yoksulluk, (Ed. Ayça Duru Sayıcı), Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları, (s. 265-299), Yakın Kitabevi Yayınları, İzmir 2008, s. 268.

⁴² Mahmood Hasan Khan, “Rural Poverty in Developing Countries: Issues and Policies” [Gelişmekte Olan Ülkelerde Kırsal Yoksulluk: Sorunlar ve Politikalar], IMF WP/00/78, 2000, s. 8.

⁴³ Tülin Canbay ve Sibel Selim, “Türkiye’de Hanehalkı Yoksulluğu”, *Ege Akademik Bakış*, 10 (2), 2010, s. 638; Orhan Türkdogan, *Türk Toplumunda Yoksulluk Kültürü*, Ahmet Emre Bilgili, İbrahim Altan (Ed.), Yoksulluk I.Cilt (s.104-109), *Deniz Feneri Yayınları*, İstanbul 2003, s. 106-107.

⁴⁴ Lülüfer Körükmez, *Kent Yoksulluğu ile Mücadelede Kadınların Geliştirdiği Stratejiler ve Toplumsal Cinsiyet Rollerini*, (Ed. Ayça Duru Sayıcı), *Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları*, (s. 207-264), Yakın Kitabevi Yayınları, İzmir 2008, s. 209.

⁴⁵ Kemal Aydın ve Tuncay Güloğlu, “Türkiye’de Nispi Yoksulluğun Sosyo-Ekonomik Analizi”, *Sosyal Siyaset Konferansları*, Sayı: 60, 2011/1, s. 92.

nedenlerindedir⁴⁶. Kentsel yoksulluğun göstergeleri, yetersiz gelir elde etme, işsizlik, çalışma şartlarının kötülüğü, güvencesiz çalışma, kayıt dışı çalışmanın fazlalığı, yeterli sağlık hizmeti alamama, eğitim, ulaşım ve kültürel faaliyetlere erişimde yaşanan sıkıntılar, mekânsal ayrışma (gecekondu, varoş, getto vb.), altyapı yetersizlikleri, sağlıksız çevre koşulları, kentsel uyumsuzluk, kentsel şiddete maruz kalma ve örgütsel suçlardaki artış olarak sıralanabilir⁴⁷.

1.1.2.7. Gelir Yoksulluğu-İnsani Yoksulluk

Gelir yoksulluğu, hanehalkının ve onu oluşturan fertlerin yaşamlarını sürdürebilmeleri veya asgari yaşam standardının gerektirdiği temel gereksinimlerin karşılanabilmesi için yeterli miktarda gelirin olmaması durumunu ifade eder⁴⁸. Gelir yoksulluğunun hesaplamalarında genellikle asgari ve kabul edilebilir bir yaşam düzeyini sağlamak için gerekli olan gelir yoksulluk sınırı olarak kabul edilir⁴⁹. Yoksulluk sınırının altında bir gelir-tüketim seviyesine sahip olan kişi veya hanehalkı yoksul olarak tanımlanır.

UNDP tarafından 1997 yılında yayınlanan İnsani Gelişme Raporu'nda (İGR), mutlak ve görelî yoksulluk tanımlarını da kapsayan ancak onlardan daha geniş kapsamlı bir kavram olan insani yoksulluk (human poverty) tanımını geliştirmiştir⁵⁰. İnsani yoksulluk kavramı, gelir yoksulluğundan farklı olarak çok temel veya "tahammül edilebilir" bir yaşamı sürmek için gereken olanak, fırsat ve seçimlerden yoksunluğu anlatır. İnsani yoksulluk, asgari yaşam standardının gerektirdiği temel gereksinimleri karşılayan geliri tanımlayan "yoksulluk sınırı" kavramına karşın "insanca yaşama imkânlarına sahip olma" durumunu tanımlama ve ölçme çabası içindedir.⁵¹ İnsani yoksulluk sınırında, yaşam için gerekli asgari

⁴⁶ T.C. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı Kentleşme Şûrası, *Kentsel Yoksulluk, Göç ve Sosyal Politikalar Komisyon Raporu*, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, Ankara 2009, s. 35.

⁴⁷ Erdugan, s.13.

⁴⁸ Aktan ve Vural, s. 3.

⁴⁹ T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, *Kadın ve Yoksulluk-Politika Dokümanı*, Eylül 2008, Erişim tarihi: 14 Mayıs 2012, http://www.kadininstatusu.gov.tr/upload/mce/eski_site/Pdf/yoksulluk.pdf.

⁵⁰ T.C. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı Kentleşme Şûrası, s. 11.

⁵¹ Gamze Aksan, "Yoksulluk ve Yoksulluk Kültürünün Toplumsal Görünümleri", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:27, Nisan 2012, s.13.

gıdanın yanında, eğitim, sağlık ve istihdam gibi bireyin yoksulluk sınırının altına düşmemesini sağlayacak kriterler dikkate alınmaktadır⁵².

1.2. YOKSULLUĞUN ÖLÇÜLMESİ

Yoksulluğun çok boyutlu ve karmaşık bir olgu olması nedeniyle ölçülmesi de zordur. Yoksulluğun büyüklüğünü ve yapısını tam olarak kavrayabilmek için yoksulluğa etki eden tüm koşulları yansıtan göstergeleri kullanarak tam olarak ölçülmesi ve açığa çıkarılması gerekmektedir. Yoksulluğun ölçülmesinde en yaygın kullanılan ölçütler parasal gelir ve tüketim harcamalarıdır. Bu kısımda yoksulluğun ölçülmesinde kullanılan yöntemlere yer verilmektedir.

1.2.1. Yoksulluk Sınırının Tanımlanması

Yoksulluğun ölçülmesinde yapılması gereken ilk iş yoksulluk sınırının tanımlanmasıdır. Yoksulluk sınırı, yoksul olanlar ile yoksul olmayanları birbirinden ayırt etmede kullanılan göreceli bir ölçüttür⁵³. Bu sınır, bir hanehalkının yoksulluktan çıkmak için ihtiyaç duyduğu gelir (ya da tüketim) seviyesini tanımlar⁵⁴. Yoksulluk sınırı ortalama gelirden bağımsız bir şekilde ve yoksulluk türüne göre belirlenmektedir. Genel olarak üç yaklaşıma göre yoksulluk sınırı hesaplanmaktadır.

Bunlardan birincisi, bireyin günlük kalori gereksiniminin karşılandığı bir besin sepetinin maliyeti dikkate alınarak belirlenen, yaşa, cinsiyete ve yaşanılan mekana göre farklı şekillerde hesaplanan asgari gıda harcaması yaklaşımıdır. Yani en düşük yaşam standardını sağlayan minimum gıda harcamasına göre yoksulluk sınırı hesaplanmaktadır. Bu yaklaşıma göre hesaplanan yoksulluk sınır mutlak yoksulluk sınırı olarak kabul edilmektedir. Mutlak yoksulluk sınırı belirli bir zamanda, minimum kaynak miktarı dikkate

⁵² Şansel Aldemir ve Ömer Özpınar, “İnsani Kalkınma ve İnsani Yoksulluk”, *Eğitim Bilim Toplum*, 2(7), 2004, s. 53.

⁵³ Uzun, s. 156; Recep Dumanlı, *Yoksulluk ve Türkiye'deki Boyutları*, (Yayımlanmış Uzmanlık Tezi), DPT-Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Ankara 1996, s.104.

⁵⁴ World Bank, “Introduction to Poverty Analysis” [Yoksulluk Analizinin Tanıtımı], *World Bank Institute*, August 2005, s. 43, Erişim tarihi:15 Ağustos 2012, <http://siteresources.worldbank.org/PGLP/Resources/PovertyManual.pdf>

alınarak belirlenmekte ve zamana bağlı olarak fiyat değişimleri göz önünde bulundurularak güncelleştirmektedir.

İkinci yaklaşım ise minimum gıda harcamasına ek olarak, giyim, barınma, sağlık, ısınma, eğitim gibi temel ihtiyaçlar da dikkate almaktadır. Bu yöntem Temel Gereksinmeler Maliyeti (Cost of Basic Needs) olarak da isimlendirilmekte ve daha yüksek bir yoksulluk sınırı elde edilme imkânını vermektedir⁵⁵. Temel gereksinmeler maliyeti yöntemine göre yoksulluk sınırı, farklı kesim ve bölgeler itibarıyla, normatif temel ihtiyaçları içeren mal sepetinin maliyeti olarak tanımlanmaktadır⁵⁶.

Üçüncü yaklaşım ise hanehalkı gıda harcamalarının tüm gelire oranının bir yoksulluk göstergesi olarak kullanılabileceği düşüncesi ile gelirin belirli bir oranından fazlasını (genelde %40) gıda harcamalarına ayıran hane fertlerini yoksul olarak tanımlamaktadır⁵⁷.

Yaşam standardının zamanla değişmesi, ihtiyaçların ve tüketim alışkanlıklarını sürekli değişmesi, hanehalkının gelirini paylaşmak durumunda olduğu mal sepeti ve bu sepete giren mal ve hizmet çeşidi ve kalitesinin bir yıldan diğer bir yıla sürekli değişmesi nedeniyle yoksulluk sınırının gelir düzeyindeki değişimleri ve ortalama yaşam standardındaki gelişmeleri yansıtabilecek şekilde zaman içinde dönüştürülmesi gerekmektedir⁵⁸. Bu nedenle tanımlanacak yoksulluk sınırı ve yoksulluğun boyutları, gelir düzeyinin veya yaşam standardının bir fonksiyonu olarak tanımlanabilir⁵⁹. Dünyadaki ülkelerinin büyük çoğunluğu yoksulluk sınırının Satınalma Gücü Paritesine (SGP)⁶⁰ göre belirlemektedir.

⁵⁵ Paul Satya, "A Model of Constructing the Poverty Line" [Yoksulluk Çizgisini Oluşturmaya Yönelik Bir Model], *Journal of Development Economics*, Vol:30, 1989, ss. 129-144.

⁵⁶ Anthony Atkinson B., "On The Measurement of Poverty" [Yoksulluğun Ölçümü Üzerine], *Econometrica*, Vol:55, No.4, 1987, s. 82.

⁵⁷ Aksan, s. 12.

⁵⁸ Özcan Dağdemir, *Türkiye Ekonomisinde Yoksulluk Sorunu ve Yoksulluğun Analizi: 1987-1994*, C. C. Aktan (Ed.), *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*, (ss. 1-19), Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, Ankara 2002, s. 4; The World Bank Policy Research Working Paper, No: 1223, 1993, ss. 1-29.

⁵⁹ Atkinson B., 1987, s. 751; Dağdemir, s. 4.

⁶⁰ SGP, ülkeler arasındaki fiyat düzeyi farklılıklarını ortadan kaldırarak, farklı para birimlerinin satınalma gücünü eşitleyen bir değişim oranıdır. SGP, belirli bir mal ve hizmet sepetinin satın alınabilmesi için gereken ulusal para tutarlarının oranı şeklinde hesaplanmaktadır. Bu oran kullanılarak farklı para birimlerine dönüştürülen harcamalar, satın alınan mal ve hizmet hacmindeki farklılıkları yansıtarak, ülkeler arasında gerçek anlamda karşılaştırılabilir veriler sağlamaktadır. SGP en basit şekilde, iki ülkede aynı tanıma sahip bir ürünün fiyat oranı şeklinde hesaplanır. Örneğin, 1 kg zeytinyağının fiyatı Türkiye'de 12 TL, ABD'de 16 Dolar ise; zeytinyağı için 1 ABD Dolarının Satınalma Gücü

1.2.2. Yoksulluğu Ölçme Yöntemleri ve Bileşik Yoksulluk Endeksleri

Yoksulluk sınırı yanında yoksulluğu ölçmek için matematiksel denilebilecek çeşitli yöntemler vardır. Bu kısımda yoksulluğun ölçülmesinde en sık kullanılan yöntemler olan Yoksul Kişi Oranı Endeksi (Head Count Ratio), Yoksulluk Açığı Endeksi (Poverty Gap Index), Yoksulluk Açığının Karesi Endeksi (Squared Poverty Gap Index), FGT Endeksi (Foster, Greer ve Thorbecke Index), Sen Endeksi (Sen Index) ve DB insani gelişme bağlamında geliştirdiği Bileşik Yoksulluk Endeksleri tanıtılmakta ve aynı zamanda her ölçüm yönteminin avantaj ve dezavantajları açıklanmaktadır.

1.2.2.1. Yoksul Kişi Oranı Endeksi

Yoksulluk ölçümünde en çok kullanılan endekslerden biri yoksul kişi oranıdır (YKO). YKO, yoksulluk sınırı altında bulunan nüfusun toplam nüfus içindeki yüzdesini ifade eden en temel yoksulluk ölçütüdür⁶¹. Yoksulluk sınırının hemen altındaki bireyler ile onun çok altındaki bireyler arasında herhangi bir ayırım yapmamaktadır. YKO yoksulluğun derecesi hakkında bilgi vermez ve yoksullar arası gelir hareketlerini yansıtmaz. Yoksulluk sınırı altında yaşayanların toplam nüfusa oranında bir azalma olması yoksullukta bir düşüş olduğunu, tersi durumda bir yükseliş olduğunu gösterir⁶². YKO, FGT endeksinin birinci durumudur. Birinci durumda $\alpha = 0$ 'dır. N popülasyon büyüklüğünü, Q ise popülasyondaki yoksul insanların sayısını göstermektedir. YKO (1.1) no'lu denklem ile ifade edilir:

$$P_0(y, z) = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N I(z - y_i) = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N \left(\frac{z - y_i}{z} \right)^0 = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^q 1 = \frac{N_p}{N} = H \quad (1.1)$$

Burada P_0 (H); YKO'yu, N; toplam nüfusu (veya örnekleme), N_p ; popülasyondaki yoksul kişi sayısını, I(.); parantez içindeki ifadenin yoksulluk durumunda 1 değilse 0

Paritesi; $SGP \left(\frac{TR}{ABD} \right) = \frac{12 TL}{16 \$} = 0,75 TL/\$$ olarak hesaplanır. Bu değer, zeytinyağı için ABD'de ödenecek her bir Dolara karşılık Türkiye'de 0.75 TL ödeneceği anlamını taşımaktadır. Bu oran kullanılarak mevcut bir para ile ABD'de ve Türkiye'de satın alınabilecek zeytinyağının karşılaştırılması sağlanır. SGP tek bir ürün için değil, piyasada yer alan mal ve hizmetlerin genelini kapsayan GSYH ve harcama bileşenleri için de hesaplanmaktadır.

⁶¹ Martin Ravallion and Binayak Sen, "When method matters: monitoring poverty in Bangladesh" [Metod Sözkonusu Olduğunda: Bangladeş'te Yoksulluğun İzlenmesi], *Economic Development and Cultural Change*, 44(4), 1996, s. 772.

⁶² D.L. Blackwood and R.G. Lynch, "The Measurement of Inequality and Poverty: A Policy Maker's Guide to the Literature" [Eşitsizlik ve Yoksulluğun Ölçümü: Bir Politika Önereninin Literatüre Klavuzluğu], *World Development*, 22 (4), 1994, s. 569.

değerini aldığı bir fonksiyonu, z ; yoksulluk sınırını, y_i ; popülasyondaki i 'inci insanın tahmini geliri/tüketimini yani refah durumunu göstermektedir.

1.2.2.2. Yoksulluk Açığı Endeksi

Yoksulluğun ikinci ölçümü Yoksulluk Açığı Endeksi'dir (YAE). YKO'nun eksiklerini gideren bir ölçüttür. Bu endeks yoksulluğun derinliğini ölçtüğü için Yoksulluğun Derinliğini Endeksi olarak da isimlendirilmektedir. Yoksulluğun derinliğini ölçebilmek ve yoksulluk oranının yoksulluk sınırına olan duyarlılığını azaltabilmek için yoksulların gelirlerinin/tüketimlerinin yoksulluk sınırından uzaklığının ortalamasının yoksulluk sınırına oranı olarak tanımlanır⁶³. Bu endeksin en önemli avantajı yoksulların yoksulluk sınırının ne kadar gerisinde gelir elde ettiklerini göstermesi⁶⁴ ve yoksulların ortalama gelirinin yoksulluk sınırından uzaklığının ölçmesidir. YAE, YKO gibi yoksullar arasındaki gelir dağılımını göz ardı etmekte ve yoksulların sayısını dikkate almamaktadır⁶⁵. Yoksulların ortalama yoksulluk açığı oranı I veya P_1 ile ifade edilmektedir.

Genel olarak YAE, yoksulluk sınırı (z) ile popülasyondaki i . bireyin (y_i) geliri arasındaki farka eşittir. Bu endeksin formülasyonu denklem (1.2)'de gösterilmektedir:

$G_i = (z - y_i) \cdot I$ ($y_i < z$) buradan hareketle yoksulluk açığı endeksi yazılırsa,

$$P_1(y, z) = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N \left(\frac{z - y_i}{z} \right)^1 = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N \frac{G_i}{z} = H \cdot I \quad (1.2)$$

Burada $P_1(I)$; YAE'yi, G_i ; yoksulluk açığını göstermektedir. Yoksulluk açığı endeksi yoksulların ortalama gelirinin belirlenen yoksulluk sınırından farklılık derecesini ölçer. Bu ölçümün birinci avantajı yoksul insanların ortalama açığının yansıtmasıdır. Böylece yoksulluğun derinliğinin daha iyi anlaşılmasını sağlar. İkinci avantajı ise yoksullara;

⁶³ Donald Makoka and Marcus Kaplan, *Poverty and Vulnerability*, Interdisciplinriy Course International Doctoral Studies Programme (Term Paper), University of Bonn, Germany, 2005, s. 19.

⁶⁴ Seda Şengül ve Reyhan Cafrı, "Yoksulluk Ölçümünde Engel ve Rothbarth Eşdeğerlik Ölçekleri", *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:19, Sayı:2, 2010, s. 50.

⁶⁵ Şenses, s. 66.

harcamalarının yoksulluk sınırına ulaştırılabilmeleri için ne kadar transfer etmeleri gerektiğini de göstermesidir⁶⁶.

1.2.2.3. Yoksulluk Açığının Karesi Endeksi

Yoksulluğun üçüncü ölçümü Yoksulluk Açığının Karesi Endeksi'dir (YAKE). Bu ölçüm yoksulluk açığının karesinin alınması dışında yoksulluk açığı endeksi gibi tanımlanır. Bu yüzden en büyük yoksulluk açıklarına en yüksek ağırlığını verir. YAKE yoksullar arasındaki gelir düzeyinin farklılıklarını yansıtır. Bu ölçüm yoksulluk endeksinin şiddeti olarak da tanımlanır ve denklem (1.3) ile ifade edilir⁶⁷:

$$P_2(y, z) = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N \left(\frac{z - y_i}{z} \right)^2 = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N \left(\frac{G_i}{z} \right)^2 = HI \quad (1.3)$$

1.2.2.4. FGT Endeksi (Foster, Greer and Thorbecke Index)

YKO, YAE ve YAKE, FGT Endeksi olarak bilinen yoksulluk endeksi ailesinin birer üyesidir. Bu endeks Foster, Greer ve Thornbecke (1984) tarafından geliştirilmiş olup, yoksulluk ölçüm yöntemleri içinde en kapsamlı olan bir yöntemdir⁶⁸. FTG endeksinin öne çıkan özelliklerinden en önemlisi toplam yoksulluğu farklı alt gruplara ayrıştırabilmesi ve bunlara ilişkin yoksulluk oranlarını ayrı ayrı hesaplamasıdır. Yani bu endeks, toplam yoksulluğun alt grupların yoksulluk düzeylerinin ağırlıklı ortalamasıyla toplanarak ayrıştırılabileceğini göstermektedir. Bu endeksin öne çıkan diğer bir özelliği ise yoksul grupların gelirlerindeki artışların diğer gruplardaki artışlara oranla daha fazla fayda sağlayacağı yaklaşımıyla yoksulluğa karşı tepkinin derecesine paralel olarak artan bir yoksulluk tepsisi katsayısı içermesi ve bölüşüm sorunlarına duyarlı olmasıdır. Bu endeks sayesinde, yoksulların sayısının ötesinde, yoksulluğun derinliği, şiddeti ve değişik gruplar

⁶⁶ Makoka and Kaplan, s. 19.

⁶⁷ Makoka and Kaplan, s. 20.

⁶⁸ James Foster, Joel Green and Erik Thorbecke, "A Class of Decomposable Poverty Measures" [Bölünebilir Yoksulluk Ölçütlerinin Sınıflandırılması], *Econometrica*, 52 (3), 1984, ss. 761-766.

arasındaki görelî yoksunluğa ilişkin bilgiler elde edilmektedir⁶⁹. Genel olarak yoksulluk ölçümü (FGT Endeksi) denklem (1.4) ile ifade edilmektedir:

$$P_{\alpha}(y, z) = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N \left(\frac{z - y_i}{z} \right)^{\alpha} = \left(\frac{Q_i}{z} \right)^{\alpha} \quad (1.4)$$

Denklemdede y_i ; popülasyondaki i 'inci insanın tahmini geliri/tüketimini, z ; yoksulluk sınırını, Q ; gelirleri/tüketimleri yoksulluk sınırının altında olan insanların sayısını, N ; popülasyonun büyüklüğünü, α ; negatif olmayan bir parametreyi ($\alpha \geq 0$) göstermektedir. Yani α parametresi yoksulluktan kaçınmayı gösterir. Diğer bir deyişle yoksulluk ağırlık parametresidir.

Daha yüksek α değerinde çok yoksul insanların yoksulluk açığı üzerindeki ağırlıkları daha fazla olur. α parametresine, 0, 1 ve 2 değerleri verilmektedir. α parametresine verilen değer büyüdükçe endeksin en yoksulu temsil etme oranı artmakta, bir başka ifadeyle yoksulluğun derecesi α parametresine verilen değer ile ağırlıklandırılmış olarak endekse yansıtılmaktadır. α parametresi sıfıra eşit olduğu zaman P_0 endeksi YKO'yu; α parametresi 1'e eşit olduğu zaman P_1 endeksi YAE'yi; α parametresinin 2 olması durumunda P_2 endeksi, yoksullar arası gelir eşitsizliğini ölçme olanağı sağlayan yoksullar arası gelir eşitsizliği katsayısını veya YAKE'yi temsil etmektedir⁷⁰.

1.2.2.5. Sen Endeksi

YKO ve YAE'nin zayıf yanlarından dolayı yoksulluk açığını ve yoksullar arasındaki gelir dağılımını birlikte dikkate alan Sen Endeksi (SE) geliştirilmiştir. Bu endeks YKO, YAE ve YAKE'yi bünyesinde taşıyan bir yoksulluk ölçütüdür⁷¹. Bu endeksin en önemli avantajı yoksul bir ailenin geliri düştüğünde ve yoksul bir hanehalkından daha yüksek gelirli bir yoksul hanehalkına gelir transfer edildiğinde yoksulluk endeksinin artıyor

⁶⁹ Şenses, s. 67.

⁷⁰ Dağdemir, s. 4.

⁷¹ Amartya Sen, "Poverty: An Ordinal Approach to Measurement" [Yoksulluk: Ölçüm için Sıralı Yaklaşım], *Econometrica*, 44 (2), 1976, ss. 219-231.

olmasıdır.⁷² Bu da yoksulluk ile ilgili daha faydalı bir bilgi elde edilmesini sağlar. SE, refah karşılaştırmalarında ordinal yaklaşıma dayanmasının yanında yoksulluğun genişliğini, yoksulluğun şiddetini ve yoksullar arasındaki gelirin dağılımını yansıtmaktadır.

$$S_0 = H \left[1 - (1 - I) \left(1 - G(y_p) \right) \left(\frac{Q}{1+Q} \right) \right] \quad (1.5)$$

$G(y_p)$ yoksullar arasındaki gelir dağılımı gösteren gini katsayısıdır. popülasyon büyüklüğü arttığında $\frac{Q}{1+Q}$ değeri 1 (bir) olur. Böylece SE'nin formülasyonu denklem (1.6) ile gösterilir;

$$S_0 = H \left[1 - (1 - I) \left(G(y_p) \right) \right] \quad (1.6)$$

S_0 ; SE'yi, H; YKO'yu, I; YAE'yi, G; yoksullar arasındaki gelir eşitsizliği katsayısını gösteren gini katsayısını göstermektedir. SE, 0 ile 1 aralığında değerler almaktadır. Yoksullar arasında tam eşitsizlik durumunda SE ($S_0=1$) YKO'ya, yoksullar arasında tam eşitlik olduğu durumlarda ise SE ($S_0=0$) YAE'ye eşit olur. Eğer, bütün yoksullar aynı gelire sahip iseler gini katsayısı (G) sıfıra eşit olur⁷³.

1.2.2.6. Bileşik Yoksulluk Endeksleri

Bileşik yoksulluk endeksleri UDNP tarafından hesaplanmaktadır. UDNP, 2010 İnsani Gelişim Endeksi'nin (İGE) (*Human Development Index*) yeni bir güncel yapıya kavuşturmuş ve deneysel olarak üç yeni endeks geliştirmiştir. Bunlar Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi (ÇBYE), Eşitsizliğe Uyarlanmış İnsani Gelişim Endeksi (EUIGE) ve Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi (TCEE)'dir⁷⁴.

⁷² Şenses, s.66.

⁷³ Sen, 1976, s. 220.

⁷⁴ UNDP, Human Development Report, 2010 *The Real Wealth of Nations: Pathways to Human Development, 20th Anniversary Edition*, Erişim tarihi: 21 Mayıs 2012, <http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr2010/>

a. İnsani Gelişim Endeksinin Tanımı ve Boyutları

İnsani gelişme, bireylerin önlerindeki fırsatların zenginleştirilmesi ve kapasitelerin artırılması yoluyla hayatlarını değer verdikleri biçimde yaşayabilmesine ve temel insan haklarını kullanabilmesine olanak sağlayan süreç olarak tanımlanmaktadır⁷⁵.

Ekonomik büyüme ve yoksulluğun yok edilmesi arasındaki ilişkiyi açıklamak için BM, 1990 yılında yayınlanan İGR’de insani ilerlemeyi ölçen ve daha kapsamlı bir ölçüt olan İGE’yi tanıttı. İGE, sağlığı, eğitimi ve refahı yansıtmak için gelir ötesine giden öncü bir ölçüt olarak ortaya çıktı. Bu endeks ekonomik sosyal ve politik özgürlük, şiddete karşı koruma ve güven gibi yüksek insani değerleri bünyesinde barındırmaktadır. Bir ülkenin İGE skoru, bu göstergelerde ilerleme olduğu zaman artacaktır.

UNDP tarafından 2010 yılında İGR’lerin 20. yıl dönümünde yayımladığı “Ulusların Gerçek Zenginliği: İnsani Gelişiminin Yolları” isimli raporu İGE’yi yeni bir yapıya kavuşturmuştur⁷⁶. 2010 yılında İGR’deki İGE’de yapılan değişiklikler ile daha önceki yıllarda hesaplan İGE’ler arasındaki temel farklar Çizelge 1.1’de verilmiştir.

Çizelge 1.1. 2010 İGE ile Önceki Yıllardaki İGE Arasındaki Farklar

İGE Bileşenleri	1990-2009	2010-2011
Temel Bileşenleri	➤ Uzun ve sağlıklı bir yaşam (Sağlık) ➤ Bilgiye erişim (Eğitim) ➤ İnsanca bir yaşam (Gelir)	➤ Uzun ve sağlıklı bir yaşam (Sağlık) ➤ Bilgiye erişim (Eğitim) ➤ İnsanca bir yaşam (Gelir)
Temel Bileşenleri ölçmek için Kullanılan Değişkenler	➤ Doğumda beklenen ortalama ömür ➤ Yetişkinlerde okur-yazarlık oranı ➤ Brüt okullaşma oranı ➤ Satın Alma Gücü Paritesine göre uyarlanmış Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH)	➤ Doğumda yaşam beklentisi⁷⁷ ➤ Beklenen eğitim (okul) yılı ➤ Ortalama eğitim (okul) yılı ➤ Kişi Başına Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH)

* Çizelge yazar tarafından oluşturulmuştur.

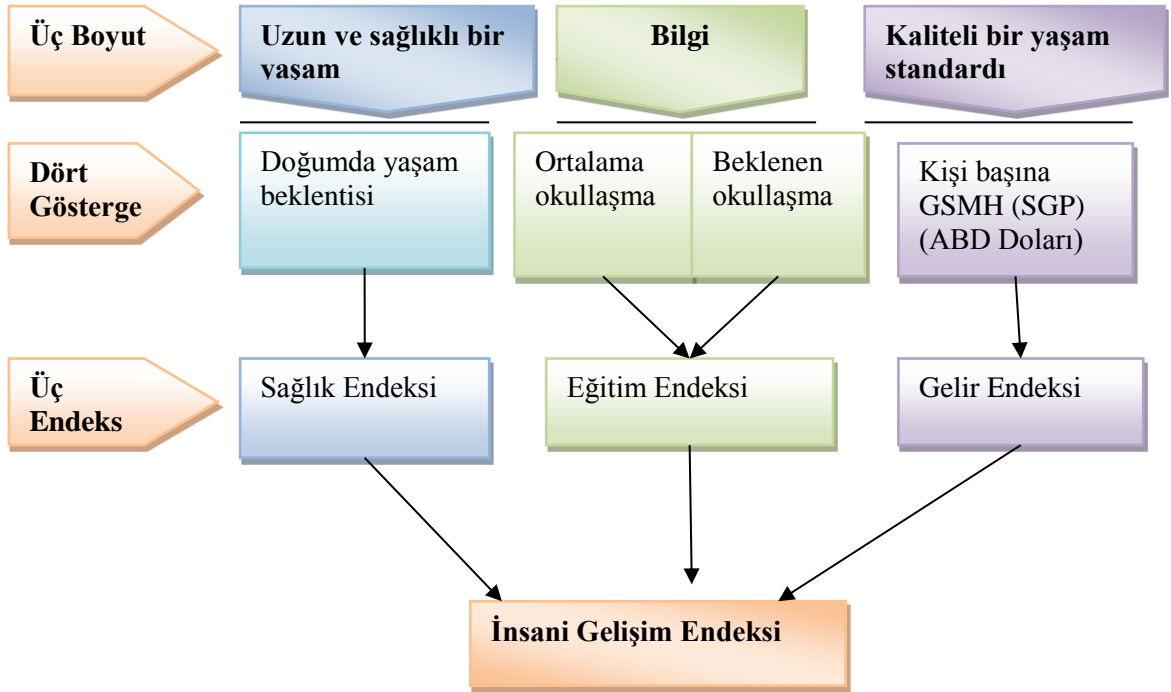
Çizelge 1.1 incelendiğinde 2010 yılında yenilenen İGE’nin yaşam standardı (gelir) ve eğitimi ölçmek için kullanılan ölçütler farklılaşmıştır. Buna göre eğitim; (a) 25 yaş ve üzeri kişilerin hayatı boyunca aldıkları eğitim yıllarının ortalaması olan yetişkin eğitiminin ortalama yılı ve (b) yaşa bağlı okula kayıt oranlarının mevcut şekilde kalması halinde,

⁷⁵ Sevil Uygur ve Fetih Yıldırım, “Cinsiyete Bağlı İnsani Gelişim Endeks Yaklaşımları: Türkiye Örneği”, *TİSK Akademi*, 2011 / I, s. 31.

⁷⁶ UNDP, Human Development Report, 2010.

⁷⁷ Yeni doğmuş bir bebeğin, doğduğu zamandaki yaşa özgü ölüm oranlarının mevcut örüntüsünün bebeğin yaşamı boyunca aynı kalacağı düşünüldüğünde, yaşamayı beklediği yıl sayısına eşittir.

okula başlama yaşındaki bir çocuğun öğrenim hayatının toplam yıl sayısını gösteren okula başlama yaşındaki çocukların beklenen okullaşma yılı göstergeleri ile ölçülmeye başlanmıştır. Yaşam standardı (gelir) ise daha önce SGP'ye göre uyarlanmış kişi başı GSYH (ABD Doları) olarak hesaplanırken, 2010 yılındaki İGE'de SGP'ye göre uyarlanmış kişi başı GSMH (ABD Doları) olarak hesaplanmaya başlanmıştır. Farklı birimlerle ölçülen gelir, eğitim ve sağlık göstergelerini sıfırdan bire kadar değişen birimsiz ölçeğe dönüştürebilmek için her bir göstergenin minimum ve maksimum değerleri belirlenmektedir⁷⁸. Eğitim, sağlık ve refah için öncelikle belirlenen minimum ve maksimum değerler kullanılarak 1994 yılından bu yana kullanılan formül ile alt endeksler elde edilmektedir. Eğitim için iki ölçüt olduğundan önce bu iki ölçütün alt endeksleri hesaplanmakta ve bu endekslerin geometrik ortalaması alınmaktadır.

Şekil 1.1. İnsani Gelişim Endeksinin Boyutları

Daha sonra, eğitim, sağlık ve refah endekslerinin geometrik ortalaması alınarak İGE'ye ulaşılmaktadır. Önceki yıllardan farklı olarak aritmetik ortalama yerine, geometrik

⁷⁸ UNDP, 2010, s. 15.

ortalama kullanılmaktadır⁷⁹. Alt ölçeklerin hesaplanması için belirlenen minimum ve maksimum değerler yıldan yıla değişebilmektedir. İnsani gelişim endeksini hesaplamak için alt endekslerin değeri aşağıdaki şekilde hesaplanır.

$$I_{\text{Yaşam, Eğitim, Gelir}} = \frac{\text{Cari Değer} - \text{Minimum Değer}}{\text{Maksimum Değer} - \text{Minimum Değer}} \quad (1.7)$$

Alt endeksler 0 ile 1 arasında değerler alırlar. Bu alt endekslerde elde edilen değerler denklem (1.8)'e yerleştirilerek İGE hesaplanır.

$$HDI = \sqrt[3]{I_{\text{Yaşam}} \cdot I_{\text{Eğitim}} \cdot I_{\text{Gelir}}} \quad (1.8)$$

2012 yılında çok yüksek insani gelişme kategorisinde yer alan ve insani gelişme endeksinin en yüksek değerine sahip ilk iki ülke Norveç ve Avustralya'dır. En düşük İGE değerine sahip ülkeler ise Nijer ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti'dir. 2012 yılında Türkiye 0,722 İGE değeri ile 187 ülke arasında Ekvator'dan sonra gelerek 90. sıraya yerleşmiş olup, yüksek insani gelişme kategorisinde yer almaktadır⁸⁰.

b. Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi (Multidimensional Poverty Index)

UDNP 2010 yılına kadar insani yoksulluğu ölçmek için İnsani Yoksulluk Endeksi'ni hesaplıyordu. 2010 yılında ise yayınladığı insani gelişim raporunda bu endeks yerine Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi'ni (ÇBYE) tanıtmıştır. ÇBYE, aynı hane içinde eğitim, sağlık ve diğer yaşam standardı alanlarında yaşanan birden fazla yoksunluğu ölçer. ÇBYE, İGE gibi yoksulluğu sağlık, eğitim ve yaşam standardı olmak üzere üç boyutta tanımlıyor ve çok boyutlu yoksul insanların sayısını ve hane düzeyinde karşı karşıya kaldıkları yoksunlukları gösteriyor. Bu endeks, hanehalkı anketlerinden elde edilen mikro verileri kullanarak sağlık, eğitim ve yaşam standartlarında bireysel düzeyde var olan yoksunluğu tespit etmeyi amaçlar. Buna göre, veri hanedeki her bireyi yoksunluk sayılarına bağlı olarak yoksul veya yoksul olmayan olarak sınıflandırır. Bu veriler, ardından ulusal yoksulluk ölçümünde bir araya getirilir⁸¹.

⁷⁹ UNDP, 2010.

⁸⁰ UNDP, 2013, s.145.

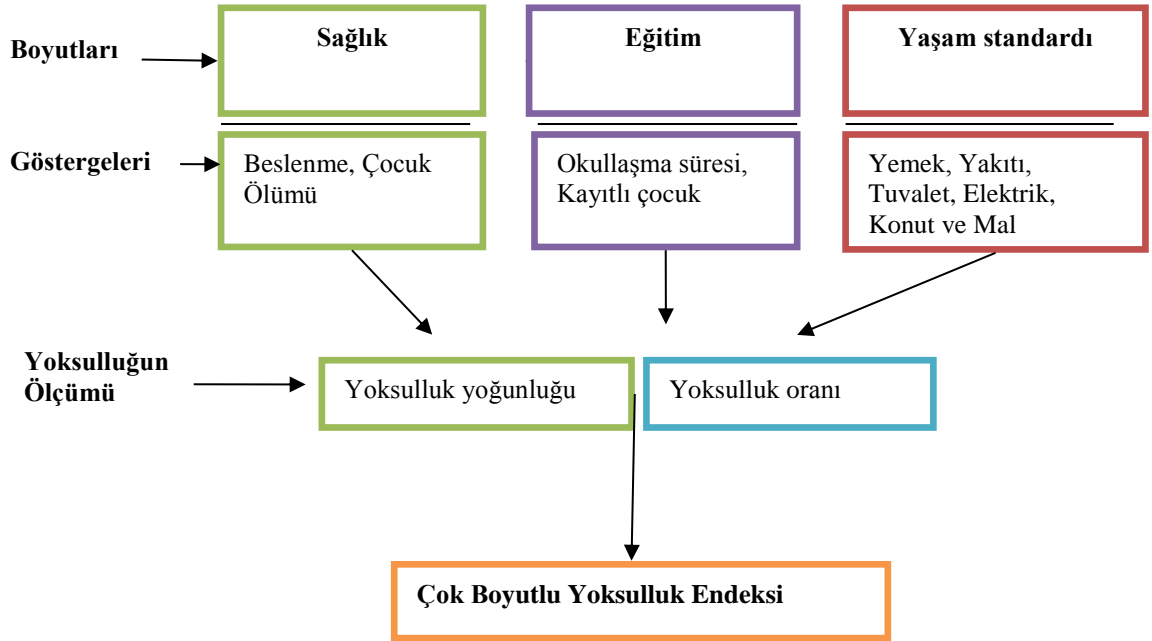
⁸¹ UNDP, 2010, s. 221.

ÇBYE aynı zamanda yoksunluklar ve hangi alanlarda daha kronik bir hal aldıklarını da ortaya koymaktadır. Bu endeksin içerdiği sağlık, eğitim ve yaşam standardı boyutlarındaki ciddi eksiklikler, yoksunlaşmış kesimlerin kaç bireyden oluştuğu ve yoksunluklarının derecesi gibi verileri de içerecek şekilde ölçümlenmektedir. ÇBYE bölgeler, etnik ve diğer grupların yanı sıra boyuta göre de yeniden oluşturulabilme özelliğini taşıyor. Ayrıca ulusal kullanımlar için uyarlanabilme özelliği de bulunuyor. Bu yeni endeks yoksulluğa geniş perspektiften bakılmasına imkân sağlamaktadır. Çünkü yoksulluğu çağdaş pişirme yakıtı, temiz su ve temel sağlık hizmetlerine erişim gibi farklı değişkenler kullanarak çok boyutlu olarak değerlendirme imkânını vermektedir.

ÇBYE 10 temel göstergeye dayanıyor ve bir hane eğer bunlardan en az 3'ünde yoksun ise yoksul olarak tanımlıyor⁸². Bu 10 temel göstergenin her birinde yoksun olan hanehalkının yoksunluğuna göre bir yoksunluk skoru atanır. Her boyut eşit ağırlıklı olmakla birlikte maksimumu skor %100'dür. Böylece her boyutun maksimumu puanı %33.3 olur. Eğitim ve sağlık boyutlarının her biri iki göstergeye sahip olup her bileşen değeri 5/3 (veya %16,7)'dir. Yaşam standardı boyutu ise 6 göstergeye sahip olup, her bileşenin değeri 5/9 (veya %5,6)'dur⁸³. Eğitim boyutu için, okulu 5 yılda tamamlayan hanehalkı üyesinin olmaması, okul çağındaki en az bir çocuğun okula katılmaması; sağlık boyutu için, ailede yetersiz beslenen yetişkin veya çocuğun olması, ailede çocuk ölümü meydana gelmesi; yaşam standardı boyutu için ise, hanede elektriğin olmaması, yeterli sağlık hizmetlerine erişilememesi, ulaşımın olmaması, yemek pişirmek için kirli yakıtın (tezek, kömür veya odun) kullanılması, toprak zeminli bir eve sahip olunması, hanede, radyo, TV, telefon, bisiklet veya motosikletten en az ikisinin bulunmaması gösterge olarak ifade edilmiştir. ÇBYE boyutları ve göstergeleri Şekil 1.2'de gösterilmiştir.

⁸² UNDP, 2010, s. 94.

⁸³ UNDP, 2011, s. 172-173

Şekil 1.2. Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksinin Unsurları

Çok boyutlu olarak yoksulu tanımlamak veya hanehalkı yoksunluğunu (c) elde etmek için her hanehalkının yoksulluk skorları toplanır. Ağırlıklandırılmış olan göstergelerin üçte birine eşit olan %33,3 bir kesme, yoksul ve yoksul olmayanları ayırt etmek için kullanılır. Eğer hanehalkı yoksunluğu olan c , %33,3 ve daha büyükse hanehalkı ve orada yaşayan herkes çok boyutlu yoksul olarak kabul edilir. %33,3'ten daha az fakat %20'ye eşit veya daha fazla bir yoksunluk skoruna sahip bir hanehalkı çok boyutlu olarak yoksul olma riskindedir veya *hassas* olarak görülmektedir⁸⁴.

ÇBYE çok boyutlu yoksul kişi oranı (H) ile yoksulluk şiddeti oranının (A) çarpımı ile hesaplanır. Yoksul kişi oranı (H) çok boyutlu yoksul olan nüfusun oranıdır ve aşağıdaki şekilde hesaplanır;

$H = \frac{q}{n}$, burada q çok boyutlu yoksul olan nüfus sayısı ve n ise toplam nüfus sayısıdır.

⁸⁴ UNDP, 2011, s.173

Yoksulluğun şiddeti (A) ise mahrum olan (yani yoksun olan) yoksulların ortalama olarak ağırlıklandırılmış bileşenlerin bir oranını gösterir. $A = \frac{\sum_1^q c}{q}$, c yoksul yaşamın mahrumiyet değerleridir. ÇBYE denklem (1.9) ile hesaplanır.

$$MPI = H.A \quad (1.9)$$

2013 yılında açıklanan İGR’de ülkeler, çok boyutlu yoksulluk endeksi 2007-2011 anketlerine dayalı yapılan tahminler ve 2002-2006 yılı anketlerine dayalı yapılan tahminler olmak üzere iki kategoride sınıflandırılmıştır⁸⁵. 2013 yılındaki İGR’de Türkiye için 2002-2006 yılı anket verileri kullanılmıştır. Türkiye ikinci grupta yer alan 57 ülke arasında 0,028 endeks değeri ile 32. sırada yer almıştır⁸⁶.

c. Eşitsizliğe Uyarlanmış İnsani Gelişim Endeksi (Inequality-adjusted Human Development Index)

Alkire ve Foster (2010), “*Designing the Inequality-Adjusted Human Development Index*” isimli çalışmalarında, toplam nüfus içinde, insani gelişmenin her boyutundaki bölüşümün eşitsizliğe uyarlanmış halini dikkate alarak ortaya koydukları endeks, 2010 yılı İGR’de yayımlanan Eşitsizliğe Uyarlanmış İnsani Gelişim Endeksi'nin (EUİGE) altyapısını oluşturmuştur. İGE üç farklı boyutta insani gelişimle ilgili ilerlemelerin ulusal ortalamasını temsil eder. Bu üç alan sağlık, eğitim ve gelirdir. Bütün ortalama göstergelerde olduğu gibi aynı ülke nüfusunun insani gelişim alanında kendi içindeki eşitsizliklerini gizlemektedir. Gelişim dağılımı farklı olan iki ülke aynı ortalama İGE değerine sahip olabilir. EUİGE bir ülkenin sağlık, eğitim ve gelir alanındaki kazanımlarını dikkate alarak bunların o ülke içinde yaşayan bireyler arasında nasıl dağıldığını da ele alır ve ülkenin her bir boyuttaki ortalama kazanım düzeyinden eşitsizlik oranı düşülerek hesaplanır. EUİGE, geometrik ortalamaların geometrik ortalaması olarak, her boyut için ayrı olarak hesaplanmaktadır. Bir ülkede insanlar arasında eşitsizlik yoksa EUİGE ile İGE değerleri eşit olmaktadır. EUİGE

⁸⁵ UNDP, 2013, s.141

⁸⁶ UNDP, 2013, s.160

eşitsizliğin arttığını veya azaldığını göstermez çünkü EUİGE tek bir veri noktası için hesaplanmaktadır⁸⁷.

d. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi (Gender Inequality Index)

Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi (TCEE) de İGE'nin bir üyesidir. Bu endeks, kadınlar ve erkekler arasında oluşan eşitsizlikleri üç boyutta yansıtır. Bunlar üreme sağlığı, yetki göstergeleri ve ekonomik faaliyetlerdir (yani iş gücü piyasasıdır)⁸⁸. TCEE, erkek ve kadın kazanımları arasındaki eşitsizlikten dolayı potansiyel insani gelişimdeki kaybı göstermektedir⁸⁹.

Bu endeks farklı ortalama türlerinin genel ortalamasına dayanır. Önce tüm boyutlar için her cinsiyet grubuna ait geometrik ortalamalar hesaplanır. Kadın ve erkekler için hesaplanan bu geometrik ortalamaların harmonik ortalaması alınarak genel endeks oluşturulur. Endekste sağlık göstergeleri için, *anne ölüm oranı* ve *ergen doğurganlık oranı*; yetki göstergeleri için *en az ortaöğretimden mezun kadın ve erkek nüfusu* ve *parlamentodaki kadın ve erkek koltuk payları*; iktisadi aktivite göstergesi için ise *kadın ve erkek iş gücüne katılım oranları kullanılmaktadır*⁹⁰. Endeks değeri 0 ile 1 arasında değişir. Değerin "0" olması boyutlar arasında cinsiyet eşitsizliğinin olmadığı anlamına gelir. Bir ülkede cinsiyet eşitsizliği azaldığı zaman TCEE değerleri küçülür. TCEE aynı zamanda kadınların politik karar alma mekanizmalarına katılımına da odaklanmaktadır.⁹¹ 2011 yılında İsveç 0,049'luk endeks değeri ile ilk sırada yer alırken, Yemen 0,769'luk endeks değeri ile son sırada yer almaktadır⁹². Yani İsveç, ele alınan boyutlar arasında cinsiyet eşitsizliğinin en az olduğu ülke olurken, Yemen'in ise cinsiyet eşitsizliğinin en fazla yaşandığı ülke konumunda olduğu görülmektedir. Türkiye ise 0.443'lük endeks değeri ile 77. sırada yer almaktadır.

⁸⁷ UNDP, Human Development Report 2011, Sustainability and Equity: A Better Future for All 2011, s. 169.

⁸⁸ UNDP, 2011, s. 142.

⁸⁹ UNDP, 2010, s. 219.

⁹⁰ UNDP, 2010, s. 215.

⁹¹ UNDP, 2011, s. 171.

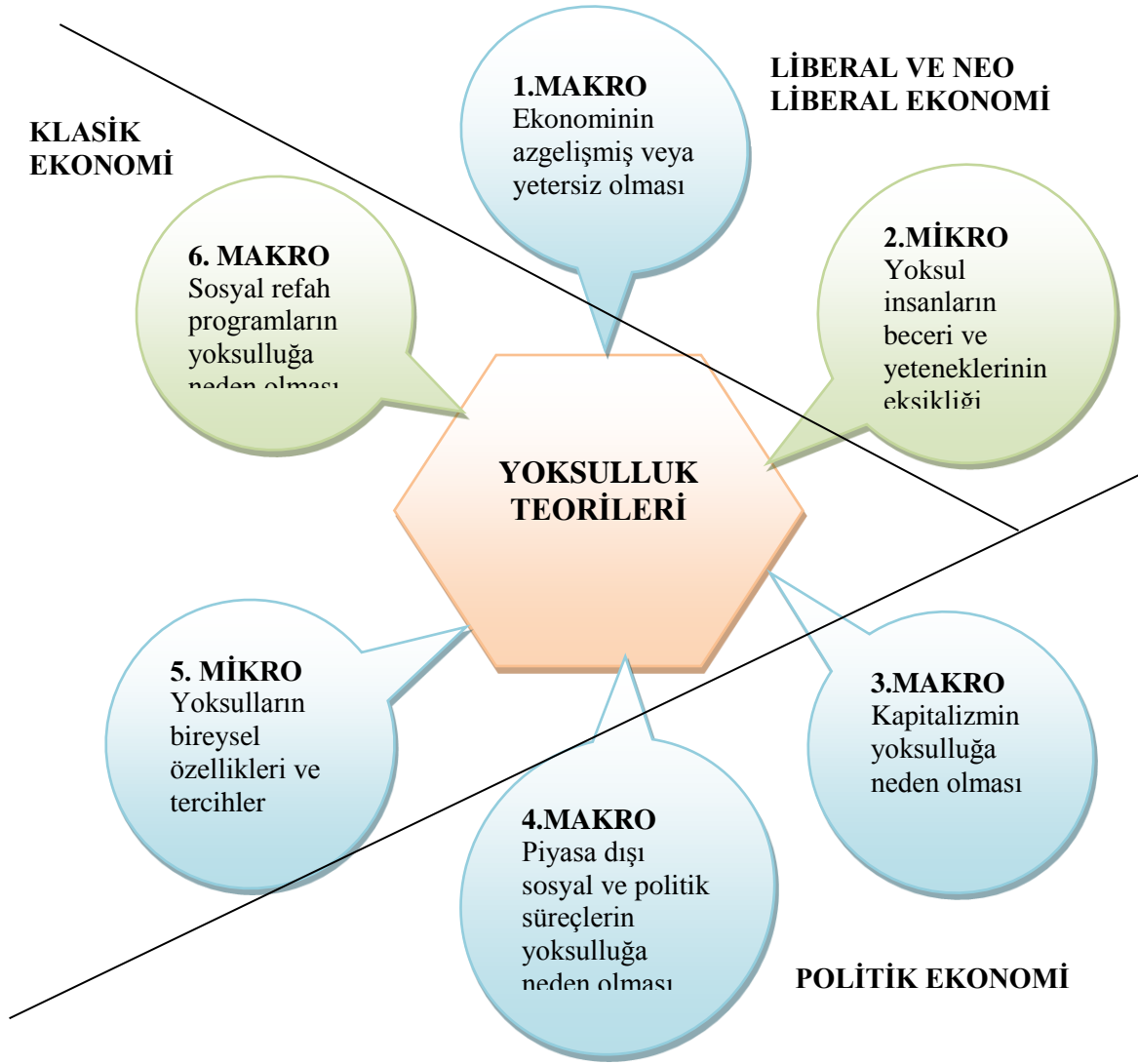
⁹² UNDP, 2010, s. 156-159.

1.3. YOKSULLUĞUN NEDENLERİ

Yoksulluk çok boyutlu ve karmaşık bir kavram olmakla birlikte yoksulluğa yol açan çok çeşitli faktörler de bulunmaktadır. Literatür incelendiğinde yoksulluğun birey ve hanehalkı özellikleri, ekonomik, sosyal, yönetsel ve dış faktörler sonucunda oluştuğu söylenebilir. Kısaca kaliteli ve insanca bir yaşama ulaşmayı olumsuz etkileyen faktörlerin tümünün yoksulluğa neden olduğu söylenebilir. Yoksullukla ilgili yapılan çalışmalarda yoksulluğun nedenleri hakkında pek çok farklı görüş ortaya atılmakta ve farklı yaklaşımlar tartışılmaktadır. İktisatçılar ve politika yapımcılar yoksulluğun pek çok nedeninin olduğunu ileri sürmektedirler. Bu bağlamda Blank, piyasa ekonomisine odaklanarak yoksulluğun temel nedenlerini açıklamak için altı temel teorik yaklaşımın olduğunu ileri sürmektedir⁹³. Bu yaklaşımlar ekonominin az gelişmişlik sorunu, kapitalizmin çelişkileri, yapısal nedenler, yoksulluğun özellikleri ve refah programlarının özendirici etkisinden oluşmaktadır. Bunları Şekil 1.3 ile özetlenebilir⁹⁴.

⁹³ Rebecca M. Blank, "Selecting Among Anti-Poverty Policies: Can an economist be both critical and caring?" [Yoksullukla Mücadele Politikaları Arasında Seçim: Bir Ekonomist Hem Eleştiren Hem Duyarlı Olabilir mi?], *Review of Social Economy*, 61(4), 2003, ss. 447-469.

⁹⁴ Sun Young Jung and Richard Smith, "The economics of poverty: Explanatory theories to inform practice" [Yoksulluk Teorileri: Bilgi Pratiklerinin Açıklama Teorileri], *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 16(1-2), 2007, s. 23.

Şekil 1.3. Yoksulluğun Nedenleri Teorilerinin Kavramsal Haritası

Blank' a göre yoksulluğun temel nedenlerinden birincisi ekonomik az gelişmişlik ve etkin işleyen piyasaların yokluğudur. O, yoksul bölgelerde de piyasaların genişletilmesi ile yoksulluğun azaltılabileceğini ileri sürmektedir. İkinci yaklaşımda yoksulluğun nedeni iş gücü katılımının düşük ve yetersiz olduğu yerlerdeki beşeri sermayenin gelişimin eksikliğidir. Bu bağlamda beşeri sermayenin nitelik ve yeteneğini artırmak için yatırım yapılarak iş gücü katılımı ve istihdam olanakları artırılabilir. Üçüncü yaklaşımda piyasaların doğal olarak işlevsiz olduğunu ve bu nedenle yoksulluğun arttığını belirtmektedir. Kapitalist bir toplumda işsizlik tehdidi yoluyla iş gücü daha düşük maliyetli

olur ve yoksulluk piyasaların düzenlemesi yoluyla azaltılabilir. Dördüncü yaklaşım ise yoksulluğa yol açan siyasi kayırmacılık, ırkçılık gibi piyasa dışında meydana gelen sosyal ve politik güçleri tanımlar. Beşinci bakış açısı, yoksulluğun evlilik, aile büyüklüğü, alkol ve madde bağımlılığı gibi bireysel davranış özellikleri ve tercihlerine bağlı olarak meydana geldiği ile ilgilidir. Bu bakış açısı altında yatan, iş ve eğitimle ilgili değerlerin yoksulluk sorununun yoksulların kontrolü dahilinde olduğunu düşündürmektedir ve bu nedenle politika, programlar teşvik ve yasaklar yoluyla bu tercihlerin etkilenmesi gerekir. Altıncı ve son yaklaşım; refah bağımlılığı ve yoksulluk tuzakları olarak da bilinen yoksulluğu azaltmak için yapılan özel çabalar yoksulluğa yol açtığını ileri sürmektedir. Çünkü kısa dönemli yardımlar uzun dönemli yoksulluk karşıtı çabalara engel olduğundan, zamana göre sınırlı yardımlar arzu edilmeyen politikalar olarak görülmektedir. Ayrıca Şekil 1.3 incelendiğinde liberal ve neo liberal ekonomi, klasik ekonomi ve politik ekonominin yoksulluk nedenleri de görülmektedir. Yine, Şekil 1.3’de temel ekonomi düşünce okulları da kümelenmiştir. Bunların dışında Blank yoksulluğu ekonomik bir sorun olmasının yanında ahlaki bir sorun olarak da görmektedir.

Herhangi bir ülke veya bölgede harekete geçirilebilmiş olan kaynakların orada yaşamakta olan nüfusa yetmemesi, birtakım ekonomik ve sosyal sorunların yaşanması durum olarak ifade edilen *aşırı nüfuslanma*⁹⁵ da yoksulluğa neden olmaktadır. Çünkü aşırı nüfuslanma, çok sayıda insanın giderek çok az miktarda bir kaynağa sahip olması demektir. Eğer bir yerde nüfus sürekli artıyor ve orada yaşayan insanların hizmetine sunulmuş kaynaklar artmıyorsa yoksul kişi sayısı da artabilir. Yani bir ülkede nüfus artış hızı yüksek ise, kıt kaynaklar sadece belli sayıda insana yetebilir. Geri kalan insanlar kaynaklardan yoksun kalır. Bu da yoksulluğa neden olur. Nüfus artışı hanehalkının büyümesine de yol açar. Bu durum hane gelirinin hanede bulunanlara yetmemesine yol açmaktadır.

Eğitim, yoksulluğun önemli bir göstergesidir. Çünkü hanehalkı reisinin eğitim düzeyinin yüksek olması yoksullaşma olasılığını düşürmektedir⁹⁶. Düşük eğitim düzeyi de

⁹⁵ Hayri Çamurcu, “Dünya Nüfus Artışı ve Getirdiği Sorunlar”, *Balkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 8, Sayı 13, Mayıs 2005, s. 95, ss. 88-105.

⁹⁶ Signe-Mary McKernan and Caroline Ratcliffe, “Events that Trigger Poverty Entries and Exits”, [Yoksulluğa Giriş ve Çıkışları Tetikleyen Olaylar], *Social Science Quarterly*, Volume:86, Number:5, December 2005, s.1164.

yoksulluğa neden olmaktadır. Düşük eğitim düzeyi geliştirmekte olan ülkelerin özellikleri arasında yer alır.

Hanehalkının fazla çocuğa sahip olması, bağımlı kişi sayısının fazla olması, hanehalkı reisinin kadın olması, anne ve babaların genç olması ve medeni durum gibi demografik özellikler yoksulluk ve gelir ile ilişkilidir. Yapılan çalışmalarda hanehalkı reisinin kadın olduğu ailelerdeki yoksulluk oranının tüm nüfus içinde üç dört kat daha fazla olduğu tespit edilmiştir⁹⁷.

Atmosfer ve su kaynaklarının kirlenmesi, toprak ve ormanların bozulmasını ifade eden çevresel bozulmalar da yoksulluğa neden olmaktadır. Çünkü çevre sorunları, gıda, temiz su, barınak için malzeme ve diğer temel ihtiyaçların kıt olmasına yol açmaktadır. Yoksulluğa yol açan dış faktörler ise savaşlar, terör ve doğal felaketlerdir. Çünkü iç savaşlar ve terör ekonomik yapıyı bir bütün olarak olumsuz etkiler. Doğal felaketler ise insanların barınsız kalmasına, ulusal ekonomilere büyük maliyetler yükleyerek ekonomik performansın bozulmasına yol açar. Bu da yoksullaşmayı hızlandırır.

Yoksulluk hem makroekonomik koşulların hem de mikroekonomik koşulların sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Makroekonomik performans yaygın olarak yoksulluğu etkileyen önemli bir faktör olarak değerlendirilmektedir⁹⁸. İşsizlik oranları, ücretler ve eşitsizlik ekonomik performansın yoksulluk üzerindeki etkisini ölçmek için kullanılır⁹⁹. Bu bağlamda genellikle güçlü ekonomilerde iş olanaklarının daha fazla olması, işsizliğin düşmesi ve ücret düzeyinin artması nedeniyle yoksulluk azalmaktadır. Eğer ekonomide durgunluk varsa, işsizlik veya çalışma saatleri azalmaktadır. Bu da hanehalkı gelirinin azalmasına yol açarak yoksulluğa neden olmaktadır. İşsizlik yoksulluğu ortaya çıkaran önemli bir ekonomik faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Özellikle AGÜ'lerde tarımın çözülüşü ve kentlerde yeterli istihdam olanaklarının olmayışı nedeniyle, işsizlik artmakta ve kırsal

⁹⁷ Hilary W. Hoynes, Marianne E. Page and Ann Huff Stevens, "Poverty in America: Trends and explanations" [Amerika'da Yoksulluk: Eğilimler ve Açıklamalar], Paper Prepared for The Journal of Economic Perspectives Symposium on Poverty, *NBER Working Paper No. 11681*, Haziran 2005, ss. 1-54, Erişim tarihi:01 Haziran 2012, <http://www.npc.umich.edu/publications/workingpaper05/paper19/Poverty-6-9-05.pdf>.

⁹⁸ John Iceland, Lane Kenworthy and Melissa Scopilliti, "Macroeconomic Performance and Poverty in The 1980s and 1990s: A State Level Analysis" [1980 ve 1990'lı yıllarda Makroekonomik Performans ve Yoksulluk: Ülke Düzeyinde Bir Analiz], *Discussion Paper 1299-05*, Madison, WI: Institute for Research on Poverty, Mayıs 2005, ss. 1-42, Erişim tarihi:01 Haziran 2012, <http://www.irp.wisc.edu/publications/dps/pdfs/dp129905.pdf>.

⁹⁹ Hoynes, Page and Stevens, s. 16.

yoksulluğun yanı sıra kentsel yoksulluk da büyümektedir¹⁰⁰. Hanehalkı bireyleri; istihdam olanaklarını kaybettiklerinde yoksullaşmaları muhtemeldir. Yapılan bir çalışmada hanehalkı reisinin işini kaybetmesi durumunda yoksul olma ihtimali %20 olduğu bildirilmiştir¹⁰¹. Başka bir çalışmada ise ücret düzeyinin azalmasının yoksulluğu tetiklediği tespit edilmiştir¹⁰².

Yüksek enflasyon oranları (%10 ve üzeri olması halinde) yoksulların satınalma gücünü düşürerek onlara zarar verir. Ayrıca yoksulluk sınırının hemen üstünde olan haneleri yoksulluğun altına itebilir, yoksulluk sınırının altında olanları ise daha da yoksul hale getirerek yoksulluk sınırından uzaklaştırabilir. Bu da toplumdaki yoksulluk oranını artırır. Hanehalkı gelirindeki gıda harcamalarının yüksek payı ile yoksulluk arasındaki korelasyon, ortalama enflasyon ve beklenen enflasyon ile gıda fiyatlarındaki hareketlilik arasında güçlü bir bağlantı sağlar. Eğer bir toplumda yoksulluk oranı yüksek ise toplumun geniş bir kesimi yüksek enflasyonun olumsuz etkisi altında kalır¹⁰³. Damill ve Frenkel makroekonomik politikalarının yoksulluk oranı üzerindeki etkisini ölçmeye yönelik ekonometrik çalışmalarında ekonomik büyüme ile istihdamdaki artışın yoksulluk oranını azalttığını tespit etmişlerdir¹⁰⁴. Yüksek enflasyon oranı uzun vadede ekonomik büyümeyi olumsuz etkileyerek verimsizliğe yol açabilir. Ekonomik büyüme üzerindeki yüksek enflasyonun bu olumsuz etkisi yoksulluğun yaygın hale gelmesine neden olabilir.

Aşırı lüks tüketim, gelir dağılımının eşit olmaması, ulusal gelirden büyük pay alan sermaye sahiplerinin yoksul kesimlere sosyal yardımda bulunmamaları yoksulluğu tetikleyen diğer faktörler olarak değerlendirilebilir.

¹⁰⁰ Meryem Koray, "Büyüyen Yoksulluk -Yoksunluk Sorunu ve Sosyal Hakların Sınırları", *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, No:42, Mart 2010, s. 8.

¹⁰¹ McKernan and Ratcliffe, s. 1165.

¹⁰² Mary Jo Bane and David T. Ellwood, "Slipping into and out of poverty: The dynamics of spells" [Yoksulluğun İçine ve Dışına Kayma: Büyü Dinamikleri], *Journal of Human Resources*, 1986, 21(1), ss. 1-23.

¹⁰³ Ali Al-Eyd, David Amaglobeli, Bahrom Shukurov and Mariusz Sumlinski, "Global Food Price Inflation and Policy Responses in Central Asia" [Küresel Gıda Fiyatları Enflasyonu ve Orta Asya'da Politik Cevaplar], IMF Working Paper International Monetary Fund, 2012, s.10. Erişim tarihi: 11 Mayıs 2012, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2012/wp1286.pdf>.

¹⁰⁴ Mario Damill and Roberto Frenkel, "Macroeconomic Policies, Growth, Employment, and Inequality in Latin America" [Latin Amerika'da Makroekonomik Politikalar, Büyüme, İstihdam ve Eşitsizlik], Working Paper No. 2012/23, United Nations University World Institute for Development Economics Research (UNU-WIDER), s. 23-24, Erişim tarihi:12 Mayıs 2012, http://www.wider.unu.edu/publications/working-papers/2012/en_GB/wp2012_023/_files/87202762177708115/default/wp2012-023.pdf

Genel olarak yoksulluğa neden olan makroekonomik koşullar; yetersiz büyüme, enflasyon, para politikası, büyük bütçe açıkları, maliye politikası, eğitim ve sağlık harcamaları, gelir dağılımı eşitsizliği, dış borç ve cari işlemler açığı iken, mikroekonomik koşulların; yetersiz beşeri sermaye, eğitim fırsatlarının eşit dağıtılmaması, yetersiz beslenme, kredi piyasasındaki aksaklıklar, yüksek doğurganlık oranları (hızlı nüfus artışı), inanç ve kültürden kaynaklanan faktörler olduğu söylenilebilir.

1.4. YOKSULLUKLA MÜCADELE YOLLARI

Yeryüzünde geniş bir alanda etkisini sürdüren, çok geniş kitleleri olumsuz etkileyen ve giderek kronikleşen yoksulluğun yok edilmesi veya etkilerinin hafifletilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda yoksullukla mücadele yöntemlerinin ve yoksulluğun sonuçlarını hafifletici mekanizmaların daha yoğun tartışılarak geliştirilmesi gerekmektedir. Dünyada yoksullukla mücadele, II. Dünya Savaşında sonra UNDP, DB ve İLO gibi kurumların katkısıyla önemi artmıştır. İlk defa 1972 yılında BM *Yeni Dünya Düzeni* adıyla bir dizi karar çıkarmış, bu yeni düzende gelişmekte olan ülkeler ve gelişmiş ülkeler arasında giderek açılan gelir ve yaşam kalitesi farkını azaltmak hedeflenmiştir¹⁰⁵.

Yoksullukla mücadele yöntemleri ve mekanizmaları başında sosyal politika araçlarından, sosyal güvenlik, sosyal yardımlar ile aktif iş gücü politikaları alanında yapılan çalışmalar gelmektedir¹⁰⁶. Sosyal politika, insanların özgür ve eşit haklara sahip bireyler olarak topluma katılmalarının yollarını araştıran, sosyal risklerden ve yoksulluktan korumak için mücadele etmelerini sağlayan bir alan olarak tanımlanmaktadır¹⁰⁷. Sosyal politikanın temel bileşenleri ise eğitim, sağlık, konut, sosyal güvenlik, istihdam ve sosyal hizmetler olarak sıralanabilir. Devletler bu alanlara yönelik politikalar geliştirerek yoksulluğu azalmaya çalışmaktadırlar. Sosyal politika uygulamaları ile iş gücü piyasasında yapılan düzenlemeler yoluyla yoksulluk azaltılabilir. Bu bağlamda pasif ve aktif iş gücü

¹⁰⁵ Ayşe Çelikel Danişoğlu, “Küreselleşmenin Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk Üzerindeki Etkileri”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(5), 2004, s. 225.

¹⁰⁶ Ülker Şener, “Yoksullukla Mücadelede Sosyal Güvenlik, Sosyal Yardım Mekanizmaları ve İş Gücü Politikaları”, *Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı Politika Notu*, 2010, s. 2.

¹⁰⁷ Ayşe Buğra ve Çağlar Keyder, *Sosyal Politika Yazıları*, Çağlar Keyder (Der.), (55-100), 3. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, 2008; Şener, s. 2.

politikaları olmak üzere iki tür politika bulunmaktadır. Pasif iş gücü politikaları işsizlik sigortası, kıdem tazminatı gibi işten çıkarılan kişiye gelir desteği sağlamayı hedefleyen uygulamalardan oluşurken, aktif iş gücü politikaları ise iş gücü becerilerini artırma, yaşam boyu öğrenme, işsiz kalınan süreyi kısaltma gibi daha çok işsizliği azaltmayı, işe dönüşü hızlandırmayı hedefleyen politikalardan oluşmaktadır¹⁰⁸. Özellikle aktif iş gücü politikaları uygulanarak istihdam olanakları artırabilir. Bu politikalar ile hanehalkı geliri üzerinde olumlu etki oluşturularak yoksulluk azaltılabilir.

Yoksulluğun azaltılmasında beşeri sermayenin önemi büyüktür. Çünkü beşeri sermaye bireyin sahip olduğu eğitim düzeyini, iş gücü piyasasında iş bulabilecek niteliklere, becerilere ve sağlığa sahip olabildiğini ifade eder¹⁰⁹. Bu bağlamda beşeri sermaye, bireyin iş gücü piyasasında iş bulabilmesini kolaylaştıracak beceri, bilgi ve nitelikleri içermesi nedeniyle yoksulluğun azaltılmasında etkili olabilir.

Ticaretin serbestleşmesi, kalkınma politikalarının önemli bir parçasıdır ve yoksulluğun azaltılmasında etkili bir rolü bulunur. Acemoğlu ve Ventura, uluslararası ticaretin istikrarlı bir dünyada gelir dağılımına yol açarak yoksulluğu azaltacağını savunmuşlardır¹¹⁰. Bu görüşün aksine, kısa dönemde piyasanın yabancı firmalara açılması halinde yurtiçi firmaların üzerinde rekabet baskısının artacağı ve firmaların bir kısmının piyasadan çekilmek zorunda kalacağı belirtilmiştir. Rekabet edememe ve iş gücü piyasasındaki ücret katılıkları nedeniyle iş gücünün, ticareti yapılan ve yapılmayan mal sektörleri arasında geçişleri zorlaşmaktadır. Bu durum işsizliği arttırarak yoksulluğa yol açmaktadır.¹¹¹

Yoksulluğun azaltılmasında etkili olan önemli faktörlerden birisi de makroekonomik istikrar içinde sağlanan iktisadi büyümedir¹¹². DB, 1990 yılında yoksulluk ile ilgili olarak hazırladığı kalkınma raporunda hiçbir ülkenin ekonomik büyüme olmadan yoksulluğu

¹⁰⁸ Şener, s. 3.

¹⁰⁹ Neriman Açıkalın, "Enformel Sektör ve Yoksulluk: Kentsel İşgücü Pazar Üzerine Etkileri, İstanbul ve Gaziantep Örnekleri", *Sosyo Ekonomi*, 2, 2007, s. 48.

¹¹⁰ Daron Acemoglu and Jaume Ventura, "The World Income Distribution" [Dünya Gelir Dağılımı], *Quarterly Journal of Economics*, 2002, 117(3), ss. 659-694.

¹¹¹ Danişoğlu, s. 45.

¹¹² Brian Ames, Ward Brown, Shanta Devarajan, Alejandro Izquierdo, "Macroeconomic Policy and Poverty Reduction" [Makroekonomik Politika ve Yoksulluğun Azaltılması], prepared by IMF and World Bank, Washington 2001.

azaltamayacağını savunmuştur¹¹³. Bu görüşün doğru olarak kabul edilmesi için istikrarlı bir ekonomik büyümenin sağlandığı ekonominin iş gücü piyasalarına yeni girenlere istihdam yaratması, çalışanların verimliliğini yükselterek bunun kişi başına düşen gelire yansıtması ve refahı yükseltmesi gerekir¹¹⁴.

Ekonomik kalkınmanın amaçlarından biri olan yoksulluğun azaltılması için geliştirilen mikrokredi uygulaması Dünyadaki çeşitli ülkelerde başarılı bir şekilde uygulanmaktadır. Günümüzde yoksulluğu azaltmaya yönelik programların amacı; yoksulların güçlendirilerek yaşamlarını sürdürebilecek bir seviyeye yükseltilmesi, eşitsizliklerin giderilmesi ve yoksullara kendi kendilerini ve ailelerini destekleme olanağının verilmesi, sosyal bilincin oluşturulması ve sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesine katkı sağlanmasıdır. Yoksulluğun azaltılmasını doğrudan hedef alan mikrokredi projesinin amacı; kırsal ve kentsel bölgelerde yaşayan özellikle fakir kadınlara mali destek sağlamak, yoksul ailelerin üretici olmalarına veya çok küçük işletmelerini büyütmelerine yardımcı olmak amacıyla onlara küçük miktarlarda kredi vermek, küçük çaplı işlerle yoksulluğu azaltmak, kırsal ve kentsel bölgelerde yaşayan ve toprağı olmayan yoksullara belirli bir kurumsal yapı içinde kredi imkânı sağlamaktır.

Son zamanlarda yapılan uygulamalı araştırmalarda yoksullukla mücadele etkili olduğu ortaya konulan sosyal sermaye de yoksullukla mücadele aracı olarak değerlendirilmektedir. Bu araştırmanın temel amacı olan sosyal sermaye yoksulluk ilişkisi de bu perspektifte araştırılmaktadır.

1.5. TÜRKİYE'DE YOKSULLUK ÖLÇÜMÜ

DB'den sağlanan kredi desteğı ile yürütölen Sosyal Riskin Azaltılması Projesi kapsamında, 2002 yılında uygulanan Hanehalkı Bütçe Anketi'nden (HBA) elde edilen veriler esas alınarak Türkiye'de yoksulluğun profili, nedenleri ve sonuçları üzerine TÜİK ile DB ortaklaşa bir rapor hazırlamıştır. DB ile yapılan ortaklaşa çalışmalar sonunda belirlenen yoksulluk metodolojisine göre, TÜİK tarafından 2002 yılından itibaren, HBA

¹¹³ Barbara Ingham, *Economics and Development*, McGraw-Hill, Cambridge, 1995, s. 240.

¹¹⁴ Songül Sallan Gül ve Hüseyin Gül, Türkiye'de Yoksulluk, Yoksulluk Yardımları ve İstihdam, (Ed. Ayça Duru Sayıcı), *Türkiye'de Yoksulluk Çalışmaları*, (s. 361-396), Yakın Kitabevi Yayınları, İzmir 2008, s.364.

verilerine dayalı olarak yoksulluk göstergeleri hesaplanmaktadır. Buna ilave olarak, 2006 yılından itibaren uygulanmaya başlanan gelir ve yaşam koşulları araştırmasından da gelire bağlı yoksulluk göstergeleri hesaplanmaktadır. TÜİK'in her yıl düzenli olarak yaptığı yoksulluk çalışmasında tüketim harcamasına dayalı olarak mutlak ve göreceli yoksulluk sınırları ile DB tarafından SGP'ye göre belirlenen ve uluslararası karşılaştırmalarda kullanılan 1\$, 2.15 \$ ve 4.3 \$ olarak tanımlanan yoksulluk sınırları ile harcaması bu sınırların altında kalan yoksul nüfus oranları hesaplanmakta ve yoksulların temel özelliklerine (cinsiyet, eğitim durumu, çalışma durumu vb.) ilişkin bilgiler verilmektedir.

Öncelikle mutlak yoksulluğu belirlemek amacıyla kullanılacak olan tüketim harcaması değişkeni, HBA'daki aylık tüketim harcaması bilgileri kullanılarak hesaplanır. Bu hesaplamada dayanıklı mallar için yapılan harcamalar hariç tutulmakta, bir yıl boyunca her ay değişen hanehalklarına uygulanan anketteki hanehalklarının aylık gıda ve gıda dışı harcamaları, TÜFE değerleri kullanılarak birbirleriyle karşılaştırılabilir hale getirilmektedir. Eşdeğer kişi başına ortalama tüketim harcaması, hanehalkının toplam harcamasının hanenin eşdeğer büyüklüğüne bölünmesiyle hesaplanır¹¹⁵. Her bir hanehalkı için hesaplanan aylık toplam harcama değeri, o hanede bulunan her yetişkin fert sayısına bölünerek her hanehalkı için kişi başına ortalama tüketim harcaması değeri hesaplanmaktadır. Bu değer, hanehalkının yoksul olup olmadığının belirlenmesi amacıyla hesaplanan açlık ve yoksulluk sınırları ile kıyaslanmaktadır. Fert başına tüketim harcaması, gıda yoksulluk sınırının (açlık sınırının) altında kalan hanehalkları ve dolayısıyla bu hanede bulunan tüm fertler *gıda yoksulu* (çok yoksul), fert başına tüketim harcaması, gıda ve gıda dışı bileşenlerden oluşan yoksulluk sınırından daha küçük değere sahip olan hanehalkları ise *yoksul* olarak

¹¹⁵ HBA'daki tüketim harcaması verileri, fert seviyesinden ziyade hane düzeyinde toplanmaktadır. Bu nedenle hanehalkının meydana getiren bireylerin hane kaynaklarından aldığı paylarda bir tahsis kuralı temel alınarak bazı düzeltmeler yapılmalıdır. Hanelerde bulunan fertlerin, yaş ve cinsiyetine bağlı olarak tüketimleri birbirinden farklıdır. Ayrıca hanedeki bazı harcamalar (konut, elektrik, su, ısınma, vb.) hanehalkı büyüklüğünden bağımsız olan ortak harcamalardır. Bu nedenle yoksulluk göstergeleri "eşdeğer fert" üzerinden hesaplanmaktadır. Eşdeğer fert başına tüketim harcaması her ilave hanehalkı üyesinin aileye getirdiği ek harcamanın öncekiler kadar olmadığı ve yaş-cinsiyet farklılıkları nedeniyle hanedeki fertlerin tüketimlerinin birbirinden farklı olduğu varsayımları altında her bir hanehalkı büyüklüğünün kaç yetişkine denk olduğunu ortaya koyan katsayılar, eşdeğerlik ölçeği olarak tanımlanmaktadır. Eşdeğer fert ölçeği, ailedeki yetişkin ve çocuk sayılarına bağlı olarak oluşturulmaktadır. Böylece farklı büyüklük ve bileşimlerdeki (yetişkin ve çocuk sayısı itibarıyla) hanehalkları arasında eşit düzeyde karşılaştırmalar yapılması mümkün olmaktadır. Aşağıdaki formül ile hesaplanmaktadır. $AE_i = (A_i + aC_i)^\theta$ ve $AE_{ADJ_i} = \frac{A_0 + C_0}{(A_0 + aC_0)^\theta} AE_i$ Bu formülde A_0 ve C_0 "model hanehalkında" (2 yetişkin ve 2 çocuktan oluşan haneler) sırasıyla yetişkinlerin ve çocukların sayısını ($A_0=2$ ve $C_0=2$) ve A_i ile C_i ise her bir hanehalkındaki yetişkin ve çocukların sayısını, a parametre, θ ise ölçek ekonomisi katsayısını göstermektedir. Yoksulluk çalışmalarında $\theta = 0.6$; $a = 0.9$ olarak alınmaktadır.

sınıflandırılmaktadır. Bir kişinin yaşamını devam ettirebilmesi için alması gerekli olan temel gıda maddelerinden oluşan sepetin maliyeti “açlık sınırı” olarak tanımlanmaktadır. Kişinin iyi beslenme yanında ihtiyaç duyduğu giyim, barınma, ulaştırma, haberleşme gibi minimum yaşam düzeyini ya da temel gereksinimlerini karşılayabilmesi için gerekli olan tüm mal ve hizmetleri satın alırken ödemesi gereken para veya başka bir deyişle asgari düzeyde bir yaşam kalitesine sahip olabilmesi için yapması gereken minimum harcama miktarına yoksulluk sınırı denilir. Gelire göre incelendiğinde ise, toplumun genel düzeyine göre belli bir sınırın altında gelire sahip olan birey veya hanehalkı görece anlamda yoksul olarak tanımlanır.

TÜİK 2002 yılından itibaren harcamaya dayalı yoksulluk göstergeleri üzerinde çalışmalar yürütmektedir. Bu çalışmalar sonuçlanana kadar, 2012 yılından başlamak üzere uluslararası kıyaslamalara imkân sağlamayan gıda ve gıda dışı mutlak yoksulluk oranları ile harcamaya dayalı görece yoksulluk oranları hesaplanmayacak, uluslararası karşılaştırmalarda önem taşıyan SGP’ye göre kişi başı dolar cinsinden yoksulluk oranları tahmin edilecektir. Ayrıca Türkiye’de, 2010 yılı itibari ile SGP’ye göre 1 dolarlık yoksulluk sınırının altında kalan fert bulunmadığından, 2010 yılı için sadece 2,15 dolar ve 4,30 dolar yaklaşımına göre yoksul fert oranları açıklandı¹¹⁶. Buna göre; Türkiye’de yoksulluk oranları Çizelge 1.2’de verilmektedir.

¹¹⁶TÜİK, 2010 Yoksulluk Çalışması, *Haber Bülteni*, Sayı: 8642, Erişim tarihi: 24 Mayıs 2012, TÜİK Ağ sitesi <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=8642>

Çizelge 1.2. Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Fert Yoksulluk Oranları

Yöntemler	Fert yoksulluk oranı (%)									
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Türkiye										
Kişi başı günlük 2,15 \$'ın altı ⁽¹⁾	3,44	2,39	2,49	1,55	1,41	0,52	0,47	0,22	0,21	0,14
Kişi başı günlük 4,3 \$'ın altı ⁽¹⁾	30,30	23,75	20,89	16,36	13,33	8,41	6,83	4,35	3,66	2,79
Kent										
Kişi başı günlük 2,15 \$'ın altı ⁽¹⁾	2,37	1,54	1,23	0,97	0,24	0,09	0,19	0,04	0,04	0,02
Kişi başı günlük 4,3 \$'ın altı ⁽¹⁾	24,62	18,31	13,51	10,05	6,13	4,40	3,07	0,96	0,97	0,94
Kır										
Kişi başı günlük 2,15 \$'ın altı ⁽¹⁾	4,06	3,71	4,51	2,49	3,36	1,49	1,11	0,63	0,57	0,42
Kişi başı günlük 4,3 \$'ın altı ⁽¹⁾	38,82	32,18	32,62	26,59	25,35	17,59	15,33	11,92	9,61	6,83

⁽¹⁾ 1 \$'ın satın alma gücü paritesi üzerinden karşılığı olarak 1 \$'ın satınalma gücü paritesine (SGP) göre karşılığı olarak 2002 yılı için 618 281 TL; 2003 yılı için 732 480 TL; 2004 yılı için 780 121 TL; 2005 yılı için 0,830 YTL, 2006 yılı için 0,921 YTL, 2007 yılı için 0,926 YTL, 2008 yılı için 0,963 YTL, 2009 yılı için 0,917 TL ve 2010 yılı için de 0,990 TL kullanılmıştır.

(*) 2007 yılından itibaren yeni nüfus projeksiyonları kullanılmaktadır.

Çizelge 1.2 incelendiğinde, SGP'ye göre kişi başı dolar cinsinden yoksulluk sınırlarına göre yoksulluk oranlarını sürekli düşmesine rağmen hâlâ yüksek olduğu görülmektedir. Kişi başı günlük harcaması, SGP'ye göre 2,15 doların altında kalan fert oranı 2002 yılında %3,44 iken, bu oran 2011 yılında %0,14 olarak tahmin edilmiştir. 4,3 dolar sınırına göre ise 2002 yılında %38,82 olan yoksulluk oranı 2011 yılında %6,83'e düşmüştür.

İKİNCİ BÖLÜM

SOSYAL SERMAYENİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ VE GÖSTERGELERİ

Bu bölümde önce sermayenin değişen anlamı, sermaye türleri ile sosyal sermayenin “sermaye kavramı” üzerinde durulmakta, daha sonra sosyal sermayenin kavramsal çerçevesi, tarihi gelişimi, literatürdeki tanımları ve sosyal sermaye ile ilgili farklı yaklaşımlar açıklanmaktadır. Sosyal sermaye türleri ve boyutları açıklandıktan sonra sosyal sermayenin faydaları ve zararları ile sosyal sermayenin ölçülmesi konularına değinilmektedir. Son olarak ise sosyal sermayenin geliştirilmesi hakkında bilgi verilmekte ve sosyal sermaye ile yoksulluk arasındaki ilişki izah edilmektedir.

2.1. SERMAYE KAVRAMININ GELİŞİMİ, DİĞER TÜRLERİ VE BİR ÜRETİM FAKTÖRÜ OLARAK SOSYAL SERMAYE

İnsan ihtiyaçlarını karşılayan mal ve hizmetlerin elde edilmesi ve faydalarının artırılması için yapılan faaliyetlerin tümü “üretim” olarak kabul edilmektedir. Üretim sürecinde ise birçok iktisadi ve sosyal kaynağa ihtiyaç vardır. İktisatçılar, 19. yüzyılda iktisadi kaynakları veya üretim faktörlerini genel olarak toprak (veya doğal kaynaklar), iş gücü (veya beşeri kaynaklar) ve sermaye şeklinde sınıflandırmışlardır. Toprak (veya doğal kaynaklar), doğada görülen yeraltı, yeryüzü ve yer üstündeki tüm doğal kaynakları içermektedir. İşgücü ise arzu edilen mal ve hizmetin üretimindeki her türlü fiziki ve zihni insan çabasıdır. Sermaye ise, makine bina hammadde araç ve gereçler gibi üretime yardımcı olan üretilmiş üretim araçlarıdır.¹¹⁷ Burada önce sermaye kavramının gelişimi ele alınacak sonra da sermayenin türleri açıklanmaktadır.

2.1.1. Sermaye Kavramının Evrimi

Sermaye kavramı, zamanla çeşitli aşamalardan geçerek içeriğini hem genişletmiş, hem zenginleştirmiştir. Bilgi, iletişim ve küreselleşmenin etkisiyle başlangıçta yapılan tanımlamanın dışında yeni tanım ve türleri ortaya çıkmıştır. Literatürde en eski kullanımlarına, Romalı hukukçuların metinlerinde karşılaşılan sermaye, faizden

¹¹⁷ Yaylalı, 2003, s. 4.

ayrıştırılmış olarak bir kredinin anaparası anlamında kullanılmıştır¹¹⁸. Klasik iktisatçıların, emek, sermaye ve toprak-doğal kaynakları üretim fonksiyonunda kullanmaları ile birlikte sermaye kavramı önem kazanmaya başlamıştır. Modern iktisat teorisi sermayeyi dört ana girdisinden (diğerleri toprak, emek ve girişim) biri olarak görmektedir¹¹⁹. Yani buradaki sermaye ekonomik bir terim olarak fiziki sermayeyi tarif etmektedir.

Bireysel ve toplumsal değerlerin, donanımların ve yeteneklerin üretime olan etkilerinin giderek önem kazanması, bu donanımların üretime olan pozitif katkılarının giderek artması, söz konusu pozitif değerlerin de sermaye olarak kabul edilmesine yol açmış ve sermaye kavramının yeniden tanımlaması gereğini ortaya çıkarmıştır¹²⁰. Bu bağlamda literatürde fiziki sermaye ile birlikte beşeri sermaye, kültürel sermaye ve sosyal sermayeden bahsedilmeye başlanmıştır.

Sermaye kavramının evrimi Çizelge 2.1’de gösterilmiştir¹²¹. Çizelge 2.1’de görüldüğü gibi endüstriyel ekonomi öncesi, endüstriyel ekonomi sonrası, bilgi ekonomisi öncesi ve bilgi ekonomisi sonrasında ekonomistler tarafından sermaye kavramına zamanla ve değişen şartlara bağlı olarak farklı anlamlar yüklenmiştir. Çalışmanın konusu olan sosyal sermaye son aşamada sermaye kavramına sosyal bir nitelik kazandırmıştır.

¹¹⁸ Aydemir, s. 12.

¹¹⁹ Aydemir, s. 12.

¹²⁰ Habib Karaçay, *Sosyo-Ekonomik Kalkınmada Fiziki, Beşeri ve Sosyal Sermaye: Vakıflar Genel Müdürlüğü Örneği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans), Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara 2008, s. 10.

¹²¹ Julia Storberg, “The Evolution of Capital Theory: A Critique of a Theory of Social Capital and Implications for HRD” [Sermaye Teorisinin Evrimi: Sosyal Sermaye Teorisinin Bir Eleştirisi ve İnsan Kaynakları için Çıkarımlar], *Human Resource Development Review*, Vol:1, No:4 December 2002, s.481-482.

Çizelge 2.1. Sosyal Sermayenin Zaman İçinde Değişen Anlamı

İsim	Dönem	Sermaye Bileşenleri	Sermaye yönetimi Konuları	Yorum
Adam Smith	Endüstriyel ekonomi öncesi	Toprak İş gücü Sermaye (para)	Ulusal refahı sağlama	Çalışma sürecinde görev dağılımının etkisiyle ilgili büyük ekonomi teorisi
J. S. Mill	Endüstriyel ekonomi	Toprak İşgücü Sermaye (para)	Ekonomi ve yönetim arasındaki kesişim, devletin sermaye yönetimindeki rolü	Devlet ve ekonomi arasındaki ilişkiyle ilgilenen, topluma bütüncül bir açıdan bakan ilk politik ekonomik teori
Karl Marx	Endüstriyel ekonomi	Toprak İşgücü Sermaye (para) Artı değer	Sermaye dağılımındaki eşitsizlikte üretim araçlarına sahip olmanın etkileri	Sınıf temelli toplum yaratmada kapitalizmin etkisiyle ilgilenen politik ekonomik teori
T. W. Schultz, Gary Becker	Bilgi ekonomisi öncesi	Toprak İşgücü Sermaye (para) Beşeri sermaye (eğitim)	Firma ve bireylerin eğitim ve öğretim harcamalarına ilişkin davranışlarını öngörme ve açıklama	Eğitim, kar ve kazanç arasındaki bağlantıları açıklamaya çalışan orta düzey ve uygulamalı ekonomik teori
Kaplan ve Norton	Bilgi ekonomisi	Toprak, İşgücü, Sermaye (para), Beşeri sermaye (eğitim, öğretim, uzmanlık, süreç)	Mükemmel yatırım kararları almada yönetime araçlar sunma	Örgüt liderlerine maddi olmayan değerler hakkında yöntemler sunmayla ilintili yönetsel araç
Edvinsson ve Malone	Bilgi ekonomisi	Toprak, İş gücü, Sermaye (para), Beşeri sermaye, Entelektüel sermaye	Müşteri tatmini, çalışanların morali, yenilik gibi konularda yönetime araçlar sunma	Bir şirketin gelecekteki değerleriyle ilgilenen yönetsel araç
Fitz ve Enz	Bilgi ekonomisi	Toprak, İş gücü, Sermaye (para), Beşeri sermaye, Entelektüel kapasite	Entelektüel zenginlik, süreçler, kültür, ilişkisel sermaye ve beşeri sermayeyi içeren entelektüel kapasite hususunda yönetime araçlar sunma	Örgütsel, ilişkisel ve verileri anlama ve ölçmeyle ilgili yönetsel araç
Lin	Bilgi ekonomisi	Toprak, İşgücü, Sermaye (para), Neosermaye (entelektüel, beşeri, kültürel, sosyal)	Ekonomi ve sosyoloji arasındaki kesişim	Sosyal ilişkilerdeki farklı düzey ve çeşitlerdeki kaynakları anlama, öngörme ve açıklamaya yönelik orta düzey teori

2.1.2. Farklı Sermaye Türleri

2.1.2.1. Beşeri Sermaye

Beşeri sermaye, üretim sürecine katılan bireylerin sahip olduğu ve insanın niteliğini vurgulayan bilgi, beceri, tecrübe ve dinamizm gibi pozitif değerler, kısaca insanın üretken olarak ortaya koyabileceği tüm nitelikler olarak kabul edilmektedir¹²². OECD'nin beşeri sermaye tanımına göre; beşeri sermaye, iktisadi faaliyetler ile ilgili olarak bireylerin kişisel ve sosyal gelişimi sağlayan ve ekonomik refahın artırılmasını kolaylaştıran, bilgi ve beceri gibi iş gücünün sahip olduğu yeteneklerdir¹²³. İnsanın niteliklerini geliştirecek en önemli faktörün eğitim olduğu genel olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda beşeri sermayenin temel dayanağının eğitim olduğu ileri sürülebilir.

1962 yılında Shultz yaptığı çalışmada, AGÜ'lerde ekonomik ve sosyal kalkınmanın en büyük engelini fiziki sermaye yetersizliğinden çok insan gücünün niteliksizliği ve yetersizliği olduğunu ileri sürerek beşeri sermayenin önemini ortaya koymuştur¹²⁴. 1980'li yıllara kadar, neoklasik büyüme teorisi, iş gücünü üretimde sabit bir faktör olarak kabul etmiş, iş gücünün üretkenlik ve verimliliğindeki değişimleri, yani beşeri sermayeyi dikkate almamıştır. Ayrıca nüfus ve iş gücündeki artış ile teknolojik değişimler neoklasik modellerde dışsal bir faktör olarak yer almıştır. Bilgi, eğitim, tecrübe, beceri, teknolojik gelişme ve motivasyonun üretim üzerindeki etkilerinin zamanla artarak önem kazanmasıyla birlikte bu faktörler de sermaye kapsamı içinde değerlendirilmeye başlanmıştır. Bu faktörler daha çok insanın niteliği ve üretime katkısındaki rolüyle ilgili olmaları nedeniyle, beşeri sermaye olarak ifade edilmiştir.¹²⁵ Daha sonra ekonomik kalkınma ile ilgili yapılan araştırmalarda, zaman içinde kalkınmanın beşeri ve sosyal boyutunun ihmal edilemeyeceği gerçeği dikkate alınmış ve beşeri ile sosyal sermayenin önemi artmıştır.

Beşeri sermayenin oluşumunda rol oynayan ve beşeri sermaye stokunu arttıran faktörler eğitim, sağlık ve iş gücü transferidir. Beşeri sermaye, stok göstergeleri ve yatırım

¹²² Hayriye Atik, *Beşeri Sermaye, Dış Ticaret ve Ekonomik Büyüme*, Ekin Kitabevi, 1. Baskı, Bursa 2006, s. 6.

¹²³ Muammer Yaylalı ve Fuat Lebe, "Beşeri Sermaye ile İktisadi Büyüme Arasındaki İlişkinin Ampirik Analizi", *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt:30, Sayı:1, 2011, s. 23-51.

¹²⁴ Theodore W. Shultz, "Reflections on Investment in Man" [İnsan Yatırımı Üzerine Düşünceler] [Elektronik Sürüm], *Journal of Political Economy*, 70(5), October 1962, s. 1-8.

¹²⁵ Muammer Şimşek ve Cem Kadılar, "Türkiye'de Beşeri Sermaye, İhracat ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Nedensellik Analizi", *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt:11, Sayı:1, 2010, s. 119.

göstergeleri olmak üzere iki grupta toplanan göstergeler aracılığı ile ölçülmektedir. Bu anlamda; stok göstergeleri beşeri sermayenin eğitim düzeyi ile ilgili iken, yatırım göstergeleri eğitim harcamalarından oluşmaktadır.¹²⁶ Beşeri sermaye birikiminin kaynakları arasında yetenek, bilgi, okul eğitimi, hizmet içi eğitim, yaparak öğrenme, gözlem ve sosyal etkileşim sayılabilir. İyi eğitilmiş bir toplum sosyal avantajlara sahiptir, örneğin, okuma yazma oranı arttıkça ve eğitim süresi uzadıkça iş yaşamındaki değişikliklere uyum esnekliği artmaktadır, bu nedenle gelecekteki faydaları maliyetini aşacağından bu tür beşeri sermaye yatırımları toplum için bir kazançtır¹²⁷.

2.1.2.2. Entelektüel Sermaye

Entelektüel sermayenin tanımları çok olmakla birlikte burada birkaç tanımı verilecektir. Entelektüel sermaye bir organizasyona atfedilen en önemli bilgi varlığıdır ve en önemli özelliği organizasyonun rekabet gücünü kilit paydaşlara katma değer sağlayarak artırmasıdır¹²⁸. Bir başka tanımda entelektüel sermaye, kurumun geleneksel bilançosunda bulunmayan maddi olmayan faktörler toplamı olup, kurumun paydaşları (hissedarlar, çalışanlar, müşteriler...) tarafından bilinen, kuruma rekabet üstünlüğü sağlayan bilgi, enformasyon, entelektüel mülkiyet ve deneyim olarak tanımlanmaktadır¹²⁹. Entelektüel sermaye tüm ilişki ağlarının yönetimiyle elde edilen bilgi birikimi anlamına gelir¹³⁰.

Fiziki ve beşeri sermaye, firmalar için ekonomik faaliyetleri ve verimliliği kolaylaştıran önemli faktörler olduğu gibi bilgi de değerli bir kaynak olarak firma veya organizasyonların tüm faaliyetleri üzerinde önemli bir etkiye sahiptir¹³¹ ve firmaya değer katan maddi olmayan varlıkların tümü olarak tanımlanabilir. Entelektüel sermayenin önemli bir özelliği olan ve gelişiminde etkili bir faktör olan bilgi, firmaların çalışanlarına ve

¹²⁶ Kadir Eser ve Çisel Ekiz Gökmen, "Beşeri Sermayenin Ekonomik Gelişme Üzerindeki Etkileri: Dünya Deneyimi ve Türkiye Üzerine Gözlemler", *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, Cilt:1, Sayı:2, 2009, s. 43.

¹²⁷ Deniz Özyakışır, "Beşeri Sermayenin Ekonomik Kalkınma Sürecindeki Rolü: Teorik Bir Değerlendirme", *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 6(1), 2011, s. 54.

¹²⁸ Bernard Marr, Gianni Schiuma and Andy Neely, "Intellectual capital -defining key performance indicators for organizational knowledge assets" [Entelektüel Sermaye -Örgütsel Bilgi Varlıkları için Anahtar Göstergelerini Tanımlamak], *Business Process Management Journal*, 10(5), 2004, s. 554.

¹²⁹ Burcu Akar Kuyucu, *Entelektüel Sermaye Yönetimi*, Yılmaz Argüden (Derleyen), Entelektüel Sermaye, (34-60), ARGE Danışmanlık Yayınları No:07, Kasım 2005, s. 39.

¹³⁰ Argüden, s. 9

¹³¹ Nahapiet and Ghoshal, s. 245.

organizasyon yapılarına değer katarak onların verimli ve etkili bir şekilde gelişmesinde rol oynar. Entelektüel sermayenin unsurları, bireysel yetenek, piyasa varlıkları, insan odaklı varlıklar, alt yapı varlıkları ve bilgi olarak sıralanabilir¹³².

Günümüzde küreselleşme ile birlikte gelişen iletişim teknolojileri ve bilgisayarlar sayesinde firmalar bilgiyi değere dönüştürerek verimliliklerini artırmaktadırlar. Eğer bir firmada bilgi değere dönüşerek katma değer oluşturuyorsa o firmada entelektüel sermayenin etkin olduğu söylenilebilir.

2.1.2.3. Kültürel Sermaye

Sermayenin farklı kullanımlarından biri de kültürel sermayedir. Kültürel sermaye, bireyin çevresi, kültürel değerleri ve sahip olduğu çeşitli diplomalar ve sertifika gibi belgelerle somutlaşan kültürel kurumların oluşturduğu, belli koşullarda ekonomik sermayeye çevrilebilen sermaye biçimi olarak tanımlanmaktadır¹³³. Yani kültürel sermaye bir yere ait olan gelenekler, mitler ve inançlar, dil, sosyal ilişkiler, üretim yöntemleri ve geçmişten gelen kültürel yapıların birikimidir. Kültürel sermaye kavramı Pierre Bourdieu'nun görüşlerine dayanır. Bourdieu kültürel sermayeyi iki şekilde incelemiştir¹³⁴:

- a. *Okul sermayesi*; formel eğitim ile kazanılan ve diplomalarla objektif bir görünüm kazandırılan kültürel sermayeyi belirtir.
- b. *Aktarılan kültürel sermaye*; aileden kaynaklanan ve doğal bir biçimde aile hayatı içinde kazanılan nitelikleri ifade eder.

Yine Bourdieu'ya göre kültürel sermaye üç farklı şekilde ortaya çıkabilir¹³⁵.

1. İçselleşmiş (embodied) kültürel sermaye: Kabul gören kültürel tavırları, tercihleri ve davranışları içerir ve sosyalleşme sürecinde içselleştirilir.

¹³² Ali Alagöz ve Rabia Özpeynirci, "Bilgi Toplumunda Entelektüel Varlıklar ve Raporlanması", *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi*, 9(1), 2007, s.171.

¹³³ Hülya Ekşi, *Sosyal Sermaye -Önemi, Üretimi ve Ölçümü- Üzerine Bir Alan Araştırması*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Konya 2009, s. 9.

¹³⁴ Ahmet Zeki Ünal, *Sosyal Tabakalaşma Bağlamında Pierre Bourdieu'nun Kültürel Sermaye Kavramı*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2004.

¹³⁵ Bourdieu, 2002, s. 282.

2. Kişiselleşmiş (objectified) kültürel sermaye: Kitaplar, resimler, bilgisayarlar gibi devredilebilir, aktarılabılır ürünleri içerir.
3. Kurumsallaşmış (institutionalised) kültürel sermaye: İçselleşmiş kültürel sermayeyi belgeleyecek nitelikte okulla edinilen diploma ve sertifikaları içerir.

Kültürel sermaye belirli bir bölgede yaşayan insanlara özgü yaradılıştan gelen ve geleneksel bir olgu olarak görülebilir. Yani kültürel sermaye, belirli tarihsel ve sosyal deneyimler zincirinin sonunda, bölgeye özgü mallar ve hizmetler üreterek, yine aynı derecede özgün ve uluslararası müşterileri tarafından kıymeti bilinen bir değer üretebilir. Yine kültürel sermaye “kalkınma kültürü” bağlamında ele alındığında iş, eğlence, tasarruf, risk, iş birliği, rekabet gibi birçok sosyoekonomik olguya karşı olan tutumların bir toplamını ifade eder.¹³⁶ Beşeri sermayenin oluşturulmasındaki eğitimin rolü kültürel sermayenin oluşumunda da kendini gösterir, kültürel yapıların gelişmesini sağlar ve bu kültürel yapıların meydana getirdiği çıktıları topluma yayarak kültürel sermaye birikimini artırabilir.

2.1.3. Bir Üretim Faktörü Olarak Sosyal Sermaye

Sosyal sermayenin bir sermaye terimi olarak kullanılması birçok iktisatçı tarafından eleştirilmektedir. Örneğin Kenneth Arrow, sosyal sermayeyi yeni bir sermaye türü olarak kabul etmediğini, bu duruma gerekçe olarak da, sermaye sahipliğinin bir kişiden, bir diğer kişiye aktarılabildiğini ancak bu durumun, tıpkı insan sermayesinde olduğu gibi sosyal sermayenin sahipliği için söz konusu olmadığını ileri sürmektedir¹³⁷. Robert Solow ise sosyal ilişkilerin ekonomik yaşamda önemli olduğunu, ancak sermayenin homojen, mübadele edilebilir ve nihayetinde ölçülebilir bir metaya işaret ettiğini, fakat bu özelliklerin

¹³⁶ Sergio Boisier, “Territorial Development and the Construction of Synergetic Capital: A Contribution to the Discussion on the Intangibility of Development” [Bölgesel Kalkınma ve Sinerjetik Sermayenin İnşası: Kalkınmanın Soyutluğu Üzerindeki Tartışmaya Bir Katkı], Asfaw Kumssa ve Terry McGee (Ed.), “*New Regional Development Paradigms*” [Yeni Bölgesel Kalkınma Paradigmaları], (17-32), Londra: Greenwood Press, 2001, s. 22.

¹³⁷ Arrow, ss. 343-362.

sosyal sermaye için söz konusu olmaması nedeniyle sosyal sermayenin bir sermaye türü olarak değerlendirilemeyeceğini belirtmektedir¹³⁸.

Yazarların bazıları ise, sosyal sermayenin yeni bir sermaye türü ya da üretim faktörü olarak ele alınabileceğini ileri sürmektedir. Örneğin Robinson vd., fiziki sermayenin sahip olduğu, dönüştürülebilirlik, dayanıklılık, esneklik, ikame edilebilirlik, bozulma (muhafaza), güvenilirlik, diğer sermaye türlerini oluşturabilirliği, yatırım fırsatları ve devredilebilirlik gibi temel özelliklerinden çoğuna sosyal sermayenin de sahip olduğunu, bu nedenle sosyal sermayenin de bir sermaye türü olarak kabul edilebileceğini belirtmektedir¹³⁹. Aynı şekilde Neira vd. de sosyal sermayenin bir stokunun olduğunu, bunun da bazı göstergelerin kullanımı ile ölçülebildiğini, sosyal sermayeyi oluşturan güven ağları ve normlar gibi bazı unsurların diğer bir dizi unsurla kullanıldığında kalkınmaya olumlu katkı sağlaması nedeniyle sosyal sermayenin bir sermaye türü olarak kabul edilebileceğini ifade etmektedir¹⁴⁰.

Çalışmalarda sosyal sermayenin, “eksik bağlantı” olarak ele alındığı ve iktisadi analize dahil edilmeye çalışıldığı görülmektedir. Günümüzde iktisat teorisinin temel olarak kabul ettiği rasyonel seçim, fayda maksimizasyonu gibi kavramlarla tanımlanan “metodolojik bireycilik” yaklaşımı gibi sosyal sermayeye de “bireyci” bir bakış açısından bakılmakta, sosyal sermaye bireye ait ya da bireye özgü bir nitelik olarak görülmektedir¹⁴¹. Bu yaklaşımın öncüsü Becker’e göre, insan davranışı çoğu yerde aslında hep “rasyonel” olarak şekillenmektedir. Dolayısıyla, hanehalkı, firmalar veya diğer organizasyonlar, bilinçli bir şekilde fayda ya da kârlarını maksimize etmeye çalışırlar¹⁴². Bu yaklaşımlar sosyal sermayenin fiziki sermaye gibi somutlaştırılarak ekonomik yapı içinde ele alınmasını ve iktisadi olaylar ile ilişkisinin ortaya konulmasını kolaylaştırmaktadır.

¹³⁸ Robert M. Solow, “Notes on Social Capital and Economic Performance” [Sosyal Sermaye ve Ekonomik Performans Üzerine Notlar], *Social Capital: A Multifaceted Perspective*, [Sosyal Sermaye: Çok Yönlü Bir Bakış Açısı], (Ed. By Partha Dasgupta and İsmail Seragaldin), *The World Bank*, Washington DC., s. 8.

¹³⁹ Lindon J. Robison, A. Allan Schmid and Marcelo E. Siles, “Is Social Capital Really Capital?” [Sosyal Sermaye Gerçekten Sermaye midir?], *Review of Social Economy*, Vol:60, No:1, 2002, s. 7.

¹⁴⁰ Isabel Neira, Emilia Vázquez and Marta Portela “An Empirical Analysis of Social Capital and Economic Growth in Europe (1980-2000)” [Avrupa’da Sosyal Sermaye ve Ekonomik Büyümenin Ampirik Bir Analizi (1980-2000)], *Social Indicators Research*, Vol:92, No:1, 2009, ss. 111-129.

¹⁴¹ Feray Erselcan, “Disiplinlerarası Ortak Bir Çalışma Alanı Olarak Sosyal Sermaye”, *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, Aralık 2009, Cilt: 35, Sayı: 2, s. 252.

¹⁴² Erselcan, s. 253.

2.2. SOSYAL SERMAYENİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

2.2.1. Sosyal Sermaye Kavramının Çeşitli Tanımları

Sosyal sermaye genel anlamıyla; toplumu oluşturan bireylerin resmî ve sivil kurumlarda üyelik ve gerçekleştirdiği faaliyet yoluyla fayda ve avantaj sağlama kapasitesi ve yeteneği olarak tanımlanabilir. Sosyal sermaye bir yandan komşular, aileler ve bireyler arasında, diğer yandan da toplumdaki gruplar arasında bağlar oluşturan bir sermayedir. Sosyal sermaye farklı disiplinler tarafından farklı şekillerde tanımlandığı için tanımını tam olarak yapmak mümkün değildir. Çünkü bu kavram, sosyologlar, siyaset bilimciler ve iktisatçılar tarafından farklı şekillerde kullanılmaktadır. Sosyal sermaye kavramı, ekonomik ve toplumsal kalkınma, yoksulluk, aile refahı, gençlik sorunları, eğitim, topluluk yaşamı, çalışma hayatı ve örgütlenme, demokrasi ve yönetim, kolektif eylemler, toplumsallaşma, sağlık ve ahlaki değerler gibi geniş bir araştırma alanına sahiptir. Kavramın kapsadığı bu geniş araştırma alanı tanımlanmasını da belirsizleştirmektedir. Ancak son yıllarda sosyal sermaye kuramlarından genel ve kapsayıcı olma iddiasında olan ve farklı yaklaşımları birleştirmeyi amaç edinen tek bir sosyal sermaye kuramına doğru; alanda bir toparlanma ve birlik sağlama gayreti ortaya çıkmıştır¹⁴³.

Sosyal sermaye tanımlarının yaygın özellikleri hakkında üç görüş bulunmaktadır¹⁴⁴:

- a. Tüm görüşler; ekonomik, sosyal ve politik alanları birleştirir, sosyal ilişkilerin ekonomik sonuçları etkilediğini, ekonominin de bunları etkilediği görüşünü savunur.
- b. Sosyal sermayenin bir yandan kalkınma sonuçları için gerekli potansiyeli yarattığı görüşünü savunurlarken diğer yandan da negatif etkilerinin tehlikeleri üzerinde durmaktadırlar. Çıktılar, ilişkilerin doğası (yatay ya da hiyerarşik olmasına) ile yasal ve politik koşullara bağlıdır.

¹⁴³ Suna Başak ve Nail Öztaş, “Güven Ağbağları, Sosyal Sermaye ve Toplumsal Cinsiyet”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(1), 2010, ss. 27-56.

¹⁴⁴ KOSKEB, “Ekonomik Kalkınmada Sosyal Sermayenin Rolü”, Ekonomik ve Stratejik Araştırmalar Merkez Müdürlüğü, Mart 2005 Ankara. Erişim tarihi: 01 Haziran 2012, <http://www.imes.kosgeb.gov.tr/Pages/UI/Yayinlar.aspx?ref=8&refContent=100>

- c. Ekonomiye, kurumlar arasındaki ilişkilerle, yasal ve yasal olmayan organizasyonların ekonomik kalkınmanın etkilerini arttırmada nasıl etkili olabileceğini araştırırlar.

Literatürde farklı sosyal sermaye tanımları bulunmaktadır. Aşağıda sosyal sermaye kavramının geliştirilmesinde ve tanıtılmasında katkıları olan bilim adamları ile bazı kuruluşların tanımlarına yer verilmektedir.

a) Pierre Bourdieu'ya göre Sosyal Sermaye

Sosyal sermaye konusu, ilk olarak, Pierre Bourdieu tarafından “The Forms of Capital” çalışması ile ayrıntılı şekilde ele alınmıştır¹⁴⁵. Bourdieu sosyal sermayeyi bir bireyin ya da bir grubun kalıcı ve uzun ömürlü bir ilişkiler ağına, az ya da çok kurumsallaşmış karşılıklı bilme ya da tanınmalara sahip olması sayesinde elde ettiği mevcut ve potansiyel kaynakların toplamı olarak tanımlamaktadır¹⁴⁶. Ona göre sosyal sermaye iki temel unsurdan oluşur. Bunlardan birincisi, sosyal ilişkilerin kendisi, ikincisi ise mevcut kaynaklardır. Yani bireyler katıldıkları grupların sahip olduğu mevcut kaynaklara sosyal ilişkiler vasıtasıyla kolay bir şekilde ulaşma imkânını elde ederler. Burada hem bireylerin sahip olduğu kaynaklar hem de grupların sahip olduğu kaynaklar önemlidir.

Bourdieu sosyal sermayenin etkilerini mikro düzeyde, yani kişinin toplum içerisindeki belirli statülere ulaşmasında ve bu statülere ulaşırken hangi kaynakları harekete geçirdiğini belirleme anlamında araştırmıştır. O, sosyal sermayeyi bireysel ve sınıf çatışması bağlamında da ele almaktadır. Bu bağlamda unvanlar, isimler, arkadaşlıklar, kurumlar, üyelik ve vatandaşlık gibi kavramları öne çıkarmaktadır.¹⁴⁷ Bourdieu, kavrama araçsal bir şekilde bakmaktadır ve gruplara katıldıkları için bireylerin artan faydaları üzerine yoğunlaşmakta veya bu kaynakları yaratmak için toplumsal hayatın inşası üzerinde durmaktadır. Sosyal ilişki ağlarının insanlara doğmalarıyla birlikte bahsedilen bir durum

¹⁴⁵ Pierre Bourdieu, “The Forms of Capital”, (Ed. by. Nicole Woolsey Biggart), *Readings in Economic Sociology*, Oxford, Blackwell Publishers, 2002, ss. 280-290.

¹⁴⁶ Pierre Bourdieu and Loic J. D. Wacquant, *A Invitation to Reflexive Sociology*, Chicago: Universty Of Chicago Press, 1992, s. 119.

¹⁴⁷ Bourdieu, 1986, ss. 241-258.

olmadığını, aksine grup ilişkilerinin kurumsallaşmasına yönelmiş stratejilere yapılan yatırım süresince inşa edilmekte olduğunu belirtmektedir¹⁴⁸.

Bourdieu, sermayenin üç temel türünden bahseder. Bunlar, ekonomik sermaye, kültürel sermaye ve sosyal sermayedir. Ekonomik sermaye, hızlıca ve doğrudan doğruya paraya ve mülkiyet hakkına dönüştürülebilen şekilde kurumsallaşmış olabilir. Kültürel sermaye ise bazı durumlarda ekonomik sermaye içinde dönüştürülebilir veya eğitimsel nitelikler şeklinde kurumsallaştırılabilir. Sosyal sermayenin ise soyluluk unvanı şeklinde kurumsallaşmış olabilen ve bazı durumlarda ekonomik sermayeye dönüştürülebilen toplumsal yükümlüklerin (sosyal etkileşimlerin) toplamı olduğunu belirtmiştir.¹⁴⁹ Bourdieu sosyal sermayeyi ekonomik sermayenin başka bir şekilde görünümü olarak değerlendirmiş ve ekonomik sermayenin diğer bütün sermaye çeşitlerinin temelinde yattığını, her çeşit sermayenin sonunda ekonomik sermayeye dönüşebileceğini ifade etmiştir¹⁵⁰.

b) James Coleman’a Göre Sosyal Sermaye

Amerikalı sosyolog James Coleman’a göre sosyal sermaye, daha geniş sosyal sistemler bağlamında insanlar arasında kurulan sosyal ilişkileri ve ağları ifade etmektedir¹⁵¹. O, sosyal sermayeyi “Aile bağlarına ve toplumun sosyal kurumlarında var olan ve bir çocuğun veya gencin toplumsal ve bilişsel gelişimine faydalı bir takım kaynaklardır” şeklinde tanımlamaktadır¹⁵². Ona göre, sosyal sermayenin en önemli kaynağı sosyal ilişkilerdir. Coleman, Bourdieu’den farklı olarak sosyal sermayeyi sosyal gruplar, örgütler ve toplumlar arası ilişkiler, yani toplumsal düzeyde inceleyerek sosyal sermayeyi toplumsal boyutta ele almıştır.

Coleman sosyal sermayenin, sosyal ilişkilerin ya da ilişki ağlarının karşılıklı yükümlülükler, beklentiler ve anlaşmalar tarafından karakterize edilen kişilerarası bağların gücü, bilgi ve normlar ile etkin yaptırımlara dayanan bir yardım kaynağını sunduğunu ifade

¹⁴⁸ Bourdieu, 1986, ss. 241-258.

¹⁴⁹ Mehmet Ali Aydemir, *Sosyal Sermaye -Topluluk Duygusu ve Sosyal Sermaye Araştırması-*, Çizgi Kitabevi, Konya 2011, s. 48; Bourdieu, 2002, s. 280.

¹⁵⁰ Bourdieu, 1986, s. 252.

¹⁵¹ James S. Coleman, “Social Capital and the Creation of Human Capital” [Sosyal Sermaye ve Beşeri Sermayenin Oluşumu], *The American Journal of Sociology*, Vol: 94, No: 94, 1988, s.104.

¹⁵² Coleman, 1994, s. 300.

etmektedir¹⁵³. Coleman'a göre sosyal sermaye, sosyal yapıların bazı görünümünü içeren ve bu yapı içinde yer alan aktörlerin, yani kişi ya da kurumların belirli faaliyetlerini kolaylaştıran ortak özelliklere sahip çeşitli varlıklar türüdür¹⁵⁴. Ona göre, sağlam ve daimi insani ilişkilerin, etkin beşeri işlemleri kolaylaştırmakta ve toplumsal kurumların kalitesini artırmaktadır. Coleman (1988), sosyal sermayenin üç biçiminin olduğunu ileri sürmüştür. Bunlar; sorumluluklar ve beklentiler, bilgi kanalları, sosyal normlar ve etkili yaptırımlardır. Sosyal sermayeyi, bireylerin faaliyetlerini kolaylaştıran bir kaynak olarak ele almaktadır. Coleman ayrıca sosyal ve beşeri sermaye arasındaki bağlantıya önemli bir yer ayırmıştır. Sosyal sermayenin en önemli etkilerinden biri, gelecek nesiller için beşeri sermaye oluşturma etkisidir. Coleman, güçlü ilişkilere sahip ailelerin çocuklarının sahip olduğu eğitim düzeyinin zayıf ilişkilere sahip ailelerin çocuklarından daha yüksek olduğunu belirlemiştir. Coleman'a göre yüksek derecede sosyal sermaye, yüksek eğitim seviyesine, beşeri sermaye oluşumuna ve yüksek ekonomik performansa destek olmaktadır.

Coleman sosyal sermayenin, insanların mevcut çıkarlarına en uygun olan rekabet durumunda bile neden iş birliği yapmayı seçtikleri sorusuna bir cevap sunduğunu, bundan dolayı, klasik iktisat teorisindeki görünmez el ile sosyal sermayenin birbirine benzediğini belirtmiştir¹⁵⁵.

c) Robert Putnam'a Göre Sosyal Sermaye

Robert Putnam, İtalya ve Amerika'da yaptığı çalışmalar ile sosyal sermaye kavramını geniş toplum kesimlerinin dikkatine sunan önemli çağdaş siyaset ve sosyal bilimcidir. Putnam sosyal sermayeyi, karşılıklı olarak fayda sağlamak için faaliyetlerin koordinasyonunu ve iş birliğini kolaylaştırarak toplumun etkinliğini arttıran güven, normlar ve ilişki ağları gibi sosyal organizasyonun özellikleri olarak tanımlamaktadır¹⁵⁶. Başka bir çalışmada ise, sosyal sermayeyi, "...paylaşılan hedeflere etkin bir şekilde ulaşmak için

¹⁵³ Hüsnü Kapu, "Sosyal Sermaye ve Organizasyonların Öngörü Yeteneğini Geliştirme Gücü", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 22, Sayı: 1, Ocak 2008, s. 270.

¹⁵⁴ Coleman, 1988, s. 98.

¹⁵⁵ Nurettin Tüysüz, *Sosyal Sermayenin Ekonomik Gelişme Açısından Önemi ve Sosyal Sermaye Endeksinin Hesaplanması*, (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi), T.C. Kalkınma Bakanlığı, Ankara 2011, s. 12.

¹⁵⁶ Putnam, 1993, s. 167.

birlikte hareket etmeyi sağlayan ilişki ağlarının, normların ve güvenin şekillendirdiği sosyal yaşamın özellikleri...” olarak tanımlamıştır¹⁵⁷. Putnam sosyal sermayeyi toplumdaki gruplar, devlet ve hatta uluslar düzeyinde daha büyük insan toplulukları için bir kaynak olarak görür. O, sosyal sermayenin ağlar, normlar ve değerler yoluyla toplumun tümü için dışsallıklar oluşturabileceğini belirtmektedir. Ona göre sosyal sermaye bir toplumun sosyal ağlarını ve normlarını güçlendirerek ve yeri geldiğinde toplumun bazı sosyoekonomik davranış ve çıktıları konusundaki eğilimlerini de biçimlendirerek; eğitim, sağlık ve kamu hizmetleri konusundaki performansına pozitif dışsallık sağlamaktadır¹⁵⁸.

Putnam İtalya’da yapmış olduğu araştırmalarla toplumdaki sivil katılım ile sosyal sermaye arasında doğru orantı bulunduğunu ifade etmektedir. O, sosyal sermayeyi makro düzeyde yani toplumsal katılım anlamında incelemektedir. Öncelikle İtalya’nın Kuzey ve Güney bölgelerinde var olan bölgesel yönetimlerin yapısını açıklamıştır. Daha sonra kuzey ile güneydeki kamu politikalarının görelî performansı üzerine yoğunlaşarak çalışmasına kuramsal bir yaklaşım getirmeye çalışmıştır ve Kuzey İtalya’nın görelî başarısının ardında yatan temel unsurun hükümet ile sivil toplum arasındaki karşılıklı ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır¹⁵⁹. Putnam aynı çalışmasında yüksek derecede vatandaşlık bağına sahip bölgelerin zayıf vatandaşlık bağına sahip bölgelerden daha yüksek büyüme oranlarına sahip olduğunu ortaya koymuştur. Bu sonuç, farklı bölgeler arasında ekonomik performanstaki farklılıkları açıklamada kullanılabilir gibi, ayrıca sosyal sermaye oluşumunu destekleyen politikaların bölgesel ekonomik gelişmeyi artırabileceğini de göstermektedir.

Putnam, sosyal sermayeyi ölçmek üzere literatürde “Putnam aracı” olarak bilinen bir endeks de oluşturmuştur. Bu endeks, nüfus, referandumda oy verme yüzdesi, gazete okuyuculuğu, kişi başı gönüllü, kültürel ve spor cemiyetlerine üyelik gibi bir dizi kamusal ve politik eyleme katılımı temsil eden 14 unsurdan oluşmaktadır.

¹⁵⁷ Robert D. Putnam, “Bowling Alone: America’s Declining Social Capital” [Yalnız Başına Bowling: Amerika’nın Gerileyen Sosyal Sermayesi], *Journal Of Democracy*, New York 1995, 6(1), ss. 65-78.

¹⁵⁸ Sumit Agarwal, Souphala Chomsisengphet ve Chunlin Liu, “Consumer bankruptcy and default: The role of individual social capital” [Tüketici İflası ve Yoksul: Bireysel Sosyal Sermayenin Rolü], *Journal of Economic Psychology*, 32, 2011, s. 634.

¹⁵⁹ John Field, *Sosyal Sermaye*, (2003), (Çev.:Bahar Bilgen ve Bayram Sen), Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2008.

d) Francis Fukuyama'ya Göre Sosyal Sermaye

Sosyal sermaye kavramının sosyal bilimlerdeki yerini almasına önemli katkılar sağlayan başka bir yazar Amerikalı siyaset bilimci Francis Fukuyama'dır. Fukuyama sosyal sermayeyi insanlar arasında eşgüdümü ve iş birliğini teşvik eden ve samimiyetin hakim olduğu normlar birliği şeklinde tanımlamıştır¹⁶⁰. Ona göre, sosyal sermaye bir toplumda ya da toplumun bazı parçalarında yaygınlık kazanan güven aracılığıyla ortaya çıkan bir yeterlilik olup, toplumun temel parçası aile ile ulus arasında yer alan çeşitli büyüklükteki topluluklar tarafından oluşturulmaktadır¹⁶¹. Fukuyama sosyal sermaye kavramını güven duygusu üzerine inşa etmiş hatta güven ile sosyal sermayeyi birbirlerinin yerine kullanmıştır.

O, ekonomik ve toplumsal refahın üretilmesinde en önemli katkının sosyal sermaye aracılığı ile sağlandığını ifade etmektedir¹⁶². Fukuyama, sosyal sermayenin ekonomik ve politik fonksiyonlarını da açıklamıştır¹⁶³. Ona göre, sosyal sermaye ekonomik anlamda bürokratik kurallar ve sözleşmeler gibi resmi koordinasyon mekanizmaları ile ilgili işlem maliyetlerini azaltmakta, politik anlamda ise modern demokrasi ve yönetimin başarısı için gerekli olan ilişkileri geliştirmektedir. Ona göre sosyal sermaye, tekrarlanan mahkumlar çıkmazı oyunun¹⁶⁴ sonucu olarak ortaya çıkarken aynı zamanda dinin, geleneğin, paylaşılan tarihsel deneyimin ve kültürel normların yan ürünüdür¹⁶⁵.

¹⁶⁰ Francis Fukuyama, "Social Capital and Civil Society", *IMF Working Paper WP/00/74*, International Monetary Fund, April 2000c, s. 3.

¹⁶¹ Francis Fukuyama, *Güven: Sosyal Erdemler ve Refahın Yaratılması*, (1995), (Çev.:Ahmet Buğdaycı), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 2000a, s. 42

¹⁶² Francis Fukuyama, *Büyük Çözülme, İnsanın Doğası ve Toplumsal Düzenin Yeniden Oluşumu*, (1999), (Çev.: Zeynep Avcı ve Aslı Telli Aydemir), Sabah Kitapları, İstanbul, 2000b, s. 65.

¹⁶³ Francis Fukuyama, "Social Capital, Civil Society and Development" [Sosyal Sermaye, Sivil Toplum ve Kalkınma], *Third World Quarterly*, Vol:22, No: 1, 2001, s. 7-20.

¹⁶⁴ 1950 yılında Amerika'da RAND şirketi için matematikçilerin (Albert Tucker) geliştirdiği bir oyundur. Bu oyunda asıl amaç, nükleer savaş tehlikesinde karşı tarafın nasıl hareket edeceği tahmin etme çabasıydı. Daha sonra ekonomi ve siyasette kullanılmaya başlandı. Mahkumlar çıkmazı her iki oyuncunun hakim stratejiye sahip olduğu, fakat iş birliği yapabilseler veya alternatif oyunlar oynasalar daha iyi sonuçlar elde edebilecekleri durumdur. Yani daha kötü sonuç elde edilmektedir. Oyun şu şekilde oynanıyor: Bir banka soyulmuş polisler iki hırsız yakalamış. Zanlılar iki ayrı hücrede. Savcı onları suçlamak için yeterli bilgiye sahip değil. Onlara ayrı ayrı şu teklifi yapıyor: Ya itiraf edecekler ya da susacaklar. Eğer biri itiraf ederse öbürü susarsa itirafçı kurtulacak susan bir yıl ceza alacak. Eğer ikisi de itiraf ederse 6 ay ceza alacaklar. İkisi de sussa 1 ay cezayla kurtulacaklar. (Bk. Shaun Hargreaves Heap and Yanis Varoufakis, *Game Theory: A Critical Introduction*, Rautledge, New York 2004)

¹⁶⁵ Süreyya Kovacı, Murat Belke ve Ali Koç, "İktisadi Kalkınmaya Yeni Yaklaşımlar: Sosyal Sermayenin ve Kurumların Artan Rolü", International Davraz Congress on Social and Economic Issues Shaping the World's Future: New Global Dialogue, 24-27 September 2009, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta, Türkiye.

Fukuyama'ya göre sosyal sermaye hem kapitalist hem de liberal ekonominin gelişmesinde önemli rol oynar. Aynı zamanda liberal demokrasinin gerekli koşulu olarak ortaya çıkmaktadır. Fukuyama, başarılı bir piyasa ekonomisi ve istikrarlı bir demokrasi ile birlikte sosyal sermayenin; kökü eskiye giden faktörler tarafından belirleneme olasılığının yüksek olduğunu ifade etmiştir¹⁶⁶. Sosyal sermayenin ekonomik yapı üzerindeki temel etkisinin endüstriyel yapı üzerinde görüldüğünü ve bu etkinin de ulusal bir ekonomide küçük firmalardan ziyade büyük çaplı firmaların önemi ve sayısı ile büyük ve küçük firmaların birbiriyle ilişki içinde bulunma şekilleri ve ağ yapılarının varlığı gibi noktalarda ortaya çıktığını ifade etmiştir¹⁶⁷.

Fukuyama temel tezini şu şekilde oluşturmuştur. Günümüzde dünyadaki tüm ekonomik faaliyetler, bireyler tarafından değil, yüksek düzeyde sosyal iş birliğini gerektiren organizasyonlar tarafından yerine getirilmektedir. Mülkiyet hakları, sözleşmeler ve ticari yasaların hepsi her ne kadar piyasa ekonomisinin temelini oluşturuyor olsa da bu tip kurumlar ve yasal düzenlemeler eğer sosyal sermaye ve güvenle birleşirse işlem maliyetleri ciddi boyutta azaltılabilir. Bu ise güven sayesinde sağlanabilecektir. Güven, ortak ahlaki normlar ve değerlere dayalı, kökü çok eskilere giden toplulukların ürünüdür. Bir toplum bu anlamda eğer güven düzeyi yüksek bir aşama oluşturabiliyorsa ekonomik anlamda da son derece yüksek bir performans sergileyebilecektir.¹⁶⁸

e) Dünya Bankası ve OECD'ye Göre Sosyal Sermaye

DB ve OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development) teşkilatları da sosyal sermaye tanımı geliştirmişler ve yürüttükleri çalışmalarda sosyal sermayeyi de gelişmişlik kriterleri arasına almışlardır. OECD teşkilatı sosyal sermayeyi “gruplar arasında veya içinde iş birliğini kolaylaştıran ortak normlar ile birlikte ağlar,

¹⁶⁶ Fukuyama, 2000a, s. 372-373.

¹⁶⁷ Fukuyama, 2000a, s. 355

¹⁶⁸ Fukuyama, 2000a, s. 351

değerler ve anlayışlar” olarak ifade ederken¹⁶⁹, DB ise toplumsal ilişkilerin kalitesini ve büyüklüğünü şekillendiren sosyal ilişkiler, ağlar ve normlar olarak tanımlamaktadır¹⁷⁰.

Woolcock ve Narayan DB için yaptığı çalışmalarda sosyal sermayeyi; “insanların günlük yaşamlarını biçimlendiren ve insanların sosyal varlık olmalarını sağlayan gerçek bir servet ve insanların ortak hareket etmesini mümkün kılan normlar ve ağlar” olarak tanımlanmışlardır¹⁷¹.

DB sosyal sermaye konusunda önemli çalışmalar yürütmekte olup, sosyal sermayenin ölçülmesinde kullanılacak göstergeleri ortaya koymaya çalışmaktadır. Yapılan bu çalışmalarda sosyal sermayenin sosyal bağlılığı artırdığını ve bu sayede toplumun ekonomik başarısını, sürdürülebilir kalkınmayı, bölgeler arası gelişmişlik farklarının kapatılmasını ve toplumun ortak hareket etmesini sağlamasında önemli olduğu değerlendirilmiştir. DB, gelişmekte olan ülkelerde yaptırdığı bu çalışmalarında, kavramın kalkınmaya ve halkın refahı düzeyine olan etkilerini ve yoksulluğu azaltılmasında etkisini incelemiştir.¹⁷²

OECD ise sosyal sermaye kavramının toplumların refah artışı, ekonomik kalkınma, inovasyon stratejilerinin geliştirilmesi, emek piyasasının etkinleştirilmesi ve sağlık gibi birçok önemli etkisinin görüleceğini belirtmektedir¹⁷³.

¹⁶⁹ OECD, *The Well-being of Nations. The Role of Human and Social Capital*, Paris, OECD, 2011, s. 41.

¹⁷⁰ World Bank, (t.y.), Erişim tarihi: 27 Ağustos 2012, <http://www.worldbank.org>.

¹⁷¹ Michael Woolcock and Deepa Narayan, “Social Capital: Implications for Development Theory, Research, and Policy” [Sosyal Sermaye: Kalkınma Teorisi, Araştırmaları ve Politikaları için Çıkarımlar] [Elektronik Sürüm]. *The World Bank Research Observer*, 15 (2), 2000, s. 266.

¹⁷² Tüysüz, s. 16; OECD, *The Well-being of Nations: The Role of Human and Social Capital*, [Ulusların Refahı: Beşeri ve Sosyal Sermayenin Rolü], Paris 2001, Erişim tarihi: 09 Nisan 2012, OECD Ağ sitesi: <http://www.oecd.org/dataoecd/36/40/33703702.pdf>; OECD, *Social Capital: Presentation of the major German statistics and the topics they cover*, [Sosyal Sermaye: Başlıca Alman İstatistikleri ve Kapsadıkları Konular], Temmuz 2002, Erişim tarihi: 09 Nisan 2012, OECD Ağ sitesi: <http://www.oecd.org/dataoecd/22/33/2381392.pdf>; OECD, *What is Social Capital*, [Sosyal Sermaye Nedir?], OECD Insights: Human Capital, Erişim tarihi: 19 Haziran 2012, OECD Ağ sitesi: <http://www.oecd.org/dataoecd/36/6/37966934.pdf>; OECD, *Measurement of Social Capital: The Canadian Experience*, [Sosyal Sermayenin Ölçümü: Kanada Deneyimi], OECD–UK ONS International Conference on Social Capital Measurement, September, August 2002, Erişim tarihi: 19 Haziran 2012, OECD Ağ sitesi: <http://www.oecd.org/dataoecd/21/48/2381103.pdf>; OECD, *Measuring Social Capital in Belgium*, [Belçika’da Sosyal Sermaye Ölçümü], Erişim tarihi: 19 Haziran 2012, OECD Ağ sitesi: <http://www.oecd.org/dataoecd/3/12/2381011.pdf>.

¹⁷³ Tüysüz, s. 16.

2.2.2. Sosyal Sermaye Kavramının Tarihsel Gelişimi

Sosyal sermaye kavramı 1980'lerden itibaren sıkça kullanılmaya başlanmış bir kavram olmakla birlikte, kavramın tarihi daha eskiye dayanmaktadır. Akademik literatürde sosyal sermaye kavramının kökeni Adam Smith, Durkheim, Marx, hatta Aristo'nun çalışmalarına kadar geriye götürülürken¹⁷⁴; bir terim olarak ve çağdaş anlamda ilk kullanan L. Jodson Hanifan'dır. Hanifan, 1916 ABD Batı Virginia'da okul performansının artırılmasında toplumsal katılımının önemini ifade etmek için sosyal sermayeyi kullanmıştır. O, sosyal sermayeyi maddi varlıklar ve para dışında, insanın günlük yaşamları içinde birbirleri arasında geliştirdikleri iyi niyet, arkadaşlık, yakınlık ve sosyal bir birim olan aileler ile bireyler arasındaki sosyal ilişkiler anlamında kullanmıştır¹⁷⁵. Hanifan çalışmasından sonra Kanadalı araştırmacılar Seely, Sim ve Loosey¹⁷⁶ tarafından kentsel toplum kültürüyle ilgili bir çalışmada 1956 yılında tekrar dile getirilmiştir. Daha sonra Amerikalı yazar Jane Jacobs¹⁷⁷ sosyal sermaye kavramını işlemiştir. Çağdaş anlamıyla ilk kez iktisatçı Glenn Loury sosyal sermaye kavramı üzerinde durmuştur¹⁷⁸. Sosyoloji ve siyaset bilim adamlarından olan Pierre Bourdieu 1980¹⁷⁹ ve 1986¹⁸⁰ yıllarında toplumsal sınıf çatışmaları üzerine yaptığı çalışmalarında sosyal sermaye kavramını işlevsel hale getiren tanımlamalar yapmış ve tanıtmıştır. James Coleman tarafından 1990 yılında sosyal sermaye kavramı ile ilgili yaptığı çalışmada, sosyal sermayeyi kalkınma sorunuyla ilk defa ilişkilendirmiştir¹⁸¹. Robert Putnam ise 1993 yılında İtalya'nın bölgeler arası ekonomik gelişmişlik ve kurumsal performans farkını incelediği çalışmasında, sosyal yapının değişik yönlerinin bu farkın oluşmasında etkisinin olduğu üzerinde durmuş ve bunu sosyal sermaye

¹⁷⁴ Michael Woolcock, "Social capital and economic development: Toward a theoretical synthesis and policy framework" [Sosyal Sermaye ve Ekonomik Kalkınma: Politika Çerçevesi ve Teorik Senteze Doğru], *Theory and Society*, 27, 1998, s. 159-161.

¹⁷⁵ Lyda J. Hanifan, "The Rural School Community Center" [Kırsal Okul Topluluğu Merkezi] [Elektronik Sürüm], *Annals of the American Academy of Political and Social Science, New Possibilities in Education*, Vol:67, No:1, Eylül 1916, s. 130.

¹⁷⁶ John R. Seeley, R. Alexander Sim and Elizabeth W. Loosley, *Crestwood Heights -A Study of the Culture of Suburban Life-*, New York, Basic Books INC. Publishers, 1956.

¹⁷⁷ Jacobs Jane, *The Death and Life of Great American Cities*, New York, Random House, 1961.

¹⁷⁸ Glenn C. Loury, "A Dynamic Theory of Racial Income Differences" In P. A Wallace and A. LeMund (eds.) *Women, Minorities, and Employment Discrimination*, Lexington MA, Lexington Books, 1977, ss. 153-188.

¹⁷⁹ Pierre Bourdieu, "Le capital social: Notes provisoires" [Sosyal Sermaye: Ön Notlar], *Actes de la Recherche en Sciences Sociales*, Vol:1, No:31, 1980, s. 2-3.

¹⁸⁰ Pierre Bourdieu, "Forms of Capital" [Sermaye Biçimleri], *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* [Eğitim Sosyolojisi Teorisi ve Araştırması El Kitabı], (241-258), J.G. Richardson (Ed.), 1983/1986, Westport: Greenwood Press.

¹⁸¹ James S. Coleman, *Foundations of Social Theory*, Cambridge MA: Belknap Press, 1994.

kavramı ile açıklamıştır¹⁸². Yine Putnam 2000 yılında yapmış olduğu çalışmada ülkelerin ekonomik ve siyasi performansı ile bireylerin sivil faaliyetleri arasındaki ilişkiyi incelemiş ve bu çalışma ile sosyal sermaye kavramını açıklamaya çalışmıştır¹⁸³.

Sosyal sermaye kavramı daha sonra Burt, Portes, Woolcock, Francis Fukuyama, Narayan, Pritchett ve Dasgupta gibi yazarlar tarafından geliştirilmiş ve 1990'ların ortalarından itibaren iktisat literatürüne girmiştir.

2.3. SOSYAL SERMAYENİN TÜRLERİ

Sosyal sermayenin kavramsallaştırılması sürecinde, bir çok yazar sosyal sermaye için farklı tanımlamalar yaptıkları gibi türlerini de değişik şekilde sınıflandırmışlardır. Araştırmacıların büyük kısmı sosyal sermayeyi; bağlayıcı, köprü kuran ve bağlantı kuran sosyal sermaye şeklinde üçe ayırırken, bazıları da yapısal ve kavramsal sosyal sermaye, şeklinde ayırma gitmişlerdir. Sosyal sermayenin bahsedilen bu çeşitleri bu kısımda açıklanmaktadır.

2.3.1. Bağlayıcı (Bonding) Sosyal Sermaye

Bağlayıcı sosyal sermaye türdeş gruplar içindeki ilişkilerle alakalı olup, bunlar aile üyeleri, komşular, yakın arkadaşlar ve yaş, eğitim, etnik yapı, sosyoekonomik statü ya da politik görüş gibi ana karakteristik özelliklerinden biri ya da daha fazlası benzeşen bireyler arasında mevcut güçlü bağları içermektedir¹⁸⁴. Bunlar sosyal normların bireyler arasındaki aktarımında birincil araçlardır ve uygun sosyal davranışın edinilmesi, karşılıklı yardımın örgütlenmesi ve dayanışmacı bir ruh hali ile zayıf olanın korunması gibi normların oluşturulmasında önemli işlevleri vardır¹⁸⁵. Bağlayıcı sosyal sermaye bir toplumdaki

¹⁸² Robert D. Putnam, Robert Leonardi and Raffaella Y. Nonetti, *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy* [Demokrasiyi Çalıştırmak: İtalya'da Yurttaşlık Gelenekleri] [Elektronik Sürüm]. New Jersey: Princeton University Press, 1993.

¹⁸³ Robert D. Putnam, *Bowling Alone: The Collapse And Revival of American Community*, SIMON&SCHUSTER PAPERBACKS, New York, 2000.

¹⁸⁴ Putnam, 2000, s. 22; Michael Woolcock "Social Capital and Economic Development: Toward A Theoretical Synthesis And Policy Framework" [Sosyal Sermaye ve Ekonomik Kalkınma: Teorik Sentez ve Politik Çerçeve], *Theory and Society*, Vol: 27, No: 2, 1998, ss. 151-208.

¹⁸⁵ Betül Duman ve Osman Alacahan, "Sosyal Sermaye/Güven Boyutunda Etniklik", *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), 2011, ss. 181-208.

bireyleri iş birliği içinde ortak hedeflere götüren sosyal yapı olarak da ifade edilmektedir¹⁸⁶. Bu tür sosyal sermayenin kaynağı, topluluktaki sosyal ilişkileri biçimlendiren egemen değerler, inançlar ve normlar tarafından belirlenmektedir¹⁸⁷.

2.3.2. Köprü Kuran (Bridging) Sosyal Sermaye

Köprü kuran sosyal sermaye ise heterojen grup ilişkilerinde gözlenmekte olan zayıf bağlar olup, farklı etnik, mesleki, sosyoekonomik arka plana sahip gruplar arasındaki formel ve informal ilişkileri içermektedir¹⁸⁸. Bu sosyal sermaye tipi daha uzak ve daha az yoğunluktaki kaybedilmiş arkadaşlıklar veya iş arkadaşlıkları gibi insanların daha uzak bağlarına dayanan sosyal sermayedir¹⁸⁹. Buna örnek olarak sivil toplum örgütlerinin vatandaşların kolektif eylem yoluyla savunuculuk faaliyetleri yürütmek üzere kurumlar ile bağlantı kurmasını sağlaması verilebilir. Bu tip örgütler bilgi ve fikir kaynaklarını aktararak toplumsal refah için önemli bir rol oynayabilirler. Köprü kuran sosyal sermaye bireylere, onların dışsal sosyal bağlarına ve bireylerin bu bağlardan edindikleri sosyal sermayeyi, kendi faydaları için nasıl kullandıkları konusuna odaklanmaktadır¹⁹⁰. Putnam; bağlayıcı sosyal sermayenin geçinmek için, köprü kuran sosyal sermayenin ise başarılı olmak için önemli olduğunu ileri sürmektedir¹⁹¹. Köprü kuran sosyal sermayenin kaynağı sosyal ilişkilerin yapısı tarafından belirlenmektedir¹⁹².

2.3.3. Bağlantı Kuran (linking) Sosyal Sermaye

Michael Woolcock (2000) sosyal ve ekonomik ölçeğin altında ve üstündeki ilişkileri kapsayan ve bağlantı kuran sosyal sermaye olarak adlandırdığı sosyal sermayenin bir başka

¹⁸⁶ Şükrü Özen ve Zuhâl Aslan, “İçsel ve Dışsal Sosyal Sermaye Yaklaşımları Açısından Türk Toplumunun Sosyal Sermaye Potansiyeli: Ortadoğu Sanayi ve Ticaret Merkezi (OSTİM) Örneği”, *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, 12(2), 2006, s.132.

¹⁸⁷ Özen ve Aslan, s. 134.

¹⁸⁸ Duman ve Alacahan, s. 185.

¹⁸⁹ Roslyn Harper, “The Measurement of Social Capital in the United Kingdom” [İngiltere’de Sosyal Sermayenin Ölçümü], *Office for National Statistics*, Eylül, 2002, s.2, Erişim tarihi:19 Nisan 2012, OECD Ağ sitesi:<http://www.oecd.org/dataoecd/22/52/2382339.pdf>.

¹⁹⁰ Donna Marie De Carolis and Saporito Patrick, “Social Capital, Cogniton and Entrepreneurial Opportunies: A Theoretical Framework” [Sosyal Sermaye, Bilişsellik ve Girişimcilik Fırsatları: Teorik Bir Çerçeve], *Entrepreneurship Theory and Practice*, 30(1), Ocak 2006, s.43.

¹⁹¹ Field, 2008, s. 92.

¹⁹² Özen ve Aslan, s. 133.

türünü önermiştir¹⁹³. Woolcook’a göre bu sosyal sermaye çeşidi, politik seçkinler ile halk arasındaki ya da farklı sosyal sınıflarla bireyler arasındaki bağlar gibi sosyal statü ya da gücün farklı düzeylerinden kaynaklanmaktadır¹⁹⁴. Sosyal sermaye yatay bir metafor olup, birbirine benzeyen birçok demografik karakteristiği paylaşan ama birbirine çok yakın olmayan kişiler arasındaki ilişkilere işaret etmektedir. Bu tür, aynı zamanda birleştiriciler şeklinde adlandırılan dikey bir boyuta da sahiptir. Topluluğun ötesine uzanan bağlara işaret eden bu sosyal sermaye türü, resmi kurumlardan elde edilen kaynakların, fikirlerin ve bilginin geliştirilme kapasitesini yansıtmaktadır.¹⁹⁵ Buna örnek olarak gönüllü kuruluşlar ile sosyal hizmet kuruluşları verilebilir. Bu sosyal sermaye türü insanların kendi sosyal çevreleri dışındaki bağlantılardan kaynak, fikir ve bilgi edinmelerini sağlar¹⁹⁶. Bu bağlamda bağlantı kuran sosyal sermaye toplumsal gelişme politikalarının ve yoksulluk karşıtı stratejilerin uygulanması için önemli rol oynayabilir.

2.3.4. Yapısal, Bilişsel ve İlişkisel Sosyal Sermaye

Bu sınıflandırma sosyal sermayenin niteliksel boyutu dikkate alınarak yapılmaktadır. Norman Uphoff sosyal sermayenin niteliksel boyutunu dikkate alarak sosyal sermayeyi yapısal ve bilişsel sosyal sermaye olarak üzere ikiye ayırmaktadır¹⁹⁷. Yapısal tür, sosyal organizasyonun çeşitli biçimleri ile ilişkilidir. Özellikle roller, kurallar, temsiller, prosedürler, iş birliği ve ortak fayda sağlayan ve kolektif eyleme katkıda bulunan bir dizi geniş çaplı ağ kümesini içermektedir. Yapısal sosyal sermaye nesnel içerikli olup, insanlar arasındaki ilişkinin yapısı incelenir dışsal olarak gözlemlenir.

¹⁹³ Michael Woolcock, “The Place of Social Capital in Understanding Social and Economic Outcomes” [Sosyal ve Ekonomik Çıktıların Anlaşılmasında Sosyal Sermayenin Yeri], 2001, s. 13, Erişim tarihi: 09 Nisan 2012, <http://www.oecd.org/dataoecd/5/13/1824913.pdf>.

¹⁹⁴ Michael Woolcock, “Social Capital and Its Meanings” [Sosyal Sermaye ve Anlamı], *Canberra Bulletin of Public Administration*, Vol:98, 2000, ss. 17-19.

¹⁹⁵ Woolcock, 2001, s. 11-17; Katherine Torres Loflin, “*Bonding and Bridging Social Capital and Their Relationship to Community and Political Civic Engagement*” (Yayımlanmamış Doktora Tezi), A Dissertation Submitted to the Faculty of the University of North Carolina at Chapel Hill, 2003.

¹⁹⁶ Field, 2008, s. 92.

¹⁹⁷ Norman Uphoff, “Understanding Social Capital: Learning from the Analysis and Experience of Participation” [Sosyal Sermayeyi Anlamak: Katılım Deneyiminden ve Analizinden Öğrenmek], *Institutional Analysis*, (215-253), *Social Capital: A Multifaceted Perspective*, Edited by Ismail Serageldin, Washington, DC, World Bank, ABD, 1999, s. 218.

Bilişsel sosyal sermaye ise, daha özsel içerikli olup, genel kabul görmüş tutumlar ve davranış normları, paylaşılan değerler, karşılıklılık ve güven gibi soyut unsurlara işaret etmektedir¹⁹⁸. Bu sosyal sermaye türü, zihinsel süreçlerden türemekte olup kültür ve ideoloji tarafından özellikle de iş birlikçi davranışa katkıda bulunan normlar, değerler, tutumlar ve düşüncelerce kuvvetlendirilmektedir. Bilişsel sosyal sermaye aynı zamanda sosyal bir ağda yer alan insanların ortak bir yaklaşım veya anlayış geliştirip geliştirmediklerini inceler. Ortak dil, paylaşılan bir vizyon, hikayeler ve ortak kimlik bu boyutun önemli elemanlarıdır¹⁹⁹.

Ferlander ise, sosyal sermayenin niteliksel boyutunu dikkate alarak; yapısal ve kavramsal sosyal sermayenin yanına üçüncü bir tür olan ilişkiyel sosyal sermayeyi ilave etmiştir²⁰⁰. İlişkiyel sosyal sermaye belirli insanlar arasında geliştirilen kişisel ilişkilerin yapısı anlamında kullanılmakta olup, etkileşim yoluyla insanların birbirleriyle geliştirmiş oldukları kişisel ilişki türlerinin ve ilişkinin kalitesi olarak ifade edilebilir.

Nahapiet ve Ghoshal da, sosyal sermayeyi yapısal, bilişsel (kavramsal) ve ilişkiyel olmak üzere üç şekilde sınıflamışlardır. Yazarlar yapısal türün aktörler arasındaki ilişkilerin yapısını ve kalitesini ifade ettiğini, bilişsel türün ise aktörler arasındaki simgeleri, yorumları, sistemleri ve dil gibi ortak kavramaları belirttiğini, ilişkiyel türün ise aktörler arasındaki sosyal ilişkileri gösterdiğini belirtmişlerdir.²⁰¹

2.4. SOSYAL SERMAYENİN BOYUTLARI

Sosyal sermayenin kaynaklarını; aile, sivil toplum örgütleri, firmalar, kamu sektörü, etnik, dini grup ve diğer sosyal gruplar oluşturmaktadır. Sosyal sermayenin boyutları Şekil 2.1’de gösterilmiştir²⁰². Şekil 2.1 incelendiğinde üye olunan grubun niteliği, genelleştirilmiş

¹⁹⁸ Özcan, s. 35.

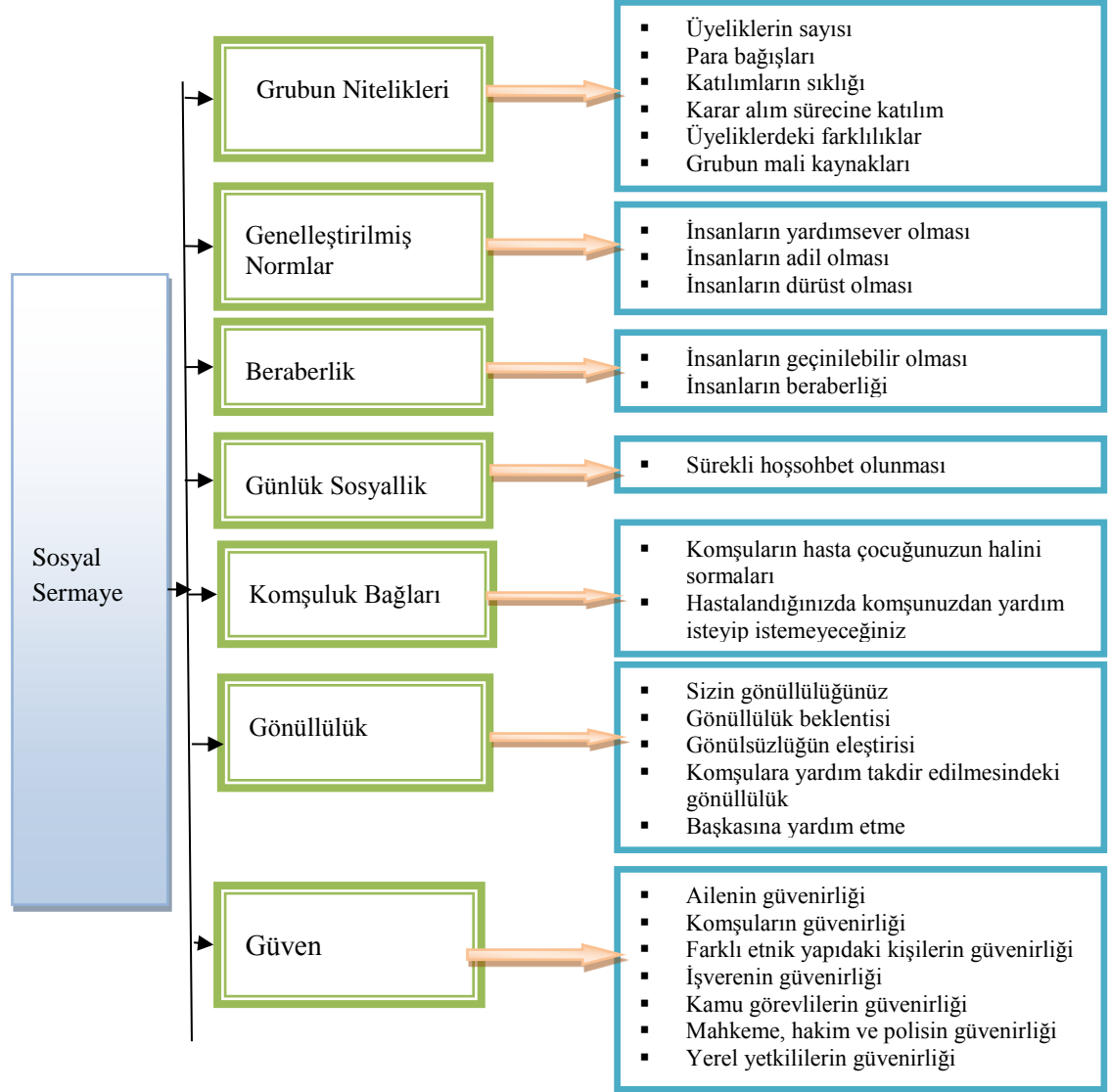
¹⁹⁹ Janine Nahapiet and Sumantra Ghoshal, “Social Capital, Intellectual Capital and The Organizational Advantage” [Sosyal Sermaye, Entelektüel Sermaye ve Organizasyonel Üstünlük], *Academy of Management Review*, 1998, 23(2), s.244.

²⁰⁰ Sara Ferlander, “The Importance of Different Forms of Social Capital for Health” [Sağlık için Sosyal Sermayenin Farklı Biçimlerinin Önemi], *Acta Sociologica*, 50(2), Haziran 2007, ss. 115-128.

²⁰¹ Nahapiet and Ghoshal, 1998, ss. 242-266.

²⁰² Deepa Narayan and Michael F. Cassidy, “A Dimensional Approach to Measuring Social Capital: Development and Validation of a Social Capital Inventory” [Sosyal Sermayenin Ölçümüne Boyutsal Bir Yaklaşım: Bir Sosyal Sermaye Envanterinin Geçerliliği ve Doğrulanması], *Current Sociology*, 49(2), 2001, s. 67.

normlar, toplumsal birlik ve beraberlik, içten gelen günlük sosyallik, komşuluk bağları, toplumsal gönüllülük ve güven sosyal sermayenin önemli boyutları olduğu görülür.

Şekil 2.1. Sosyal Sermayenin Boyutları

(Naryan ve Cassidy, 2001: s. 67)

Bilim adamları sosyal sermaye ile ilgili yaptıkları araştırmalarda sosyal sermayenin farklı boyutlarını kullanmışlardır. Genel olarak literatürdeki çalışmalarda; grup ve sosyal ağlar, güven ve sosyal normlar sosyal sermayenin unsurları olarak ele alınmaktadır. Aşağıda araştırmalarda sosyal sermayenin en çok kabul gören boyutları açıklanmaktadır.

2.4.1. Grup ve Sosyal Ağlar

Grup belli ortak özelliklere sahip, etkileşim ve ilişki içinde bulunan iki veya daha fazla kişinin meydana getirdiği görece bir sürekliliği olan bireyler topluluğu olarak tanımlanabilir²⁰³. Bir topluluğun grup sayılabilmesi için grup üyelerinin birbirleriyle etkileşim içinde olması, grupsal algının gelişmiş olması, grup normlarının olması, grup içinde herkesin belli rollerinin olması, duygusal ilişkilerin gelişmesi ve grup üyelerinin ortak hedeflerinin olması gerekmektedir²⁰⁴. Ağlar ise bireyler ya da gruplar arasındaki karşılıklılık ve güven ilkesine dayalı olan ve düzeyi iletişim miktarıyla ifade edilen bir kavram olarak tanımlanabilir²⁰⁵. Başka bir tanıma göre sosyal ağlar bireyleri, grupları ve örgütleri çevreleyen kaynaklar ya da sosyal ilişkiler ağı ve bu ağlardaki bağların nitelikleri olarak tanımlanmaktadır²⁰⁶.

Putnam, sosyal sermayenin özünde sosyal ağların yattığını, bu ağların da bireyler ve grupların verimliliğini etkileyen değerler ve sosyal bağlantılara sahip olduğunu²⁰⁷ ve sosyal ağların insanların fayda sağlayabilecekleri çeşitli bağlantıların akışını kolaylaştırdığını belirtir²⁰⁸. Lin ise, ağların yoğunluğu ve genişliği üzerinde durmuştur. Ona göre ağlar ne kadar çok yoğun ve geniş ise sosyal kaynaklara daha iyi ulaşılabilir²⁰⁹. Yani ağların yoğunluğu sosyal kaynaklara ulaşımı kolaylaştırarak bireysel faydayı artırabilir. Cohen ve Prusak da sosyal sermayenin bağlantılarla ilgili olduğunu ve ağların da insanlar arasındaki bu bağlantıların kendilerini en iyi şekilde ifade etme biçimleri olduğunu ileri sürmüşlerdir²¹⁰.

²⁰³ Eğitim Kültür ve Felsefe Hakkında Makale ve Yazılar, Sosyoloji ile İlgili Kavramlar, (t.y.), Erişim tarihi:20 Nisan 2012, <http://www.umutdolu.com/egitim-kultur/sosyoloji/sosyoloji-sozlugu.asp>.

²⁰⁴ Ece Karadoğan Doruk, *Sosyal Sermaye, -İletişimde Strateji ve Kalite Yönetimi/İnsanın Toplumsal Kuruluşu ve Güven-*, Derin Yayınları, İstanbul 2009, s. 117.

²⁰⁵ Tüysüz, s. 22.

²⁰⁶ Gerald E. Heidt, *A Descriptive, Correlational Analysis Between Social Capital and Performance of Six Sigma Professionals*, A Dissertation Presented in Partial Fulfillment of The Requirements for The Degree Doctor of Management in Organizational Leadership, University of Phoenix, 2006, s. 29.

²⁰⁷ Putnam, 2000, (Aktaran: Murat Çetin, Bölgesel Kalkınmada Sosyal Ağların Rolü: Silikon Vadisi Örneği, *D.E.Ü., İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt:21 Sayı:1, 2006, s.4.)

²⁰⁸ Putnam, 2000, s. 319.

²⁰⁹ Nan Lin, "Social Networks and Status Attainment" [Sosyal Ağlar ve Durum Kazanımı], *Annual Review of Sociology*, 25, 1999, s. 483.

²¹⁰ Don Cohen ve Laurence Prusak, *Kavrayamadığımız Zenginlik: Kuruluşların Sosyal Sermayesi*, (2001), Çev. Ahmet Kardam, MESS Yayınları, İstanbul 2001, s. 84.

Resmi ve resmi olmayan ağlar ile gruplar sosyal sermaye kavramının merkezinde yer alır. Hemen hemen yapılan tüm sosyal sermaye tanımlarında grup ve ağlar boyutuna atıfta bulunulmuştur. Ağların her biri insan ve insan grupları arasındaki ilişkileri kurar. Ağlar, gruplar arasındaki iletişimi sağlayarak enformasyonun ve bilginin yayılmasını kolaylaştırır. Grup ve ağlar bireyin iradesi ile katıldığı dernek, birlik, mesleki kuruluş ve futbol kulüpleri gibi yapıların olabilmemesinin yanında, iradesinin dışında ve çevresinde bulunan aile ve dini grup gibi yapılar da olabilir²¹¹. İnsanlar bu yapılara olan katılım sayesinde çeşitli faydalar elde eder. Bu faydalar; verimli ortam, güven ve paylaşılan değerlerin gelişmesine yol açarak işlem maliyetlerinin azaltılmasını²¹² ve bilgi akışını kolaylaştırarak bireylerin karşılaştıkları fırsat ve tercihler karşısında etkili karar almalarını sağlarlar²¹³. Ağlar aynı zamanda sosyal sermayeni bütün boyutları üzerinde olumlu anlamda etkin olarak iletişim yoluyla da grupların etkililiğini artırabilir.

Literatürde sosyal ağlar ikiye ayrılmaktadır. Birincisi aile ve yakın arkadaşlar arasındaki etkileşimlerdir ve “f-ağlar” olarak adlandırılmaktadır. İkincisi ise aile dışında daha uzaktakilerle, mahallede yaşayanlarla sivil toplum örgütlerinde, gönüllü kuruluşlarda, kulüplerde kurulan temaslar ve etkileşimlerdir ki bu da “v-ağlar” olarak adlandırılmaktadır.²¹⁴

2.4.2. Güven

Güven korku, çekinme ve kuşku duymadan inanma ve bağlanma duygusudur²¹⁵. Ekonomik anlamda güven, iktisadi karar birimlerinin, karşılıklı ilişkilerinde zarar görmemeleri konusunda emin olmaları şeklinde tanımlanmaktadır²¹⁶. İnsanlar arasındaki güven yıllar boyunca devam eden etkileşimlerle oluşur. Yani güven toplumsal ilişkilerin

²¹¹Akdoğan, s. 29.

²¹²Şadan Çalışkan ve Oytun Meçik, “Sosyal ve Beşeri Sermayenin Bireysel Ekonomik Getirisi Üzerine Uygulamalı Bir Analiz: Eskişehir İli Örneği”, *Paradoks- Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*, Cilt:7, Sayı:2, Temmuz 2011, s. 7-26.

²¹³Nan Lin, “Building a Network Theory of Social Capital” [Sosyal Sermayenin Ağ Teorisinin Oluşturması], *Connections*, 22(1), s. 31, Erişim tarihi: 25 Temmuz 2012, <http://www.insna.org/PDF/Keynote/1999.pdf>

²¹⁴Osman Alacahan ve Betül Duman, “Güven ve Sivil Bağlılık Boyutuyla Sosyal Sermaye ve Mezhep: Kahramanmaraş Örneği”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:10, Sayı:36, Bahar 2011, s.114.

²¹⁵Türk Dil Kurumu, Güncel Türkçe Sözlük, Erişim tarihi: 19 Nisan 2012, TDK Ağ sitesi: <http://www.tdk.gov.tr>

²¹⁶Arif Özsağır, “Ekonomide Güven Faktörü”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, www.e-sosder.com, Cilt:6, Sayı:20, Bahar 2007, s. 49.

yapılarında zamanla somutlaşan bir mekanizmadır. İnsanların amaçlarına birlikte çalışarak ulaşmaları için birbirlerini tanımaları yetmez, aynı zamanda birbirlerine güvenmeleri de gerekir. Güvene dayalı insan ilişkilerinin içine istismar ya da hile girmez ve iş birliklerinden önemli faydalar elde edebilirler. Güven duygusunun geliştiği bir toplumda örgütsel etkinlikler daha sağlıklı ve buna bağlı olarak örgütsel yenilikler de daha başarılı olabilecektir. Bunun tersine birbirine güvenmeyen insanların oluşturduğu örgütler, resmi kurallar ve düzenlemeler sistemi şeklinde olacaktır²¹⁷. Güven ve çevre birbirinden ayrılamaz bir şekilde bağlantılıdır ve insanlar aile içinde, yakın arkadaşlar arasında, aynı meslektaşlar arasında ve kurum ile kuruluşlar gibi çok sayıdaki ortamlarda güven duygusunu yaşar²¹⁸.

Grup ve ağlar gibi güven de sosyal sermaye kavramı ile ilgili tanımlarda en çok atıf yapılan kavramdır. Güven hem bireysel ilişkilerde hem de örgüt ve kurumlarda sosyal sermayenin temel bir boyutu olarak ele alınmaktadır. Son zamanlarda sosyal araştırmacılar ekonomik, siyasi ve sosyal olgular ile sosyal sermaye arasındaki ilişkileri açıklamak için güven olgusunu kullanıyorlar. Sosyal sermaye ile güven birbirine çok yakın kavramlardır. Sosyal sermaye ile güven arasındaki bu çok yakın ilişkinin nedeni aynı orjin ve kaynaktan gelmeleridir²¹⁹. Hem Coleman hem de Putnam sosyal sermayenin anahtar bileşenini güven olarak tanımlamışlar²²⁰. DB'nin öncülüğünde yapılan çalışmalarda da sosyal sermayenin güven boyutu kullanılmaktadır. Putnam, ekonomik canlılığın ve hükümetin performansını devam ettiren sosyal sermayenin kaynağının güven olduğunu²²¹ “güven ve sosyal iletişim ağlarının geliştiği yerlerde bireyler, şirketler, yerleşim alanları ve hatta milletlerin zenginleşeceğini” belirtmektedir²²².

Knack ve Keefer'in kişiler arası güven ilişkileri, medeni ilişki kuralları ve ekonomik performans hakkında yaptıkları ampirik araştırmalar sonucunda, sosyal sermayenin en

²¹⁷ Recibe Aslı Ergin, *Sosyal Sermayenin Yöneticiler Bağlamında Ölçülmesine Yönelik Konya Sanayisinde Bir Araştırma*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya 2007, s. 10.

²¹⁸ Qianhong Fu, *Trust, Social Capital, and Organizational Effectiveness*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Faculty of The Virginia Polytechnic Institute and State University, Virginia Devlet Üniversitesi Politeknik Enstitüsü, 2004, s.3.

²¹⁹ Fu, s. 2.

²²⁰ Putnam, 1993, s. 169; Coleman, 1988, ss. 95-120.

²²¹ Putnam, 1993 s 170.

²²² Putnam, 2000, s. 319.

önemli göstergesi olarak gördükleri güvenin ekonomik performansı olumlu etkilediğini belirtmişlerdir²²³.

Sosyal sermaye ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki ile ilgili yapılan araştırmaların çoğunda da sosyal sermayeyi temsilen güven kullanılmıştır. Arrow'un bir ekonomide güvenin kapsamını ve önemini özetleyen "Fiilen tüm ticari işlemler, bir zaman alan tüm işlemler özünde bir güven unsuru içerir. Dünyadaki geri kalmışlıkların çoğunun karşılıklı güvenden yoksunlukla açıklanabileceği makul biçimde iddia edilebilir" şeklindeki ifadesi iktisadi gelişmeye sosyal sermaye ve kurumlar yaklaşımları için önemli kanıt niteliğini taşımaktadır.²²⁴ Nitekim Türkiye'de yaşanan 2000 ve 2001 ekonomik krizlerin nedenleri arasında öne çıkan ve en çok vurgu yapılan neden güven eksikliğidir²²⁵. Buradan hareketle güven, ekonomik istikrar için önemli bir faktör olarak değerlendirilebilir. Ekonomik istikrarın sağlanmasında güven unsuruna vurgu yapılmasının nedeni iktisat teorisinde önemli bir yere sahip olan beklentilerdir. Güven eksikliği bulunan bir ekonomik ilişkiler ağında, geleceğe dair beklentilerin iyimser olma ihtimali azalmaktadır²²⁶.

2.4.3. Sosyal Normlar

Sosyal sermayenin diğer önemli bir boyutu olan sosyal normlar, sosyal hayatta insanların ve grupların tavır ve hareketlerini örgütleyen kuralları ve otoriteyi belirleyen standartlar olarak tanımlanmaktadır. Bunlar insanların ve grupların davranışlarını, tavırlarını ve hareketlerini yönlendiren ve toplumsal değerlerle örtüşen yazılı olmayan kural ve ilkelerdir.²²⁷ Her toplum ve her sosyal grup, zamanla kendine has bir normatif yapı ve düzen geliştirir. O toplum ve sosyal grup içerisinde gelişen normlar ancak belirli sosyal sistem içinde işleyebilir. Bunun için farklı toplumların farklı normları vardır. Bu normlar toplum bireyleri tarafından içselleştirildiği zaman, bunlar toplumsal yapının bir parçasını oluştururlar. Normun içselleştirilmesi demek, onun bilinçaltının bir parçası haline

²²³ Knack and Keefer, 1997, ss. 1251-1288.

²²⁴ Kenneth J. Arrow, "Gifts and Exchanges" [Hediye ve Değişim], *Philosophy and Public Affairs*, 1(4), Summer 1972, (Aktaran: Oğuz, H., Makroekonomik Politikaların Performansında Sosyal Sermayenin ve Kurumların Rolü, *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, (12), 2006, s. 89)

²²⁵ Özsağır, s. 53, ss. 46-62.

²²⁶ Çalışkan ve Meçik, ss. 7-26.

²²⁷ Doruk, s. 107.

getirilerek tümüyle benimsenmesi demektir. Birey içselleştirdiği normlar sayesinde hayattaki başarısını artırabilir, çevresiyle ve meslektaşlarıyla arasında etkili bir uyum sağlayabilir. Kurum toplumun geliştirdiği sosyal norm sistemi olup, din, eğitim, aile hayatı vb. kurumlar çevresinde oluşur²²⁸. Bireyler kurumların benimsediği kuralları ve değerleri kabul ederek toplumsal sistem içinde varlıklarını etkili bir şekilde sürdürürler.

Sosyal normlar, grupların zaman içinde içselleştirdiği kural ve ilkeler olduğu için güven oluşumunu da hızlandırabilir. Bu nedenle normlar, grup ve toplumun sürekliliğini sağlayan önemli bir sosyal sermaye unsuru olarak değerlendirilebilir. Bazı araştırmacılar normları sosyal sermayeyi üreten bir unsur olarak ele almaktadır²²⁹. Normlar bireylerin kişisel çıkarları doğrultusunda hareket etmesini önleyerek toplum çıkarları doğrultusunda hareket etmelerini sağlar. Bundan dolayı normlar toplumun ayakta kalmasını sağlayan önemli bir sosyal sermaye unsuru olarak değerlendirilebilir.

2.4.4. İletişim ve Enformasyon

Topluluğun olduğu yerde iletişim kaçınılmazdır. İki kişi göz temasıyla birbirlerini fark ettikleri anda iletişim başlar. Sosyal sermayenin bir boyutu olarak iletişim, bir aileden bir topluma kadar küçük bir işletmeden büyük bir holdinge kadar uzanan yolda başarının en temel anahtarıdır. Zira iletişim sosyal sermayenin düzeyini belirleyerek ve sosyal sermayeyi oluşturan unsurlar arasındaki etkileşimleri sağlayarak sosyal sermayenin etkinliğini artırır. İletişim toplumsal ağlar arasında enformasyon sağlayarak sosyal sermayenin üretilmesinde önemli bir rol oynayabilir. Bu bağlamda Ellison ve ark. üniversite öğrencilerinden oluşan bir örneklem üzerinde yaptıkları araştırmada Facebook kullanımı ile köprü kuran sosyal sermaye türü arasında olumlu ve güçlü bir ilişkinin olduğunu tespit etmişlerdir²³⁰. Yapılan başka bir çalışmada ise sanal paydaşların ağlar ve

²²⁸ Doruk, s. 107.

²²⁹ Melinda Rea-Holloway, “*What’s The Matter With Social Capital? An Inductive Examination*” (Yayımlanmış Doktora Tezi), University of Missouri-Kansas City, Missouri-Kansas 2008, s:25, Erişim tarihi:31 Mayıs 2012, <http://www.google.com.tr/books?id=DbByILDIVAC&printsec=frontcover&hl=tr#v=onepage&q&f=false>; Francis A. Kombarakaran, *Effects of Social Capital and Adolescent Extracurricular Activities on School Truancy*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), The Ohio State University 2002, s. 14, Erişim tarihi: 31 Mayıs 2012, <http://etd.ohiolink.edu/view.cgi/Kombarakaran%20Francis.pdf?osu1212002997>.

²³⁰ Nicole B. Ellison, Charles Steinfield and Cliff Lampe, “The benefits of Facebook “Friends”: Social Capital and College Students’ Use of Online Social Network Sites” [Facebook Arkadaşlıklarının Faydaları: Sosyal Sermaye ve

güven şeklinde anlamlı bir şekilde sosyal sermayeyi artırdığı sonucu elde edilmiştir²³¹. Bu iki çalışmanın sonucu iletişimin sosyal sermayenin diğer boyutları üzerinde olumlu etkisinin olduğunu göstermektedir.

2.5. İKTİSAT DİSİPLİNİNDE SOSYAL SERMAYE VE EKONOMİK YAPIYA ETKİLERİ

Ekonomide bilgi, iletişim ve bağlantılar piyasanın ve ticaretin işleyişinde temel olarak görülmektedir. Bu yaklaşımla düşünüldüğünde sosyal sermaye kavramının ekonomi ile güçlü bir yakınlığı olduğu görülür. Sosyal sermayenin hem mikro düzeyde hem de makro düzeyde ekonomik performans üzerinde önemli katkıları vardır. İktisatçılar, sosyal sermayenin mikroekonomik düzeyde piyasaların işlevselliğini ve istihdamı artırarak ekonomik büyümeye katkıda bulunduğunu, makroekonomik düzeyde ise kurumların, yasal çerçevenin ve üretimin organizasyonunda kamunun aracılığıyla makroekonomik performansı desteklediğini ifade etmektedir²³². Literatür sosyal sermayenin ekonomik kalkınma, iş gücü piyasası, hanehalkı refahı, rekabetçilik ve yoksulluk gibi ekonomik olgular üzerinde olumlu etkilerinin olduğunu ortaya koymaktadır.

Boschma, sosyal sermayenin ekonomik etkisini Şekil 2.2'deki şema ile özetlemiştir²³³. Şekil 2.2'de görüldüğü gibi, sosyal sermaye arkadaşlık bağları, aile, toplum, dernek, organizasyon, etnik grup, kurumsal ve politik sistem ilişkiler gibi sosyal ilişki yapı öğelerini içerebilir. Boschma'a göre bu sosyal ilişki yapıları kalkınma için anlamlı ekonomik yapılara dönüşebilmesi için belirli bir güven gereklidir. Sosyal ilişki yapıları güven ile birlikte, ekonomik koordinasyon mekanizmalarını etkiler. Ekonomik

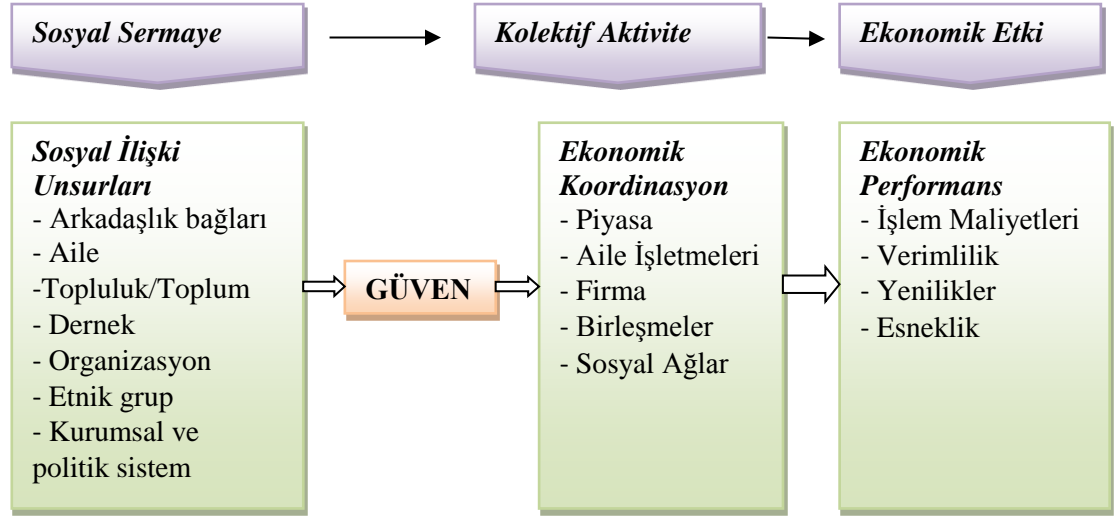
Çevrimiçi Sosyal Ağ Kullanan Üniversite Öğrencileri], *Journal of Computer-Mediated Communication*, 12(4), July 2007, 1143-1168.

²³¹ Cynthia Putnam and Beth Kolko, "Getting Online but Still Living Offline: The Complex Relationship of Technology Adoption and In person Social Networks", 2009, ss. 1-8, Erişim tarihi: 31 Mayıs 2012, University of Washington Ağ sitesi: http://dub.washington.edu/djangosite/media/papers/PutnamKolko_Asonam2009.pdf.

²³² Christiaan Grootaert, "Social Capital: The Missing Link?" [Sosyal Sermaye: Eksik Halka], The World Bank, Social Development Department, *Social Capital Working Paper Series*, No: 3, 1998, s. 2.

²³³ Ron A. Boschma, "Social Capital and Regional Development: An empirical Analysis of the Third Italy" [Sosyal Sermaye ve Bölgesel Kalkınma: Üçüncü İtalya'nın Deneysel Bir Analizi], Ron A. Boschma ve Robert C. Kloosterman (Ed.). "Learning from Clusters A Critical Assessment from an Economic-Geographical Perspective" [Kümelenmelerden Öğrenmek: Ekonomik-Coğrafi Bir Bakış Açısından Çözümsel Bir Değerlendirme] [Elektronik Sürüm]. (139-168). Dordrecht: Springer. 2005, s. 148.

koordinasyon mekanizmalarının olumlu etkilemesiyle ekonomik performans da olumlu etkilenecek, ekonomik kalkınma potansiyelini artırır.

Şekil 2.2. Sosyal Sermayenin Ekonomik Etkisi

Sosyal sermaye ile ekonomik olguların bazıları arasındaki ilişki aşağıda açıklanmaktadır. Sosyal sermaye ile yoksulluk ilişkisi ayrı bir başlık altında ele alınmaktadır.

2.5.1. Sosyal Sermaye ve Ekonomik Kalkınma

Önlü iktisatçı E.F. Schumacher, toplumsal dayanışma, iş birliği, karşılıklı saygı ve bireyin kendine olan saygısını “psikolojik yapılar” olarak ifade ederek bunların ekonomik kalkınma için önemli olduğunu ve ekonomik kalkınmanın bu “psikolojik yapılar” ın kaybolması yüzünden engellendiğini belirtmiştir²³⁴. Schumacher’in psikolojik unsur olarak kabul ettiği olguların her biri yapılan çalışmalarda sosyal sermayenin boyutları olarak kullanılmaktadır. Bu durum, sosyal sermaye ile ekonomik kalkınma arasında önemli bir ilişkinin varlığını göstermektedir. Ekonomik kalkınma konusunda yapılan araştırmalarda, zaman içinde kalkınmanın sosyal boyutunun ihmal edilemeyeceği gerçeği görülmüş ve

²³⁴ İbrahim Erol Kozak, İnsan-Toplum-İktisat:-İbn Haldun’dan Yola Çıkılarak Çok Yönlü Bir Tahlil Denemesi, İkinci Baskı, Değişim Yayınları, Adapazarı 1999, s. 78.

sosyal sermaye kavramı ekonomi disiplininde önem kazanmaya başlamıştır. Ekonomik kalkınma ile ilişkili olarak sosyal sermaye, büyüme ya da kalkınma denklemindeki kayıp bir unsur olarak tanımlanmaktadır. Büyüme denkleminde geleneksel üretim faktörleri tarafından açıklanamayan ve bu nedenle “kalıntı” biçiminde adlandırılan kısmın hangi yeni öğeler ile açıklanması gerektiği konusu ise bir tartışma ortamı oluşturmaktadır. Buradaki temel düşünce, sosyal sermayenin bu öğeler arasında oldukça güçlü bir aday olduğudur²³⁵. İktisat literatüründe genellikle sosyal sermayenin ağırlar ve güven boyutları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda İyer, Kitson ve Toh’nun 2000 yılında ABD’de yaptıkları çalışmada, büyümenin açıklanmasındaki eksik halka sosyal sermaye olarak değerlendirilmiş ve ekonomik aktörler arasında etkileşimi sağlayan önemli bir faktör olduğu belirtilmiştir²³⁶. Sosyal sermayenin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri, ekonomik büyüme konusundaki önemli çalışmalarıyla tüm dünyada kabul gören Solow’un, ekonomik büyümeyi açıklarken kullandığı “artık değer” veya “Solow Artığı” kavramı ile ilişkilendirerek açıklanabilir. Büyüme süreci, sadece klasik üretim faktörleri ile değil, ekonomik aktörler arasındaki güvene dayalı ilişkiler ve iş birliğini teşvik eden ilişki ağları düzeyinin yüksekliği ile de ilişkilidir. Bu yüzden sosyal sermayeyi ifade eden güvene dayalı ilişkiler ve iş birliğini teşvik eden ilişki ağları artık faktör olarak ekonomik büyüme üzerinde etkili olabilir²³⁷. Sosyal sermaye ile ekonomik kalkınma arasındaki ilişkinin araştırılmasına yönelik olarak literatürde birçok ampirik akademik çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalarda farklı sonuçlar elde edilmiştir. Bu bağlamda ekonomik kalkınma ile sosyal sermaye arasındaki ilişkinin varlığına dair en etkili katkı Putnam ve ark. yaptığı “*Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*” yayınıdır²³⁸. Bu çalışmada sosyal sermaye ile ekonomik kalkınma arasında pozitif bir ilişkinin olduğu; sivil geleneklerin (sosyal sermayenin) sosyoekonomik kalkınmanın güçlü öncüleri olduğu ileri sürülmüştür²³⁹. Knack ve Keefer’in yaptığı ampirik çalışmada, diğer faktörler kontrol

²³⁵ Burcu Özcan, Sosyal Sermaye ve Ekonomik Kalkınma, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2011, s. 114.

²³⁶ Sriya Iyer, Michael Kitson and Bernard Toh, “Social Capital, Economic Growth and Regional Development” [Sosyal Sermaye, Ekonomik Büyüme ve Bölgesel Kalkınma], *Regional Studies*, Vol:39(8), November 2005, s. 1016.

²³⁷ Selçuk Akçay, “Sosyal Sermaye ve Kalkınma”, *İktisadi Kalkınmada Sosyal, Kültürel ve Siyasal Faktörlerin Rolü*, Editörler: Muhsin Kar, Sami Taban, Ekin Kitabevi, Bursa 2005, s. 211-212.

²³⁸ Putnam ve ark., 1993.

²³⁹ Putnam ve ark., 1993, s. 156.

edildiği takdirde sosyal sermayenin güven boyutunun ekonomik gelişmeye pozitif etki sağladığı ortaya çıkmıştır²⁴⁰. Paul Whiteley, otuz dört ülkede yapılan Dünya Değerler Araştırması'na (DDA) dayanarak ekonomik büyüme oranları ile çok sayıdaki sosyal sermaye göstergeleri arasında pozitif bir ilişki olduğunu tespit etmiştir²⁴¹. Temple Johnson yaptığı çalışmada, sosyal sermayenin yatırımların kalitesinin artmasında ve yeni teknolojilerin kolaylıkla özümsemesinde önemli ölçüde pozitif etki yaptığını tespit etmiştir²⁴². Sosyal sermayenin güven boyutu ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin araştırılmasına yönelik olarak yapılan başka bir araştırmada, ülkelerin bir kesiti ve genel bir denge modelinden hareketle yüksek güven düzeyinin, yatırımları ve büyümeyi artırdığı, homojen toplumların yüksek güven oluşturduğu ve bu nedenle bu toplumlarda yatırımların ve büyümenin arttığı, gelirlerin eşitlikçi dağılımının güveni oluşturduğu ve böylece yatırımları ve büyümeyi artırdığı, güven azalmasının farkına varılması durumunda ise yatırımların ve büyümenin azaldığı sonucu elde edilmiştir²⁴³. Putnam, yaptığı çalışmada İtalya'nın Kuzeyi'nin Güneyi'nden daha hızlı kalkınmasını, bölgeler arası sosyal sermaye farklılığına bağlamıştır²⁴⁴. DB, sosyal sermayeyi sürdürülebilir kalkınma bağlamında ele almakta ve sosyal sermaye olmadan ekonomik büyümenin ve insan refahının olamayacağını öngörmektedir²⁴⁵. Sosyal sermayenin ekonomik kalkınmaya olan etkileri iki yönden ortaya çıkmaktadır. Birincisi işlem maliyetlerinin azaltılması ile ortaya çıkan doğrudan etkileridir. İkincisi ise maliyetleri arttıran dışsallıkların önlenmesiyle ortaya çıkan dolaylı etkileridir.²⁴⁶ Yapılan tüm bu çalışmalar sosyal sermaye ile ekonomik kalkınma arasında pozitif bir ilişkinin olduğunu ve sosyal sermayenin kalkınmanın önemli bir halkası olduğunu göstermektedir.

²⁴⁰ Stephen Knack and Philip Keefer, "Does Social Capital Have an Economic Payoff? A Cross-Country Investigation" [Sosyal Sermayenin Ekonomik Bir Karşılığı Var mı?: Ülkeler Arası Bir Araştırma] [Elektronik Sürüm], *The Quarterly Journal of Economics*, Vol:112, No:4, Kasım 1997, ss. 1251-1288.

²⁴¹ Paul Whiteley, "Economic Growth and Social Capital" [Ekonomik Büyüme ve Sosyal Sermaye] [Elektronik Sürüm], *Political Studies*, Vol:48(3), 2000, ss. 443-466.

²⁴² Temple, s. 50.

²⁴³ Paul J. Zak and Stephen Knack, "Trust and Growth" [Güven ve Büyüme], *Economic Journal*, 111(470), 2001, ss.295-321.

²⁴⁴ Robert D. Putnam, *Who Killed Civic America?*, Prospect, March 1996. (Aktaran, Mehmet Karagül ve Mahmut Masca, "Sosyal Sermaye Üzerine Bir İnceleme", *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (1), Bahar 2005, s. 41.

²⁴⁵ Jean-Marc Callois and Firancis Aubert, "Towards Indicators of Social Capital for Regional Development Issues: The Case of French Rural Areas" [Bölgesel Kalkınma Sorunları için Sosyal Sermayenin Göstergeleri: Fransa Kırsal Alan Örneği], *Regional Studies, The Journal of the Regional Studies Association*, 41(6), August 2007, s. 810.

²⁴⁶ Whiteley, ss. 443-66.

2.5.2. Sosyal Sermaye ve İşgücü Piyasası

İşgücü, etkin nüfus içinde yer alan, cari ücret düzeyinde ve çalışma koşullarında çalışanlarla işsizlerin toplamı olup, sermaye ve toprak gibi üretim faktörlerinden birisidir²⁴⁷. Bu üretim faktörü, arzu edilen mal ve hizmetin üretimindeki her türlü fiziki ve zihni insan çabasını içeren ve yeni, daha iyi veya daha ucuz mal ve hizmetleri üretmek için sermaye doğal kaynaklar ve diğer iş gücü unsurlarını birleştirme çabalarını da içermektedir²⁴⁸.

İşgücü piyasalarında hanehalkları ücret karşılığında işgücülerini doğrudan firmalara verirler veya satarlar²⁴⁹. Yani iş gücü piyasalarında hanehalkları işgücülerini arz ederek ücret gelirini elde ederler. Gelir iş gücünü çalışmaya sevkeden en önemli yaşamsal faktördür. İşgücülerini arz edenler ücret gelirini elde edebilmek için iş ararlar. Bu kişiler ilk olarak meslektaşlarından, ailelerinden ve bağlı olduğu ağ, grup veya dernekler vasıtasıyla istihdam olanaklarını araştırırlar. Yani bu kişiler sahip oldukları sosyal sermaye stoğunu kullanarak istihdam olanaklarını araştırırlar. Nitekim sosyal sermaye ve iş gücü piyasası arasındaki ilişki ile ilgili yapılan araştırmalar, iş arama sürecinin kolaylaştırılması, kariyer desteğinin sağlanması, çalışanlar arasında bilginin yayılması, bağımsız çalışma biçimi ve başarısı gibi konuları içerir. Bu bağlamda Özgüler, iş arama sürecinde formel ve informel iş arama yöntemleri kullanımı ile ilgili yaptığı araştırmada katılımcıların çoğunluğun arkadaş, akraba ve aile aracılığıyla iş bulduğunu belirtmiştir. Bu da iş arama sürecinde sosyal sermayenin sosyal ağlar boyutunun etkisini göstermesi bakımında önemlidir²⁵⁰. Yine sosyal sermaye ve iş gücü piyasası ilişkisi ile ilgili yapılan başka ampirik çalışmalar da, sosyal ağlar kullanıldığı zaman iş bulmanın kolaylaştığını göstermiştir²⁵¹.

²⁴⁷ Türk Dil Kurumu, Güncel Türkçe Sözlük, Erişim tarihi: 18 Nisan 2012, TDK Ağ sitesi: <http://www.tdk.gov.tr>

²⁴⁸ Muammer Yaylalı, *Mikro İktisat*, Üçüncü Baskı, Beta Yayınları, Erzurum 2003, s. 4.

²⁴⁹ Yaylalı, 2003, s. 4.

²⁵⁰ Verda Canbey Özgüler, “İş Arama Teorisi, Sosyal Ağlar ve İnternet”, *Anadolu Üniversitesi Yayınları*, No:1728, Eskişehir 2007, s. 154.

²⁵¹ Mark S. Granovetter, “The Strength of Weak Ties” [Zayıf Bağların Gücü], *American Journal of Sociology*, Mayıs 78, 1973, ss. 1360-1380; Mark S. Granovetter, *Getting a Job: A Study of Contacts and Careers*, Cambridge, MA: Harvard University Press, 1974; Roberto M. Fernandez, Emilio J. Castilla, and Paul Moore, “Social Capital at Work: Networks and Employment at a Phone Center” [İşte Sosyal Sermaye: Bir Telefon Merkezinde Ağlar ve İstihdam], *American Journal of Sociology*, 105(5), Mart 2000, ss. 1288-1356; Kaivan Munshi, “Networks in the Modern Economy: Mexican Migrants in the U.S. Labor Market” [Modern Ekonomi Ağları: ABD İşgücü Piyasasında Meksikalı Göçmenler], *The Quarterly Journal of Economics*, Mayıs 2003, ss. 549-599.

Sosyal sermayenin çalışanı sistem içinde meşru hale getirdiği, kariyer desteği elde etmesini sağladığı ve bu sayede kariyer başarısını etkilediği de ileri sürülmektedir²⁵². Seibert ve ark., sosyal sermaye ve kariyer başarısı arasındaki ilişki ile ilgili yaptıkları araştırmada, sosyal sermayenin, örgüt içinde bireyin daha fazla bilgiye zamanında erişme, daha çok finansal ve maddi kaynağa erişme ve sosyal sistem içinde daha görünür, meşru hale gelmeyi sağlayarak kariyer başarısını etkilediği belirtilmiştir. Çalışmada kariyer başarısı, mevcut ücret, bütün kariyer boyunca ilerlemeler ve kariyer tatmini olarak ele alınmıştır²⁵³.

Fabio Sabatini, iş gücü güvencesizliği ile sosyal sermaye üzerinde durmuştur. Ona göre iş gücü güvencesizliğinin sosyal bütünleşme ve kurumların refahının belirlemesinde önemli rolü vardır. Güvencesiz çalışanlar, genel olarak iş ve özel yaşam dengesi açısından, düşük ve düzensiz çalışma saatleri, ödeme ve ücret düşüklüğü, hastalık ve iş güvencesizliği ile karakterize edilirler. İtalya’da yaptığı ampirik çalışma ile, türdeş gruplar içindeki ilişkilerle ilgili olan Bağlayıcı Sosyal Sermayenin iş gücü piyasasında iş gücü güvencesizliğini azalttığını göstermiştir²⁵⁴. Buradan hareketle iş güvencesinin olmaması toplum arasındaki sosyal entegrasyonu, iletişimi ve bağlantıları azaltabilir. Özdemir’e göre sosyal sermaye örgütler üzerinde, özellikle bilginin yayılması aşamasında olmak üzere, pek çok olumlu etkiye sahiptir²⁵⁵. Bu çalışmalar, sosyal sermayenin, her şeyden önce kaliteli iş gücüne ulaşımı kolaylaştırıcı bir etki yarattığı, iş bulmayı kolaylaştırdığı ve bilginin yayılmasını sağlayarak çalışanların verimliliğini artırdığını göstermektedir. Son zamanlarda firmalar işe almada yaygın olarak adayların referanslarını kullanmaktadır. Firmaların bu davranışı, sahip oldukları sosyal sermayeden faydalandıklarını göstermektedir.

²⁵² Nikos Bozionelos, “Intra-organizational Network Resources: Relation to Career Success and Personality” [Örgüt İçi Ağ Kaynakları: Kariyer Başarısı ve Kişilik İlişkisi], *The International Journal of Organizational Analysis*, 11(1), 2003, ss. 41-46.

²⁵³ Scott E. Seibert, Maria L. Kraimer and Robert C. Liden, “A Social Capital Theory of Career Success” [Kariyer Başarısına Dair Bir Sosyal Sermaye Teorisi], *Academy of Management Journal*, 44(2), Nisan 2001, ss. 219-225.

²⁵⁴ Fabio Sabatini, “Social Capital and The Labour Market” [Sosyal Sermaye ve İşgücü Piyasası], *Munich Personal RePEc Archive, MPRA Paper No. 6582*, 04 January 2008, Erişim tarihi: 18 Nisan 2002, <http://mpa.ub.uni-muenchen.de/6582/>

²⁵⁵ Aytül Ayşe Özdemir, Sosyal Ağ Özellikleri Bakış Açısıyla Sosyal Sermaye ve Bilgi Yaratma İlişkisi: Akademisyenler Üzerinde Yapılan Bir Alan Araştırması, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir 2007, s.149-155.

Bağımsız çalışma, aktif istihdam politikalarında yer alan bir uygulama olup, kendi işini kurmak isteyenlere ödenek sağlanabilmekte ve belli bir süre için danışmanlık hizmeti verilebilmektedir²⁵⁶. Sosyal sermaye, bağımsız çalışmayı öğrenme sürecini kısaltmakta ve sosyal ilişki yoluyla yeni iş fırsatları ile ilgili enformasyon sağlamaktadır²⁵⁷.

Şekil 2.3, sosyal sermayenin iş gücü piyasası üzerindeki etkilerini özetlemektedir²⁵⁸. Buna göre; sosyal sermayenin, bireylerin sahip olduğu beşeri ve kişisel sermayelerinin işsiz veya aktif olmadıkları zamanlarda iş bulmaları için yardımcı olduğunu veya çalışanlar için ise iş yerinde mesleki ilerlemelerini veya iş değiştirmelerini etkileyebileceğini göstermektedir. Örneğin sosyal sermayenin, iş arama sürecinde iş arayanlara bilgi sağlayan ağlar bakımından olumlu bir katkısı olabilir. Yine bir işveren açısından ise, mevcut çalışanların önerdiği arkadaşları ve tanıdıkları hakkında güven oluşmasına katkı sağlayabilir. Bu durum özellikle eşit beceri ve deneyime sahip olanların kabul edildiği düşük vasıflı işler için uygun olan bir işe alma yöntem olabilir.

²⁵⁶ Barış Seçer, “İşgücü Piyasasında Sosyal Sermaye”, Kamu-İş, 10(3), 2009, s. 121, Erişim tarihi:18 Nisan 2012, Kamu-İş Ağ sitesi: <http://www.kamu-is.org.tr/pdf/1034.pdf>.

²⁵⁷ Boris F. Blumberg and Gerard A. Pfann, “Social Capital and The Uncertainty Reduction of Self-Employment” [Sosyal Sermaye ve Serbest Meslekte Belirsizliğin Azaltılması], IZA Discussion Paper, No:303, Haziran 2001, s. 1, Erişim tarihi:01 Haziran 2012, http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=270796.

²⁵⁸ Keith Brook, “Labour Market Participation: The Influence of Social Capital, Labour Market Division” [İşgücü Piyasası Katılımı: Sosyal Sermayenin Etkisi, İşgücü Piyasası Bölümü], Office for National Statistics, Labour Market Trends, Mart 2005, s. 15, Office for National Statistics Ağ Sitesi: Erişim tarihi: 18 Nisan 2012, <http://www.ons.gov.uk/ons/search/index.html?newquery=Labour+market+participation%3A+the+influence+of+social+capital>.

kolaylaştırdığı saptanmıştır²⁶⁰. Bir toplumun kendi kendine yeterli ve kendine olan güveninin yüksek olması o toplumun girişimcilik ruhunun gelişimine katkı sağlayarak üretimde ve ticarete küresel çapta rekabet gücünün gelişmesine imkân verecektir²⁶¹. Sosyal sermayenin güven boyutu rekabet edebilme gücü üzerinde oldukça önemli bir etkiye sahiptir²⁶². Çünkü ekonomik birimler arasındaki ilişkiler güvene dayalıdır. Güvenin yokluğu her alanda iş başarma maliyetlerini yükseltmekte ve rekabet gücünü düşürmektedir²⁶³.

Sosyal sermaye, örgütlerin rekabet etmeleri ve yeni üretim sistemlerini benimsemelerini sağlayan bilgilenme ve yenilenme süreçleri üzerinde olumlu bir etkiye de sahiptir²⁶⁴. Andrevski ve ark. firmaların yapısal ve bilişsel sosyal sermayeye erişimlerinin rekabetçi davranışlarını nasıl etkilediği ile ilgili yaptıkları araştırmada; sahip olduğu ağ ve ittifak çeşitliği fazla olan firmaların rakiplerine göre rekabet edebilme yeteneklerinin daha yüksek olduğunu ve daha geniş hareket alanına sahip olduklarını saptamışlardır²⁶⁵. Sağlık gruplarının rekabet avantajları ve sosyal sermaye ilişkisi ile ilgili yapılan bir çalışmada sosyal sermayenin sağlık gruplarının performansını olumlu etkilediği saptanmıştır²⁶⁶. Sosyal sermaye, firmaların düşük maliyetli bir şekilde risklere karşı kendilerini

²⁶⁰ Wei-ping Wu, “Dimensions of Social Capital and Firm Competitiveness Improvement: The Mediating Role of Information Sharing” [Sosyal Sermayenin Boyutları ve Firma Rekabetinin İyileştirilmesi: Bilgi Paylaşımının Bağdaştırıcı Rolü], *Journal of Management Studies*, Vol:45, Issue:1, January 2008, ss. 122-146.

²⁶¹ Bou-Wen Lin, Po-Chien Li and Ja-Shen Chen, “Social Capital, Capabilities and Entrepreneurial Strategies: A Study of Taiwanese High Tech New Ventures” [Sosyal Sermaye, Yetenekler ve Girişimcilik Stratejileri: Tayvanlı Yüksek Teknolojili Yeni Girişimlerin Üzerine Bir Çalışma], *Technological Forecasting and Social Changes*, 73, 2006, s. 172.

²⁶² John Humphrey and Hubert Schmitz, “Trust and Inter-Firm Relations in Developing and Transition Economies” [Gelişmekte Olan ve Geçiş Ekonomilerinde Firmalar Arası İlişkiler ve Güven], *The Journal of Development Studies*, 34(4), 1998, ss. 32-61.

²⁶³ KOSKEB, s. 24.

²⁶⁴ Aytül Ayşe Özdemir, “Sosyal Ağ Özellikleri Bakış Açısıyla Sosyal Sermaye ve Bilgi Yaratma İlişkisi: Akademisyenler Üzerinde Yapılan Bir Alan Araştırması”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2), 2008, ss. 81-102.

²⁶⁵ Goce Andrevski, Walter J. Ferrier and Daniel J. Brass, “*Social Capital and Competitive Behavior: A Study Of Interfirm Networks and Rivalry Among Global Automakers*” [Sosyal Sermaye ve Rekabetçi Davranış: Küresel Otomobil Üreticileri Arasındaki Rekabet ve Firma Bağlantılarının Bir Araştırması], November 2007, ss. 1-42, Erişim tarihi:13 Haziran 2012, http://gatton.uky.edu/Faculty/ferrier/Ferrier%20Competitive%20Dynamics%20Seminar%20WEB_files/Research%20Workshop/Andrevski%20Ferrier%20and%20Brass%202007.pdf

²⁶⁶ Mark L. Hoelscher, James J. Hoffman and David Dawley, “Toward a Social Capital Theory of Competitive Advantage in Medical Groups” [Sağlık Gruplarında Rekabet Üstünlüğünün Bir Sosyal Sermaye Teorisine Doğru], *Health Care Management Review*, Volume:30, Number:2, April/June 2005, ss. 103-109.

korumalarına yardımcı olur²⁶⁷. Yapılan bu çalışmalar sosyal sermayenin rekabet edilebilirlik üzerinde etkili bir unsur olarak ortaya çıktığını göstermektedir.

AGÜ’lerde rekabetçi bir sistemin olmamasında, girişimciliğin yetersiz ve firmaların küçük ölçekli oluşunda, sosyal sermaye yetersizliğinin rolü büyüktür²⁶⁸. Bu nedenle AGÜ’lerin etkin rekabetçi bir sistemi ve yeterli girişimciliği oluşturmak için sosyal sermaye düzeyini arttırmaları gerekmektedir. Çünkü güçlü sosyal sermaye düzeyine sahip ülkeler hem makro hem de mikroekonomi politikalarını şeffaf bir şekilde sürdürürler. Bu da ekonomik aktörler arasında etkin bir rekabet düzeyini oluşturarak ekonomik performansı arttırabilir.

2.6. SOSYAL SERMAYENİN YARARLARI VE ZARARLARI

Sosyal sermaye kavramı birbiri ile ilişkili olan ekonomik faaliyetler ile sosyal faktörler arasındaki ilişkinin anlaşılmasına yardımcı olmaktadır. Şimdiye kadar ekonomik ve sosyal sorunlar sürekli birbirinden ayrı tutulmuş, bilimlerin kendi kuralları içinde açıklanmaya çalışılmıştır. Literatürde sosyal sermayenin eğitim, sağlık, suç, ekonomi, devletin işleyişi ve örgütler üzerinde olumlu etkilerinin olduğu belirtilmektedir. Son yıllarda sosyal sermaye üzerine yapılan ampirik çalışmalarla sosyal sermayenin birçok faydalarının olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda Putnam; sosyal sermayenin insan yaşamı üzerinde önemli etkilerde bulunduğunu ve buna bağlı olarak, suç oranlarının azalmasında, hükümetlerin daha verimli çalışmasında ve yolsuzlukların azalmasında, etkili olduğu²⁶⁹, toplumu oluşturan yurttaşların ortak problemlerin kolay bir şekilde çözmelerini sağladığını belirtmiştir²⁷⁰. Fukuyama’nın yaptığı çalışmada güvene bağlı işlemlerin, maliyetleri azalttığı belirtilmiştir²⁷¹. Coleman’ın yaptığı çalışmada ise; sosyal sermayenin eğitimde başarıyı arttırdığı sonucu bulunmuştur²⁷². Yapılan bir başka çalışmada sosyal sermayenin gelir dağılımını düzettiği sonucu elde edilmiştir²⁷³. Whiteley’in yaptığı çalışmada ise

²⁶⁷ World Bank, Social Capital-Social Capital and Firms- [Sosyal Sermaye ve Firmalar], Erişim tarihi: 13 Haziran 2012, WB Ağ sitesi: <http://go.worldbank.org/TEE3CNH100>.

²⁶⁸ A. Argun Akdoğan, “*Toplumsal Sermaye: Yeni Sağlık Küresel Yüzü*”, Yasemin Özdek (Ed.) *Yoksulluk Şiddet ve İnsan Hakları: Sempozyum Bildirileri*, (ss. 71-85), TODAİE Yayınları, Ankara 2002, s. 82.

²⁶⁹ Karagül, vd. s. 40.

²⁷⁰ Putnam, 2000, ss. 288-290.

²⁷¹ Fukuyama, 2000a, s. 43.

²⁷² Coleman, 1998, ss. 95-120.

²⁷³ Rechar G. Wilkinson, *Unhealthy Societies, -The Afflictions of Inequality-*, London: Routledge, 1996.

sosyal sermayenin, ekonomik büyümenin hızlanmasında, pozitif etkilerinin olduğu tespit edilmiştir²⁷⁴.

Paul Collier, sosyal sermayenin yarattığı üç tip dışsallık vasıtasıyla iktisadi yararlar sağladığını belirtmektedir. Birincisi, sosyal sermaye, bireyler arasındaki bilgi akışını hızlandırarak ve tekrarlanan alışverişler sayesinde fırsatçı davranış olasılığını azaltarak, güvenilirlik ve itibarın oluşmasına katkı sağlar. İkincisi, sosyal sermaye, teknoloji ve piyasalarla ilgili bilgilerin aktarımını kolaylaştırarak bilgi eksikliğine bağlı piyasa başarısızlıklarını azaltır. Üçüncüsü, sosyal sermaye, normlar ve kurallar vasıtasıyla, bedavacılığı azaltarak ortak eylemleri kolaylaştırır.²⁷⁵

Sosyal sermayenin mikro düzeydeki faydaları daha çok piyasaların etkin işleyişindeki olumlu etkisiyle ortaya çıkmaktadır. Bu faydalar, bilgi paylaşımı, koordinasyon ve ortak karar alma süreçleri üzerinde meydana getirdiği olumlu etkilerdir²⁷⁶. Bu olumlu etkiler bir iletişim ağı içinde bilgi eksikliğini gidererek piyasa aksaklıklarını düzeltebilir ve ekonomik birimlerin daha etkin karar alabilmelerine katkı sağlayabilir. Sanayi bölgeleri üzerine yapılan bir çalışmaya göre çeşitli firma ve endüstri bağlantıları sayesinde ortaya çıkan iş birliği ağları, koordinasyonu kolaylaştırarak işlem maliyetlerinin azaltılmasını ve dolayısıyla pozitif dışsallıkların yaratılmasını sağlamaktadır²⁷⁷.

Sosyal sermayenin diğer faydaları ise aile ve akraba ilişkilerinin korunması; toplumdaki birlik ve beraberliğin maddî ve manevî olarak toplum bireyleri tarafından hissedilip, korunması; toplum dokusundaki bütünlük ve ahenkle ortak akıl ve hedefler oluşturabilme kapasitesidir.

Sosyal sermaye faydalı sonuçlar meydana getirebileceği gibi aynı zamanda sosyal zararlar da doğurabilir. Sosyal sermayenin yararları ve üretken faydaları olan özellikleri bazen negatif dışsallıklara da yol açabilir. Örneğin aşırı düzeyde sosyal sermaye kimi zaman sosyal ağ dışında kalanları dışlayıcı veya ağ içi yükümlülükler ve beklentilere bağlı

²⁷⁴ Whiteley, ss. 443-466.

²⁷⁵ Paul Collier, "Social Capital and Poverty; A Microeconomic Perspective", (Eds.) Christiaan Grootaert and Thierry Van Bastelaer, *The Role of Social Capital in Development: An Empirical Assessment*, (19-41). Cambridge: Harvard University Press, 2002.

²⁷⁶ Ismail Serageldin and Christiaan Grootaert, "Defining Social Capital; An Integrating view", Dasgupta, P. ve Serageldin, I.(Eds.) *Social capital; a multifaceted perspective*, (40-58). Washington, D.C.: World Bank. 2000, s. 47.

²⁷⁷ Putnam ve ark., 1993, s. 5.

olarak bazı eylem ve seçenekleri sınırlayıcı etkiye sahip olabilir²⁷⁸. Sosyal sermaye bazen eşitsizlikleri pekiştirir bazen de toplum dışı davranışları destekleyebilir²⁷⁹. Farklı ağlara ulaşımında imkanların eşitsiz dağılması sosyal sermayenin eşitsizliğe neden olmasının başlıca nedenleri arasında yer alır. Çünkü sosyal sermayeye ulaşmayı sağlayan önemli faktörler arasında sosyal rol veya statü yer alır. Bu da güç sahibi olan insanlar tarafından diğer insanların sosyal sermayeye ulaşmalarını engellemesi sonucunu doğurabilir. Bu bağlamda toplumsal kalkınmada ortaya çıkan kritik faktör, yoksullarla zenginlerin sosyal sermayelerinin dışlayıcı etkilerini azaltarak, kamusal imkân ve fırsatları yoksullar tarafından da erişilebilir kılmaktır.

2.7. SOSYAL SERMAYENİN ÖLÇÜMÜ

Sosyal sermayenin everensel bir ölçüm yöntemi veya genel kabul görmüş bir göstergesi bulunmamaktadır. Sosyal sermayenin kavramsal ve türsel çeşitliliği yanında araştırmacılar sosyal sermayeyi ele aldıkları açıdan ölçmeye çalışmışlar, bu da farklı göstergelerin ve ölçme yöntemlerinin kullanılmasına neden olmuştur. Sosyal sermayenin ölçümündeki en önemli problem toplumun birbirinden farklı çok sayıda birey, faaliyet ve davranış biçimini içeriyor olmasından kaynaklanmaktadır. Ancak toplumu oluşturan tüm bireylerin aynı, bütün faaliyet ve davranışların da birbirine eş olduğu varsayılırsa ölçmek sorun olmaktan çıkar ve bireyler arasındaki etkileşim sayısı toplamını bulmak yeterli olur²⁸⁰.

Burada sosyal sermayeyi ölçmeye yönelik çalışmalar ele alınmaktadır. Bu bağlamda önce DB'nin sosyal sermayeyi ölçmeye yönelik çalışması anlatılmaktadır. Daha sonra Putnam tarafından oluşturulan Sosyal Sermaye Endeksi (SSE) ele alınmakta, sonra sosyal sermayenin makro ve mikro düzeyde ölçümüne yönelik olarak yapılan çalışmalar tanıtılmaktadır.

²⁷⁸ Erselcan, s. 251.

²⁷⁹ Field, 2008, s.102.

²⁸⁰ Ben Fine, Social Capital Versus Social Theory, -Political Economy and Social Science at The Turn of The Millennium, New York: Routledge. 2001, s. 176.

Sosyal sermayeyi ölçmeye yönelik çalışmalarda, sosyal sermayenin en yaygın ölçüm boyutları “katılım”, “güven” “grup üyeliği” “normlar” ve “ağlar”dır. Çalışmalarda sivil toplum örgütlerinin faaliyetlerine katılım ile sosyal güven oranları sosyal sermaye ölçümü olarak kabul edilir. Bu bağlamda en yaygın çalışma Michigan Üniversitesi’nden Inglehart öncülüğünde yürütülen ve farklı dönemlerde birden çok ülkeye uygulanan "Dünya Değerler Araştırması" (WVS- World Values Survey)’dır. Bu araştırmada bireylere, "Genel olarak insanlara güvenir misiniz yoksa onlarla ilişkilerinizde çok dikkatli ve temkinli mi davranmanız gerekir?" tarzında sorular sorulmaktadır. Bu soruya verilen cevap eğer, “evet insanların çoğuna güvenirim” şeklinde oluşuyorsa bu toplumun güven düzeyinin yüksek, “dikkatli olmak gerekir” seçeneği öne çıkarsa toplumun düşük güvenli bir toplum olduğu anlaşılmaktadır. Sosyal sermayenin yüksek olduğu ülkeler, genellikle gelişmiş ülkelerdir. Bu çalışma sosyal sermayenin sadece güven boyutunda ele alınması bakımından eleştirilmektedir. Bunun nedeni ise güven boyutunun tek başına sosyal sermayeyi temsil ettiğine yönelik bir fikir birliğinin bulunmamasıdır.

2007 yılında açıklanan DDA çalışması sonuçlarına göre; Türkiye’nin güven düzeyi yüzde 5 olarak ölçülmüş ve 57. sırada yer almıştır. Aynı çalışmada Norveç yüzde 75 ile en yüksek güven düzeyine sahip ülke olmuştur (Çizelge 2.2).

Çizelge 2.2. DDA Verilerine Göre Seçilmiş Bazı Ülkelerin Güven Düzeyleri

Güven Düzeyi En Yüksek 10 Ülke	Güven Düzeyi %	Güven Düzeyi En Düşük 10 Ülke	Güven Düzeyi %
Norveç	75	Türkiye	5
İsveç	68	Brezilya	9
Finlandiya	59	Arjantin	17
Çin	52	Slovenya	18
Yeni Zelanda	52	Polonya	19
Hollanda	45	Fransa	19
Kanada	43	İspanya	20
ABD	39	Romanya	20
Almanya	37	Bulgaristan	22
İngiltere	31	Nijerya	23

Kaynak: WWS, 2007

Sosyal sermayeyi ölçmeye yönelik çalışmalarda en sık kullanılan araçlardan birisi, “Putnam Enstrümanı” olarak da isimlendirilen, Putnam’ın geliştirdiği endekstir. Bu endeksin bileşenleri Çizelge 2.3’te verilmiştir²⁸¹. Bu endeksin alt boyutları toplumsal yaşam, kamusal olaylara gösterilen ilgi, toplumsal gönüllülük, informal sosyalleşme ve güvendir.

Çizelge 2.3. Putnam’ın Sosyal Sermaye Endeksinin Bileşenleri

Sosyal Sermaye Endeksinin Bileşenleri	
Toplumsal Yaşamın Ölçümü	• Son bir yılda yerel organizasyonların aktivitelerine katılım • Son bir yıl içinde örgüt ya da kulüplerin yönetiminde görev alma • Her bin kişiye düşen kentsel ve sosyal örgüt sayısı • Son bir yılda kulüp toplantılarına ortalama katılım sayısı • Grup üyeliklerinin ortalama sayısı
Kamusal Olaylara Gösterilen İlginin Ölçümü	• Seçimlere katılım oranı • Son bir yılda kente ya da okula ilişkin kamusal toplantılara katılım oranı
Toplumsal Gönüllülüğün Ölçümü	• Her bin kişiye düşen sivil toplum örgütü sayısı • Son yılda toplumsal projelerde kaç kez yer alındığının ortalama sayısı • Son yılda gönüllü işlerde ortalama kaç kez yer alındığı
İnformel Sosyalleşmenin Ölçümü	• “Arkadaşlarımı ziyaret için çok zaman harcarım” yargısını onaylama • Son yılda ev toplantılarına katılımın ortalama sayısı
Güvenin Ölçümü	• “Çoğu insan güvenilirdir” yargısını onaylama • “Çoğu insan dürüsttür” yargısını onaylama

Grootaert, Narayan, Jones ve Woolcock gibi sosyal sermaye literatürünün önemli isimleri, DB için hazırladıkları “Measuring Social Capital: A Integrated Questionnaire” isimli çalışmalarında sosyal sermayeyi ölçmeye yönelik olarak bir anket çalışması hazırlamışlardır²⁸². Bu çalışmada yazarlar, grup ve ağlar, güven ve dayanışma, kolektif eylem ve iş birliği, enformasyon ve iletişim, sosyal bütünleşme, güçlendirme ve politik eylemden oluşan 6 boyut çerçevesinde geliştirdikleri sorular aracılığıyla sosyal sermayeyi ölçmeyi amaçlamışlar.

²⁸¹ National Statistics, Social Capital A Review of the Literature, Social Analysis and Reporting Division Office for National Statistics, 2001, s.17, Erişim tarihi: 28 Ağustos 2012, National Statistics Ağ sitesi: <http://www.ons.gov.uk/ons/search/index.html?pageSize=50&sortBy=none&sortDirection=none&newquery=Social+Capital+A+Review+of+the+Literature>

²⁸² Christiaan Grootaert, Deepa Narayan, Veronica Nyhan Jones and Michael Woolcock, “Measuring Social Capital, An Integrated Questionnaire” [Sosyal Sermayenin Ölçümü: Bütünleşik Bir Çalışma], *Worldbank Working Paper No. 18*, Washington, D.C.2004.

Narayan ve Cassidy ise grubun nitelikleri, genelleştirilmiş normlar, birliktelikler, girişkenlik, komşuluk bağları, gönüllülük ve güven olmak üzere sosyal sermayenin yedi farklı boyutunu ölçmeye yönelik bir anket geliştirmişlerdir. Her farklı boyutu ölçmeye yönelik sorulardan hareket edilerek sosyal sermayeyi ölçmeye çalışmışlardır²⁸³.

Sosyal sermayeyi ölçmeye yönelik çalışmalar incelendiğinde genellikle, sosyal sermaye kavramıyla ilgili temel göstergeler; sosyal ilişkiler, resmi ve gayri resmi sosyal ağlara katılım, grup üyeliği, güven ve sivil katılım, toplumsal dayanışma ile enformasyon ve iletişimden oluşmaktadır.

2.8. SOSYAL SERMAYENİN GELİŞTİRİLMESİ

Sosyal sermayenin olumlu yanları düşünüldüğünde, sosyal sermaye düzeyinin artırılması arzu edilen bir durum olmaktadır. Aile, sivil toplum örgütleri, firmalar, kamu sektörü, etnik ve diğer sosyal gruplar ile siyasi, sosyal ve ekonomik istikrarın sosyal sermayenin geliştirilmesinde etkili olan faktörler olduğu söylenilebilir²⁸⁴. Bu bağlamda sosyal sermayenin geliştirilmesinde devlet önemli bir görev üstlenir²⁸⁵. Çünkü toplumun huzuru ve refahı için her alanda istikrar sağlama görevi devletindir. Devlet demokratik ortam sağlayarak ve eğitime yatırım yaparak sosyal sermayenin geliştirilmesini sağlayabilir²⁸⁶. Zira insanlar ancak demokratik ortamda kendilerini özgürce ifade edebilir, örgütlenebilir ve kendilerini geliştirebilirler. Ayrıca gelir dağılımındaki eşitsizliğin ortadan kaldırılarak toplumsal refahın artırılması ve toplumsal güvenin tesis edilmesi sosyal sermayeyi geliştirebilir.

Sosyal sermayeyi besleyen ve geliştirilmesinde etkili olan bir diğer yöntem ise insanların sivil toplum kuruluşlarına üye olmalarının sağlanması ve sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerine katılımın desteklenmesidir. Çünkü bireyler menfaatlerini korumak amacıyla sivil toplum örgütlerine üye olurlar. Bu sayede örgütteki etkili iletişim kanalları ile toplumsal entegrasyon sağlanabilir.

²⁸³ Narayan and Cassidy, ss. 59-102.

²⁸⁴ Karagül vd., s. 43.

²⁸⁵ Fukuyama, 2001, s. 11-12; Asuman Altay, "Bir Kamu Malı Olarak Sosyal Sermaye ve Yoksulluk İlişkisi", *Ege Akademik Bakış*, 7(1), 2007, s. 367.

²⁸⁶ Tüysüz, s. 26.

Toplumsal ilişkilerin oluşturulduğu en küçük birim olan aile de sosyal sermayenin gelişmesinde önemli rol oynayan bir kurumdur. Sosyal sermayenin oluşturulup biriktirildiği yer aile ortamıdır²⁸⁷. Çünkü bireyler ilk eğitimlerini aile ortamında alırlar. Eğer bireyler aile ve komşularıyla sağlıklı ilişkiler kurarlarsa sosyal sermayenin geliştirilmesine olumlu katkı sağlarlar²⁸⁸. Özetle, toplumdaki sosyal dayanışmanın güçlendirilmesi, şeffaflaşmanın sağlanması, gelir dağılımının iyileştirilmesi, yoksulluğu ortaya çıkaran faktörlerle mücadele programların etkili bir şekilde uygulanması, bireylerin eğitim düzeyinin yükseltilmesi, bireylere karşı uygulanan ayrımcılığın azaltılması, toplumsal diyalogun ve iş birliğinin artırılması sosyal sermayenin gelişimini olumlu yönde etkileyen faktörlerdir.

2.9. SOSYAL SERMAYE VE YOKSULLUK

BM'nin Milenyum Deklarasyonu'nda 21. yüzyılda dünyanın karşı karşıya kalacağı en önemli sorunlardan birinin yoksulluk olduğu belirtilmiştir. Bu durum, BM Milenyum Deklarasyonu'nda “yoksulluğun 2015 yılına kadar %50 azaltılması” şeklinde ifade edilmiştir. Bu hedefe ulaşmak için sosyal sermayeden etkin bir şekilde faydalanılabilir. Ekonomik kalkınmanın amaçlarından biri olan yoksulluğun azaltılması için sosyal sermayenin başarısının değerlendirilmesi önemli bir çalışma alanı olarak ortaya çıkmaktadır.

Yoksullukla mücadele, insanların veya toplumun kapasitesinin artırılması, ihtiyaçlarının giderilmesi, problemlerinin çözülmesi ve yaşam kalitelerinin artırılması anlamına gelir. Yoksulluğun azaltılması stratejilerine büyük katkısı olan Amartya Sen, daha çok bireysel ve sosyal yeteneklere, yoksunluğa ve insani gelişim göstergelerine odaklanmıştır²⁸⁹. O sosyal yetenekleri, büyük gruplar halinde aidiyet duygusuna sahip olma, sosyal faaliyetlere katılma, toplumsal yaşamda yer alma yeteneği olarak tanımlamıştır. Sosyal sermayenin yoksul insanları etkileyen faaliyetlerin çıktılarını

²⁸⁷ Lionel J. Beaulieu, Glenn D. Israel, Glen Hartless and Patricia Dyk, “For Whom Does The School Bell Toll? Multi-contextual Presence of Social Capital and Student Educational Achievement” [Çanlar Kimin Çalıyor: Sosyal Sermayenin Çoklu Bağlamsal Varoluşu ve Öğrenci Eğitimine Başarısı], *Journal of Socio-Economics*, 30(2), 2001, s.122.

²⁸⁸ Hanifan, 1916, s. 130.

²⁸⁹ Amartya Sen, “Capability and Well-Being”, (Eds.) Martha C. Nussbaum and Amartya K. Sen, (ss.30-35), *The Quality of Life*, Oxford: Clarendon Press, 1993, s. 40-41.

iyileştirerek onların refah ve gelirleri üzerinde büyük etkiye sahip olduğu saptanmıştır²⁹⁰. Tarımsal verimliliği artırarak kırsal kalkınma programlarının etkinliğini artırmakta, kırsal ve kentsel alanlarda eğitim, kredi, su ve konut gibi faaliyetleri iyileştirmektedir. Özetle sosyal sermaye büyümeyi artırarak, ulusal geliri yeniden dağıtarak ve yoksullara bilgi taşıyarak makro ve mikro kanallarla yoksulluğu azaltılabilir²⁹¹. Makro düzeyde ekonomik büyüme üzerindeki olumlu etkisi vasıtasıyla eşitsizlik ve yoksulluğun azaltılmasında dolaylı olarak rol oynayabilir. Bu bağlamda sosyal sermaye üç şekilde yoksulluğun azaltılmasında rol oynayabilir²⁹²:

1. *Yoksul İnsanların Yaşam Standartlarını İyileştirmesi*: Mikro düzeyde akraba ve komşular gibi resmi olmayan sosyal ağların hayatta kalma stratejileri şekillendirerek onların ortak bir şekilde yaşamalarında güvenli bir zemin oluşturur. Yani sosyal sermaye yoksul insanların yaşam standartlarını iyileştirir.
2. *Yoksul İnsanların Yeteneklerini Geliştirmesi*: Sosyal sermaye devletin yetersiz ve piyasaların başarısız olduğu gelişmemiş yerlerde yoksul insanların yeteneklerinin artırılmasında önemli rol oynar. Sosyal köprü kuran ağlar, bilgi paylaşımını gerçekleştirir, güven yoluyla sözleşmelerin uygulanmasını ve dolayısıyla resmi ile resmi olmayan kredi bağlantılarının oluşmasını sağlar. Yani beşeri sermaye artırılarak yoksulluk azaltılabilir.
3. *Ortak Eylem*: Sosyal sermaye iş birliği yoluyla yoksul inananların yaşam standartlarının iyileştirilmesine yardım edebilir. İnsanların kendilerini savunmalarına yardımcı olur.

²⁹⁰ F.Y Okunmadewa, S.A Yusuf and B.T Omonona, "Social Capital And Poverty Reduction in Nigeria" [Sosyal Sermaye ve Nijerya'da Yoksulluğun Azaltılması], *Revised Report submitted to AERC Collaborative Research*, 2005, s.15. Erişim tarihi:31 Mayıs 2012, <http://www.sarpn.org/documents/d0002273/index.php>.

²⁹¹ Christiaan Grootaert and Thierry Van Bastelaer, "Understanding and Measuring Social Capital: A Synthesis of Findings and Recommendations from Social Capital Initiative" [Sosyal Sermayeyi Anlamak ve Ölçmek: Sosyal Sermaye Girişiminden Bulguların ve Önerilerin Bir Sentezi], *Social Capital Initiative Working Paper*, The World Bank, No:24, 2001, ss. 1-31.

²⁹² Claudio Cecchi, Luca Molinas and Fabio Sabatini, "*Social Capital and Poverty Reduction Strategies: The Case of Rural India*" [Sosyal Sermaye ve Yoksullukla Mücadele Stratejileri: Kırsal Hindistan Örneği], 2009, s. 6, Erişim tarihi:15 Mayıs 2012, Social Science Research Network Ağ Sitesi: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1862784.

Hanehalkı üzerine yapılan çalışmalarda, güven ve sosyal ağlardan oluşan sivil sosyal sermayenin yoksulluğun hafifletilmesinde önemli rolü olduğu ileri sürülmüştür²⁹³. Yani sosyal sermaye güven ve sosyal ağlar yoluyla yoksul insanlar arasındaki iş birliğini ve sosyal ve bireysel yeteneklerini artırarak yoksulluğu hafifletmede rol oynayabilir. Yapılan başka bir çalışmada ise sosyal sermaye ile hanehalkı refahı arasında pozitif ilişki olduğu, yüksek sosyal sermayeye sahip hanehalkının kişi başına düşen tüketim harcamasının daha yüksek olduğu, daha çok tasarruf yaptığı, daha kolay krediye ulaştığı ve daha çok mal varlığına sahip olduğu tespit edilmiştir²⁹⁴. Bu da hanehalkının gelir dalgalamalarına bağlı olarak meydana gelen riskli ortamlarla daha iyi mücadele ettiğini göstermektedir. AGÜ'ler yoksullukla mücadele ve ekonomik kalkınma için yeni bir politika aracı olarak sosyal sermayeyi kullanılmaktadır. Yoksul insanların temel özelliklerinden bir tanesi de sosyal sermayelerinin sınırlı olmasıdır²⁹⁵. Yani yoksul insanların sosyal bağlantıları çok sınırlıdır ve yoksul insanlar yüksek bir sosyal soyutlama derecesine sahiptirler. Birçok çalışmada, sosyal sermaye ve yoksulluk ilişkisi doğrudan kurulmuştur²⁹⁶.

²⁹³ Deepa Narayan and Lant Pritchett, "Cents and sociability: Household Income and Social Capital in Rural Tanzania" [Sent ve Sosyallik: Hanehalkı Geliri ve Tanzanya Kırsalında Sosyal Sermaye], *Economic Development and Cultural Change*, Vol:47, No:4, 1999, ss. 871- 897.

²⁹⁴ Christiaan Grootaert, "Social Capital, Household Welfare and Poverty in Indonesia" [Sosyal Sermaye, Hanehalkı Refahı ve Endonezya'da Yoksulluk], Local Level Institutions *Working Paper No. 6*, The World Bank, 1999, s. 62.

²⁹⁵ Frances Cleaver, "The Inequality of Social Capital: Agency, Association and The Reproduction of Chronic Poverty" [Sosyal Sermayenin Yetersizliği: Ajans, Dernek ve Kronik Yoksulluğun Çoğalması], 2002, s.5, Erişim tarihi: 14 Mayıs 2012, Department for International Development Ağ sitesi: http://www.dfid.gov.uk/r4d/PDF/Outputs/ChronicPoverty_RC/cleaver.pdf,

²⁹⁶ Deepa Narayan, "Bonds and Bridges: Social Capital and Poverty" [Bağlantılar ve Köprüler: Sosyal Sermaye ve Yoksulluk], *Poverty Group, PREM*, The World Bank, Washington D. C., 1999; Christiaan Grootaert, 1999, ss. 1-80.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TRB1 BÖLGESİNDE (MALATYA, ELAZIĞ, BİNGÖL VE TUNCELİ) YOKSULLUK VE SOSYAL SERMAYE ÜZERİNE BİR UYGULAMA

Bu bölümde; literatür özeti, araştırmanın önemi, amacı, kapsamı ve yöntemine yer verilmekte, tahmin edilen ekonometrik model tanıtılmakta, kullanılan veri setinin işlenmesi ve çözümlenmesine ilişkin bilgi verilmekte, değişkenler tanımlanmakta ve modelin tahmin ve testinde kullanılan yöntemler takdim edilmektedir. Son olarak yapılan analiz sonucunda elde edilen bulgular sunulmaktadır.

3.1. LİTERATÜR ÖZETİ

Yoksulluk ve sosyal sermaye arasındaki ilişki ile ilgili olarak dünya çapında yapılan çalışmalar ana hatları ile aşağıda özetlenmektedir.

Narayan ve Pritchett 1997 yılında sosyal sermayenin güven ve örgütsel faaliyet özellikleri boyutlarını ölçmek için tasarlanan hanehalkı anketini kullanarak elde ettikleri veriler ile Tanzanya kırsalında sosyal sermayeyi ölçmüşlerdir. Araştırmacılar kırsal alandaki yerel gruplar, akraba ve gelir heterojenliği ve etkin grup çalışmasını birleştirerek tek bir endeks ile sosyal sermayeyi ölçmüşlerdir. Araştırmaları sonucunda, hanehalkı eğitimi, sahip olunan mallar ve kırsal özellikler kontrol edildiğinde yüksek sosyal sermayeye sahip olan hanelerde bireysel gelirin daha yüksek olduğu ve sosyal sermaye sahipliği ile hanehalkı refahı arasında güçlü bir ilişki olduğunu ortaya koymuşlardır²⁹⁷.

1998 yılında Hindistan'ın Rajasthan eyaletindeki 69 köyden seçilen 2000 köylüyle kırsal nüfusun sosyal sermaye seviyesinin ölçümüne yönelik bir çalışma yapılmıştır. Çalışma grubu ülkenin yüzde 45'ini oluşturan yoksulluk seviyesinin altındaki insanlardan seçilmiştir. Sosyal sermayenin ölçümünde gruplara üyelik, tarımsal ürünlerin zarar durumunda zararın paylaşılması, doğal afetlerde yardımlaşma, güven, dayanışma ve karşılıklılık gibi boyutlar kullanılmıştır. Çalışma sonucunda bu boyutlar arasında yüksek bir

²⁹⁷ Narayan and Pritchett, 1997, s. 34-35.

ilişki tespit edilmiş olup, sosyal sermayenin yoksulluk ve gelir seviyesi ile yakından ilişkili olduğu saptanmıştır²⁹⁸.

Morris, sosyal sermayenin yoksulluk üzerindeki etkisini makro düzeyde araştırmak için bir ekonometrik model kurmuştur. Bu ekonometrik modelde bulunan fiziki ve beşeri sermayenin yanına yoksulluğun bir belirleyicisi olarak sosyal sermayeyi de entegre ederek geniş bir yoksulluk modelin oluşturmuştur. Hindistan'ın tüm eyaletlerine ait panel verilerini kullanarak sosyal sermayenin başarılı bir şekilde yoksulluğu azalttığı sonucunu saptamıştır²⁹⁹.

Endonezya, Bolivya ve Burkina Faso'da yoksul insanların sosyal sermaye birikimi ile ilgili araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmalarda yoksul olma olasılığı bir probit model ile tahmin edilmiştir. Bu araştırmalar sonucunda bu üç ülkede de sosyal sermayenin yoksul olma olasılığını önemli bir şekilde azalttığı tespit edilmiştir. Ayrıca ekonomik statü, eğitim ve meslek gibi değişkenlerin yoksulluğu azalttığı bildirilmiştir.³⁰⁰

Okunmadewa ve ark. Nijerya'da yaptıkları çalışmada sosyal sermayenin yoksulluğu azalttığını, sosyal sermaye düzeyi arttıkça kişi başına tüketim harcamasının arttığını, eğitime katılma oranının ise hanehalkı refahını olumlu etkilediğini ve yoksulluğu azalttığını tespit etmişlerdir³⁰¹.

Sirven 2006 yılında Madakaskar'ın kırsalında yaptığı "Social Capital, Poverty and Vulnerability in Madagascar" isimli çalışmasında ampirik olarak hanehalkının sosyal faaliyetlere katılım derecesi ile çok boyutlu yoksulluk arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bu

²⁹⁸ Anirudh Krishna, "Creating and Harnessing Social Capital" [Sosyal Sermayeyi Oluşturmak ve Çalışacak Duruma Getirmek], P. Dasgupta and I. Serageldin, (Edited by), *Social Capital: A Multifaceted Perspective* [Sosyal Sermaye: Çok Yönlü Bir Perspektif], (ss. 71-93), The World Bank D.C, Washington 2000.

²⁹⁹ Matthew Morris, "Social Capital and Poverty in India" [Sosyal Sermaye ve Hindistan'da Yoksulluk], *IDS Working Paper 6*, University of Sussex, 1998.

³⁰⁰ Christiaan Grootaert and D. Narayan, "Local Institutions, Poverty and Household Welfare in Bolivia" [Yerel Kurumlar, Bolivya'da Yoksulluk ve Hanehalkı Refahı], Mimeo, Social Development Department, Washington, DC: World Bank 1999; Christiaan Grootaert, G.-T. Oh, and A. Swamy, "Social Capital and Outcomes in Burkina Faso" [Sosyal Sermaye ve Burkina Faso'da Çıktılar], Mimeo, Social Development Department, Washington, DC: World Bank, 1999; Christiaan Grootaert, "Social Capital, Household Welfare and Poverty in Indonesia" [Sosyal Sermaye, Endonezya'da Hanehalkı Refahı ve Yoksulluk], Local Level Institutions Study, *Working Paper No. 6*, Social Development Department, World Bank, Washington D.C., 1999; Christiaan Grootaert, "Does Social Capital Help The Poor? A Synthesis of Findings from the Local Level Institutions Studies in Bolivia, Burkina Faso and Indonesia" [Sosyal Sermaye Yoksulla Yardımcı Olur mu? Bolivya, Burkina Faso ve Endonezya'daki Yerel Kuruluşların Bulgularının Bir Sentezi], Local Level Institutions Working Paper Series, *Working Paper No. 10*, The World Bank, 2001

³⁰¹ Okunmadewa, vd., s. 40-41.

çalışmada sosyal sermaye ekonomik krizlerle baş edebilmek için hanehalkı kapasitesi olarak tanımlanmıştır. Bu tanımdan hareketle sosyal sermaye boyutları kullanılarak bir sosyal sermaye endeksi oluşturulmuştur. Araştırmanın sonuçlarına göre yüksek sosyal sermayenin daha düşük yoksul olma riski ile ilişkili olduğu belirtilmiştir³⁰².

Antoci ve ark. fiziki ve beşeri sermaye birikiminin nasıl farklı olduğunu gösteren neoklasik bir model içinde sosyal sermaye birikimini göstermişlerdir. Bu araştırma sonucuna göre; sosyal sermayenin sosyal (kamusal) mallardan yararlanılmasında önemli rolü olduğunu ve sosyal sermayenin genellikle sosyal faaliyetlere katılım yoluyla biriktirilebileceğini belirtmişlerdir. Yazarlar yetersiz sosyal sermaye yatırımlarının gelişmekte olan bir ekonomiyi sosyal yoksulluk tuzağına³⁰³ düşürebileceğini belirtmişlerdir³⁰⁴.

Rupasingha ve Goetz, mekansal ekonometri yöntemlerini (A spatial analysis) kullanarak sosyal ve politik güçlerin yoksulluk üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Araştırmacılar sosyal sermayenin yoksulluğun azaltılmasında çok önemli bir faktör olduğunu, yoksul kişilerin eğitim seviyesinin iyileştirilmesi ve yeni iş olanaklarının yaratılması stratejilerinin yoksulluğun azaltılmasında tek başına yeterli olmayacağını, bu stratejilerin yanında sosyal sermayenin geliştirilmesinin gerekli olduğunu belirtmişlerdir³⁰⁵.

Yusuf, 2008 yılında Nijerya’da 315 hanehalkından oluşan örneklem üzerinde sosyal sermayenin hanehalkı refahı üzerindeki etkisini incelemiştir. Araştırmacı sosyal sermaye endeksini oluşturarak regresyon analizi ile sosyal sermayenin hanehalkı refahı üzerindeki etkisini ölçmeye çalışmıştır. Araştırma sonucunda sosyal sermayedeki bir birimlik bir artışın kişi başına hanehalkı tüketim harcamasını %0,15 oranında arttırdığı, hanehalkının

³⁰² Nicolas Sirven, “Poverty and Vulnerability in Madagascar” [Sosyal Sermaye ve Madakaskar’daki Kırılganlık], *Development Economies*, ss. 1-16, 2006, Erişim tarihi:08 Haziran 2012, <http://www.msh-m.fr/IMG/TexteNicolasSirven.pdf>.

³⁰³ Yoksulluk tuzağı (poverty trap), ekonomik ve sosyal yardım politikalarının uygulandığı ülkelerde düşük gelir gruplarının, bir iş bulmaları nedeniyle sosyal yardımlarının kesilmesi ve vergi mükellefi haline gelmeleri sonucu iş bulmadan önceki gelir düzeylerine veya onun gerisine bile düşebildikleri durum olarak tanımlanır (TDK, Büyük Türkçe Sözlük, Erişim tarihi: 28 Ağustos 2012, TDK Ağ sitesi: <http://tdkterim.gov.tr/bts/>).

³⁰⁴ Angelo Antoci, Pier Luigi Sacco and Paolo Vanin, “Participation, Growth And Social Poverty: Social Capital in a Homogeneous Society” [Katılım, Büyüme ve Sosyal Yoksulluk: Homojen Bir Toplumda Sosyal Sermaye], *The Open Economics Journal*, (1), 2008, ss. 1-13.

³⁰⁵ Anil Rupasingha and Stephan J.Goetz, “Social and political forces as determinants of poverty: A spatial analysis” [Yoksulluğun Belirleyicileri Olarak Sosyal ve Politik Güçler], *The Journal of Socio-Economics*, (36), 2007, ss.650-671

dernek üyeliği ve derneklerdeki kararlara aktif bir şekilde katılımının hanehalkı refahı üzerinde olumlu bir etki oluşturduğu ve sosyal sermayenin hanehalkı refahını olumlu bir şekilde etkilediği tespit edilmiştir³⁰⁶.

Sun ve ark. 2008 yılında Çin'deki iki şehirde yaşayan 1605 hanehalkından oluşan örneklem ile sosyal sermaye, yoksulluk ve sağlık ilişkisini incelemişlerdir. Araştırma sonucunda sosyal sermayenin yoksul insanların sağlık koşullarının iyileştirilmesinde etkili olduğu saptanmıştır³⁰⁷.

Roslan ve ark. 2010 yılında Malezya'nın Terengganu kırsalında 2500 hanehalkından oluşan örneklem ile sosyal sermayenin yoksulluk üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Araştırmacılar çalışmanın analizini logit model tahmin yöntemini kullanarak yapmışlardır. Araştırmanın sonucunda sosyal sermayenin yoksulluğun azaltılmasında önemli bir rol oynadığını, yoksulluğun azaltılmasındaki diğer önemli faktörlerin ise hanehalkı reisinin yaşı, medeni durumu, fiziki sermayesi ve beşeri sermayesinin olduğunu tespit etmişlerdir³⁰⁸.

Ijaiya 2012 yılında Nijerya'nın Minna bölgesindeki kent merkezlerinde 600 hanehalkı üzerinde uygulanan anket ile sosyal sermaye yoksulluk ilişkisini incelemiştir. Çalışmada çoklu doğrusal regresyon analizi yöntemi kullanılmış ve çalışma sonucunda sosyal sermayenin kent merkezinde yoksulluğu azalttığı sonucu saptanmıştır. Kent merkezindeki insanların sosyal sermayesi artıkça yoksulluktan çıkmalarının kolaylaştığı sonucu elde edilmiştir³⁰⁹.

³⁰⁶ S.A. Yusuf, "Social Capital and Household Welfare in Kwara State, Nigeria" [Nijerya Kwara Eyaletinde Sosyal Sermaye ve Hanehalkı Refahı], *Journal of Human Ecology*, Vol:23, No:3, 2008, ss. 219-229.

³⁰⁷ Xiaojie Sun, Clas Rehnberg and Qingyue Meng, "How are individual-level social capital and poverty associated with health equity? A study from two Chinese cities" [Bireysel Düzeyde Sosyal Sermaye ve Yoksulluğun Sağlık ile İlişkisi Nasıldır?:İki Çin Şehrinde Bir Çalışma], *International Journal for Equity in Health*, Vol:8, No:2, 2009, ss. 1-13.

³⁰⁸ Roslan, Azam and Russayani, ss. 556.

³⁰⁹ Mukaila A.Ijaiya, O.B. Sakariyau, C.K. Dauda, I.I. Paiko and U.M. Zubairu, "Social Capital and Poverty Reduction in Nigeria: A Case Study of Minna Metropolis" [Nijerya'da Sosyal Sermaye ve Yoksulluğu Azaltma: Minna Metropolis Vaka Çalışması], *International Journal of Business and Social Scienc*, 3(12), Special Issue-June 2012, ss. 229-236.

3.2. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ, AMACI, KAPSAMI VE YÖNTEMİ

Çalışmanın bu kısmında konunun önemi ve bu çalışmanın amacı beraber ele alınarak, çalışmanın kapsamı ve yöntemi sunulmaktadır.

3.2.1. Araştırmanın Önemi ve Amacı

Yoksulluk olgusu yeryüzünde geniş bir coğrafyada görülmekte ve günümüzde tüm dünya ülkelerinin gündeminde olup, iktisat biliminin önemli uğraş alanlarından birisidir. Ekonomik ve sosyal faktörlere bağlı olarak ortaya çıkan yoksulluğun incelenmesi, boyutlarının ortaya konulması ve belirleyicilerinin neler olduğunun belirlenmesinin önemli olduğu değerlendirilmektedir. Klasik iktisat teorisinde yer alan emek, sermaye, girişim ve doğal kaynaklardan oluşan dört temel üretim faktörü ile global dünyanın ekonomik olgularını açıklayabilmek çoğu zaman mümkün olmamaktadır. Geçtiğimiz yirmi yıl içinde sosyal sermaye kavramı akademik yazında büyük ilgi bulmuştur. Kişi ve kurumlar arası güvene dayalı ilişkilerin, ekonomik etkinliğe ve üretime yansımaları çeşitli araştırmalarla ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Türkiye’de sosyal sermaye ile ekonomik kalkınma arasındaki ilişkiye yönelik araştırmalar yapılmasına rağmen yoksulluğun azaltılmasında sosyal sermayenin rolü ile ilgili yapılmış uygulamalı bir çalışma bulunmamaktadır. Bu bağlamda mikroekonomik bir bakış açısıyla sosyal sermayeyi inceleyerek yoksulluğun azaltılmasında bir etkisinin olup olmadığını ortaya çıkarmak için bu araştırma önemli olarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda Türkiye’nin yoksul kişilerin sayısının fazla olduğu bir bölgesinde sosyal sermaye ve yoksulluk ilişkisinin incelenmesi amaçlanmıştır.

Araştırmanın birinci amacı sosyoekonomik düzeyi diğer bölgelere göre daha düşük olan TRB1 Bölgesi’ndeki illerde, sosyal sermayenin yoksulluğun azaltılmasında bir etkisinin olup olmadığını ortaya koymak, sosyal sermayenin yoksulluğun azaltılmasındaki başarı düzeyini ekonomik olarak değerlendirmek ve sosyal sermayenin bir yoksullukla mücadele yöntemi olarak kullanıp kullanılmayacağı konusunda bir fikir oluşturmaktır. Araştırmanın ikinci amacı ise sosyal sermaye yoksulluk ilişkisi ile ilgili olarak devam eden ampirik literatüre katkı sağlamaktır.

3.2.2. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi

Araştırma kapsamına TRB1 (Malatya, Elazığ, Bingöl ve Tunceli) Bölgesinde yaşayan 1504 hanehalkı alınmıştır. Araştırma konusu olan anakütleden oluşturulan 1504 kişiden oluşan örneklemden daha fazla kişiye (1599 kişi) ulaşılmıştır.

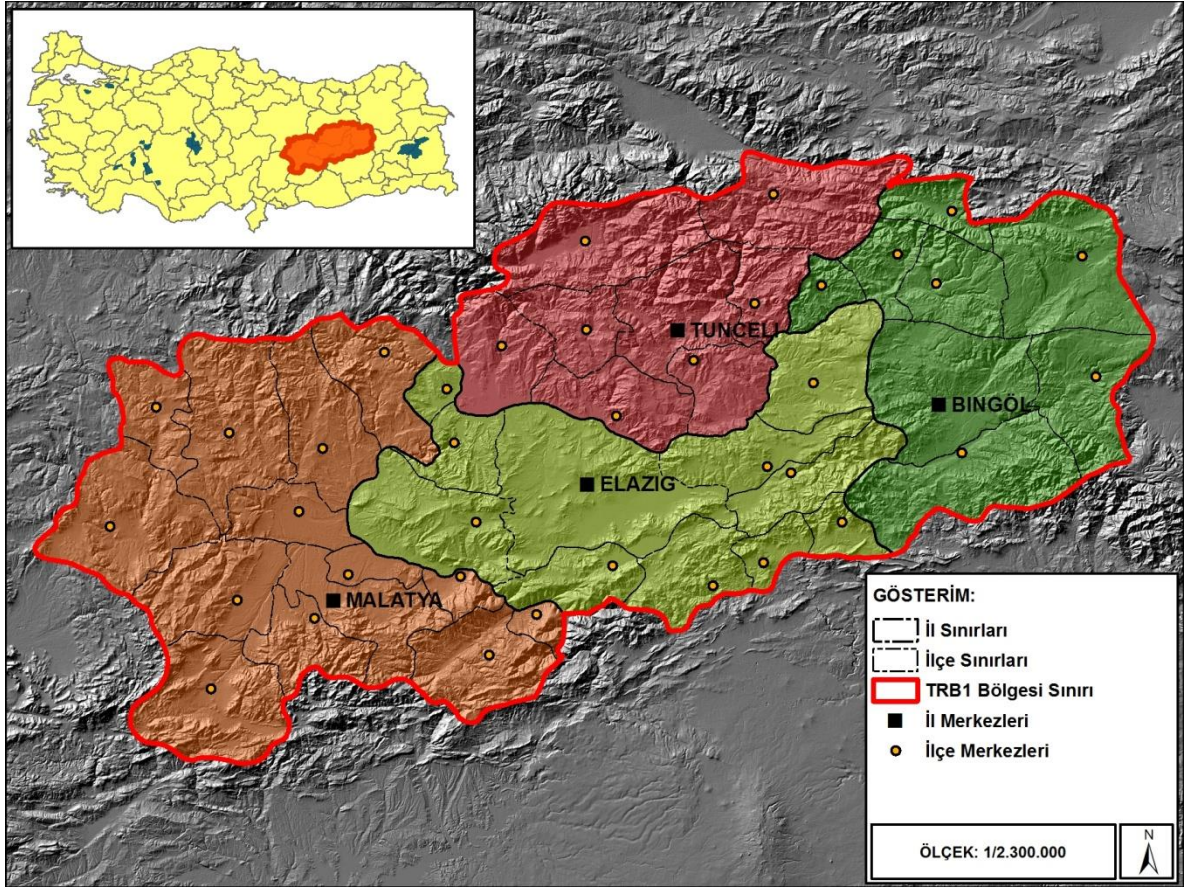
Araştırmada anket tekniği kullanılmıştır. Anketler paket programları aracılığı ile ileri ekonometrik ve istatistiksel yöntemler ile değerlendirilmiştir. Ekonometrik modeller ile yoksulluk ve sosyal sermaye ilişkisi araştırılmıştır.

Bu çalışmada yoksulluk ve sosyal sermaye TRB1 Bölgesi genelinde incelenerek fert bazında ele alınmıştır. Genel olarak yoksulluk çalışmalarında yoksulluğun belirleyicisi olarak refah düzeyi dikkate alınmakta ve gelir ya da tüketim harcamalarıyla ölçülmektedir. Bu çalışmada ise yoksulluğun belirleyicisi olarak bireyin geliri kullanılmıştır. Sosyal sermaye ise uygulanan bir ankettten elde edilen veriler ile bir Sosyal Sermaye Endeksi ile hesaplanmıştır. Yoksulluk ve sosyal sermaye ilişkisi için her ilde bir logit model kurulmuş ve modeldeki parametreler tahmin edilmeye çalışılmıştır. Kurulan modellerin tahmininde maksimum olabilirlik yöntemi kullanılmıştır.

3.3. TRB1 BÖLGESİ'NDE SOSYO EKONOMİK YAPI

İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırılması'na göre (İBBS) 26 düzey 2 bölgesinden biri olarak belirlenen TRB1 Bölgesi, Malatya, Elazığ, Bingöl ve Tunceli illerinden oluşmaktadır (Şekil 3.1). TRB1 Bölgesi Türkiye yüz ölçümünün %4.7'sini oluşturmaktadır³¹⁰.

³¹⁰ TÜİK

Şekil 3.1. TRB1 Bölgesi'nin Haritası

Bölge sosyoekonomik gelişmişlik bakımından 26 düzey 2 bölgesi içinde 20. sırada yer almaktadır³¹¹. Kalkınma Bakanlığı, en son 2003 yılında yayınlanan "İllerin ve Bölgelerin Sosyoekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması" 'nı 2011 yılında güncellemiştir. Bu araştırmaya göre; iller seviyesindeki sosyoekonomik gelişmişlik sıralamasında 81 il içinde Elazığ 39., Malatya 42., Tunceli 58. ve Bingöl 72. sırada yer almaktadır³¹². TRB1 Bölgesi 2011 yılında 26 düzey 2 bölgesi içinde %10,2 işsizlik oranıyla 17., %43,2 istihdam oranıyla 19. sırada yer almakta olup, yaratılan kişi başına Gayri Safi Katma Değer (GSKD) ülke ortalamasının ancak %58'i kadardır³¹³. 2011 yılı sonu itibarıyla TRB1 Bölgesi 12 aylık ortalamalara göre tüketici fiyatları endeksi değişim oranı (%),

³¹¹ Fırat Kalkınma Ajansı, TRB1 2010-2012 Bölge Kalkınma Planı, Erişim tarihi: 18 Kasım 2012, Fırat Kalkınma Ajansı Ağ sitesi: <http://www.fka.org.tr/ContentDownload/TRB1%202010-2013%20Bölge%20Planı.pdf>

³¹² Kalkınma Bakanlığı, (t.y.), Erişim tarihi: 28 Ağustos 2012, Kalkınma Bakanlığı Ağ sitesi: http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/view/14197/BASIN_A%C3%87IKLAMASI-sege_2011-v6.pdf

³¹³ TÜİK, İşgücü İstatistikleri, Erişim tarihi: 25 Eylül 2012.

(2003=100) %7.38 ile 26 düzey 2 bölgesi içinde 19. sırada olup Türkiye için belirlenen oranın (6,47) üstünde yer almaktadır. 2011 ADNKS kayıtlarına göre, TRB1 bölgesi 26 düzey 2 bölgesi içinde yıllık nüfus artış hızı % 23.51 ile 5. sırada yer almaktadır. TRB1 dışarıya göç veren bir bölge olup, net göç hızı -%0.9'dur. 2011 ADNKS kayıtlarına göre TRB1 bölgesi %92.05 okuma yazma oranı ile 26 düzey 2 bölgesi içinde 22. sırada olup, Türkiye ortalaması olan %95.13'ün altında yer almaktadır. Bölgenin en önemli geçim kaynağı meyvecilik, hayvancılık ve tarım olmakla birlikte tekstil, madencilik, taş ocakçılığı gibi sanayi alanları da bölge ekonomisinde önemli yere sahiptir³¹⁴. 26 İBBS düzey 2 bölgesi içinde TRB1 Bölgesi, ihracat sıralamasında 23. sırada yer almaktadır. TÜİK verilerine göre Türkiye'nin kişi başına ihracat değeri 1.846 ABD Doları olduğu düşünülürse bölge illerinin çok geride kaldığı gözlenmektedir. Bununla beraber, Bingöl ve Tunceli illerinin bölgenin diğer illeri olan Malatya ve Elazığ'a göre ciddi oranda geri kaldığı görülmektedir. TRB1 Bölgesi, 2000 yılı verilerine göre imalat sanayi gelişmişlik ve sosyoekonomik gelişmişlik sıralamasında 26 bölge arasında 20. sırada yer almaktadır.

Malatya 2011 ADNKS'ye göre göç alan bir ildir; net göç hızı %4.51 iken yıllık nüfus artışı ise % 23.07'dir. Malatya'da okuma yazma bilenlerin oranı %92,28'dir, bu oran TRB1 bölgesi ortalamasının (%92,05) üstünde, Türkiye ortalamasının (%95,03) ise altında olup, Malatya 81 il içinde 59. sırada yer almaktadır. Malatya, Doğu Anadolu ve TRB1 bölgesinde sanayisi en gelişmiş il olup Malatya Ticaret Odası'na kayıtlı 950 şirkette yaklaşık 28.500 kişi istihdam edilmektedir. TRB1 Bölgesi'nde imalat sanayi gelişmişlik sıralamasında en gelişmiş il Malatya iken; en geride olan il ise Tunceli'dir. Malatya'da yapım aşamasındakilerle birlikte 5 adet Organize Sanayi Bölgesi vardır. Malatya ekonomisinin temeli büyük oranda kayısı üretimine dayanmaktadır. Türkiye'de üretilen kayısının önemli bir kısmı Malatya bölgesinde üretilmektedir. Malatya'da üretilen kayısının da yaklaşık %90'ı Malatya'da bulunan kayısı işleme tesislerinde işlenmekte ve başta Avrupa ülkeleri olmak üzere yaklaşık 150 ülkeye ihraç edilmektedir. İlde her yıl 80-100 bin ton kuru kayısı üretilerek ihraç edilmekte ve bundan yaklaşık 350-400 milyon dolar döviz girdisi sağlanmaktadır. 2011 yılı işsizlik oranı %8.4 ile Türkiye ortalamasının (%7,9) çok

³¹⁴ Fırat Kalkınma Ajansı, Erişim tarihi:25 Mayıs 2012, Fırat Kalkınma Ajansı Ağ sitesi: <http://www.fka.org.tr>

üzerindedir ve istihdam oranı %41.4'tür. 2001 verilerine göre Malatya'nın kişi başı gayri safi yurt içi hasılası 1.417 dolar olup hem bölge ortalamasının (1.429 \$) altında hem de Türkiye ortalamasının (2.146 \$) altındadır.

Elazığ, dışarıya göç veren bir ildir ve 2011 ADNKS'ye göre net göç hızı -%5,7 iken yıllık nüfus artışı ise %10.64'tür. Elazığ'da okuma yazma bilenlerin oranı %92,99'dur, bu oran Türkiye ortalamasının (%95,13) altında olup, 81 il içinde 54. sırada yer almaktadır. Elazığ'da da işsizlik önemli sorunlardan biridir. 2011 yılı işsizlik oranı %10,6 ile Türkiye ortalamasının (%7,9) çok üzerindedir. Buna paralel olarak Elazığ'da istihdam oranı %38 ile Türkiye ortalamasının (%43,7 2011) önemli ölçüde altındadır. 2001 verilerine göre Elazığ'ın kişi başı gayri safi yurt içi hasılası 1.704 dolar olup bölge ortalamasının (1.429 \$) üstünde, Türkiye ortalamasının (2.146 \$) altındadır.

Bingöl, dışarıya göç veren bir ildir ve 2011 ADNKS'ye göre net göç hızı -%5,62 iken yıllık nüfus artışı ise %27.47'dir. Bingöl'de okuma yazma bilenlerin oranı %89,68 olup, bu oran hem TRB1 bölgesi ortalamasının (%92,05), hem de Türkiye ortalamasının (%95,13) altında olup Bingöl ili, 81 il içinde 75. sırada yer almaktadır. Bingöl işsizlik önemli sorunlardan biridir. 2011 yılı işsizlik oranı %9,3 ile Türkiye ortalamasının (%7,9) çok üzerindedir. Buna paralel olarak Bingöl'de istihdam oranı %41,1 ile Türkiye ortalamasının (%43,7 2011) önemli ölçüde altındadır. 2001 verilerine göre Bingöl'ün kişi başı gayri safi yurt içi hasılası 795 dolar olup hem bölge ortalamasının (1.429 \$), hem de Türkiye ortalamasının (2.146 \$) çok altındadır.

Tunceli göç veren bir il olup ADNKS'ye göre net göç hızı %0-2,72 iken yıllık nüfus artışı ise %103.49'dir Tunceli'de okuma yazma bilenlerin oranı %91,06'dir, bu oran Türkiye ortalamasının (%95,13) altında yer almakta ve Tunceli 81 il içinde 66. sırada yer almaktadır. Tunceli'de önemli sorunlardan birisi de işsizliktir. 2011 yılı işsizlik oranı %12,5 ile Türkiye ortalamasının çok üzerindedir ve bölge illeri arasında en yüksek orana sahiptir. Buna paralel olarak Tunceli'de istihdam oranı %48,1 ile Türkiye ortalamasının (%43,7 2011) üzerindedir. 2001 verilerine göre Tunceli'nin kişi başı gayri safi yurt içi hasılası 1.584 dolar olup bölge ortalamasının (1.429 \$) üstünde, Türkiye ortalamasının ise (2.146 \$) altında yer almaktadır.

3.4. ARAŞTIRMA VERİ SETİNİN OLUŞTURULMASI VE YÖNTEMİ

3.4.1. Araştırmanın Anakütlesi

Araştırmada kullanılacak veri setini elde etmek üzere anket uygulamasının gerçekleştirildiği 2012 yılı itibarıyla ülke genelinde toplam nüfus 74724269 iken, TRB1'deki nüfus 1663811'dir. TRB1 Bölgesi toplam ülke nüfusunun %2,22'sini teşkil etmektedir (Çizelge 3.1)³¹⁵.

Çizelge 3.1. TRB1 Bölgesinin Toplam Nüfusu

	Kadın	Erkek	Toplam
Türkiye	37191315	37532954	74724269
TRB1	823434	840377	1663811

TRB1 Bölgesinin cinsiyete göre nüfusu Çizelge 3.2'de verilmektedir. Buna göre Malatya 757930 kişi ile en fazla nüfusa sahipken, Tunceli 85062 kişi ile en az nüfusa sahiptir.

Çizelge 3.2. TRB1 Bölgesi Nüfusunun Cinsiyet İtibarıyla Dağılımı*

İller	Kadın		Erkek		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Malatya	378367	49,9	379563	50,1	757930	100,0
Elazığ	281405	50,4	277151	49,6	558556	100,0
Bingöl	127616	48,7	134647	51,3	262263	100,0
Tunceli	36046	42,4	49016	57,6	85062	100,0
TOPLAM	823434	50,5	840377	49,5	1663811	100,0

*31 Aralık 2011

Çizelge 3.3 araştırma kapsamına alınan 4 ilin nüfuslarını vermektedir. Malatya kent merkezinin nüfusu 419959, Elazığ kent merkezinin nüfusu 341220, Bingöl kent merkezinin nüfusu 95669 ve Tunceli kent merkezinin nüfusu ise 32815'dir. Çalışmada illerin kırsal alanları ihmal edilmiş olup, anket sadece kent merkezlerindeki hanelere uygulanmıştır.

³¹⁵ TÜİK, Erişim tarihi: 31/08/2012, <http://www.tuik.gov.tr>.

Çizelge 3.3. ADNKS'ye göre TRB1 Bölgesindeki İllerin Kent Merkezi Nüfuslarının Cinsiyete Göre Dağılımı

İller	Erkek		Kadın		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Malatya	210145	50,0	209814	50,0	419959	100,0
Elazığ	170385	49,9	170835	50,1	341220	100,0
Bingöl	50 52	52,6	45317	47,4	95669	100,0
Tunceli	20244	61,7	12571	38,3	32815	100,0
TOPLAM	451126	50,7	438537	49,3	889663	100,0

3.4.2. Örnek Büyüklüğünün Belirlenmesi

Çalışmada kullanılan veri seti, TRB1 Bölgesi illerinin kent merkezinde bulunan hanehalkı reislerine uygulanan bir anket yardımıyla elde edilen yatay kesit verilerinden oluşmaktadır. TÜİK 2000 yılından sonra illerin hanehalkı sayısı istatistiğini yayınlamamaktadır. Bu nedenle araştırmanın örneklem büyüklüğünü belirlemek için önce illerin merkez nüfusları TÜİK'in 2000 yılında açıkladığı ortalama hanehalkı büyüklüğüne (il merkezleri için ortalama hanehalkı büyüklüğüne) bölünerek her il için tahmini hanehalkı sayısı tespit edilmiştir. Sonra her il merkezi için örneklem büyüklüğünün belirlenebilmesi için

$$n = NPQZ^2 / [(N-1)d^2 + PQZ^2] \quad (3.1)$$

biçimindeki *örnek büyüklüğünün tahmini* formülünden yararlanılmıştır³¹⁶. Burada;

n : Örnek kütle büyüklüğü,

N : Anakütle büyüklüğü (ilgili ilin kent merkezindeki hanehalkı sayısı) ,

P : İlgili il merkezindeki hanehalkının yoksul olma olasılığı,

Q : İlgili il merkezindeki hanehalkının yoksul olmama olasılığı (1-P),

Z : % (1- α) düzeyinde Z test değeri,

α : Önem düzeyi,

d : Hata (tolerans) payıdır.

³¹⁶ Ö. Akbulut ve N. Yıldız, *İstatistik Analizlerde Temel Formüller ve Tablolar*, Aktif Yayınevi, Erzurum 1999, s. 8.

Söz konusu hanehalkı reisinin yoksul olma olasılığına ilişkin ön bilgi mevcut olmadığından ve mümkün olduğu kadar büyük örneklerle çalışabilmek için yoksul olma/olmama olasılıklarının $\frac{1}{2}$ olarak alındığı bir durumda %5 önem düzeyinde %5 hata payı ile anakütleyi temsil edecek örnek büyüklüğü, bu çalışma için;

$$n_{Malatya} = \frac{88000 * 0,5 * 0,5 * 1,96^2}{(88000 - 1) * 0,05^2 + 0,5 * 0,5 * 1,96^2} = 382,5 \cong 383$$

$$n_{Elazığ} = \frac{72000 * 0,5 * 0,5 * 1,96^2}{(72000 - 1) * 0,05^2 + 0,5 * 0,5 * 1,96^2} = 382,1 \cong 382$$

$$n_{Bingöl} = \frac{17000 * 0,5 * 0,5 * 1,96^2}{(17000 - 1) * 0,05^2 + 0,5 * 0,5 * 1,96^2} = 375,6 \cong 376$$

$$n_{Tunceli} = \frac{7200 * 0,5 * 0,5 * 1,96^2}{(7200 - 1) * 0,05^2 + 0,5 * 0,5 * 1,96^2} = 364,7 \cong 365$$

olarak belirlenmiştir. Her il için örneklem büyüklüğü Çizelge 3.4'te verilmektedir.

Çizelge 3.4. Her İl İçin Örneklem Büyüklüğü

İller	Nüfus-il merkezi (ADNKS 2011)	Ortalama hanehalkı büyüklüğü (TÜİK-2000 Nüfus sayımı)	Tahmini hanehalkı sayısı	Örneklem büyüklüğü (%95 güven aralığında +/- %5)
Malatya	419959	4,81	~ 88 000	382
Elazığ	341220	4,77	~ 72 000	382
Bingöl	95669	5,75	~ 17 000	375
Tunceli	32815	4,59	~ 7 200	365
TOPLAM	889663		~ 184200	1504

Araştırma konusu olan anakütleden oluşturulan 1504 kişiden oluşan örneklemden daha fazla kişiye (1599 kişi) ulaşılmıştır.

3.4.3. Anketin Hazırlanması ve Uygulanması

TRB1 Bölgesinde bulunan Malatya, Elazığ, Bingöl ve Tunceli illerinin kent merkezlerinde 2012 yılında uygulanan anket iki kısımdan oluşmaktadır (Bkz. Ek 1). Birinci kısım sırasıyla; hanehalkı reisi ve ailesinin demografik, sosyal özellikleri, gelir ve

harcamalarını saptamaya yönelik sorulardan oluşurken, ikinci kısım ise hanehalkı reisinin sosyal sermaye düzeyini ölçmeye yönelik sorulardan oluşmaktadır.

Hanehalkı reisinin demografik ve sosyal özellikleri ile gelir ve harcamaları saptamak amacıyla hazırlanan birinci kısımda hanehalkı reisinin, yaşı, cinsiyeti, medeni durumu, eğitim durumu, mesleği, çalışma durumu, ikamet ettiği il, hanehalkı büyüklüğü, ailenin aylık toplam geliri, sahip olunan fiziki varlıkları, oturduğu konut, bakmakla yükümlü olduğu kişi sayısı, borç durumu, ailede okuyanların sayısı ve gelir kaynakları sorulmuştur.

Çizelge 3.5. Sosyal Sermaye Boyutları ve Göstergeleri

Grup ve ağlar	i. Resmi veya gayri resmi kuruluş, kulüp, ya da dernek üyeliği ii. Üye olunan grubun yaşanılan yerin dışındaki gruplarla etkileşim içinde olması ve ya onlarla iş birliğine girmesi iii. Zor bir durumda kaldığında aile veya akrabaların dışındaki kişilerden yardım alabilme yeteneği iv. Yakın arkadaşlarla özel meseleler hakkında kolaylıkla konuşulabilip, onlardan yardım isteyebilme yeteneği
Güven ve dayanışma	i. Toplumdaki insanlara güvenilebilme ii. Toplumdaki insanların yardımsever olması
Kolektif eylem ve iş birliği	i. Son bir yılda toplumsal faydası olan herhangi bir aktiviteye katılma durumu ii. Toplumun yarısından fazlasının ortak kalkınma hedefleri doğrultusunda zaman veya para katkısında bulunması iii. Toplumdaki insanların ortak problemleri çözmek için iş birliği yapma olasılıkları
Enformasyon ve iletişim	i. Radyo dinleme sıklığı ii. Gazete okuma sıklığı iii. Televizyon izleme sıklığı iv. İnternet kullanma sıklığı v. Telefonla aranma sıklığı
Sosyal bütünleşme	i. Toplumdaki birlik ve beraberlik duygusunun güçlü olması ii. Toplumdaki acı ve sıkıntılı durumlarda aynı hislerin yaşanması iii. Evde yalnızken, suça veya şiddette karşı güvende hissetme durumu iv. Dindar olup olmama
Güçlendirme ve politik eylem	i. Günlük faaliyetleri etkileyen kararları alabilme gücüne sahip olma durumu ii. Son genel seçimde oy kullanma iii. Son bir yıl içinde, çevredekilerle müşterek olarak toplum yararına bir konu hakkında kamu kurumlarından ya da politik liderlerden yardım talebinde bulunma durumu

Anketin ikinci kısmı ise hanehalkı reisinin sosyal sermaye düzeyini ölçmek için Roslan ve ark. çalışması ile Grootaert, Narayan, Jones ve Woolcock gibi sosyal sermaye literatürünün önemli isimlerinin, DB için hazırladıkları “Measuring Social Capital: A

Integrated Questionnaire” isimli çalışmadan faydalanılarak hazırlanmıştır³¹⁷. Anket, grup ve ağlar, güven ve dayanışma, kolektif eylem ve iş birliği, enformasyon ve iletişim, sosyal bütünleşme, güçlendirme ve politik eylem ana başlıkları çerçevesinde geliştirilen sorulardan oluşmaktadır. Sosyal sermaye boyutları ve her boyutu ölçmeye yönelik sorular Çizelge 3.5’te gösterilmiştir.

3.4.4. Verilerin İşlenmesi ve Çözümlemesi

Belirlenen örnek kütleye anketörler tarafından yüz yüze görüşme ile uygulanan anketlerden elde edilen ham veriler, kontrollü olarak Excel’e girilmek suretiyle elektronik ortama aktarılmıştır. Daha sonra SPSS programı veri tabanına aktarılan bu veriler, bir de burada detaylı olarak çeşitli açılardan kontrol edilmiş ve tespit edilen yanlışlıklar düzeltilmiştir. Bütün bunlar yapılırken *uygulamalı çalışmalarda elde edilen bulgular, kullanılan verilerin doğruluğu nispetinde gerçekleri yansıtır* prensibi her zaman hatırdta tutulmuştur.

Diğer yandan, gerek verilerin çözümlemesinde, tablo ve şekillerin oluşturulmasında gerekse ekonometrik model tahmininde *Excel*, *SPSS* ve *Eviews* bilgisayar paket programlarından yararlanılmıştır. Bu çalışmada başlıca iki farklı tipte tablolar oluşturulmuştur. Birincisi, bir soruya verilen yanıtın dağılımını gösteren tablolar ve ikincisi de yine bir soruya verilen yanıtla bir profil değişkeninin (yaş, cinsiyet, medeni durum, vs.) çapraz dağılımlarını gösteren tablolardır. Birinci tip tablolarda yanıtın dağılımı sıklık (frekans) ve yüzde olarak verilmiş, bunun için üç ayrı yüzdeler kullanılmıştır. İlk değer, geçerli yanıt veren hanehalkı sayısının tüm örneklem içindeki yüzdesini gösterirken; sırasıyla yanıt verenleri baz alan ve sıralı yanıtların birikimli (kümülatif) yüzdesi olan ikinci ve üçüncü yüzdeler, ilgili soruya yanıt verenler bazında yüzdeleri ve tablodaki sıralamayı baz alan birikimli yüzdeyi göstermektedir. Bu üç yüzdeden hangisinin değerlendirmeye alınacağı, yapılacak yoruma göre tabloyu değerlendirenin karar vereceği

³¹⁷ Grootaert, Narayan, Jones and Woolcock, 2004; Abdul-Hakim Roslan, Abdul-Razak Nor Azam and İsmail Russayani, “Does Social Capital Reduce Poverty? A Case Study of Rural Households in Terengganu Malaysia” [Sosyal Sermaye Yoksulluğu Azaltır mı?: Malezya Terengganu Kırsal Hanehalkı Vaka Çalışması], *European Journal of Social Sciences*, Volume:14, Number:4, 2010, ss. 556-566.

bir husustur. İkinci tip tablolar oluşturulurken eğitim, yaş, cinsiyet, medeni durum gibi bazı profil değişkenler dikkate alınarak uygun gruplandırmalara gidilmiştir.

3.4.5. Yoksulluğun Ölçülmesi

Araştırmanın örneklemindeki yoksul ve yoksul olmayanları belirlemek için TÜİK tarafında belirlenen yoksulluk sınırları kullanılmıştır. TÜİK mutlak ve görelî yoksulluk oranlarını belirlemek için yoksulluk sınırlarını hesaplamaktadır. Bunun için HBA'dan elde ettiği veriler aracılığı ile hanehalkı büyüklüğünü dikkate alarak yoksulluk sınırını belirlemektedir. TÜİK'in hanehalkı büyüklüğünü dikkate alarak 2010 yılı için hazırladığı yoksulluk sınırlar Çizelge 3.6'da verilmiştir. TÜİK'in en son hanehalkı büyüklüğüne göre hesapladığı 2010 yılının yoksulluk sınırları genel endeks ile genişletilerek 2011 ve 2012 yıllarına inflata edilerek Çizelge 3.6'da sunulmuştur.

Çizelge 3.6. Türkiye'nin 2009-2012 Yılları Arası Hanehalkı Büyüklüğüne Göre Yoksulluk Sınırları

Yoksulluk sınırı (TL) ⁽¹⁾	Hanehalkı büyüklüğü									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2009	365	552	699	825	944	1.050	1.153	1.251	1.336	1.423
2010⁽²⁾	396	599	759	896	1.025	1.140	1.252	1.358	1.451	1.545
2011⁽²⁾	422	638	808	954	1.091	1.214	1.333	1.446	1.545	1.645
2012⁽²⁾	462	699	885	1045	1195	1330	1460	1584	1692	1802

⁽¹⁾ Gıda ve gıda dışı harcamalardan oluşan yoksulluk sınırınıdır.

⁽²⁾ Gıda ve gıda dışı bileşenlerden oluşan yoksulluk sınırı, genel endeks ile genişletilerek 2010, 2011 ve 2012 yıllarına inflata edilmiştir.

Hanehalkı reisinin ortalama aylık geliri, hanehalkı büyüklüğüne göre 2012 yılı için belirlenen yoksulluk sınırının altında ise bu hanehalkı yoksul olarak tanımlanarak "1" değeri verilmektedir. Hanehalkı reisinin ortalama aylık geliri söz konusu yoksulluk sınırının üstünde ise bu hanehalkı yoksul olmayan olarak tanımlanıp, "0" değeri verilmektedir.

3.4.6. Sosyal Sermayenin Ölçülmesi

Araştırmada sosyal sermayenin ölçülmesinde Roslan ve ark. çalışmasında kullanılan yöntem benimsenmiştir. Sosyal sermayenin her boyutunu temsil eden sorulara verilen “Evet” cevaplarına “1”, “Hayır” cevaplarına “0” puanı verilmiştir. Verilen cevaplara göre her bir hanehalkı için birer sosyal sermaye endeksi oluşturulmuştur. Bu endeksi oluşturmak için sosyal sermayeyi ölçen sorulara verilen “Evet” cevaplarının yüzdesi hesaplanmıştır. Bu yüzdelere $Y = 1 + (9/100) * X$ formül ile lineer dönüşüm uygulanarak 1 den 10 kadar olan ölçeğe dönüştürülerek SSE elde edilir. Yani SSE'nin en küçük değeri 1 ve en büyük değeri 10 olacaktır. Burada Y, sosyal sermaye endeks değerlerinin sütunu, X ise “Evet” cevaplarının yüzdesini gösteren vektördür.

3.5. UYGUN ANALİZ YÖNTEMİNİN BELİRLENMESİ

İstatistikte veriler, kategorik (nominal, ordinal) veya ve sürekli (aralıklı, oransal) veriler olmak üzere iki grupta sınıflandırılmaktadır. Yapılan bilimsel çalışmalarda hem kategorik verilerin hem de sürekli verilerin kullanıldığı gözlenmektedir. Akademik bir araştırmada uygun analiz yöntemi belirlenirken önce verilerin özellikleri incelenmelidir. Analiz yöntemleri verilerin özelliklerine göre iki ana gruba ayrılır. Bunlardan birincisi parametrik veriler için kullanılan analiz yöntemleri (Varyans Analizi, T-Testi, Z Testi, Pearson Korelasyonu), ikincisi ise parametrik olmayan veriler için kullanılan analiz yöntemleri (Ki-Kare Testleri, Mann-Whitney U Testi, Wilcoxon Esleştirilmiş İki Örneklem Testi, Kruskal Wallis H Testi, Friedman Testi, Runs Testi, Spearman Korelasyonu)'dir.

Sürekli verilerde parametrik istatistiksel yöntemler kullanılırken kategorik verilerde ise parametrik olmayan istatistiksel yöntemler kullanılmaktadır. Genel olarak nonparametrik testlerle nominal, ordinal ya da normal dışı dağılım gösteren sayısal veriler analiz edilebilirken, parametrik testlerle sayısal verilerin analizi yapılmaktadır.

İstatistiksel analiz yapmanın ilk şartı verilerin tesadüfi (yansız) olarak seçilmiş olmasıdır. Veriler ister parametrik ister parametrik olmayan özellikte olsun mutlaka tesadüfi olarak seçilmelidirler. Bu şart sağlandıktan sonra ilk bakılacak kriter örneklem büyüklüğü olacaktır. Eğer örneklem büyüklüğü 30'dan az ise parametrik yöntemlerin

kullanılması gerekecektir. Bu durumda veri setinin diğer kriterleri karşılayıp karşılamadığına bakılmasına gerek kalmaz. Eğer veri seti 30'dan büyük ise her bir faktörün normal dağılıma sahip olup olmadığı ve verilerin homojen dağılıp dağılmadığı incelenmelidir. Parametrik testlerin kullanabilmesi için verilerin normal dağılmış ve homojen olması gerekmektedir. Verilerin normal dağılıma uygunluğunu tespit etmek için genellikle, histogram, saplı kutu grafiği, detrended normallik grafiği, dalyaparak grafiği gibi görsel amaçlı grafiklerin yanında, Tek Örneklem Kolmogorov Smirnov ve Sahapiro Wilks gibi test yöntemleri de kullanılmaktadır. Tek Örneklem Kolmogorov Smirnov ve Sahapiro Wilks gibi testler yapıldıktan sonra çıkan sonuçlarda Assymp.Sig. (Anlamlılık) satırındaki değerlerin istatistiksel anlamlılık hesaplamalarında sınır değeri kabul edilen 0,05'den büyük olması halinde incelenen faktörlerin dağılımlarının normal olduğu sonucuna varılmaktadır. Eğer bu değerler 0,05'den küçük olursa parametrik olmayan test yöntemlerini kullanmak gerekecektir. Verilerin homojen dağılıp dağılmadığı ise Homogeneity of Variance Testi yöntemiyle belirlenmektedir. Anlamlılık sütunundaki değerlerin 0,05'den büyük olması incelenen faktörlerin dağılımlarının homojen olduğunu göstermektedir.

Araştırmada kullanılan veri seti 30'dan büyük olduğu için her bir faktörün dağılımı Tek Örneklem Kolmogorov Smirnov Testi ve Homogeneity of Variance Test yöntemleriyle incelendikten sonra parametrik olmayan test yöntemlerinin kullanılması yoluna gidilmiştir. Nitel değişkenler için ki-kare bağımsızlık, nicel değişkenler için Mann-Whitney U Testi kullanılmıştır. İstatistiksel anlamlılık için $P < 0.05$ değeri alınmıştır.

3.6. EKONOMETRİK MODEL

Bu kısımda önce bağımlı değişkenin nitel vasıf taşıdığı nitel tercih modelleri olarak da bilinen gölge bağımlı değişkenli modeller ile ilgili kısa bir bilgi verilmektedir. Çalışmanın modelindeki bağımlı değişken iki değer aldığı için *ikili tercih modellerden (binary-choice models) logit model* ayrıntılı olarak incelendikten sonra çalışmanın modeli ve değişkenleri takdim edilmektedir.

İki veya daha fazla değer alan gölge değişkenler bağımsız değişken olarak regresyon modellerinde yer alabilecekleri gibi bağımlı değişken olarak da regresyon modellerinde yer

alabilirler. Gölge değişkenlerin bağımlı değişken olarak yer aldığı regresyon modellerinde bağımlı değişken iki değer alıyorsa, değişken evet-hayır, başarılı-başarısız, olumlu-olumsuz, satın alma-almama veya yoksul olma-olmama gibi tercih veya karar belirtir. Bu tercih veya kararların “nicelleştirmenin” yolu, (0) ya da (1) değerlerini alan gölge değişkenler oluşturmaktır; (0), özelliğin yokluğunu; (1) ise, varlığını ifade eder. Örneğin, gölge değişken, ekonomik krizin olmaması halinde, (0) değerini; ekonomik krizin olması halinde ise (1) değerini alır. Bu tür modeller *ikili tercih modelleri* olarak adlandırılırlar. Bağımlı değişken ikiden fazla değer de alabilir. Bağımlı değişkenin evet-hayır-belki, marka tercihi (A, B, C, ... gibi), çok zayıf-zayıf-orta-iyi-çok iyi gibi ikiden fazla değer aldığı modeller de *çoklu tercih modelleri (multiple-choice models)* olarak adlandırılırlar. Her iki tip modelde de temel amaç tercih olasılığının belirlenmesidir³¹⁸.

İkili tercih modelleri, karar birimlerinin (bireyler, firmalar, hanhalkları, vs.) tercih yapmak üzere alternatifle karşı karşıya olduklarını ve sahip oldukları özelliklerin yapacakları tercihte etkili olduğunu varsayar, dolayısıyla böyle bir model, bir karar biriminin sahip olduğu özellikleri ile belli bir tercihte bulunma olasılığı arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır³¹⁹. Bağımlı değişkenin nitel vasıf taşıdığı ikili tercih modelleri *doğrusal olasılık (Linear Probability)*, *probit* ve *logit* olmak üzere üçe ayrılmaktadır.

Uygulamalı çalışmalarda yaygın olarak kullanılan doğrusal regresyon modeli, bağımsız değişkenlerin ölçümüne ilişkin herhangi bir varsayım içermemektedir. Bundan dolayı bağımsız değişkenler iki değerli olabileceği gibi, nominal, ordinal veya sürekli de olabilirler. Ancak, doğrusal regresyon modelinde bağımlı değişkenin sürekli olması gerekmektedir. Yani bağımlı değişkenin, örneklemdaki tüm gözlemler için eksi sonsuz ile artı sonsuz arasında gerçek değerler alacağı varsayılmaktadır³²⁰. Uygulamada bağımlı değişkenlerin çoğunun ölçümü doğrusal regresyon modelinin bu varsayımlarını karşılamaz. Bu bağımlı değişkenler kesikli ve sınırlı olmak üzere iki gruba ayrılabilir. Kesikli bağımlı değişkenleri analiz etmek için doğrusal regresyon modelinin kullanılması halinde bazı özel

³¹⁸ John H. Aldrich ve Forrest D. Nelson, *Linear Probability, Logit and Probit Models*, California: Sage Publications, Inc., 1984, s. 9.

³¹⁹ Hüseyin Özer, *Nitel Değişkenli Ekonometrik Modeller: Teori ve Bir Uygulama*, Nobel Yayıncılık, Ankara 2004, s. 61.

³²⁰ J. Scott Long, *Regression Models for Categorical and Limited Dependent Variables-* Advanced Quantitative Techniques in the Social Sciences-, Sage Publications, New York 1997, s. 40.

sorunlar ortaya çıkabilir. Bu sorunlar bağımlı değişkenler arasında farklılık göstermesine rağmen, ortak olarak dört şekilde ortaya çıkmaktadır. Bunlar; i) mantık dışı öngörü değerleri (yani, öngörü değerlerinin bağımlı değişkenin olası aralığının dışına düşmesi), ii) sapmalı regresyon katsayıları, iii) hata terimlerinin normal dağılmaması ve iv) hata teriminin değişen varyanslı olmasıdır. İlk iki sorun, tahmin edilen ilişkilerin yönü ve büyüklüğü ile öngörü değerlerine olan güveni azaltırken, son iki sorun istatistik önem testlerinin yapılmasını ve sapmasız standart hataların elde edilmesini zorlaştırır.³²¹

Bu sorunları çözmek için Çizelge 3.7’de sunulan doğrusal olmayan regresyon modelleri geliştirilmiştir³²². Çizelgeden de görüldüğü gibi, kesikli bağımlı değişkenler iki değerli, ordinal, nominal ve sayma olmak üzere dört gruba ayrılabilir. İki değerli bağımlı değişkenlerin probit veya logit modellerle analiz edilebilmelerine karşın; alternatiflerin belirli bir sıralamaya tabi tutulduğu ordinal bağımlı değişkenler sıralı probit veya sıralı logit modellerle analiz edilebilmektedir. Diğer yandan, sınıflamanın söz konusu olduğu nominal bağımlı değişkenlerin analizinde ise çok durumlu logit model kullanılabilir. Belirli bir zaman aralığında meydana gelen olayların sayısını temsilen üç veya daha fazla değer alabilen sayma bağımlı değişkenler ise poisson regresyon modeli ile analize tabi tutulmaktadır.

Çizelge 3.7. Bağımlı Değişkenin Türüne Göre Regresyon Modelleri

Bağımlı Değişkenin Türü	Regresyon Modelinin Türü
Kesikli İki değerli (binary) Sıralı (Ordinal) Sınıflı (Nominal) Sayma (Count)	Probit ve Logit Sıralı probit ve logit Çok durumlu logit Poisson
Sınırlı Sansürlü (censored) Kırpılmış (truncated) Seçilmiş örneklem (sample selected)	Tobit Kırpılmış Seçilmiş örneklem

Bağımlı değişkenlerin diğer bir türünü oluşturan sınırlı bağımlı değişkenler ise sansürlü, kırılmış ve seçilmiş örneklem olmak üzere üç türlü olup, bunlar aynı zamanda

³²¹ Özer, 2004, s.150.

³²² Özer, 2004, s.151.

sürekli değişkenlerdir. Uygulamada daha çok tek değişkenli ve iki değişkenli probit ile logit model, iki durumlu probit ve logit model kullanılmaktadır³²³.

3.6.1. Logit Model

Logit regresyon modeli, bağımlı değişkenin tahmini değerlerini olasılık olarak hesaplayarak olasılık kurallarına uygun sınıflama yapma imkanı veren, tablolaştırılmış ya da ham veri setlerini analiz eden bir istatistiksel yöntemdir³²⁴. İki düzeyli bağımlı değişken için tasarlanmış olan logit regresyon modeli doğrusal olmayan bir regresyon modelidir. Logit regresyon modelinde iki düzeyli bağımlı değişkenin yanında kategorik bağımsız değişken/değişkenler, sadece sürekli bağımsız değişken/değişkenler veya hem kategorik hem de sürekli bağımsız değişkenler kullanılabilir³²⁵.

Doğrusal olasılık modelinde (DOM) karşılaşılan sorunları gidermek için normal Birikimli Dağılım Fonksiyonu'na (BDF)³²⁶ dayalı olarak türetilen probit modelinin teorik gerekçesi nispeten sınırlıdır. Bu nedenle probit modeline alternatif olarak oluşturulan logit model, uygulamada daha cazip bulunmakta ve daha yaygın biçimde tercih edilmektedir.³²⁷

Olasılığın 0-1 aralığında kalmasını sağlayan ve katsayılar itibarıyla doğrusal olmayan logit modeli³²⁸,

³²³ Fahamet Akın, *Kalitatif Tercih Modelleri Analizi*, Ekin Kitabevi, Bursa 2002, s. 130.

³²⁴ Kazım Özdamar, *Paket Programlarla İstatistiksel Veri Analizi*, c. 1, 2. bs., Kaan Kitabevi, Eskişehir, 1999, s. 476.

³²⁵ Yeliz Kaşko, *Çoklu Bağlantı Durumunda İkili (Binary) Lojistik Regresyon Modelinde Gerçekleşen I.Tip Hata ve Testin Gücü*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Zootekni Ana Bilim Dalı, 2007, s. 19.

³²⁶ Bir tesadüfi değişken olan X in BDF'si, bu değişkenin X_0 a eşit ya da ondan küçük bir değer alma olasılığıdır. Burada X_0 , X in aldığı belli bir sayısal değerdir. Kısaca, $F(X)$, yani X in BDF'si, $F(X=X_0)=P(X\leq X_0)$ dir. Tüm olasılıklar 0-1 arasında yer aldığından BDF de 0-1 aralığında yer alacaktır. Eğer tesadüfi bir X değişkeni μ ortalama ve σ^2 varyansla normal dağılıyorsa, bu değişkenin olasılık yoğunluk fonksiyonu (OYF), $f(X) = \frac{1}{\sigma\sqrt{2\pi}} e^{-(X-\mu)^2/2\sigma^2}$ ve BDF

si de $F(X) = \int_{-\infty}^{X_0} \frac{1}{\sigma\sqrt{2\pi}} e^{-(X-\mu)^2/2\sigma^2}$ biçimindedir. Burada X_0 , X değişkeninin belli bir değeridir. Bkz.

Damodar N. Gujarati, *Temel Ekonometri*, (1976), (Çev. Ümit Şenesen ve Gülay Günlük Şenesen), Literatür Yayıncılık, İstanbul 2006, s. 563.

³²⁷ Hüseyin Özer, M. Suphi Özçomak ve Erkan Oktay, "Üniversite Öğrencilerinin Cep Telefonu Hat Tercih Olasılığının Belirlenmesi: Atatürk Üniversitesi Örneği", *Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 7(2), 2006, s. 41.

³²⁸ Peter Kennedy, *Ekonometri Kılavuzu*, (1998), Çevirenler: Muzaffer Sarımeseli ve Şenay Açıkgoz, Gazi Kitabevi, Ankara. 2006, s. 286.

$$P_i = E(Y_i = 1|X_i) = F(I_i) = F(\beta_0 + \beta_1 X_i) = \frac{1}{1 + e^{-I_i}}$$

$$= \frac{1}{1 + e^{-(\beta_0 + \beta_1 X_i)}} \quad (3.2)$$

(3.2) denkleminde görüldüğü gibi lojistik BDF'den türetilmektedir³²⁹. Burada yer alan $I_i = \beta_0 + \beta_1 X_i$ ve $e=2,7182$ olup, doğal logaritma tabanıdır. I_i $-\infty$ ile $+\infty$ arasında sınırsız bir aralığa sahip iken, olayın gerçekleşme olasılığını gösteren P_i de 0-1 arasında değer alır ve P_i ile I_i arasında doğrusal olmayan bir ilişki bulunmaktadır³³⁰. Böylece bağımsız değişken (X_i) hangi değerleri alırsa alsın fonksiyondaki eksponansiyel terim daima pozitif olacağı için P_i 'nin alt sınırı da 0 olur. Olasılık için gerekli olan $0 \leq P_i \leq 1$ koşulunu bu fonksiyon sağlamış olur. Böylece bir yandan DOM'un en önemli iki sorunu giderilirken, diğer yandan bir tahmin sorunu yaratılmaktadır. Öyle ki, eşitlik (3.2)'de de görülebileceği gibi P_i ile X_i arasındaki ilişki hem X_i ye hem de katsayılara göre doğrusal değildir. Bu durumda SEK yöntemi ile tahmin yapılamaz, ancak bu sorun gerçek olmaktan çok görüntüseldir, çünkü eşitlik (3.2) gerçekte özünde doğrusaldır ve uygulanacak bazı işlemlerle doğrusal biçime dönüştürülebilir³³¹.

Eşitlik (3.2)'nin her iki yanını $(1 + e^{-I_i})$ ile çarpıldığında $(1 + e^{-I_i})P_i = 1$ olur. P_i ye bölüp 1 çıkarılarak $e^{-I_i} = \frac{1}{P_i} - 1 = \frac{1 - P_i}{P_i}$ bulunur. $e^{-I_i} = \frac{1}{e^{I_i}}$ olduğundan;

$$e^{I_i} = \frac{P_i}{1 - P_i} \quad (3.3)$$

eşitliği elde edilir. Burada $P_i/(1 - P_i)$, *olasılık oranı (odds ratio)*'dir. Bu oran da bir hanehalkının yoksul olma olasılığının olmama olasılığına oranıdır. P_i açıklayıcı değişken (X_i) hakkında bilgi vermekte ve i nin bireyin belirli bir tercihi yapma olasılığını ifade etmektedir.

³²⁹ Özer, 2004, s. 75; Recep Tarı, *Ekonometri*, Kocaeli Üniversitesi Yayını, İzmit 2005, s. 256.

³³⁰ Damodar N. Gujarati, *Temel Ekonometri*, (1995), (Çev. Ümit Şenesen ve Gülay Günlük Şenesen), Literatür Yayıncılık İstanbul 2011, s.554.

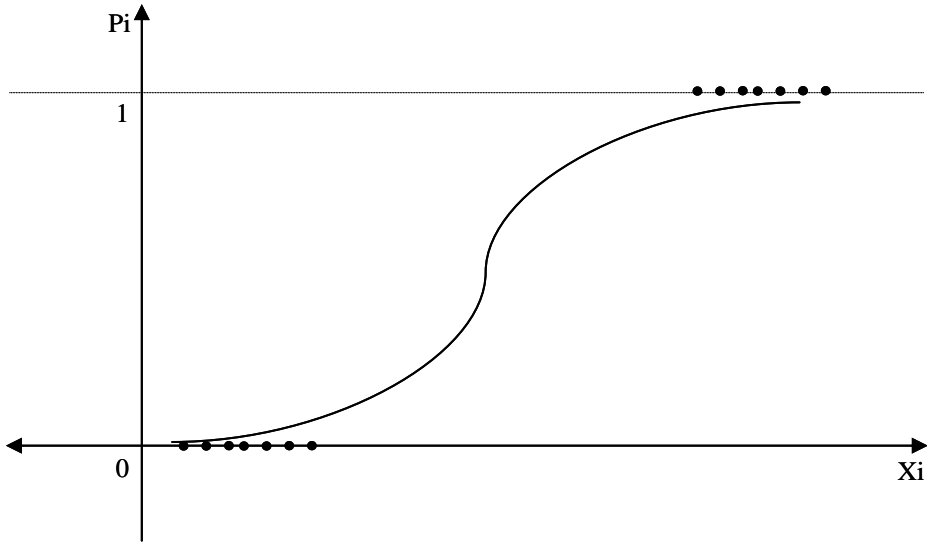
³³¹ Özer, 2004, s.75.

Odds oranının doğal logaritması alınarak Logit'e ulaşılır. Bu amaçla son eşitliğin (3.3) her iki yanının doğal logaritması alındığında;

$$\ln\left(\frac{P_i}{1-P_i}\right) = \ln e^{I_i} = I_i = \beta_0 + \beta_1 X$$

$$L_i = \text{Ln}\left(\frac{P_i}{1-P_i}\right) = I_i = \beta_0 + \beta_1 X_i \quad (3.4)$$

elde edilir ve burada olasılık oranının logaritması olan L_i , artık sadece X_i ye göre değil, aynı zamanda anakütle katsayılarına göre de doğrusaldır³³². Böylece odds oranının logaritması alınmak suretiyle doğrusal olmayan ilişki logit fonksiyonu yardımıyla doğrusal hale getirilmiştir. Burada L_i ye logit denir ve eşitlik (3.4) biçimindeki modeller de logit model olarak adlandırılır. Şekil 3.2'deki gibi gösterildiği gibi logit modelinde olasılık dağılım fonksiyonu lojistik BDF'dir ve bu fonksiyonun alt sınırı "0", üst sınırı "1" olan "S" şeklinde bir eğriyi göstermektedir.

Şekil 3.2. Logit Model

³³² Gujarati, s.555; Gary Koop, *Introduction to Econometrics*. England: John Wiley&Sons, 2008, s. 278.

Logit modelde P_i 0-1 aralığında değer alırken, L_i (logit) de $-\infty$ ile $+\infty$ arasında değer alır. Yani olasılıkların zorunlu olarak 0-1 arasında yer almalarına karşılık, logitler için böyle bir sınırlama söz konusu değildir³³³.

Her ne kadar L_i hem X_i ye hem de katsayılara göre doğrusal olsa dahi, olasılıklar (P_i), DOM'daki durumun aksine, X_i ile doğrusal bir ilişkiye sahip değildir. Eşitlik (3.4)'ün X_i ye göre türevi alındığında

$$\frac{dP_i}{dX_i} \frac{1}{P_i} + \frac{dP_i}{dX_i} \frac{1}{1-P_i} = \beta_1$$

ve böylece

$$\frac{dP_i}{dX_i} = P_i(1-P_i)\beta_1 \quad (3.5)$$

bulunur. Bu da olasılığın (P_i), X_i ye göre değişme oranının yalnız β_1 e değil, aynı zamanda değişimin ölçüldüğü olasılığın düzeyine de bağlı olduğunu göstermektedir. Bu eşitlik ayrıca, X_i deki 1 birim değişimin P_i üzerindeki etkisini $P_i=0.5$ iken en yüksek ve $P_i=0$ 'a ya da 1'e yakinken en düşük olduğunu ifade eder³³⁴.

Logit modelde sabit terim (β_0), bağımsız değişkenler sıfır olduğunda (örneğin sosyal sermaye ölçeği sıfır olduğunda) yoksul olmanın log-olasılık oranı değerini verirken, eğitim katsayısı (β_1), bağımsız değişkendeki (X_i) 1 birim değişmeye karşılık logitteki (L_i) değişmeyi vermektedir³³⁵. Örneğin, yoksulluğu etkilediği düşünülen sosyal sermaye ölçeği sıfır olduğunda sabit terim (β_0), yoksul olmanın log-olasılık oranı değerini verir. Buna karşılık sosyal sermaye ölçeği bir birim değiştiğinde logitteki (L_i) değişmeyi verir. Logit regresyonda bir değer tahmini yapılmaktan ziyade bir olasılık tahmini yapılmaya çalışılmaktadır.

³³³ Özer, 2004, s. 76; J.S. Cramer, "Omitted Variables and Misspecified Disturbance in The Logit Model", Amsterdam School of Economics, *UvA Econometrics, Discussion Paper*, 2005, s.4.

³³⁴ Özer, 2004, s. 77.

³³⁵ Gujarati, s. 555.

Belli bir X değeri veri iken, olasılık oranını $[P_i/(1-P_i)]$ değil de, bu olayın kendi olasılığını (P_i) tahmin etmek istenildiğinde, öncelikle katsayıların (β_0 ve β_1) tahminleri elde edilir ve daha sonra onlar yardımıyla eşitlik (3.2) çözülür.

Ayrıca, tahmin edilen eğim katsayısının ters logaritması alınıp, bundan 1 çıkarılıp ve sonuç 100 ile çarpıldığında ilgili açıklayıcı değişkendeki 1 birim artışa karşılık olasılık oranındaki yüzde değişme bulunur.

Logit Modelde Katsayıların Yorumlanması

Logit regresyon modelinin parametreleri odds oranının doğal logaritması alınarak yaygın kullanılan maksimum olabilirlik yöntemi ile tahmin edildikten sonra bu modeldeki katsayılar logit ve olasılık (odds) oranlarına göre yorumlanmaktadır. Bu durumda logit modelinde katsayı yorumlaması, odds oranı bağımlı değişkenin bağımsız değişkeninin etkisi ile kaç kat daha fazla ya da yüzde kaç oranda fazla gözlenme olasılığına sahip olduğunu belirtilerek yapılmaktadır. Logit modelde bir parametrenin yorumu bağımsız değişkendeki bir birim değişmeye karşılık logaritmik oran değerindeki belirli birim değişmeyi belirtmektedir. Katsayılar yorumlanırken elde edilen 1'den büyük bir odds oranı, olayın gerçekleşmesinin olabirliğinin arttığını, 1'den küçük bir odds oranı ise olayın gerçekleşmesinin olabirliğinin azaldığını göstermektedir³³⁶. Logit modellerinde yorumlar standart olup pozitif işaretli katsayılar bağımsız değişkende meydana gelen birim değişmede, ele alınan bağımlı değişkenin olma olasılığını artırmakta, parametre tahminlerinin negatif işaretli katsayılı olması ise olayın gerçekleşme olasılığında azalışa neden olmaktadır³³⁷.

3.6.2. Araştırmanın Modeli ve Değişkenleri

Regresyon modelinin kurulması, ekonometrik bir çalışmada izlenmesi gereken ilk adımdır. Bu amaçla araştırmanın modeli, iki alternatifin söz konusu olduğu bir durumda bir

³³⁶ S.P.Morgan ve J.D.Teachman, "Logistic Regression: Description, Examples, and Comparisons" [Lojistik Regresyon: Tanım, Örnek ve Karşılaştırma], Journal of Marriage and Family, Vol:50, 1988, s. 930-933.

³³⁷ M.A.Y. Rahji and S.B. Fakayode, "A Multinomial Logit Analysis of Agricultural Credit Rationing by Commercial Banks in Nigeria" [Nijerya'da Ticari Bankalar Tarafından Tarım Kredi Tahsisinin Bir Multinomial Analizi], International Research Journal of Finance and Economics, 24, 2009, s. 97.

karar biriminin sahip olduğu özellikleri ile bu alternatifler arasında belli bir tercihte bulunma olasılığı arasındaki ilişkiyi ortaya koyan logit model tahminine dayanmaktadır.

Logit modeller, doğrusal olasılık modelinin bazı sorunları nedeniyle uygulamada yaygın olarak kullanılır. Bu bağlamda hanehalkı reislerinin yoksul olma olasılığı üzerinde etkili olduğu düşünülen sosyal sermaye ve çeşitli faktörlerin etkisini tahmin etmek için logit model yöntemi kullanılmış ve çalışmada kullanılan verilerin gruplandırılmamış veriler olması nedeniyle ele alınan model *en yüksek olasılık (EYO, Maximum Likelihood, ML)* yöntemi ile tahmin edilmiştir.

Hanehalkının yoksulluk durumu (Yoksulluk) bağımlı değişken olarak 1 ve 0 değeri alan bağımlı kukla değişkenler ile ifade edilmiştir. Bu çalışmanın modeli şöyle tanımlanabilir;

$$Y_i^* = \beta_0 + \beta_1 X_i + u_i \quad (3.6)$$

Burada,

Eğer $Y_i^* > 0$ ise $Y_i = 1$ ve hanehalkı yoksul,

Eğer $Y_i^* < 0$ ise $Y_i = 0$ ve hanehalkı yoksul değil,

β : bir parametre vektörü,

X_i : bir bağımsız değişkenler vektörü,

u_i : hata terimi biçiminde tanımlanmakta ve lojistik olarak dağıldığı varsayılmaktadır.

Lojistik BDF den hareket edildiğinde i. hanehalkının yoksul olma olasılığı

$$P_i = E(Y_i = 1 | X_i) = F(Y_i) = F(\beta_0 + \beta_1 X_i) = \frac{1}{1 + e^{-Y_i}} = \frac{1}{1 + e^{-(\beta_0 + \beta_1 X_i)}}, \quad \text{i. hanehalkının yoksul}$$

olmama olasılığı ise $(1 - P_i) = \frac{1}{1 + e^{Y_i}}$ şeklinde formüle edilebilir. Burada $P_i/(1 - P_i)$ ise yoksul

olmanın yoksul olmamaya oranıdır. Yukarıda izah edilen gerekli düzeltmeler yapıldığında

$$e^{Y_i} = \frac{P_i}{1 - P_i} \quad \text{eşitliği elde edilir. Bu eşitliğin her iki tarafının doğal logaritması alındığında}$$

araştırmanın modeli,

$$L_i = Ln\left(\frac{P_i}{1-P_i}\right) = Y_i = \beta_0 + \beta_1 X_i \quad (3.7)$$

elde edilir.

Yoksulluk ve sosyal sermaye ilişkisinin incelendiği bu çalışmada, yoksulluk üzerinde, sosyal sermaye endeksi (SSE) ile birlikte hanehalkı reisinin yaşı (Yaş), cinsiyeti (Cinsiyeti) medeni hali (MH), hanehalkı büyüklüğü (HBU), bakmakla yükümlü olduğu kişi sayısı (BakYük), fiziksel varlıkların değeri (Servet), sahip olduğu eğitim yılı sayısı (Eğitim), çalışma durumu (Çalışma) ve konut sahipliği (Konut) etkili olabileceği düşünülmektedir (Çizelge 3.8). Dolayısıyla, bu değişkenler tahmin modellerinde bağımsız değişken (X_i) olarak kullanılmaktadır. Bu değişkenlerden Cinsiyet, MH, Çalışma ve Konut'un kategorik değişkenler olmasına karşılık geri kalan diğer değişkenler süreklidir.

Çizelge 3.8. Ekonometrik Modelin Değişkenleri

Değişkenler	Tanımı
Bağımlı Değişken	
Yoksulluk	(Kategorik) Evet:1, Hayır:0 (Hanehalkı büyüklüğüne göre yoksulluk sınırları kullanıldı)
Bağımsız Değişkenler	
Sosyal sermaye endeksi (SSE)	Hanehalkı reisinin sosyal sermaye endeksi (Nicel)
Eğitim durumu (Eğitim)	Hanehalkı reisinin eğitim yılının sayısı (Nicel)
Mal varlığı (Servet)	Fiziksel varlıkların değeri (TL) (Nicel)
Yaş (Yaş)	Hanehalkı reisinin yaşı (Nicel)
Cinsiyet (Cinsiyet)	Kukla (Erkek:1, Kadın:2)*
Medeni hal (MH)	Kukla (Evlili:1, Bekar:2, Dul:3, Boşanmış:4)
Hanehalkı büyüklüğü (HBU)	Hanehalkı büyüklüğü (Nicel)
Bakmakla yükümlü olunan kişi sayısı (BakYük)	Bakmakla yükümlü olunan kişi sayısı (Nicel)
Çalışma durumu (Çalışma)	Kukla (1:Evet, Hayır:2)**
Konut sahipliği (Konut)	Kukla (1:Evet, Hayır:2)***

*Referans grup kadın olarak belirtilmiştir, ** Referans grup çalışmayan olarak belirtilmiştir, ***Referans grup konutu olmayan olarak belirtilmiştir.

Her ne kadar yoksulluğu etkileyen faktörleri çoğaltmak mümkün olsa dahi, uygulanan anketten elde edilen veriler dikkate alınarak modelde yer alan bağımsız değişkenler bunlarla sınırlandırılmıştır. Açıklayıcı değişkenler;

$$X_i = (SSE_i, Egitim_i, Servet_i, Yaş_i, Cinsiyet_i, MH_i, HBU_i, BakYük_i, Çalışma_i, Konut_i) \quad (3.7)$$

şeklinde yazılabilir.

3.7. TAHMİN VE TEST YÖNTEMLERİ

3.7.1. Modelin Tahmini

Gruplandırılmamış (bireysel) verilerle yapılan çalışmalarda logit modelini tahmin edebilmek için modelde yer alan bağımsız değişken(ler)in yanı sıra logit (L_i) değerlerinin de bilinmesi gerekir. Ancak $P_i=1$ için $L_i=\ln(1/0)$ ve $P_i=0$ için $L_i=\ln(0/1)$ ifadeleri anlamsız olduğundan, logit modeli SEK yöntemiyle tahmin edilememekte ve dolayısıyla model tahmini için *en yüksek olasılık* yöntemi kullanılmaktadır³³⁸. Bu yöntem, bağımsız değişken veya değişkenler vasıtasıyla gözlenen bağımlı değişken verilerini elde etme olasılığını maksimum yapan, bu sayede denkleme ait parametreleri tahmin etmeye yarayan bir yöntemdir. Bir başka ifade ile log olasılığı maksimum yapmaya çalışan bir tahmin yöntemidir.³³⁹ Bu yöntem SEK yönteminden daha güçlü kuramsal özellikler göstermekte ve bilinmeyen anakütle katsayılarına (β) ilişkin tahminleri yaparken, verilmiş Y_i leri gözleme olasılığını olabildiğince en yükseğe çıkarmayı amaçlanmaktadır. Dolayısıyla, *olasılık fonksiyonunun (OF, likelihood function)* en yüksek değerinin bulunmasını gerektirir. Bu da türev alınırken kolaylık sağlaması nedeniyle logaritması alınan olasılık fonksiyonunun katsayılara göre birinci türevlerinin sıfıra eşitlenip çözülmesiyle sağlanır³⁴⁰.

n sayıda gözlemlenmiş bir örnekte ($i=1,2,3\dots n$) bilinmeyen katsayıların (β) EYO yöntemiyle tahmini için gözlenen tesadüfi değişkenlerin (Y_i) olasılık yoğunluk fonksiyonları logit modeli için

$$f(Y_i) = P_i^{Y_i} (1 - P_i)^{1 - Y_i} \quad (3.8)$$

biçimindedir. Birbirinden bağımsız n sayıda Y nin bileşik OYF'si, n tane tekil OYF'nin çarpımı olarak

$$f(Y_1, Y_2, \dots, Y_n) = f(Y_1) * f(Y_2) * \dots * f(Y_n) = \prod_{i=1}^n f(Y_i) = \prod_{i=1}^n P_i^{Y_i} (1 - P_i)^{1 - Y_i} \quad (3.9)$$

ifade edilmektedir ve bu aynı zamanda olasılık fonksiyonu olarak bilinmektedir. Bu fonksiyonun mevcut haliyle kullanmak yerine logaritmasını alarak kullanmak işlem

³³⁸ Özer, 2004, s.155, Tarı, s. 257, Gujarati, s. 556.

³³⁹ Hüdaverdi Bircan, "Lojistik Regresyon Analizi: Tıp Verileri Üzerine Bir Uygulama", *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2, 2004, s. 190.

³⁴⁰ Özer, 2004, s.156.

kolaylığı açısından daha uygundur. Bu yüzden logit modeli EYO yöntemiyle tahmin edilirken önce olabirlik fonksiyonunun doğal logaritması alınarak

$$\begin{aligned}
\ln OF &= \sum_{i=1}^n [Y_i \ln P_i + (1 - Y_i) \ln(1 - P_i)] \\
&= \sum_{i=1}^n \{Y_i [\ln P_i - \ln(1 - P_i)] + \ln(1 - P_i)\} \\
&= \sum_{i=1}^n \{Y_i \ln [P_i / (1 - P_i)] + \ln(1 - P_i)\} \\
&= \sum_{i=1}^n Y_i I_i + \sum_{i=1}^n \ln(1 + e^{-I_i}) \\
&= \sum_{i=1}^n Y_i (\beta_0 + \beta_1 X_i) + \sum_{i=1}^n \ln(1 + e^{-(\beta_0 + \beta_1 X_i)}) \tag{3.10}
\end{aligned}$$

elde edilir. Bu fonksiyonun sıfıra eşitlenen kısmi türevleri

$$\frac{\partial \ln OF}{\partial \beta} = \sum_{i=1}^n Y_i X_i - \sum_{i=1}^n \frac{e^{I_i}}{1 + e^{I_i}} X_i = \sum_{i=1}^n (Y_i - P_i) X_i = 0 \tag{3.11}$$

çözülerek katsayıların EYO tahmincileri bulunabilir.³⁴¹

Küçük örnek özellikleri genellikle bilinmeyen EYO tahmincileri, arzulanan birçok büyük örnek özelliklerine sahiptir. Öyle ki, bu tahminciler tutarlı ve asimtotik etkindirler (yani büyük örnekler için sapmasız ve en küçük varyansa sahiptirler). Ayrıca, çok büyük örnekler için bu tahminciler asimtotik normal dağılımlıdır ki, bu durum bilinen hipotez test tekniklerinin kullanımını olanaklı kılmaktadır.

EYO yöntemi, özellikle katsayıları itibarıyla doğrusal olmayan modeller için faydalı olan yinelemeli (iterative) bir tahmin tekniğidir. Logit modelleri için bu yöntem kullanıldığında doğrusal olmayan katsayılar tahmin edileceğinden, bu tahminler ancak yinelemelerle yapılabilmektedir. Bu yöntemin dezavantajı çok sayıda iterasyon* yapmaya olanak vermesidir³⁴².

³⁴¹ Özer, 2004, s.156-157; Frank E. Harrel, Regression Modelling Strategies: With Applications to Linear Models, Logistic Regression and Survival Analysis, Springer, New York, 2001, s. 160-164; David L. Hosmer ve Stanley Lemeshow, Applied Logistic Regression, Second Edition, A John Wiley&Sons Publication, 1989, s. 9

³⁴² Hosmer ve Lemeshow, s. 10.

3.7.2. Tahmin Sonuçlarının Testi

Ekonometrik bir çalışmada izlenen aşamalardan biri de oluşturulan modelin tahmin edildikten sonra elde edilen tahmin sonuçlarının güvenilir olup olmadıklarının istatistik bakımdan test edilmesidir. Bu amaçla katsayıların ayrı ayrı ve birlikte anlamlılıklarının testini içeren hipotez testleri ve tahmin edilen regresyon doğrusunun (veya eğrisinin) gerçek gözlemleri ne kadar iyi temsil ettiğini ortaya koyan uyumun iyiliğinin (goodness of fit) testi uygulanır.

3.7.2.1. Hipotez Testleri

Nitel tercih modellerinde yer alan açıklayıcı değişkenlerin tercih olasılığı üzerinde ayrı ayrı veya birlikte önemli bir etkiye sahip olup olmadığı veya açıklayıcı değişkende meydana gelen bir değişimin bir alternatifin tercih edilme olasılığını önemli derecede değiştirip değiştirmeyeceği hipotez testleri ile araştırılabilmektedir. EYO yöntemiyle elde edilen tahmincilerin büyük örnekler için asimtotik normal dağılımlı olmaları, bunlara ilişkin bilinen hipotez test tekniklerinin kullanımını olanaklı kılmaktadır³⁴³.

a. Katsayıların ayrı ayrı anlamlılıklarının testi

Logit regresyon modelinde yer alan bağımsız değişkenlerinin katsayılarının ayrı ayrı anlamlılıklarının testi Wald testi ile yapılmaktadır. Her defasında tek bir kısıt (örneğin, $\beta_1=0$) için test uygulanmaktadır. Wald testi, modeldeki her bir katsayının (β) istatistik olarak önemli olup olmadığını test etmek için kullanılır. Bu test ile ilgili hipotezler şu şekilde oluşturulabilir;

$H_0: \beta=0$ (Bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerinde etkisi yoktur)

$H_1: \beta \neq 0$ (Bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerinde etkisi vardır)

Wald testi en büyük benzerlik tahminlerinin (Maximum Likelihood Estimations) asimptotik olarak normal dağılım (Z dağılımı) gösterdiği varsayımına dayanır ve doğrusal regresyondaki t testinin alternatifidir. Wald istatistiği regresyon katsayılarının, standart hatasına oranının karesi alınarak hesaplanır:

³⁴³ Özer, 2004, s.158.

$$W_J = \left[\frac{\hat{\beta}_J}{SE(\hat{\beta}_J)} \right]^2 \quad (3.12)$$

Wald istatistiği 1 serbestlik derecesi ile χ^2 dağılımına uyar ve α hata payı ile 1 serbestlik dereceli χ^2 dağılımının kritik değerleri ile karşılaştırılır. Wald test istatistiği tablo değeri ile karşılaştırılır. Wald hesaplanan değeri tablo değerinden büyükse H_1 hipotezi kabul edilir.

b. Katsayıların birlikte anlamlılıklarının testi

Yukarıda kısaca izah edildiği gibi, wald testinde sadece tek bir kısıtın testinin yapılmasına karşılık, burada $H_0: \beta_1 = \beta_2 = \dots = \beta_k = 0$ biçimindeki birden fazla kısıtın aynı anda geçerli olup olmadığının testi yapılmaktadır.

EYO tahmin sürecinde katsayıların birlikte (genel) anlamlılıklarının testinde F testi yerine “Hosmer ve Lemeshow G ” istatistiği olarak da bilinen *Model Ki-Kare istatistiği* kullanılmıştır. Bu test bir olabilirlik oranı testi olup, sabit terimin dışındaki tüm logit katsayılarının sıfıra eşit olup olmadığını test etmektedir. Bu test regresyon analizindeki F testine benzemekte ve hipotezler aşağıdaki gibi gösterilebilir;

$H_0 : \beta_1 = \beta_2 = \dots = \beta_k = 0$ (Sabit terim dışında bütün katsayılar sıfıra eşittir)

$H_1 : \beta_1 = \beta_2 = \dots = \beta_k \neq 0$ (Katsayılardan en az biri sıfırdan farklıdır)

Bu testte modelde bağımsız değişkenin olmadığı 2LogL istatistiği ile modelde bağımsız değişkenlerin olduğu -2LogL istatistiği arasındaki fark alınarak hesaplanmaktadır³⁴⁴. Bu test istatistiği incelenen modelin parametre sayısı ile yalnız sabit modelin parametreleri arasındaki farka eşit bir serbestlik derecesi ile χ^2 dağılımına uyar³⁴⁵. Dolayısıyla *Model Ki-Kare istatistiği* belirlenen önem düzeyinde tablo χ^2 değerinden büyük olduğunda kısıtların geçerliliğini ifade eden sıfır hipotezi reddedilir ve istatistik bakımından katsayıların birlikte (modelin bir bütün olarak) anlamlı olduğuna karar verilir.

³⁴⁴ Şeref Kalaycı, *SPSS Uygulamalı Çık Değişkenli İstatistik Teknikleri*, Asil Yayın Dağıtım, 2010 Ankara, s.292.

³⁴⁵ John D. Lyon. and Chin-Ling Tsai, “A Comparison of Tests for Heteroscedasticity” [Değişen Varyans için Testlerin Bir Karşılaştırması], *The Statistician*, 45, 1996, s. 340.

3.7.2.2. Modelin Uyum İyiliğinin Ölçülmesi

Bu çalışmada tahmin edilen modellerin uyum iyiliği Hosmer-Lemeshow testi ile yapılmaktadır. Bu test, tahminlerin beklenen değerleri ile mevcut gözlemlerin beklenen değerlerinin karşılaştırılması ile gerçekleştirilir. Tahmin edilen değerler ile mevcut gözlemlerin beklenen değerleri arasındaki farkın çok büyük olduğu durumlarda model anlamsız kabul edilir. Uygulamalarda logit modellerin uyum iyiliğinin belirlenmesinde aşağıdaki hipotez testi kullanılmaktadır.

H_0 : Teorik model verileri iyi temsil etmektedir.

H_A : Teorik model verileri iyi temsil etmemektedir.

Hesaplanan Hosmer-Lemeshow test istatistiğinin değeri anlamlılık değerinden büyük ise modelin uyumunun iyi olduğuna ve kurulan modelin anlamlı olduğuna karar verilmektedir. HL test istatistiğinin dağılımı $j-2$ serbestlik derecesi ile χ^2 dağılımına uyar. Hesaplanan değer tablo değerinden küçük ise H_0 hipotezi kabul edilir ve modelin uygun bir model olduğuna karar verilir.

3.7.2.3 Logit Regresyon Modelinde İlişki ölçümü

Belirli bir veri setine dayalı olarak tahmin edilen bir örneklem regresyon doğrusu için uyumun iyiliği, söz konusu regresyon doğrusunun gerçek gözlem değerlerine ne kadar iyi uyduğunu veya başka bir deyişle onları ne kadar iyi temsil ettiğini ifade eder³⁴⁶. Bir regresyon doğrusunun uyumunun iyiliğinin ölçümünde en yaygın kullanılan özet ölçü belirlilik katsayısıdır (coefficient of determination). 0 ile 1 arasında değer alan bu katsayının (basit regresyonda r^2 veya çoklu regresyonda R^2) 1'e eşit olması tam bir uyumu, 0'a eşit olması ise bağımlı ve bağımsız değişkenler arasında hiçbir ilişkinin olmadığını ifade eder. Başka bir deyişle, belirlilik katsayısının 1'e eşit olması, bağımlı değişkendeki değişimin tamamının bağımsız değişkendeki değişimle açıklandığı ve 0'a eşit olması ise böyle bir ilişkinin söz konusu olmadığı anlamına gelir. Logit regresyon modelinde normallik varsayımının olmaması nedeniyle uyum iyiliğinin testi için t veya F testleri yerine parametrik olmayan testler kullanılmaktadır. Regresyon analizindeki R^2 istatistiğine

³⁴⁶ Özer, 2004, s. 160.

benzeyen ve geniş kabul gören bir istatistik, logit model analizinde bulunmamaktadır. R^2 , bağımlı değişkenin açıklanan varyansının yüzdesini göstermektedir, ancak logit model analizinde bağımlı değişkenin varyansı bu değişkenin olasılık dağılımına (frekans dağılımına) bağlıdır. Diğer bir anlatımla iki gruplu bir bağımlı değişkenin varyansı grup frekansları eşit olduğu zaman maksimum olacaktır. Bu nedenle regresyon analizindeki R^2 değeri ile logit model analizindeki R^2 değerini karşılaştırmak uygun değildir. Bununla birlikte literatürde logit model analizi için birkaç R^2 istatistiğine yer verilmektedir. Bu istatistikler modelin uygunluğunun değerlendirilmesinde kullanılmaktadır.

i) Cox ve Snell R^2 : Olabilirlik esasına göre çoklu R^2 istatistiğine benzemektedir. İstatistiğin maksimum değerinin genelde 1'den küçük olması bu istatistiğin yorumunu güçleştirmektedir. Bu istatistik bağımlı değişken ile bağımsız değişkenler arasındaki ilişkinin miktarını göstermektedir. Cox ve Snell R^2 istatistiği,

$$Cox-Snell R^2 = 1 - \left[\frac{L_0}{L} \right]^{\frac{2}{i}} \quad (3.13)$$

formülü ile hesaplanır. Burada i gözlem sayısını göstermektedir. Formülden de anlaşılacağı üzere R^2 'nin maksimum değerinin hiçbir zaman 1'e ulaşamaması sonucun yorumlanmasında sorun yaratmaktadır.

ii) Nagelkerke R^2 : Cox ve Snell R^2 istatistiğinin 0-1 aralığında değerler almasını sağlamak amacıyla geliştirilmiştir. Bu test,

$$Nagelkerke R^2 = \frac{Cox - Snell R^2}{1 - \left[\frac{L_0}{L} \right]^{\frac{2}{i}}} \quad (3.14)$$

formülü ile hesaplanır. Nagelkerke R^2 , Cox ve Snell R^2 den her zaman büyük çıkmaktadır.

3.8. BULGULAR

Bu kısımda öncelikle araştırma kapsamına alınan her il için incelenen örneklemin özellikleri ortaya konulmakta, ekonometrik modelin oluşturulmasında dikkate alınan

değişkenlere ilişkin tanımlayıcı istatistikler sunulmakta ve uygulama sonucunda ulaşılan tahmin ve test sonuçları verilmektedir.

3.8.1. Malatya İline Ait Örneklemnin Bulguları

3.8.1.1. Malatya İline Ait Örneklem Özellikleri

Burada örneklemin temel demografik ve sosyoekonomik özellikleri, çeşitli değişkenler (hanehalkı reisinin yaşı, cinsiyeti, medeni durumu, eğitim durumu, çalışma durumu, işteki durumu, hanehalkı büyüklüğü, bakmakla yükümlü olduğu kişi sayısı, borç durumu, konut sahipliği, ortalama aylık geliri ve mal varlığı) dikkate alınarak çizelgelerle açıklanmaktadır.

Malatya ilinde araştırma kapsamına giren hanehalkı reislerinin yaşı ankette doğrudan sorulmuş daha sonra 5 gruba ayrılmıştır. Yaş grupları incelendiğinde 31-40 yaş grubunda olanların oranı %36,6 (150 kişi), 41-50 yaş grubunda olanların oranı %31 (127 kişi), 51-60 yaş grubunda olanların oranı %14,9 (61 kişi), 30 ve altı yaş grubunda olanların oranı %11,2 (46 kişi) ve 61 ve üzeri yaş grubunda olanların oranı ise %6,3 (26 kişi)'tür (Çizelge 3.9).

Çizelge 3.9. Malatya Örneklemnin Özellikleri: Yaş

Yaş	Sıklık	%	Geçerli %	Birikimli %
30 ve altı	46	11,2	11,2	11,2
31-40	150	36,6	36,6	47,8
41-50	127	31,0	31,0	78,8
51-60	61	14,9	14,9	93,7
61 ve üzeri	26	6,3	6,3	100,0
TOPLAM	410	100,0	100,0	

Birçok çalışmada kullanılan en önemli demografik faktörlerden biri olan cinsiyet durumu, bu çalışmada araştırmaya katılan hanehalkı reisleri için de araştırılmıştır. Malatya ilinde araştırma kapsamına girenlerin içinde erkek olanların oranı %94,9 (389 kişi), kadın olanların oranı ise sadece %5,1 (21 kişi)'dir (Çizelge 10). Bu sonuç araştırmaya giren katılımcıların içinde kadın hanehalkı reislerine göre erkek hanehalkı reislerinin çok fazla olduğunu göstermektedir. Bu durum araştırmanın yapıldığı TRB1 Bölgesinin sosyolojik yapısıyla örtüşmektedir. Çünkü bu bölgenin genel olarak ataerkil bir aile yapısına sahip olduğu bilinmektedir.

Çizelge 3.10. Malatya Örnekleminin Özellikleri: Cinsiyet

Cinsiyet	Sıklık	%	Geçerli %	Birikimli %
Erkek	389	94,9	94,9	94,9
Kadın	21	5,1	5,1	100,0
TOPLAM	410	100,0	100,0	

Birçok çalışmada kullanılan diğer önemli demografik faktörlerden biri olan medeni durum Malatya ili için ele alındığında, hanehalkı reislerinin 358'inin (%87,3) evli, 30'unun (%7,3) bekar olduğu tespit edilmiştir (Çizelge 3.11). Diğer yandan, katılımcıların %3,2'si (13 kişi) vefat ve %2,2'si (9 kişi) ise boşanma nedeniyle dul kalan kişilerden oluşmaktadır.

Çizelge 3.11. Malatya Örnekleminin Özellikleri: Medeni Durum

Medeni Durum	Sıklık	%	Geçerli %	Birikimli %
Evli	358	87,3	87,3	87,3
Bekar	30	7,3	7,3	94,6
Eşi ölmüş	13	3,2	3,2	97,8
Boşanmış	9	2,2	2,2	100,0
TOPLAM	410	100,0	100,0	

Hanehalkı reislerinin eğitim durumu Çizelge 3.12'de verilmektedir. Katılımcıların %28,3'ü lise mezunu olduklarını, %23,4'ü ilkokul mezunu olduklarını, %21,2'si üniversite veya yüksek lisans mezunu olduklarını ve %19,3'ü ise ilköğretim/ortaokul mezunu olduklarını belirtmişlerdir. Malatya ilinde üniversite mezunu oranının düşük olduğu görülmektedir. Üniversite mezunları daha nitelikli olmaları nedeniyle ücret düzeyi daha yüksek olan işlerde istihdam edilirler. Yüksek gelir de yoksulluğu engelleyen önemli bir faktördür.

Çizelge 3.12. Malatya Örnekleminin Özellikleri: Hanehalkı Reisinin Eğitim Durumu

Eğitim Durumu	Sıklık	%	Geçerli %	Birikimli %
Okuryazar değil	12	2,9	2,9	2,9
Okuryazar (Diplomasız)	3	0,7	0,7	3,7
İlkokul (5 yıl)	96	23,4	23,4	27,1
İlköğretim/Ortaokul	79	19,3	19,3	46,3
Lise	116	28,3	28,3	74,6
Meslek yüksekokulu	17	4,1	4,1	78,8
Üniversite veya Lisansüstü	87	21,2	21,2	100,0
TOPLAM	410	100,0	100,0	

Malatya’da hanehalkı reislerinin işteki durumları Çizelge 3.13 vermektedir. Buna göre; katılımcıların %36,3’ünün ücretli veya maaşlı, %24,9’unun emekli, işsiz, ev hanımı, hasta gibi iktisaden aktif olmayan, %21’inin kendi hesabına çalışan ve %17,8’inin ise yevmiyeli olduğu tespit edilmiştir.

Çizelge 3.13. Malatya Örnekleminin Özellikleri: Hanehalkı Reisinin İşteki Durumu

İşteki Durum	Sıklık	%	Geçerli %	Birikimli %
Ücretli veya maaşlı	149	36,3	36,3	36,3
Yevmiyeli	73	17,8	17,8	54,1
Kendi hesabına çalışan	86	21,0	21,0	75,1
İşsiz, ev hanımı, emekli, yaşlı veya hasta	102	24,9	24,9	100,0
TOPLAM	410	100,0	100,0	

Malatya’da araştırma kapsamına giren hanehalkı reislerinin %56,8’i (233 kişi) oturdukları konutun kendilerine ait olduğunu, %43,2’si (177 kişi) ise oturdukları konutun kendilerine ait olmadığını beyan etmişlerdir (Çizelge 3.14). Katılımcıların yarısından fazlasının konut sahibi olduğu görülmektedir. Ancak konut sahibi olmayanların oranı da (%43,2) yüksektir.

Çizelge 3.14. Malatya Örnekleminin Özellikleri: Konut Sahipliği

Konut Sahipliği	Sıklık	%	Geçerli %	Birikimli %
Evet	233	56,8	56,8	56,8
Hayır	177	43,2	43,2	100,0
TOPLAM	410	100,0	100,0	

Malatya ilinde araştırmaya katılan hanehalkı reislerinin %74,6’sı (306 kişi) bir işte çalıştığını, %25,4’ü (104 kişi) ise çalışmadığını beyan etmiştir (Çizelge 3.15).

Çizelge 3.15. Malatya Örnekleminin Özellikleri: Hanehalkı Reisinin Çalışma Durumu

Çalışma Durumu	Sıklık	%	Geçerli %	Birikimli %
Evet	306	74,6	74,6	74,6
Hayır	104	25,4	25,4	100,0
TOPLAM	410	100,0	100,0	

Hanehalkı reislerinin geçen 12 ay boyunca vadesi geçmiş herhangi bir borcunun olup olmadığının dağılımını Çizelge 3.16 vermektedir. Buna göre 286 kişi (%69,8) geçen 12 ay boyunca vadesi geçmiş herhangi bir borcunun olmadığını, 124 kişi (%30,2) ise geçen 12 ay boyunca vadesi geçmiş bir borcunun olduğunu beyan etmiştir.

Çizelge 3.16. Malatya Örnekleminin Özellikleri: Borç Durumu

Borç Durumu	Sıklık	%	Geçerli %	Birikimli %
Evet	124	30,2	30,2	30,2
Hayır	286	69,8	69,8	100,0
TOPLAM	410	100,0	100,0	

Hanehalkı reislerinin aylık ortalama gelirleri 1000 TL'lik aralıklarla beş gruba bölünerek dağılımları Çizelge 3.17'de sunulmuştur. Gelir gruplarından birincisi düşük, ikincisi ortanın altı, üçüncüsü orta, dördüncüsü ortanın üstü ve sonuncusu yüksek gelir grubu olarak nitelendirilebilir. Dolayısıyla, Çizelge 3.17 katılımcıların en azının yüksek gelir grubunda ve en çoğunun ise düşük ve ortanın altı gelir grubunda olduğunu göstermektedir. Buna göre katılımcıların 172'sinin (%42) düşük, 124'ünün (%30,2) ortanın altı gelir grubunda olmasına karşın, 16'sı (%3,9) yüksek gelir grubundadır. Diğer yandan, hanehalkı reislerinin 63'ü (%15,4) orta ve 35'i (%8,5) ortanın üstü gelir grubunda yer almaktadır.

Çizelge 3.17. Malatya Örnekleminin Özellikleri: Hanehalkı Reisinin Ortalama Aylık Geliri

Aylık Gelir (Bin TL)	Sıklık	%	Geçerli %	Birikimli %
- 1000	172	42,0	42,0	42,0
1001 - 2000	124	30,2	30,2	72,2
2001 - 3000	63	15,4	15,4	87,6
3001 - 4000	35	8,5	8,5	96,1
4001 +	16	3,9	3,9	100,0
TOPLAM	410	100,0	100,0	

Malatya ilinde hanehalkının kaç kişiden oluştuğu ankette doğrudan sorulmuş, daha sonra hanehalkı büyüklüğü dört grupta incelenmiştir. Hanehalkı reislerinin hanehalkı büyüklükleri itibarıyla dağılımları dört grup halinde Çizelge 3.18'de verilmiştir. Buna göre, katılımcıların 192'sinin (%46,8) ailesi 4-5 kişiden oluşurken, 139'unun (%33,9) ailesi 3 ve daha az kişiden oluşmaktadır. Diğer yandan, hanehalkı reislerinin 69'unun (%16,8) ailesi 6-7 kişi iken, 10'nunun (%2,4) ailesi 8 ve daha fazla kişiden oluşmaktadır.

Çizelge 3.18. Malatya Örnekleminin Özellikleri: Hanehalkı Büyüklüğü

Hanehalkı Büyüklüğü	Sıklık	%	Geçerli %	Birikimli %
- 3	139	33,9	33,9	33,9
4 - 5	192	46,8	46,8	80,7
6 - 7	69	16,8	16,8	97,6
8 +	10	2,4	2,4	100,0
TOPLAM	410	100,0	100,0	

Hanehalkı reislerinin bakmakla yükümlü olduğu kişi sayısı da dört grupta incelenmiştir. Malatya ilinde araştırma kapsamına alınan hanehalkı reislerinin bakmakla yükümlü olduğu kişi sayısının dağılımı Çizelge 3.19'da verilmiştir. Buna göre, katılımcıların 253'ünün (%61,7) bakmakla yükümlü olduğu kişi sayısı 3 ve daha az kişiden oluşurken, 124'ünün (%30,2) bakmakla yükümlü olduğu kişi sayısı 4-5'tir. Diğer yandan, hanehalkı reislerinin 28'inin (%6,8) bakmakla yükümlü olduğu kişi sayısı 6-7 iken, sadece 5'inin (%1,2) bakmakla yükümlü olduğu kişi sayısı 8 ve daha fazladır. Malatya ilinde ankete katılan hanehalkı reislerinin yaklaşık yarısının bakmakla yükümlü oldukları kişi sayısı 3 ve daha azdır.

Çizelge 3.19. Malatya Örnekleminin Özellikleri: Hanehalkı Reisinin Bakmakla Yükümlü Olduğu Kişi Sayısı

Bakmakla Yükümlü Olunan Kişi Sayısı	Sıklık	%	Geçerli %	Birikimli %
- 3	253	61,7	61,7	61,7
4 - 5	124	30,2	30,2	92,0
6 - 7	28	6,8	6,8	98,8
8 +	5	1,2	1,2	100,0
TOPLAM	410	100,0	100,0	

3.8.1.2. Malatya İli Örnekleminin Yoksulluk Durumunun Değerlendirilmesi

Bu kısımda Malatya kent merkezinde araştırma kapsamına giren hanehalkı reislerinin yoksulluk durumları düzenlenen çapraz çizelgeler ve şekiller yardımıyla sunulmaya çalışılmıştır.

Malatya kent merkezinde araştırma kapsamına alınan hanehalkı reislerinin yoksulluk durumları Çizelge 3.20'de sunulmuştur. Buna göre katılımcıların %62,2'si (255 kişi) yoksul değilken, %37,8'inin (155 kişi) ise yoksul olduğu tespit edilmiştir.

Çizelge 3.20. Malatya Örneklemindeki Hanehalkı Reislerinin Yoksulluk Durumu

Yoksulluk Durumu	Sıklık	%	Geçerli %	Birikimli %
Yoksul değil	255	62,2	62,2	62,2
Yoksul	155	37,8	37,8	100,0
TOPLAM	410	100,0	100,0	

Malatya’da anket uygulanan hanehalkı reislerinin yaş grupları itibari ile yoksulluk durumları Çizelge 3.21’de sunulmuştur. Malatya’da yoksulluk en fazla 31-40 (%44,7) ile 41-50 (%38,6) yaş gruplarında yaygın olarak görülmektedir.

Çizelge 3.21. Yaş Grupları İtibarıyla Yoksulluk Durumu

Yaş Grupları		Yoksulluk durumu		Toplam
		Yoksul değil	Yoksul	
30 ve altı	Sayı	31	15	46
	%	67,4	32,6	100,0
31-40	Sayı	83	67	150
	%	55,3	44,7	100,0
41-50	Sayı	78	49	127
	%	61,4	38,6	100,0
51-60	Sayı	44	17	61
	%	72,1	27,9	100,0
61 ve üzeri	Sayı	19	7	26
	%	73,1	26,9	100,0
TOPLAM	Sayı	255	155	410
	%	62,2	37,8	100,0

Malatya’da anket uygulanan hanehalkı reislerinin cinsiyetleri itibarıyla yoksulluk durumlarını gösteren Çizelge 3.22, toplam 389 erkek hanehalkı reisinden 148’inin (%38) ve 21 kadın hanehalkı reisinden 7’sinin (%33,3) yoksul olduğunu göstermektedir.

Çizelge 3.22. Cinsiyet İtibarıyla Yoksulluk Durumu

Cinsiyet		Yoksulluk durumu		Toplam
		Yoksul değil	Yoksul	
Erkek	Sayı	241	148	389
	%	62,0	38,0	100
Kadın	Sayı	14	7	21
	%	66,7	33,3	100
TOPLAM	Sayı	255	155	410
	%	62,2	37,8	100

Malatya’da araştırma kapsamına giren katılımcıların medeni halleri dikkate alındığında; evli olmayan hanehalkı reislerinin sayısının oldukça az olduğu görülmüştür.

Evli 358 hanehalkı reisinin 137'si (%38,3) yoksul iken, 221'i (%61,7) yoksul değildir. Diğer yandan, 30 bekar hanehalkı reısından 8'inin (%26,7), 13 eşi ölmüş hanehalkı reısından 5'inin (%38,5) ve 9 boşanmış hanehalkı reısından 5'inin (%55,6) yoksul olduğu saptanmıştır (Çizelge 3.23).

Çizelge 3.23. Medeni Hal İtibarıyla Yoksulluk Durumu

Medeni Durum		Yoksulluk durumu		Toplam
		Yoksul değil	Yoksul	
Evli	Sayı	221	137	358
	%	61,7	38,3	100,0
Bekar	Sayı	22	8	30
	%	73,3	26,7	100,0
Eşi ölmüş	Sayı	8	5	13
	%	61,5	38,5	100,0
Boşanmış	Sayı	4	5	9
	%	44,4	55,6	100,0
TOPLAM	Sayı	255	155	410
	%	62,2	37,8	100,0

Çizelge 3.24'ten görüldüğü gibi, yevmiyeli olarak çalışan 73 hanehalkı reısından 52'si (%71,2), emekli, işsiz, ev hanımı, yaşlı ve hasta gibi iktisaden aktif olmayan 102 hanehalkı reısından 47'si (%46,1) yoksul iken, kendi hesabına çalışan 86 hanehalkı reısından 26'sı (%30,2) ve ücretli veya maaşlı 149 hanehalkı reısından 30'u (%20,1) yoksuldur. Yevmiyeli olarak çalışanların yoksulluk oranının yüksek olduğu görülmektedir. Bunun nedeni yevmiyeli olarak çalışanların sürekli bir işte çalışmamaları olabilir. Çünkü bu kişiler genel olarak inşaat işlerinde çalışırlar ve mevsimsel şartlara bağlı olarak iş imkanlarını elde ederler.

Çizelge 3.24. İşteki Durum İtibarıyla Yoksulluk Durumu

İşteki Durum		Yoksulluk durumu		Toplam
		Yoksul değil	Yoksul	
Ücretli veya maaşlı	Sayı	119	30	149
	%	79,9	20,1	100,0
Yevmiyeli	Sayı	21	52	73
	%	28,8	71,2	100,0
Kendi hesabına çalışan	Sayı	60	26	86
	%	69,8	30,2	100,0
İşsiz, ev hanımı, emekli, yaşlı ve hasta	Sayı	55	47	102
	%	53,9	46,1	100,0
TOPLAM	Sayı	255	155	410
	%	62,2	37,8	100,0

Malatya’da araştırmaya katılan hanehalkı reislerinin eğitim durumlarına göre yoksulluk dağılımlarını Çizelge 3.25 vermektedir. Buna göre üniversite mezunu 87 hanehalkı reisinden 83’ünün (%95,4) yoksul olmadığı, 4’ünün (%4,6) ise yoksul olduğu tespit edilmiştir. Buna karşılık ilkokul mezunu 96 hanehalkı reisinden 52’sinin (%54,2) yoksul olduğu, 44’ünün ise (%45,8) yoksul olmadığı saptanmıştır. Bu sonuçlar Malatya’da eğitim düzeyi yükseldikçe yoksul sayısının da azalacağını göstermektedir. Yani yoksulluğun, düşük eğitim düzeyi ile ters orantılı bir ilişkisi vardır.

Çizelge 3.25. Hanehalkı Reisinin Eğitim Durumuna Göre Yoksulluk Durumu

Eğitim Durumu		Yoksulluk durumu		Toplam
		Yoksul değil	Yoksul	
Okuryazar değil	Sayı	3	9	12
	%	25,0	75,0	100,0
Okuryazar (Diplomasız)	Sayı	1	2	3
	%	33,3	66,7	100,0
İlkokul (5 yıl)	Sayı	44	52	96
	%	45,8	54,2	100,0
İlköğretim/Ortaokul	Sayı	42	37	79
	%	53,2	46,8	100,0
Lise	Sayı	69	47	116
	%	59,5	40,5	100,0
Meslek yüksekokulu	Sayı	13	4	17
	%	76,5	23,5	100,0
Üniversite veya Lisansüstü	Sayı	83	4	87
	%	95,4	4,6	100,0
TOPLAM	Sayı	255	155	410
	%	62,2	37,8	100,0

Malatya’da hanehalkı reislerinin elde ettikleri ortalama aylık gelir, daha önce olduğu gibi, beş gruba ayrılmış ve buna dayalı olarak yoksulluk durumları incelenmiştir. Hanehalkı reislerinin elde ettikleri ortalama aylık gelir itibari ile yoksulluk durumları Çizelge 3.26’da verilmektedir. Buna göre; en alt gelir grubundaki 172 hanehalkı reisinden 149’u (%86,6) yoksul iken, ortanın altındaki gelir grubundaki (1001-2000) 124 hanehalkı reisinden ise sadece 6’sı (%4,8) yoksuldur.

Çizelge 3.26. Hanehalkı Reisinin Ortalama Aylık Geliri İtibarıyla Yoksulluk Durumu

Aylık Gelir (Bin TL)		Yoksulluk durumu		Toplam
		Yoksul değil	Yoksul	
- 1000	Sayı	23	149	172
	%	13,4	86,6	100,0
1001 - 2000	Sayı	118	6	124
	%	95,2	4,8	100,0
2001 - 3000	Sayı	63	0	63
	%	100	0,0	100,0
3001 - 4000	Sayı	35	0	35
	%	100	0,0	100,0
4001 +	Sayı	16	0	16
	%	100,0	0,0	100,0
TOPLAM	Sayı	255	155	410
	%	62,2	37,8	100,0

Hanehalkı büyüklüğü itibarıyla yoksulluk durumu Çizelge 3.27'de sunulmuştur. Malatya'da araştırma kapsamına giren ailesi 8'den fazla kişiden oluşan hanehalkı reislerinin %60'ı (6 kişi) yoksul iken, ailesi 6-7 kişiden oluşan hanehalkı reislerinin %39,1'i (27 kişi), ailesi 4-5 kişiden oluşan hanehalkı reislerinin %46,4'ü (89 kişi) ve ailesi en fazla 3 kişiden oluşan hanehalkı reislerinin sadece %23,7'si (33 kişi) yoksuldur. Bu bulgular aile büyüdükçe yoksulluğun arttığını göstermektedir. Bu beklenen bir sonuçtur.

Çizelge 3.27. Hanehalkı Büyüklüğü İtibarıyla Yoksulluk Durumu

Hanehalkı Büyüklüğü		Yoksulluk durumu		Toplam
		Yoksul değil	Yoksul	
- 3	Sayı	106	33	139
	%	76,3	23,7	100,0
4 - 5	Sayı	103	89	192
	%	53,6	46,4	100,0
6 - 7	Sayı	42	27	69
	%	60,9	39,1	100,0
8 +	Sayı	4	6	10
	%	40,0	60,0	100,0
TOPLAM	Sayı	255	155	410
	%	62,2	37,8	100,0

Malatya'da hanehalkı reislerinin bakmakla yükümlü olduğu kişi sayıları itibarıyla yoksulluk durumlarını Çizelge 3.28 vermektedir. 8'den fazla kişiye bakan hanehalkı reislerinin %60'ı yoksul iken, 3 ve daha az kişiye bakan hanehalkı reislerinin yoksulluk

oranı ise %34'tür. Bu sonuç bakmakla yükümlü olduğu kişi sayısı artıkça hanehalkı reislerinin yoksulluk oranlarının da arttığını göstermektedir.

Çizelge 3.28. Hanehalkı Reisinin Bakmakla Yükümlü Olduğu Kişi Sayısı İtibarıyla Yoksulluk Durumu

Bakmakla Yükümlü Olunan Kişi Sayısı		Yoksulluk durumu		Toplam
		Yoksul değil	Yoksul	
- 3	Sayı	167	86	253
	%	66,0	34,0	100,0
4 - 5	Sayı	69	55	124
	%	55,6	44,4	100,0
6 - 7	Sayı	17	11	28
	%	60,7	39,3	100,0
8 +	Sayı	2	3	5
	%	40,0	60,0	100,0
TOPLAM	Sayı	255	155	410
	%	62,2	37,8	100,0

Hanehalkı reislerinin herhangi bir işte çalışıp çalışmadığına göre yoksulluk dağılımları Çizelge 3.29'da sunulmuştur. Buna göre Malatya'da bir işte çalıştığını beyan eden 306 hanehalkı reisinden 106'sı (%34,6) yoksul iken, 200'ü (%65,4) ise yoksul değildir. Diğer yandan herhangi bir işte çalışmadığını beyan eden 104 hanehalkı reisinden %47,1'inin (49 kişi) yoksul olduğu, %52,9'unun (55 kişi) ise yoksul olmadığı tespit edilmiştir.

Çizelge 3.29. Çalışma Durumu İtibarıyla Yoksulluk

Çalışma Durumu		Yoksulluk durumu		Toplam
		Yoksul değil	Yoksul	
Evet	Sayı	200	106	306
	%	65,4	34,6	100,0
Hayır	Sayı	55	49	104
	%	52,9	47,1	100,0
TOPLAM	Sayı	255	155	410
	%	62,2	37,8	100,0

Malatya'da araştırmaya katılanların geçen 12 ay içinde ödeyemediği herhangi bir borcunun olup olmadığına göre yoksulluk durumları incelendiğinde; borcunun olmadığını beyan eden hanehalkı reislerinin %34,3'ü (98 kişi) yoksul iken, borcunun olduğunu beyan

edenlerin %46'sı (57 kişi) yoksuldur (Çizelge 3.30). Buna göre borcu olanların yoksulluk yüzdesinin olmayanlara göre daha yüksek olduğu ifade edilebilir.

Çizelge 3.30. Borç Durumu İtibarıyla Yoksulluk

Geçen 12 ay içinde borçlu olup/olmama		Yoksulluk durumu		Toplam
		Yoksul değil	Yoksul	
Evet	Sayı	67	57	124
	%	54,0	46,0	100,0
Hayır	Sayı	188	98	286
	%	65,7	34,3	100,0
TOPLAM	Sayı	255	155	410
	%	62,2	37,8	100,0

Malatya'da oturduğu konutun kendisine ait olduğunu beyan eden hanehalkı reislerinin %74,7'si (174 kişi) yoksul değil iken, %25,3'ü (59 kişi) ise yoksuldur. Buna karşılık oturduğu konutun kendisine ait olmadığını beyan eden hanehalkı reislerinin %54,2'sinin (96 kişi) yoksul olduğu, %45,8'inin (81 kişi) ise yoksul olmadığı saptanmıştır (Çizelge 3.31). Malatya'da konuta sahip olmayan katılımcıların konuta sahip olan katılımcılara göre yoksulluk oranı daha yüksek bulunmuştur.

Çizelge 3.31. Hanehalkı Reisinin Konut Sahipliği Durumuna Göre Yoksulluk

Hanehalkı Reisinin Konut Sahipliği		Yoksulluk durumu		Toplam
		Yoksul değil	Yoksul	
Evet	Sayı	174	59	233
	%	74,7	25,3	100,0
Hayır	Sayı	81	96	177
	%	45,8	54,2	100,0
TOPLAM	Sayı	255	155	410
	%	62,2	37,8	100,0

3.8.1.3. Malatya İli Örnekleminin Sosyal Sermaye Düzeyinin Değerlendirilmesi

Malatya'da hanehalkı reislerinin sosyal sermaye alt boyut endekslerinin ortalama puanları incelendiğinde; sosyal bütünleşme ile güçlendirme ve politik eylem alt boyutlarının ortalama puanı 8.18 ± 1.99 , grup ve ağlar alt boyutunun ortalama puanı 5.30 ± 2.97 , enformasyon ve iletişim alt boyutunun ortalama puanı 5.25 ± 2.29 , kolektif eylem ve iş birliği alt boyutunun ortalama puanı 4.75 ± 3.03 ve güven ve dayanışma alt boyutunun ortalama puanı 3.01 ± 2.95 olarak bulunmuştur (Çizelge 3.32). Malatya'da hanehalkı reisleri

sosyal sermaye alt ölçeklerinde “sosyal bütünleşme ile güçlendirme ve politik eylem” alt boyutlarında en yüksek puana sahiptirler. Daha sonra “grup ve ağlar” ile “enformasyon ve iletişim” alt boyutları gelir. Hanehalkı reislerinin en düşük ortalamaya sahip oldukları alt boyutun güven ve dayanışma olduğu saptanmıştır. Yani Malatya örnekleminde güven ve dayanışma düzeyinin düşük olduğu tespit edilmiştir.

Çizelge 3.32. Malatya’daki Hanehalkı Reislerinin Sosyal Sermaye Alt Boyutlarının Ortalama Puanlarının Dağılımı

Sosyal Sermayenin Alt Boyutları	Madde Sayısı	Ortalama	Standart Sapma
Grup ve ağlar	4	5,30	2,97
Güven ve dayanışma	2	3,01	2,95
Kolektif eylem ve iş birliği	3	4,75	3,03
Enformasyon ve iletişim	5	5,25	2,29
Sosyal bütünleşme	4	8,18	1,99
Güçlendirme ve politik eylem	3	8,18	1,99

Malatya için yapılan analizde sosyal sermayenin tüm alt boyutları ile yoksulluk arasında önemli bir farklılık tespit edilmiştir ($P < 0,05$) (Çizelge 3.33). Malatya’da araştırma kapsamına alınan hanehalkı reislerinin yoksul olup olmaması ile sosyal sermayenin alt boyutları arasında fark vardır. Buna göre; yoksul olan hanehalkı reislerinin grup ve ağlar alt boyutunun ortanca değeri 7 iken, yoksul olmayan hanehalkı reislerinin grup ve ağlar alt boyutunun ortanca değeri 4’tür (Çizelge 3.3).

Çizelge 3.33. Malatya’da Sosyal Sermaye Alt Boyutları ve Yoksulluk İlişkisi

Sosyal Sermayenin Alt Boyutları	Yoksul değil	Yoksul	P değeri*
Grup ve ağlar	7 (1-10)	4 (1-10)	< 0.01
Güven ve dayanışma	1 (1-10)	1 (1-10)	0.009
Kolektif eylem ve iş birliği	4 (1-10)	4 (1-10)	< 0.01
Enformasyon ve iletişim	6,4 (1-10)	4,6 (1-10)	< 0.01
Sosyal bütünleşme	7,75 (3,25-10)	7,75 (1-10)	0.013
Güçlendirme ve politik eylem	7 (1-10)	7 (4-10)	< 0.01
Sosyal Sermaye Endeksi	6,4 (2,35-10)	4,86 (2,35-8,29)	< 0.01

*Mann Whitney U testi

Değerler ortanca (min, max) olarak verildi.

3.8.1.4. Malatya İli Örnekleme Ait Tanımlayıcı İstatistikler

Malatya örnekleme için tahmin edilecek logit modelde yer alacak muhtemel bazı değişkenlere ait bazı tanımlayıcı istatistiklere yer verilmiştir.

Sosyal sermaye endeksinin ortalaması yaklaşık $5,85 \pm 1,44$, en yüksek değeri 10 ve en düşük değeri ise 2,35 olarak tespit edilmiştir.

Araştırmada hanehalkı reislerinin toplam eğitim yılı ve sahip olduğu mal varlığına bakıldığında toplam eğitim yılı ortalaması $9,98 \pm 4,61$ yıl, en yüksek değeri 17 yıl ve en küçük değeri 0 iken, sahip olduğu mal varlığı ortalaması 82185,61 TL, en yüksek değeri 2000000 TL ve en küçük değeri 0 TL olarak tespit edilmiştir (Çizelge 3.34).

Hanehalkı reislerinin yaş ortalaması yaklaşık $42,90 \pm 10,89$ olup, en genci 21 ve en yaşlısı da 88 yaşındadır.

Hanehalkı reislerinin aylık ortalama toplam geliri yaklaşık $1793,65 \pm 1290,94$ TL olup, en düşük aylık ortalama toplam gelir 200 TL ve en yüksek aylık ortalama toplam gelir 10000 TL'dir. Hanehalkı reislerinin sahip oldukları hane büyüklüğü ortalaması $4,20 \pm 1,57$ kişi, en yüksek değeri 10 kişi ve en düşük değeri 1 kişi iken, bakmakla yükümlü oldukları kişi sayısının ortalaması $3,20 \pm 1,56$ kişi, en yüksek değeri 9 kişi ve en düşük değeri 1 kişi olduğu tespit edilmiştir (Çizelge 3.34).

Çizelge 3.34. Malatya İli Örnekleme Ait Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	Ortalama	Standart Sapma	Medyan	En küçük	En büyük
SSE	5,85	1,44	5,95	2,35	10,00
Eğitim	9,98	4,61	11,00	0	17
Servet	82185,61	188509,35	30000	0	2000000
Yaş	42,90	10,89	42,00	21	88
HBU	4,20	1,57	4,00	1	10
BakYük	3,20	1,56	3,00	1	9
İlde yaşama yılı	30,82	16,22	32,00	1	65
Aylık gelir	1793,65	1290,94	1500,00	200	10000
Gözlem	410	410	410	410	410

Araştırma kapsamına giren hanehalkı reislerinin Malatya ilinde ortalama yaşama yılı $30,82 \pm 16,22$ 'dir.

3.8.1.5. Malatya İline Ait Logit Modelin Sonuçları

Nicel değişkenler olan yaş, hanehalkı büyüklüğü, bakmakla yükümlü olunan kişi sayısı, hanehalkı reisinin eğitim yılı sayısı, sosyal sermaye endeksi ve hanehalkı reisinin mal varlığı için sonuçlar Çizelge 3.35'te sunulmuştur. Buna göre olasılık değerleri (P) yaş değişkeni hariç, 0,05'e eşit ya da bundan büyük olmaması nedeniyle sonuçlar istatistiksel olarak anlamlıdır. Yoksul olan ve olmayan hanehalkı reisleri karşılaştırıldığında sosyal sermaye endeksi, eğitim yılı sayısı, hanehalkı büyüklüğü, bakmakla yükümlü olunan kişi sayısı ve mal varlığı değişkenleri için farklılık varken yaş için farklılık yoktur. Çok değişkenli analizler için değişken seçebilmek amacıyla tek değişkenli analizler sonucunda elde edilen P değeri <0,25 olan değişkenler logit model için aday değişken olarak alınmıştır³⁴⁷.

Çizelge 3.35. Malatya İli için Tahmin Edilecek Logit Modele Girebilecek Aday Nicel Değişkenler

Değişken	Yoksul değil	Yoksul	P değeri*
SSE	6,4 (2,35-10)	4,86 (2,35-8,29)	< 0.01
Eğitim	11(0-17)	8 (0-17)	< 0.01
Yaş	43 (21-88)	40 (21-85)	0,150
HBU	4 (1-9)	4 (1-10)	0.02
BakYük	3 (1-8)	3 (1-9)	< 0.01
Servet	70000 (0-2000000)	0 (0-250000)	< 0.01

*Mann Whitney U testi

Değerler ortanca (min, max) olarak verildi.

Tüm değişkenler <0,25, bu nedenle bu değişkenler logit modele girmeye adaydır.

Nitel değişkenler olan cinsiyet, medeni durum, çalışma durumu, borç durumu ve konut sahipliği için sonuçlar Çizelge 3.36'da sunulmuştur. Buna göre çalışma durumu, borç durumu ve konut sahipliği değişkenleri ile yoksulluk arasında anlamlı bir ilişki vardır (P<0,05). Ayrıca, söz konusu değişkenlere ait P değeri <0,25 olduğu için logit modele girmeye adaydırlar.

³⁴⁷ David W. Hosmer ve Stanley Lemeshow, *Applied Lojistik Regresyon*, Wiley Series in Probability and Mathematical Statistic, 1998, s. 86.

Çizelge 3.36. Malatya İli için Tahmin Edilecek Logit Modele Girebilecek Aday Nitel Değişkenler

Değişkenler		Yoksulluk		P
		Yoksul değil	Yoksul	
Cinsiyet [n (%)]	Erkek	241 (62,0)	148 (38,0)	0.839*
	Kadın	14 (66,7)	7 (33,3)	
	Toplam	255 (62,2)	155 (37,8)	
Medeni Durum [n (%)]	Evli	221 (61,7)	137 (38,3)	0,437**
	Bekar	22 (73,3)	8 (27,7)	
	Eşi ölmüş	8 (61,5)	5(38,5)	
	Boşanmış	4 (44,4)	5 (55,6)	
	Toplam	255 (62,2)	155 (37,8)	
Çalışma Durumu [n (%)]	Evet	200 (65,4)	106 (34,6)	0.026***
	Hayır	55 (52,9)	49 (47,1)	
	Toplam	255 (62,2)	155 (37,8)	
Borç Durumu [n (%)]	Evet	67 (54,0)	57 (46,0)	0,027***
	Hayır	188 (65,7)	98 (34,3)	
	Toplam	255 (62,2)	155 (37,8)	
Konut Sahipliği [n (%)]	Evet	174 (74,7)	59 (25,3)	<0 ,001 ***
	Hayır	81 (45,8)	96 (54,2)	
	Toplam	255 (62,2)	155 (37,8)	

*Yates'in Düzeltilmiş Ki-Kare Testi, ** Fisher'in Kesin Ki-Kare Testi, ***Pearson Ki-Kare Testi.

Analizde, modele girecek bağımsız değişkenleri belirlemek için, geriye doğru değişken çıkarma yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem; bütün değişkenlerin bulunduğu regresyon denkleminde önemsiz değişkenlerinin her adımda tek tek çıkarılmasıyla uygulanmaktadır. Diğer bir ifade ile değişkenlerin seçilmesi veya modelden çıkarılması değişkenlerin önemliliğini kontrol eden bir istatistiksel işleme göre yapılmaktadır³⁴⁸. Burada amaç, hanehalkı reislerinin yoksul olma olasılıklarını açıklayacak en iyi modeli belirlerken her bir bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etki düzeyini ölçecek modeli tahmin etmektir.

Bu amaç doğrultusunda Malatya için logit modelinin sonucu, modelde yer alan değişkenler, değişkenlerin katsayıları, bu katsayılar için standart hatalar, Wald istatistikleri, serbestlik dereceleri, anlamlılık düzeyleri, odds oranları ve odds oranları için %95 güven sınırlarına ait bilgiler Çizelge 3.37'de verilmiştir.

³⁴⁸ Cemil Çolak, M. Cengiz Çolak ve Mehmet N. Orman, "Koroner Arter Hastalığının Tahmininde Lojistik Regresyon Modeli Seçim Yöntemlerinin Karşılaştırılması", *Anadolu Kardiyoloji Dergisi*, (7), 2007, s. 7.

Çizelge 3.37. Malatya İli için Tahmin Edilen Logit Modele Ait Bulgular

Değişken	Katsayı	S.Hata	Wald	S.Der.	Önemlilik	Odds Oranı	%95 Güven Aralığı	
							Alt	Üst
SSE	-0,777	0,112	47,895	1	0,000	0,460	0,369	0,573
Eğitim	-0,174	0,035	25,213	1	0,000	0,840	0,785	0,899
Yaş	-0,045	0,013	11,467	1	0,001	0,956	0,932	0,981
BakYük	0,215	0,086	6,338	1	0,012	1,240	1,049	1,467
Konut	-1,029	0,260	15,667	1	0,000	0,357	0,215	0,595
Sabit	6,766	1,002	45,619	1	0,000	868,152		

SSE: Sosyal Sermaye Endeksi, Eğitim: Hanehalkı reisinin aldığı toplam eğitim yılı, Yaş: Yaş durumu, BakYük: Bakmakla yükümlü olunan kişi sayısı, Konut: Konut sahipliği

Malatya için yapılan logit model analizi sonucunda anlamlı bulunan değişkenler bir birim arttırıldığında hanehalkı reislerinin yoksul olma olasılığı üzerinde meydana getirdiği marjinal etki ile yüzde değişmeyi Çizelge 3.38 vermektedir.

Çizelge 3.38. Malatya İli için Logit Modeldeki Değişkenlerin Yoksul Olma Olasılığında Meydana Getirdikleri Yüzde Değişim ve Marjinal Etkiler

Değişken	Katsayı	Olasılık oranında meydana gelen yüzde değişim* (e ^β -1)*100	$\frac{\partial \hat{P}}{\partial \text{Değişken}} = P(1-P) * \beta_i^{349}$
SSE	-0,777	-54,02	-0,096
Eğitim	-0,174	-15,97	-0,021
Yaş	-0,045	-4,40	-0,006
BakYük	0,215	23,99	0,026
Konut	-1,029	-64,26	-0,127

SSE: Sosyal Sermaye Endeksi, Eğitim: Hanehalkı reisinin aldığı toplam eğitim yılı, Yaş: Yaş durumu, BakYük: Bakmakla yükümlü olunan kişi sayısı, Konut: Konut sahipliği

* Bağımsız değişkenlerde meydana gelen bir birim değişim karşısında olasılık oranında meydana gelecek yüzde değişim; eğitim katsayılarının ters logaritmaları alınıp, bundan 1 çıkarılması ve sonucun 100 ile çarpılmasıyla tespit edilir.

Malatya ili için yapılan analizde tahmin edilen logit modele ilişkin Çizelge 3.37 incelendiğinde, SSE, Eğitim, Yaş, BakYük ve Konut bağımsız değişkenlerin anlamlılık değerlerinin P<0,05 olması nedeniyle anlamlı oldukları saptanmıştır. *Wald istatistiği* bu bağımsız değişkenlerin hanehalkı reislerinin yoksul olma olasılığını açıklamada anlamlı olduklarını göstermektedir (Çizelge 3.37).

³⁴⁹ Katsayı büyüklükleri doğrudan bağımsız değişkenin olasılık üzerindeki etkisini vermemektedir. Bu nedenle olasılığın bağımsız değişkenlere göre değişim oranı yani marjinal etki hesaplanmıştır.

Malatya örnekleme için yapılan analiz sonucuna göre hanehalkı reislerinin yoksulluk durumları ile ilgili model şu şekilde yazılabilir:

$$L_i = \ln \left(\frac{P}{1-P} \right) = 6,766 - 0,777SSE - 0,174Egitim - 0,045Yaş + 0,215BakYük - 1,029Konut$$

$$\left(\frac{P}{1-P} \right) = e^{6,766 - 0,777SSE - 0,174Egitim - 0,045Yaş + 0,215BakYük - 1,029Konut}$$

$$\left(\frac{P}{1-P} \right) = e^{6,766} e^{-0,777SSE} e^{-0,174Egitim} e^{-0,045Yaş} e^{0,215BakYük} e^{-1,029Konut}$$

Görüldüğü gibi bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki etkileri çarpımsaldır. Modeldeki sabit terim (6,766), söz konusu bağımsız değişkenlerin sıfır olması halinde hanehalkı reislerinin yoksul olma log-olasılık oranını verir.

Hesaplanan bu bulgular sosyal sermayenin Malatya’da hanehalkı reislerinin yoksul olma olasılığını açıklamak için önemli bir değişken olduğunu göstermektedir. SSE’nin tahmin edilen eğitim katsayısı %1 düzeyinde anlamlı ve -0,777 olarak hesaplanmıştır (Çizelge 3.37). Bu sonuç diğer tüm şartlar değişmezken sosyal sermayenin hanehalkı reislerinin yoksul olma olasılığı üzerinde olumsuz bir etkisinin olduğunu ifade etmektedir. Modeldeki diğer bağımsız değişkenler sabitken SSE’de meydana gelen bir birimlik artışa karşılık hanehalkı reislerinin yoksul olma log-olasılık oranı 0,777 kadar azalır. Odds oranına göre yorum yapıldığında ise SSE arttıkça hanehalkı reislerinin yoksul olma olasılığını 0.460 kat azaltmaktadır. SSE’nin yoksul olma olasılığı üzerindeki etkisi yüzde olarak ifade edilirse, SSE’deki 1 birimlik artış yoksul olma olasılık oranını %54,02 azaltır (Çizelge 3.38). Diğer alternatif bir yorum ise bağımsız değişkenlere göre olasılığın değişim oranı dikkate alınarak yapılmaktadır. Buna göre hanehalkı reislerinin yoksul olma olasılığı, SSE bir birim arttığında yaklaşık 0,096 azalacaktır (Çizelge 3.38). Bu sonuçların tümü, Malatya’da SSE’nin yoksulluğun azaltılmasında etkili olabileceğini göstermektedir.

Malatya için yapılan analizde Eğitim’in eğitim katsayısının da %1 düzeyinde anlamlı olduğu saptanmıştır. Bu bulgu eğitimin hanehalkı reislerinin yoksul olma olasılığı üzerinde olumsuz bir etkisinin olduğunu göstermektedir. Modeldeki diğer bağımsız değişkenler sabitken Eğitim’de meydana gelen bir birimlik artışa karşılık hanehalkı reislerinin yoksul

olma log-olasılık oranı 0,174 kadar azalır. Hanehalkı reislerinin sahip oldukları eğitim yılı arttıkça yoksul olma olasılıkları 0,840 kat azalmaktadır.

Yaş, yoksulluğu açıklamada anlamlı bir değişken olarak tespit edilmiş, eğitim katsayısı %1 düzeyinde anlamlı ve -0,045 olarak hesaplanmıştır (Çizelge 3.37). Buna göre hanehalkı reislerinin yaşı arttıkça yoksul olma olasılıkları da azalmaktadır. Odds oranına göre, yaş arttıkça hanehalkı reisinin yoksul olma olasılığı 0,956 kat azalmaktadır.

Malatya örnekleme için yapılan analizde hanehalkı reislerinin bakmakla yükümlü olduğu kişi sayısı ile yoksul olma olasılığı arasında da anlamlı pozitif bir ilişkinin varlığı saptanmış ve eğitim katsayısı da 0,215 olarak hesaplanmıştır (Çizelge 3.37). Hanehalkı reisinin bakmakla yükümlü olduğu kişi sayısı arttıkça hanehalkı reisinin yoksul olma olasılığının 1,240 kat arttığı tespit edilmiştir (Çizelge 3.37). Malatya örneklemine giren bir hanehalkı reisinin bakmakla yükümlü olduğu kişi sayısı 1 kişi arttığında yoksul olma olasılık oranı da %23,99 artar (Çizelge 3.38). Bu bulgular bakmakla yükümlü olunan kişi sayısının hanehalkının yoksul olma olasılığını arttırıcı yönde oldukça etkisinin olduğunu göstermektedir.

Malatya logit modelinde konut sahipliği, hanehalkı reisinin yoksul olma olasılığını olumsuz etkileyen bir faktör olarak saptanmıştır. Çünkü bu değişkenin eğitim katsayısı negatif olarak bulunmuştur. Referans grup olarak konut sahibi olmayanlar seçildiğinde, konut sahibi olanların olmayanlara göre yoksul olma olasılıklarının 0,357 kat daha az olduğu tespit edilmiştir (Çizelge 3.37). Konutu olanların yoksul olma olasılıklarının olmayanlara göre %64,26 kadar daha az olduğu tespit edilmiştir (Çizelge 3.38).

Daha önce hesaplanan SSE, Eğitim, Yaş, BakYük ve Konut değişkenlerinin ortalama değerleri (Bkz. Çizelge 3.34) eşitlik (3.2)'de kullanıldığında Malatya örneklemindeki bir hanehalkı reisinin yoksul olma olasılığı

$$P_{Malatya} = \frac{1}{1 + e^{-(6,766 - 0,777SSE - 0,174Egitim - 0,045Yaş + 0,215BakYük - 1,029Konut)}}$$

$$P_{Malatya} = \frac{1}{1 + e^{-(6,766 - 0,777(5,8473) - 0,174(9,98) - 0,045(42,90) + 0,215(3,2) - 1,029(1))}} = 0,1436$$

bulunur. Malatya’da SSE ortalaması 5,85, Eğitim ortalaması 9,98, Yaş ortalaması 42,90, BakYük ortalaması 3,2 ve konut sahibi olan bir hanehalkı reisinin yoksul olma olasılığı %14,36 olarak tahmin edilmiştir.

Malatya iline ait logit modeli genel olarak test etmek için yani modelde yer alan değişkenlerin hepsini birlikte test etmek için *model ki-kare istatistiği* kullanılmaktadır. Analizde ki-kare 169.596, serbestlik derecesi 5 ve anlamlılık değeri ise $P < 0,001$ olarak hesaplanmıştır. Bu bulgulardan hareketle logit modeli istatistiksel olarak anlamlıdır denilebilir.

Modelin uyumu Hosmer-Lemeshow ile incelendiğinde, modelin yoksulluğu tahmin etmede yeterli bir model olduğu bulunmuştur (ki-kare=9.441, sd=8 ve $P=0.306$).

Sınıflandırma tablosu da modelin uygunluğu hakkında bilgi veren ölçütlerden birisi olarak kullanılabilir. Malatya logit modelinin genel tahmin etme orantısı ise %74,34’tür (Çizelge 3.39).

Çizelge 3.39. Malatya İline Ait Logit Modelinin Sınıflandırma Tablosu

		Tahmin		Toplam	Yüzde	
		Yoksulluk				
		Yoksul değil	Yoksul			
Gözlem	Yoksulluk	Yoksul değil	210	45	255	82,4
		Yoksul	60	95	155	61,3
GENEL YÜZDE						74,4

Malatya için oluşturulan logit Modelin analizinde bağımlı değişken ile bağımsız değişken arasındaki ilişkinin ölçümü Cox ve Snell R^2 ile Nagelkerke R^2 istatistikileri ile ölçülmüştür. Buna göre; çalışmada Cox ve Snell R^2 istatistiği %33,9, Cox ve Snell R^2 istatistiğinin 0-1 arasında değerler almasını sağlamak amacıyla geliştirilen Nagelkerke R^2 istatistiği ise %46.1 olarak hesaplanmıştır. Bu istatistik bağımlı değişken ile bağımsız değişkenler arasında yaklaşık %46.1’lik bir ilişkinin olabileceğini göstermektedir.

3.8.2. Elazığ İline Ait Örneklemin Bulguları

3.8.2.1. Elazığ İline Ait Örneklem Özellikleri

Elazığ örneklemine ait yaş grupları incelendiğinde 30 ve altı yaş grubunda olanlarının oranı %24,7 (100 kişi), 31-40 yaş grubunda olanların oranı %25,2 (102 kişi), 41-50 yaş grubunda olanların oranı %18,8 (76 kişi), 51-60 yaş grubunda olanların oranı %20,2 (82 kişi) ve 61 ve üzeri yaş grubunda olanların oranı ise %11,1 (45 kişi)'dir (Çizelge 3.40).

Çizelge 3.40. Elazığ Örnekleminin Özellikleri: Yaş

Yaş	Sıklık	%	Geçerli %	Birikimli %
30 ve altı	100	24,7	24,7	24,7
31-40	102	25,2	25,2	49,9
41-50	76	18,8	18,8	68,6
51-60	82	20,2	20,2	88,9
61 ve üzeri	45	11,1	11,1	100,0
TOPLAM	405	100,0	100,0	

Elazığ'da araştırma kapsamına giren hanehalkı reislerinin içinde erkek olanların oranı %83,7, kadın olanların oranı ise %16,3'tür (Çizelge 3.41).

Çizelge 3.41. Elazığ Örnekleminin Özellikleri: Cinsiyet

Cinsiyet	Sıklık	%	Geçerli %	Birikimli %
Erkek	339	83,7	83,7	83,7
Kadın	66	16,3	16,3	100,0
TOPLAM	405	100,0	100,0	

Birçok çalışmada kullanılan önemli demografik faktörlerden biri olan medeni durum ele alındığında, hanehalkı reislerinin 316'sının (%78) evli, 67'sinin (%16,5) bekar olduğu tespit edilmiştir. Diğer yandan, katılımcıların %4,2'si (17 kişi) vefat ve %1,2'si (5 kişi) ise boşanma nedeniyle dul kalan kişilerden oluşmaktadır (Çizelge 3.42).

Çizelge 3.42. Elazığ Örnekleminin Özellikleri: Medeni Durum

Medeni Durum	Sıklık	%	Geçerli %	Birikimli %
Evli	316	78,0	78,0	78,0
Bekar	67	16,5	16,5	94,6
Eşi ölmüş	17	4,2	4,2	98,8
Boşanmış	5	1,2	1,2	100,0
TOPLAM	405	100,0	100,0	

Elazığ'daki hanehalkı reislerinin eğitim durumu Çizelge 3.43'te verilmektedir. Buna göre katılımcıların %31,4'ü lise mezunu olduklarını, %24,4'ü ilkokul mezunu olduklarını ve %19'u ise ilköğretim/ortaokul mezunu olduklarını belirtmişlerdir. Üniversite mezunu oranının düşük olduğu görülmektedir. Eğitim oranının düşüklüğü kişisel niteliklerin gelişimine engel olacağı için yoksulluğa yol açabilir.

Çizelge 3.43. Elazığ Örnekleminin Özellikleri: Hanehalkı Reisinin Eğitim Durumu

Eğitim Durumu	Sıklık	%	Geçerli %	Birikimli %
Okuryazar değil	25	6,2	6,2	6,2
Okuryazar (Diplomasız)	10	2,5	2,5	8,6
İlkokul (5 yıl)	99	24,4	24,4	33,1
İlköğretim/Ortaokul	77	19,0	19,0	52,1
Lise	127	31,4	31,4	83,5
Meslek yüksekokulu	22	5,4	5,4	88,9
Üniversite veya Lisansüstü	45	11,1	11,1	100,0
TOPLAM	405	100,0	100,0	

Elazığ örneklemindeki hanehalkı reislerinin işteki durumları Çizelge 3.44'te verilmektedir. Buna göre; katılımcıların %36,8'inin kendi hesabına çalışan, %25,2'sinin ücretli veya maaşlı, %23,5'inin emekli, işsiz, ev hanımı, hasta gibi iktisaden faal olmayan ve %14,6'sının da yevmiyeli olduğu tespit edilmiştir.

Çizelge 3.44. Elazığ Örnekleminin Özellikleri: Hanehalkı Reisinin İşteki Durumu

İşteki Durum	Sıklık	%	Geçerli %	Birikimli %
Ücretli veya maaşlı	102	25,2	25,2	25,2
Yevmiyeli	59	14,6	14,6	39,8
Kendi hesabına çalışan	149	36,8	36,8	76,5
İşsiz, ev hanımı, emekli, yaşlı veya hasta	95	23,5	23,5	100,0
TOPLAM	405	100,0	100,0	

Elazığ'da araştırma kapsamına giren hanehalkı reislerinin %59,5'i (241 kişi) oturdukları konutun kendilerine ait olduğunu, %40,5'i (164 kişi) ise oturdukları konutun kendilerine ait olmadığını beyan etmişlerdir (Çizelge 3.45). Katılımcıların yarısından fazlasının konut sahibi olduğu görülmektedir.

Çizelge 3.45. Elazığ Örnekleminin Özellikleri: Hanehalkı Reisinin Konut Sahipliği

Konut Sahipliği	Sıklık	%	Geçerli %	Birikimli %
Evet	241	59,5	59,5	59,5
Hayır	164	40,5	40,5	100,0
TOPLAM	405	100,0	100,0	

Malatya’da araştırmaya katılan hanehalkı reislerinin %76,5’i (310 kişi) bir işte çalıştığını, %23,5’i (95 kişi) ise çalışmadığını beyan etmiştir (Çizelge 3.46).

Çizelge 3.46. Elazığ Örnekleminin Özellikleri: Hanehalkı Reisinin Çalışma Durumu

Çalışma Durumu	Sıklık	%	Geçerli %	Birikimli %
Evet	310	76,5	76,5	76,5
Hayır	95	23,5	23,5	100,0
TOPLAM	405	100,0	100,0	

Hanehalkı reislerinin geçen 12 ay boyunca vadesi geçmiş bir borcunun olup olmadığını dağılımını Çizelge 3.47 vermektedir. Buna göre 307 kişi (%75,8) geçen 12 ay boyunca vadesi geçmiş bir borcunun olmadığını, 98 kişi (%24,2) ise geçen 12 ay boyunca vadesi geçmiş bir borcunun olduğunu beyan etmiştir.

Çizelge 3.47. Elazığ Örnekleminin Özellikleri: Hanehalkı Reisinin Borç Durumu

Borç Durumu	Sıklık	%	Geçerli %	Birikimli %
Evet	98	24,2	24,2	24,2
Hayır	307	75,8	75,8	100,0
TOPLAM	405	100,0	100,0	

Elazığ ilinde hanehalkı reislerinin gelir dağılımını gösteren Çizelge 3.48 incelendiğinde en az katılımcının yüksek gelir grubunda ve en çoğunun ise düşük ve ortanın altı gelir grubunda olduğu görülmektedir. Katılımcıların 199’unun (%49,1) düşük, 140’ının (%34,6) orta altı gelir grubunda olmasına karşılık, 9’u (%2,2) yüksek gelir grubundadır. Diğer yandan, hanehalkı reislerinin 46’sı (%11,4) orta ve 11’i (%2,7) ortanın üstü gelir grubunda yer almaktadır. Görüldüğü gibi katılımcıların yaklaşık yarısı düşük gelirli olarak tespit edilmiştir.

Çizelge 3.48. Elazığ Örnekleminin Özellikleri: Hanehalkı Reisinin Ortalama Aylık Geliri

Aylık Gelir (Bin TL)	Sıklık	%	Geçerli %	Birikimli %
- 1000	199	49,1	49,1	49,1
1001 - 2000	140	34,6	34,6	83,7
2001 - 3000	46	11,4	11,4	95,1
3001 - 4000	11	2,7	2,7	97,8
4001 +	9	2,2	2,2	100,0
TOPLAM	405	100,0	100,0	

Hanehalkı reislerinin hanehalkı büyüklükleri itibarıyla dağılımları dört grup halinde Çizelge 3.49'da verilmiştir. Buna göre, katılımcıların 200'ünün (%49,4) ailesi 4-5 kişiden oluşurken, 129'unun (%31,9) ailesi 3 ve daha az kişiden oluşmaktadır. Diğer yandan, hanehalkı reislerinin 63'ünün (%15,6) ailesi 6-7 kişi iken, 13'ünün (%3,2) ailesi 8 ve daha fazla kişiden oluşmaktadır. Hanehalkı büyüklüğünün 5 ve daha fazla olduğu hanehalkı reislerinin toplamı yüzdesi (49,4+15,6+3,2) 68,2'dir. Diğer bir deyişle katılımcıların büyük çoğunluğunun hanehalkı büyüklüğü beşten fazladır.

Çizelge 3.49. Elazığ Örnekleminin Özellikleri: Hanehalkı Büyüklüğü

Hanehalkı Büyüklüğü	Sıklık	%	Geçerli %	Birikimli %
- 3	129	31,9	31,9	31,9
4 - 5	200	49,4	49,4	81,2
6 - 7	63	15,6	15,6	96,8
8 +	13	3,2	3,2	100,0
TOPLAM	405	100,0	100,0	

Elazığ ilinde hanehalkı reislerinin bakmakla yükümlü olduğu kişi sayısının dağılımı Çizelge 3.50'de verilmiştir. Buna göre, katılımcıların 264'ünün (%65,2) bakmakla yükümlü olduğu kişi sayı 3 ve daha az iken, 116'sının (%28,6) bakmakla yükümlü olduğu kişi sayı 4-5'tir. Diğer yandan, hanehalkı reislerinin 24'ünün (%5,9) bakmakla yükümlü olduğu kişi sayı 6-7 iken, sadece 1'inin (%0,2) bakmakla yükümlü olduğu kişi sayı 8 ve daha fazladır.

Çizelge 3.50. Elazığ Örnekleminin Özellikleri: Hanehalkı Reisinin Bakmakla Yükümlü Olduğu Kişi Sayısı

Bakmakla Yükümlü Olunan Kişi Sayısı	Sıklık	%	Geçerli %	Birikimli %
- 3	264	65,2	65,2	65,2
4 - 5	116	28,6	28,6	93,8
6 - 7	24	5,9	5,9	99,8
8 +	1	0,2	0,2	100,0
TOPLAM	405	100,0	100,0	

3.8.2.2. Elazığ İline Ait Örneklemin Yoksulluk Durumunun Değerlendirilmesi

Çalışmanın bu kısmında ise Elazığ kent merkezinde araştırma kapsamına giren hanehalkı reislerinin yoksulluk durumları düzenlenen çapraz çizelgeler yardımıyla sunulmaya çalışılmıştır.

Elazığ kent merkezinde araştırma kapsamına alınan hanehalkı reislerinin yoksulluk durumları Çizelge 3.51’de sunulmuştur. Buna göre katılımcıların %58’inin (235 kişi) yoksul olmadığı, %42’sinin (170 kişi) ise yoksul olduğu tespit edilmiştir.

Çizelge 3.51. Elazığ Örnekleminin Özellikleri: Hanehalkı Reisinin Yoksulluk Durumu

Yoksulluk Durumu	Sıklık	%	Geçerli %	Birikimli %
Yoksul değil	235	58,0	58,0	58,0
Yoksul	170	42,0	42,0	100,0
TOPLAM	405	100,0	100,0	

Araştırmada anket uygulanan hanehalkı reislerinin yaş grupları itibari ile yoksulluk durumları Çizelge 3.52’de sunulmuştur. Elazığ örnekleminde, yoksulluğun en fazla görüldüğü yaş grupları 61 ve üzeri (%48,9) ile 51-60 (%48,8)’tir.

Çizelge 3.52. Yaş Grupları İtibarıyla Yoksulluk Durumu

Yaş Grupları	Yoksulluk durumu		Toplam	
	Yoksul değil	Yoksul		
30 ve altı	Sayı	63	37	100
	%	63,0	37,0	100,0
31-40	Sayı	63	39	102
	%	61,8	38,2	100,0
41-50	Sayı	44	32	76
	%	57,9	42,1	100,0
51-60	Sayı	42	40	82
	%	51,2	48,8	100,0
61 ve üzeri	Sayı	23	22	45
	%	51,1	48,9	100,0
TOPLAM	Sayı	235	170	405
	%	58,0	42,0	100,0

Anket uygulanan hanehalkı reislerinin cinsiyetleri itibarıyla yoksulluk durumlarını gösteren Çizelge 3.53, toplam 339 erkek hanehalkı reisinden 133'ünün (%39,2) ve 66 kadın hanehalkı reisinden 37'sinin (%56,1) yoksul olduğunu göstermektedir. Bu durum kadın hanehalkı reislerinin erkeklerden daha fazla yoksul olduklarını göstermektedir. Araştırmanın yapıldığı bölgede bu beklenen bir durumdur. Çünkü bu Bölgenin aile yapısı ataerkil bir yapıya sahip olup, hanehalkı reislerinin büyük çoğunluğu erkektir. Reisi kadın olan hanelerde genelde kadın dul, boşanmış ya da eşi hastadır. Bu durum alanda anket uygulanırken gözlemlenmiştir.

Çizelge 3.53. Cinsiyet İtibarıyla Yoksulluk Durumu

Cinsiyet Durumu		Yoksulluk durumu		Toplam
		Yoksul değil	Yoksul	
Erkek	Sayı	206	133	339
	%	60,8	39,2	100,0
Kadın	Sayı	29	37	66
	%	43,9	56,1	100,0
TOPLAM	Sayı	235	170	405
	%	58,0	42,0	100,0

Araştırma kapsamına giren katılımcıların medeni halleri dikkate alındığında; evli olmayan hanehalkı reislerinin sayısının oldukça az olduğu görülmüştür. Evli 316 hanehalkı reisinin 131'i (%41,5) yoksul iken, 185'i (%58,5) yoksul değildir. Diğer yandan, bekar 67 hanehalkı reisinden 25'inin (%37,3), eşi ölmüş 17 hanehalkı reisinden 12'sinin (%70,6), ve boşanmış 5 hanehalkı reisinden 2'sinin (%40) yoksul olduğu saptanmıştır (Çizelge 3.54).

Çizelge 3.54. Medeni Hal İtibarıyla Yoksulluk Durumu

Medeni Durumu		Yoksulluk durumu		Toplam
		Yoksul değil	Yoksul	
Evli	Sayı	185	131	316
	%	58,5	41,5	100,0
Bekar	Sayı	42	25	67
	%	62,7	37,3	100,0
Eşi ölmüş	Sayı	5	12	17
	%	29,4	70,6	100,0
Boşanmış	Sayı	3	2	5
	%	60,0	40,0	100,0
TOPLAM	Sayı	235	170	405
	%	58,0	42,0	100,0

Elazığ'da araştırmaya katılan hanehalkı reislerinin eğitim durumlarına göre yoksulluk dağılımlarını Çizelge 3.55 vermektedir. Buna göre üniversite mezunu 45 hanehalkı reisinden 40'ının (%88,9) yoksul olmadığı, 5'inin (%11,1) ise yoksul olduğu tespit edilmiştir. Buna karşın okuryazar olmayan 25 hanehalkı reisinden 18'i (%72) yoksul iken, 7'si (%28) ise yoksul değildir. Okuryazar olmayan hanehalkı reislerinin yoksulluk oranının yüksek olduğu görülmektedir. Diğer bir ifade ile yoksulluk ile en fazla karşı karşıya kalan grup okuryazar olmayanlardır.

Çizelge 3.55. Hanehalkı Reisinin Eğitim Durumuna Göre Yoksulluk Durumu

Eğitim Durumu		Yoksulluk durumu		Toplam
		Yoksul değil	Yoksul	
Okuryazar değil	Sayı	7	18	25
	%	28,0	72,0	100,0
Okuryazar (Diplomasız)	Sayı	3	7	10
	%	30,0	70,0	100,0
İlkokul (5 yıl)	Sayı	31	68	99
	%	31,3	68,7	100,0
İlköğretim/Ortaokul	Sayı	50	27	77
	%	64,9	35,1	100,0
Lise	Sayı	88	39	127
	%	69,3	30,7	100,0
Meslek yüksekokulu	Sayı	16	6	22
	%	72,7	27,3	100,0
Üniversite veya Lisansüstü	Sayı	40	5	45
	%	88,9	11,1	100,0
TOPLAM	Sayı	235	170	405
	%	58,0	42,0	100,0

Çizelge 3.56'dan görüldüğü gibi, Elazığ'da yevmiyeli olarak çalışan 59 hanehalkı reisinden 36'sı (%61) ve emekli, işsiz, ev hanımı, yaşlı ve hasta gibi çalışmayan 95 hanehalkı reisinden 53'ü (%55,8) yoksul iken, kendi hesabına çalışan 149 hanehalkı reisinden 55'i (%36,9) ve ücretli veya maaşlı 102 hanehalkı reisinden 26'sı (%25,5) yoksuldur. Elazığ'da bütün yıl çalışmayan yevmiyeli hanehalkı reislerinin ile iktisaden faal olmayan emekli, işsiz, ev hanımı, yaşlı ve hasta gibi çalışmayan hanehalkı reislerinin yoksulluk oranının yüksek olduğu görülmektedir.

Çizelge 3.56. İşteki Durum İtibarıyla Yoksulluk Durumu

İşteki Durum		Yoksulluk durumu		Toplam
		Yoksul değil	Yoksul	
Ücretli veya maaşlı	Sayı	76	26	102
	%	74,5	25,5	100,0
Yevmiyeli	Sayı	23	36	59
	%	39,0	61,0	100,0
Kendi hesabına çalışan	Sayı	94	55	149
	%	63,1	36,9	100,0
İşsiz, ev hanımı, emekli, yaşlı ve hasta	Sayı	42	53	95
	%	44,2	55,8	100,0
TOPLAM	Sayı	235	170	405
	%	58,0	42,0	100,0

Hanehalkı reislerinin elde ettikleri ortalama aylık gelir itibari ile yoksulluk durumları Çizelge 3.57’de verilmektedir. Buna göre; en alt gelir grubundaki 199 hanehalkı reisinden 156’sı (%78,4) yoksul iken, orta gelirin altındaki gruptaki (1001-2000) 140 hanehalkı reisinden ise sadece 14’ü (%10) yoksuldur.

Çizelge 3.57. Hanehalkı Reisinin Ortalama Aylık Geliri İtibarıyla Yoksulluk Durumu

Aylık Gelir (Bin TL)		Yoksulluk durumu		Toplam
		Yoksul değil	Yoksul	
- 1000	Sayı	43	156	199
	%	21,6	78,4	100,0
1001 - 2000	Sayı	126	14	140
	%	90,0	10,0	100,0
2001 - 3000	Sayı	46	0	46
	%	100,0	0,0	100,0
3001 - 4000	Sayı	11	0	11
	%	100,0	0,0	100,0
4001 +	Sayı	9	0	9
	%	100,0	0,0	100,0
TOPLAM	Sayı	235	170	405
	%	58,0	42,0	100,0

Elazığ’da hanehalkı büyüklüğü itibarıyla yoksulluk durumu Çizelge 3.58’de sunulmuştur. Ailesi 8’den fazla kişiden oluşan hanehalkı reislerinin %76,9’u (10 kişi) yoksul iken, ailesi 6-7 kişiden oluşan hanehalkı reislerinin %63,5’i (40 kişi), ailesi 4-5 kişiden oluşan hanehalkı reislerinin %43’ü (86 kişi) ve ailesi en fazla 3 kişiden oluşan

hanehalkı reislerinin sadece %26,4'ü (34 kişi) yoksuldur. Bu durum aile büyüdükçe yoksulluk oranının arttığını göstermektedir.

Çizelge 3.58. Hanehalkı Büyüklüğü İtibarıyla Yoksulluk Durumu

Hanehalkı Büyüklüğü	Yoksulluk durumu		Toplam	
	Yoksul değil	Yoksul		
- 3	Sayı	95	34	129
	%	73,6	26,4	100,0
4 - 5	Sayı	114	86	200
	%	57,0	43,0	100,0
6 - 7	Sayı	23	40	63
	%	36,5	63,5	100,0
8 +	Sayı	3	10	13
	%	23,0	76,9	100,0
TOPLAM	Sayı	235	170	405
	%	58,0	42,0	100,0

Hanehalkı reislerinin bakmakla yükümlü olduğu kişi sayısı itibarıyla yoksulluk durumunu Çizelge 3.59 vermektedir. Çizelge 3.59 incelendiğinde yoksulluğun, bakmakla yükümlü olunun kişi sayısı ile doğrudan bir artış içinde olduğu görülmektedir.

Çizelge 3.59. Hanehalkı Reisinin Bakmakla Yükümlü Olduğu Kişi Sayısı İtibarıyla Yoksulluk Durumu

Bakmakla Yükümlü Olunan Kişi Sayısı	Yoksulluk durumu		Toplam	
	Yoksul değil	Yoksul		
- 3	Sayı	179	85	264
	%	67,8	32,2	100,0
4 - 5	Sayı	45	71	116
	%	38,8	61,2	100,0
6 - 7	Sayı	11	13	24
	%	45,8	54,2	100,0
8 +	Sayı	0	1	1
	%	0,0	100,0	100,0
TOPLAM	Sayı	235	170	405
	%	58,0	42,0	100,0

Hanehalkı reislerinin bir işte çalışıp çalışmadığına göre yoksulluk dağılımları Çizelge 3.60'da sunulmuştur. Buna göre Elazığ'da bir işte çalıştığını beyan eden 310 hanehalkı reisinden 117'si (%37,7) yoksul iken, 193'ü (%62,3) ise yoksul değildir. Diğer yandan bir işte çalışmadığını beyan eden 95 hanehalkı reisinden %55,8'inin (53 kişi) yoksul olduğu,

%44,2'sinin (42 kişi) ise yoksul olmadığı tespit edilmiştir. Bu bulgulardan çalışmayanların yoksulluk oranının daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Çizelge 3.60. Çalışma Durumu İtibarıyla Yoksulluk

Çalışma Durumu		Yoksulluk durumu		Toplam
		Yoksul değil	Yoksul	
Evet	Sayı	193	117	310
	%	62,3	37,7	100,0
Hayır	Sayı	42	53	95
	%	44,2	55,8	100,0
TOPLAM	Sayı	235	170	405
	%	58,0	42,0	100,0

Elazığ'da araştırmaya katılanların geçen 12 ay içinde ödeyemediği herhangi bir borcunun olup olmadığına göre yoksulluk durumları incelendiğinde; borcunun olmadığını beyan eden hanehalkı reislerinin %42'si (129 kişi) yoksul iken, borcunun olduğunu beyan edenlerin %41,8'i (41 kişi) yoksul değildir (Çizelge 3.61).

Çizelge 3.61. Borç Durumu İtibarıyla Yoksulluk

Geçen 12 ay içinde borçlu olup/olmama		Yoksulluk durumu		Toplam
		Yoksul değil	Yoksul	
Evet	Sayı	57	41	98
	%	58,2	41,8	100,0
Hayır	Sayı	178	129	307
	%	58,0	42,0	100,0
TOPLAM	Sayı	235	170	405
	%	58,0	42,0	100,0

Elazığ'da oturduğu konutun kendisine ait olduğunu beyan eden hanehalkı reislerinin %58,5'i (141 kişi) yoksul değil iken, %41,5'i (100 kişi) yoksuldur. Buna karşın oturduğu konutun kendisine ait olmadığını beyan eden hanehalkı reislerinin %57,3'ü (94 kişi) yoksul değil iken, %42,7'si (70 kişi) ise yoksuldur (Çizelge 3.62).

Çizelge 3.62. Hanehalkı Reisinin Konut Sahipliği Durumuna Göre Yoksulluk

Konut Sahipliği		Yoksulluk durumu		Toplam
		Yoksul değil	Yoksul	
Evet	Sayı	141	100	241
	%	58,5	41,5	100,0
Hayır	Sayı	94	70	164
	%	57,3	42,7	100,0
TOPLAM	Sayı	235	170	405
	%	58,0	42,0	100,0

3.8.2.3. Elazığ Örnekleminin Sosyal Sermaye Düzeyinin Değerlendirilmesi

Elazığ’da hanehalkı reislerinin sosyal sermaye alt boyut endekslerinin ortalama puanları incelendiğinde; sosyal bütünleşme alt boyutunun ortalama puanı $8,15 \pm 2,10$, güçlendirme ve politik eylem alt boyutunun ortalama puanı $6,89 \pm 1,36$, enformasyon ve iletişim alt boyutunun ortalama puanı $5,40 \pm 2,60$, grup ve ağlar alt boyutunun ortalama puanı $4,58 \pm 2,74$, kolektif eylem ve iş birliği alt boyutunun ortalama puanı $4,03 \pm 2,74$ ve güven ve dayanışma alt boyutunun ortalama puanı $3,08 \pm 3,33$ olarak bulunmuştur (Çizelge 3.63). Elazığ’da hanehalkı reisleri sosyal sermaye alt ölçeklerinde “sosyal bütünleşme” alt boyutunda en yüksek puana sahiptirler. Daha sonra “güçlendirme ve politik eylem” ile “enformasyon ve iletişim” alt boyutları gelir. Hanehalkı reislerinin en düşük ortalamaya sahip olduğu alt boyutun güven ve dayanışma olduğu saptanmıştır. Elazığ örnekleminde de güven ve dayanışma düzeyinin oldukça düşük olduğu tespit edilmiştir.

Çizelge 3.63. Elazığ’daki Hanehalkı Reislerinin Sosyal Sermaye Alt Boyutlarının Ortalama Puanlarının Dağılımı

Sosyal Sermayenin Alt Boyutları	Madde Sayısı	Ortalama	Standart Sapma
Grup ve ağlar	4	4,58	2,74
Güven ve dayanışma	2	3,08	3,33
Kolektif eylem ve iş birliği	3	4,03	2,74
Enformasyon ve iletişim	5	5,40	2,60
Sosyal bütünleşme	4	8,15	2,10
Güçlendirme ve politik eylem	3	6,89	1,36

Elazığ için yapılan analizde güven ve dayanışma alt boyutu hariç ($P=0.306$), sosyal sermayenin diğer tüm alt boyutları ile yoksulluk arasında önemli bir şekilde farklılık tespit edilmiştir ($P<0,05$) (Çizelge 3.64).

Çizelge 3.64. Elazığ’da Sosyal Sermaye Alt Boyutları ve Yoksulluk İlişkisi

Sosyal Sermayenin Alt Boyutları	Yoksul değil	Yoksul	P değeri*
Grup ve ağlar	7 (1-10)	4 (1-10)	< 0.01
Güven ve dayanışma	1 (1-10)	1 (1-10)	0.306
Kolektif eylem ve iş birliği	4 (1-10)	4 (1-10)	< 0.01
Enformasyon ve iletişim	6,4 (1-10)	2,8 (1-10)	< 0.01
Sosyal bütünleşme	10 (3-10)	7,75 (1-10)	0.002
Güçlendirme ve politik eylem	7 (1-10)	7 (1-10)	< 0.01
Sosyal Sermaye Endeksi	6,40 (3,25-9,14)	4,60 (1,90-7,30)	< 0.01

*Mann Whitney U testi,

Değerler ortanca (min, max) olarak verildi.

3.8.2.4. Elazığ İli Örnekleme Ait Tanımlayıcı İstatistikler

Tahmin edilecek Elazığ ekonometrik modelinin tahmin ve test sonuçlarına geçmeden önce, bu modelde yer alması muhtemel bazı değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikler Çizelge 3.65’te verilmiştir.

Buna göre; sosyal sermaye endeksinin ortalaması yaklaşık $5,62 \pm 1,33$, en yüksek değeri 9,14 ve en düşük değeri ise 1,90 olarak tespit edilmiştir.

Araştırmada hanehalkı reislerinin toplam eğitim yılı ortalaması $8,81 \pm 4,46$, en yüksek değeri 17 yıl ve en düşük değeri 0 iken, sahip olduğu mal varlığının ortalaması 82279,8 TL, en yüksek değeri 2000000 TL ve en düşük değeri 0 TL olarak tespit edilmiştir.

Hanehalkı reislerinin yaş ortalaması yaklaşık $43,13 \pm 14,39$ olup, en genci 18 ve en yaşlısı da 100 yaşındadır.

Hanehalkı reislerinin aylık ortalama geliri yaklaşık 1499,99 TL olup, en düşük aylık ortalama toplam gelir 200 TL ve en yüksek aylık ortalama toplam gelir 18000 TL dir.

Hanehalkı reislerinin sahip olduğu hane büyüklüklerinin ortalaması $4,25 \pm 1,6$ kişi, en yüksek değeri 10 kişi ve en düşük değeri 1 kişi iken, bakmakla yükümlü oldukları kişi sayısının ortalaması $3,09 \pm 1,41$ kişi, en yüksek değeri 8 kişi ve en düşük değeri 1 kişi olduğu tespit edilmiştir.

Çizelge 3.65. Elazığ İli Örneklemine Ait Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	Ortalama	Standart Sapma	Medyan	En Küçük	En Büyük
SSE	5,62	1,33	5,71	1,90	9,14
Eğitim	8,81	4,46	8,00	0	17
Servet	82279,80	146376,59	50000	0	2000000
Yaş	43,13	14,39	41,00	18	100
HBU	4,25	1,57	4,00	1	10
BakYük	3,09	1,41	3,00	1	8
İlde yaşama yılı	32,07	16,39	30,00	1	76
Aylık gelir	1499,99	1272,66	1100,00	200	18000
Gözlem	405	405	405	405	405

Araştırma kapsamına giren hanehalkı reislerinin Elazığ ilinde ortalama yaşama yılı $32,07 \pm 16,39$ 'tür.

3.8.2.5. Elazığ İline Ait Logit Modelin Sonuçları

Nicel değişkenler olan yaş, hanehalkı büyüklüğü, bakmakla yükümlü olunan kişi sayısı, eğitim yılı sayısı, sosyal sermaye endeksi ve mal varlığı için Mann Whitney U testi sonuçları Çizelge 3.66'da sunulmuştur. Buna göre; olasılık değerleri (P) yaş değişkeni hariç, 0,05'e eşit ya da bundan büyük olmaması nedeniyle sonuçlar istatistiksel olarak anlamlıdır. Yoksul olan ve olmayan hanehalkı reisleri karşılaştırıldığında sosyal sermaye endeksi, eğitim yılı, hanehalkı büyüklüğü, bakmakla yükümlü olunan kişi sayısı ve mal varlığı değişkenleri için farklılık varken yaş için farklılık yoktur. Ayrıca analizler sonucunda elde edilen P değeri <0.25 olan değişkenler Elazığ için tahmin edilecek logit modeli için aday değişken olarak alınmıştır.

Çizelge 3.66. Elazığ İli için Tahmin Edilecek Logit Modele Girebilecek Aday Nicel Değişkenler

Değişkenler	Yoksul değil	Yoksul	P değeri*
SSE	6,40 (3,25-9,14)	4,60 (1,90-7,30)	< 0.01
Eğitim	11(0-17)	5,00 (0-17)	< 0.01
Yaş	39 (21-85)	43 (18-100)	0,076
HBU	4 (1-8)	5 (1-10)	< 0.01
BakYük	3 (1-7)	3,50 (1-8)	< 0.01
Servet	70000 (0-2000000)	40000 (0-70000)	< 0.01

*Mann Whitney U testi

Değerler ortanca (min, max) olarak verildi.

Tüm değişkenler $<0,25$, bu nedenle bu değişkenler logit modele girmeye adaydır.

Nitel değişkenler olan cinsiyet, medeni durum, çalışma durumu, borç durumu ve konut sahipliği için yapılan ki-kare bağımsızlık testi sonuçları izelge 3.67’de verilmiştir. Buna göre cinsiyet ve çalışma durumu değişkenleri ile yoksulluk arasında anlamlı bir ilişki vardır ($P < 0,05$). Ayrıca, cinsiyet, medeni durumu ve çalışma durum değişkenlerine ait P değeri $< 0,25$ olduğu için logit modele girmeye adaydırlar.

Çizelge 3.67. Elazığ İli için Tahmin Edilecek Logit Modele Girebilecek Aday Nitel Değişkenler

Değişkenler	Yoksulluk		P	
	Yoksul değil	Yoksul		
Cinsiyet [n (%)]	Erkek	206 (60,8)	133 (39,2)	0.014*
	Kadın	29 (43,9)	37 (56,1)	
	Toplam	235 (58,0)	170 (42,0)	
Medeni Durum [n (%)]	Evlı	185 (58,5)	131 (41,5)	0,091**
	Bekar	42(62,7)	25 (37,3)	
	Eşi lmüş	5 (29,4)	12 (70,6)	
	Boşanmış	3 (60,0)	2 (40,0)	
	Toplam	235 (58,0)	170 (42,0)	
Çalışma Durumu [n (%)]	Evet	193 (62,3)	117 (37,7)	0.002*
	Hayır	42 (44,2)	53 (55,8)	
	Toplam	235 (58,0)	170 (42,0)	
Borç Durumu [n (%)]	Evet	57 (58,2)	41 (41,8)	1.000*
	Hayır	178 (58,0)	129 (42,0)	
	Toplam	235 (58,0)	170 (42,0)	
Konut Sahipliği [n (%)]	Evet	48 (49,0)	50 (51,0)	0.838*
	Hayır	193 (62,9)	114 (37,1)	
	Toplam	241 (59,5)	164 (40,5)	

* Pearson Ki-Kare Testi, ** Fisher'in Kesin Ki-Kare Testi.

Elazığ logit modelinin sonucu, modelde yer alan değişkenler, değişkenlerin katsayıları, bu katsayıları ait standart hatalar, Wald istatistikleri, serbestlik dereceleri, anlamlılık düzeyleri, odds oranları ve odds oranları için %95 güven sınırlarına ait bilgiler izelge 3.68’de verilmiştir.

Çizelge 3.68. Elazığ İli İçin Tahmin Edilen Logit Modele Ait Bulgular

Değişken	Katsayı	S.Hata	Wald	S.Der.	Önemlilik	Odds Oranı	%95 Güven Aralığı	
							Alt	Üst
SSE	-1,332	0,149	79,556	1	0,000	0,264	0,197	0,354
Eğitim	-0,131	0,034	15,119	1	0,000	0,878	0,822	0,937
Cinsiyet	-0,987	0,390	6,403	1	0,011	0,373	0,173	0,800
BakYük	0,544	0,112	23,496	1	0,000	1,723	1,383	2,147
Sabit	6,720	0,868	59,939	1	0,000	829,593		

SSE: Sosyal Sermaye Endeksi, Eğitim: Hanehalkı reisinin aldığı toplam eğitim yılı, Cinsiyet: Cinsiyet durumu, BakYük: Bakmakla yükümlü olunan kişi sayısı

Elazığ için yapılan logit model analizi sonucunda anlamlı bulunan değişkenlerin bir birim arttırıldığında hanehalkı reislerinin yoksul olma olasılığı üzerinde meydana getirdiği marjinal etkiler ile yüzde değişmeyi Çizelge 3.69 vermektedir.

Çizelge 3.69. Elazığ İli için Tahmin Edilen Logit Modele Ait Bağımsız Değişkenlerin Yoksul Olma Olasılığında Meydana Getirdikleri Yüzde Değişim ve Marjinal Etkiler

Değişken	Katsayı	Olasılık oranında meydana gelen yüzde değişim* ($e^\beta - 1$)*100	$\frac{\partial \hat{P}}{\partial \text{Değişken}} = P(1 - P) * \beta_i$
SSE	-1,332	-73,61	-0,233
Eğitim	-0,131	-12,28	-0,023
Cinsiyet	-0,987	-62,73	-0,173
BakYük	0,544	72,29	0,095

SSE: Sosyal Sermaye Endeksi, Eğitim: Hanehalkı reisinin aldığı toplam eğitim yılı, Cinsiyet: Cinsiyet durumu, BakYük: Bakmakla yükümlü olunan kişi sayısı

Elazığ logit modeline ilişkin Çizelge 3.68 incelendiğinde; SSE, Eğitim, Cinsiyet ve BakYük bağımsız değişkenlerinin %5 anlamlılık düzeyinde *Wald istatistiğine* göre hanehalkı reislerinin yoksul olma olasılığını açıklamada anlamlı oldukları tespit edilmiştir ($P < 0,05$).

Elazığ ilindeki hanehalkı reislerinin yoksulluk durumları ile ilgili model şu şekilde yazılabilir:

$$L_i = \ln\left(\frac{P}{1-P}\right) = 6,720 - 1,332SSE - 0,131Egitim - 0,987Cinsiyet + 0,544BakYük$$

$$\left(\frac{P}{1-P}\right) = e^{6,720 - 1,332SSE - 0,131Egitim - 0,987Cinsiyet + 0,544BakYük}$$

Hesaplanan bu bulgular Elazığ'da da sosyal sermayenin hanehalkı reislerinin yoksul olma olasılığını açıklamak için önemli bir değişken olduğunu göstermektedir. Sosyal sermayenin tahmin edilen eğitim katsayısı %1 düzeyinde anlamlı ve -1,332 olarak hesaplanmıştır. Odds oranına göre SSE bir birim arttırıldığında hanehalkı reislerinin yoksul olma olasılığını 0,264 kat azaltmaktadır (Çizelge 3.68). Sosyal sermayenin yoksul olma olasılığı üzerindeki marjinal etkileri ile yüzde değişimi Çizelge 3.69'da verilmiştir. Buna göre hanehalkı reislerinin yoksul olma olasılığı SSE bir birim arttığında yaklaşık 0,233 azalacaktır. SSE'deki 1 birim artış yoksul olma olasılık oranını %73,61 azaltır (Çizelge 3.69). Bu sonuçlar sosyal sermayenin Elazığ'da araştırma kapsamına alınan hanehalkı reislerinin yoksul olma olasılığını önemli bir şekilde azalttığını göstermektedir.

Eğitim'in eğitim katsayısı da %1 düzeyinde anlamlı ve -0,131 olarak hesaplanmıştır. Elazığ örneklemindeki hanehalkı reislerinin sahip olduğu eğitim yılı arttıkça yoksul olma üstünlüğü 0,878 kat azalttığı tespit edilmiştir (Çizelge 3.68).

Cinsiyet yoksulluğu açıklamada anlamlı bir değişken olarak tespit edilmiş ve eğitim katsayısı -0,987 olarak hesaplanmıştır. Analizde referans grup kadın seçildiğinde, diğer bağımsız değişkenler sabitken erkek olan hanehalkı reisinin yoksul olma olasılığı, kadın olan hanehalkı reisinin yoksul olma olasılığından daha azdır. Diğer bir ifade ile hanehalkı reisinin erkek olması hanehalkının yoksul olma olasılığını daha da azaltır. Hanehalkı reisi erkek ise onun yoksul olma olasılık oranı kadına göre 0,373 kat daha az olur (Çizelge 3.68). Alternatif diğer bir yoruma göre hanehalkı reisi erkek ise kadına göre yoksul olma olasılığı yaklaşık %62,73 kadar daha az olur. Bu sonuç erkek hanehalkı reisleri yoksulluğu kadınlara göre daha az yoğun yaşadıkları söylenilebilir.

Elazığ'da hanehalkı reislerinin bakmakla yükümlü olduğu kişi sayısı ile yoksul olma olasılığı arasında da %1 düzeyinde anlamlı pozitif bir ilişki olduğu saptanmış ve eğitim katsayısı da 0,544 olarak hesaplanmıştır. Hanehalkı reislerinin bakmakla yükümlü olduğu kişi sayısı arttıkça hanehalkı reislerinin yoksul olma olasılığını 1,723 kat arttırdığı tespit edilmiştir (Çizelge 3.68). Hanehalkı reislerinin bakmakla yükümlü olduğu kişi sayısındaki bir birimlik artış yoksul olma olasılık oranını %72,29 arttırır.

Elazığ örnekleminin yoksul olma olasılığını hesaplamak için daha önce hesaplanan (Bkz. Çizelge 3.65) SSE, Eğitim, Cinsiyet ve BakYük değişkenlerinin ortalama değerleri kullanılarak erkek bir hanehalkı reisinin yoksul olma olasılığı aşağıdaki eşitlik çözülerek

$$P_{\text{Elazığ}} = \frac{1}{1 + e^{-(6,720 - 1,332\text{SSE} - 0,131\text{Egitim} - 0,987\text{Cinsiyet} + 0,544\text{BakYük})}}$$

$$P_{\text{Elazığ}} = \frac{1}{1 + e^{-(6,720 - 1,332(5,62) - 0,131(8,81) - 0,987(1) + 0,544(3,09))}} = 0,2260$$

bulunur. Yani, sosyal sermaye endeksi değeri 5,62, toplam eğitim yılı 8,81 ve bakmakla yükümlü olunan kişi sayısı 3,09 kişi olan bir erkek hanehalkı reisinin yoksul olma olasılığı yaklaşık %22,60'tır.

Elazığ logit modelinde yer alan değişkenlerin hepsini birlikte test eden *model ki-kare istatistiği* 229.249, serbestlik derecesi 4 ve anlamlılık değeri ise $P < 0,001$ olarak hesaplanmıştır. Anlamlılık değeri 0,05'den küçük olması katsayılarından en az birinin istatistikî olarak sıfırdan farklı olduğunu gösterir. Bu da Elazığ iline ait logit modelin istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir.

Modelin uyumu *Hosmer-Lemeshow* ile incelendiğinde, modelin yoksulluğu tahmin etmede yeterli bir model olduğu tespit edilmiştir (ki-kare=6,885, sd=8 ve $P=0.549$).

Sınıflandırma tablosu modelin uygunluğu hakkında bilgi veren başka ölçütlerden biri olabilir. Bu modelin genel doğru sınıflandırma yüzdesi ise %84'tür (Çizelge 3.70).

Çizelge 3.70. Elazığ İline Ait Logit Modelin Sınıflandırma Tablosu

			Tahmin		Toplam	Yüzde
			Yoksulluk			
			Yoksul değil	Yoksul		
Gözlem	Yoksulluk	Yoksul değil	205	30	235	87,2
		Yoksul	35	135	170	79,4
GENEL YÜZDE						84,00

Elazığ'a ait Modelin analizinde, bağımlı değişken ile bağımsız değişkenler arasındaki ilişkinin ölçümünü veren Cox ve Snell R^2 ile Nagelkerke R^2 istatistikleri sırası ile %42,3,

%58,1 olarak hesaplanmıştır. Buna göre; bağımlı değişken ile bağımsız değişkenler arasında yaklaşık %58,1'lik bir ilişkinin olduğu söylenilebilir.

3.8.3. Bingöl İline Ait Örneklem Bulguları

3.8.3.1. Bingöl İline Ait Örneklem Özellikleri

Bingöl örnekleminin yaş grupları incelendiğinde 30 ve altı yaş grubunda olanların oranı %37,8 (152 kişi), 31-40 yaş grubunda olanların oranı %27,4 (110 kişi), 41-50 yaş grubunda olanların oranı %17,4 (70 kişi), 51-60 yaş grubunda olanların oranı %10,4 (42 kişi) ve 61 ve üzeri yaş grubunda olanların oranı ise %7 (28 kişi)'dir (Çizelge 3.71). Bu sonuçlar incelendiğinde Bingöl örneklemindeki hanehalkı reislerinin yarısından fazlasının 40 ve altı yaşlarda olduğu görülmektedir.

Çizelge 3.71. Bingöl Örneklem Özellikleri: Yaş

Yaş	Sıklık	%	Geçerli %	Birikimli %
30 ve altı	152	37,8	37,8	37,8
31-40	110	27,4	27,4	65,2
41-50	70	17,4	17,4	82,6
51-60	42	10,4	10,4	93,0
61 ve üzeri	28	7,0	7,0	100,0
TOPLAM	402	100,0	100,0	

Bingöl ilinde araştırma kapsamına girenlerin içinde erkek olanların oranı %88,8 (357 kişi), kadın olanların oranı ise sadece %11,2 (45 kişi)'dir (Çizelge 3.72). Bingöl'de kadın hanehalkı reislerinin oranının oldukça düşük olduğu gözlemlenmiştir.

Çizelge 3.72. Bingöl Örneklem Özellikleri: Cinsiyet

Cinsiyet	Sıklık	%	Geçerli %	Birikimli %
Erkek	357	88,8	88,8	88,8
Kadın	45	11,2	11,2	100,0
TOPLAM	402	100,0	100,0	

Önemli demografik faktörlerden biri olan medeni durum Bingöl ili için ele alındığında, hanehalkı reislerinin 294'ünün (%73,1) evli, 98'inin (%24,4) bekar olduğu tespit edilmiştir (Çizelge 3.73). Diğer yandan, katılımcıların %2'si (8 kişi) vefat ve %0,5'i (2 kişi) ise boşanma nedeniyle dul kalmış kişilerden oluşmaktadır.

Çizelge 3.73. Bingöl Örnekleminin Özellikleri: Medeni Durum

Medeni Durum	Sıklık	%	Geçerli %	Birikimli %
Evli	294	73,1	73,1	73,1
Bekar	98	24,4	24,4	97,5
Eşi ölmüş	8	2,0	2,0	99,5
Boşanmış	2	0,5	0,5	100,0
TOPLAM	402	100,0	100,0	

Bingöl'de hanehalkı reislerinin eğitim durumları Çizelge 3.74'te verilmektedir. Katılımcıların %34,6'sı lise mezunu olduğunu, %17,4'ü ilköğretim mezunu olduğunu, %25,6'sı üniversite veya yüksek lisans mezunu olduğunu ve %11,9'u ise ilköğretim/ortaokul mezunu olduğunu belirtmiştir. Diğer yandan 24 kişi (%6) okuryazar olmadığını beyan etmiştir. Bingöl ilinde de hanehalkı reislerinin eğitim düzeylerinin düşük olduğu görülmektedir.

Çizelge 3.74. Bingöl Örnekleminin Özellikleri: Hanehalkı Reisinin Eğitim Durumu

Eğitim Durumu	Sıklık	%	Geçerli %	Birikimli %
Okuryazar değil	24	6,0	6,0	6,0
Okuryazar (Diplomasız)	2	0,5	0,5	6,5
İlkokul (5 yıl)	70	17,4	17,4	23,9
İlköğretim/Ortaokul	48	11,9	11,9	35,8
Lise	139	34,6	34,6	70,4
Meslek yüksekokulu	16	4,0	4,0	74,4
Üniversite veya Lisansüstü	103	25,6	25,6	100,0
TOPLAM	402	100,0	100,0	

Bingöl'de araştırmaya katılan hanehalkı reislerinin işteki durumları Çizelge 3.75'te verilmektedir. Buna göre; katılımcıların %56'sının kendi hesabına çalışan, %24,6'sının ücretli veya maaşlı, %9,7'sinin yevmiyeli ve %9,7'sinin de emekli, işsiz, ev hanımı, hasta gibi çalışmayanlardan olduğu saptanmıştır.

Çizelge 3.75. Bingöl Örnekleminin Özellikleri: Hanehalkı Reisinin İşteki Durumu

İşteki Durum	Sıklık	%	Geçerli %	Birikimli %
Ücretli veya maaşlı	99	24,6	24,6	24,6
Yevmiyeli	39	9,7	9,7	34,3
Kendi hesabına çalışan	225	56,0	56,0	90,3
İşsiz, ev hanımı, emekli, yaşlı veya hasta	39	9,7	9,7	100,0
TOPLAM	402	100,0	100,0	

Araştırma kapsamına giren hanehalkı reislerinin %66,4'ü (267 kişi) oturdukları konutun kendilerine ait olduğunu, %33,6'sı (135 kişi) ise oturdukları konutun kendilerine ait olmadığını beyan etmişlerdir (Çizelge 3.76).

Çizelge 3.76. Bingöl Örnekleminin Özellikleri: Hanehalkı Reisinin Konut Sahipliği

Konut Sahipliği	Sıklık	%	Geçerli %	Birikimli %
Evet	267	66,4	66,4	66,4
Hayır	135	33,6	33,6	100,0
TOPLAM	402	100,0	100,0	

Bingöl ilinde araştırmaya katılan hanehalkı reislerinin %90,3'ü (363 kişi) bir işte çalıştığını, %9,7'si (39 kişi) ise çalışmadığını beyan etmiştir (Çizelge 3.77).

Çizelge 3.77. Bingöl Örnekleminin Özellikleri: Hanehalkı Reisinin Çalışma Durumu

Çalışma Durumu	Sıklık	%	Geçerli %	Birikimli %
Evet	363	90,3	90,3	90,3
Hayır	39	9,7	9,7	100,0
TOPLAM	402	100,0	100,0	

Hanehalkı reislerinin geçen 12 ay boyunca vadesi geçmiş herhangi bir borcunun olup olmadığını dağılımını Çizelge 3.78 vermektedir. Buna göre 342 kişi (%85,1) geçen 12 ay boyunca vadesi geçmiş herhangi bir borcunun olmadığını, 60 kişi (%14,9) ise geçen 12 ay boyunca vadesi geçmiş bir borcunun olduğunu beyan etmiştir.

Çizelge 3.78. Bingöl Örnekleminin Özellikleri: Hanehalkı Reisinin Borç Durumu

Borç Durumu	Sıklık	%	Geçerli %	Birikimli %
Evet	60	14,9	14,9	14,9
Hayır	342	85,1	85,1	100,0
TOPLAM	402	100,0	100,0	

Bingöl'de araştırma kapsamına alınan hanehalkı reislerinin ortalama aylık gelir gruplarının dağılımını veren Çizelge 3.79, katılımcıların en azının yüksek gelir grubunda ve en çoğunun ise düşük ve ortanın altı gelir grubunda olduğunu göstermektedir. Buna göre katılımcıların 157'sinin (%39,1) düşük, 145'inin (%36,1) ortanın altı gelir grubunda olmasına karşılık, 19'u (%4,7) yüksek gelir grubundadır. Diğer yandan, hanehalkı reislerinin 59'u (%14,7) orta ve 22'si (%5,5) ise ortanın üstü gelir grubunda yer almaktadır.

Çizelge 3.79. Bingöl Örnekleminin Özellikleri: Hanehalkı Reisinin Ortalama Aylık Geliri

Aylık Gelir (Bin TL)	Sıklık	%	Geçerli %	Birikimli %
- 1000	157	39,1	39,1	39,1
1001 - 2000	145	36,1	36,1	75,1
2001 - 3000	59	14,7	14,7	89,8
3001 - 4000	22	5,5	5,5	95,3
4001 +	19	4,7	4,7	100,0
TOPLAM	402	100,0	100,0	

Bingöl ilinde de hanehalkı reislerinin hanehalkı büyüklükleri itibarıyla dağılımları dört grup halinde Çizelge 3.80’de verilmiştir. Buna göre, katılımcıların 187’sinin (%46,5) ailesi 4-5 kişiden oluşurken, 108’inin (%26,9) ailesi 3 ve daha az kişiden oluşmaktadır. Diğer yandan, hanehalkı reislerinin 83’ünün (%20,6) ailesi 6-7 kişiden oluşmakta iken, 24’ünün (%6) ailesi 8 ve daha fazla kişiden oluşmaktadır. Bu sonuçlar Bingöl’de hanehalkı reislerinin sahip oldukları hanehalkı büyüklüklerinin Türkiye ortalamasından yüksek olduğunu göstermektedir. Bu beklenen bir sonuçtur. Çünkü TÜİK verilerine göre, Doğu Anadolu Bölgesi’nin hanehalkı büyüklüğü diğer bölgelere göre daha yüksektir.

Çizelge 3.80. Bingöl Örnekleminin Özellikleri: Hanehalkı Büyüklüğü

Hanehalkı Büyüklüğü	Sıklık	%	Geçerli %	Birikimli %
- 3	108	26,9	26,9	26,9
4 - 5	187	46,5	46,5	73,4
6 - 7	83	20,6	20,6	94,0
8 +	24	6,0	6,0	100,0
TOPLAM	402	100,0	100,0	

Bingöl ilinde araştırma kapsamına alınan hanehalkı reislerinin bakmakla yükümlü oldukları kişi sayısının dağılımı Çizelge 3.81’de verilmiştir. Buna göre, katılımcıların 231’inin (%57,5) bakmakla yükümlü olduğu kişi sayısı 3 ve daha az iken, 130’unun (%32,3) bakmakla yükümlü olduğu kişi sayısı 4-5’tir. Diğer yandan, hanehalkı reislerinin 34’ünün (%8,5) bakmakla yükümlü olduğu kişi sayısı 6-7 kişi iken, sadece 7’sinin (%1,7) bakmakla yükümlü olduğu kişi sayısı 8 ve daha fazla kişiden oluşmaktadır. Bingöl ilinde ankete katılan hanehalkı reislerinin yaklaşık yarısının sahip oldukları hanehalkı büyüklüğü 3 ve daha az kişiden oluşmaktadır. Diğer bir anlatımla katılımcıların büyük çoğunluğunun hane büyüklüğü 3 ve daha az kişidir.

Çizelge 3.81. Bingöl Örnekleminin Özellikleri: Hanehalkı Reisinin Bakmakla Yükümlü Olduğu Kişi Sayısı

Bakmakla Yükümlü Olunan Kişi Sayısı	Sıklık	%	Geçerli %	Birikimli %
- 3	231	57,5	57,5	57,5
4 - 5	130	32,3	32,3	89,8
6 - 7	34	8,5	8,5	98,3
8 +	7	1,7	1,7	100,0
TOPLAM	402	100,0	100,0	

3.8.3.2. Bingöl İli Örnekleminin Yoksulluk Durumunun Değerlendirilmesi

Bu kısımda Bingöl kent merkezinde araştırma kapsamına giren hanehalkı reislerinin yoksulluk durumları düzenlenen çapraz çizelgeler yardımıyla sunulmaya çalışılmıştır.

Bingöl kent merkezinde araştırma kapsamına alınan hanehalkı reislerinin hanehalkı büyüklükleri ve ortalama aylık gelirleri dikkate alınarak yoksulluk durumları hesaplanarak Çizelge 3.82’de sunulmuştur. Buna göre katılımcıların %62,4’ünün (251 kişi) yoksul olmadığı, %37,6’sının (151 kişi) ise yoksul olduğu tespit edilmiştir (Çizelge 3.82).

Çizelge 3.82. Örneklem Özellikleri: Hanehalkı Reisinin Yoksulluk Durumu

Yoksulluk Durumu	Sıklık	%	Geçerli %	Birikimli %
Yoksul değil	251	62,4	62,4	62,4
Yoksul	151	37,6	37,6	100,0
TOPLAM	402	100,0	100,0	

Araştırmada anket uygulanan hanehalkı reislerinin yaş grupları itibari ile yoksulluk durumları Çizelge 3.83’te sunulmuştur. Bingöl’de 41-50 yaş grubunda olanların %51,4’ünün, 51-60 yaş grubunda olanların %50’sinin, 61 ve üzeri yaş grubunda olanların %50’sinin, 31-40 yaş grubunda olanların %41,8’inin ve 30 ve altı yaş grubunda olanların %22,4’ünün yoksul oldukları tespit edilmiştir. Bu bulgular Bingöl’de yoksulluğun yüksek yaş gruplarında daha yaygın olduğunu göstermektedir.

Çizelge 3.83. Yaş Grupları İtibarıyla Yoksulluk Durumu

Yaş Grupları		Yoksulluk durumu		Toplam
		Yoksul değil	Yoksul	
30 ve altı	Sayı	118	34	152
	%	77,6	22,4	100
31-40	Sayı	64	46	110
	%	58,2	41,8	100
41-50	Sayı	34	36	70
	%	48,6	51,4	100
51-60	Sayı	21	21	42
	%	50,0	50,0	100
61 ve üzeri	Sayı	14	14	28
	%	50,0	50,0	100
TOPLAM	Sayı	251	151	402
	%	62,4	37,6	100

Bingöl’de anket uygulanan hanehalkı reislerinin cinsiyetleri itibarıyla yoksulluk durumlarını gösteren Çizelge 3.84, toplam 357 erkek hanehalkı reisinden 145’inin (%40,6) ve 45 kadın hanehalkı reisinden 6’sının (%13,3) yoksul olduğunu göstermektedir.

Çizelge 3.84. Cinsiyet İtibarıyla Yoksulluk Durumu

Cinsiyet		Yoksulluk durumu		Toplam
		Yoksul değil	Yoksul	
Erkek	Sayı	212	145	357
	%	59,4	40,6	100,0
Kadın	Sayı	39	6	45
	%	86,7	13,3	100,0
TOPLAM	Sayı	251	151	402
	%	62,4	37,6	100,0

Bingöl’de araştırma kapsamına giren katılımcıların medeni halleri dikkate alındığında; evli 294 hanehalkı reisinin 126’sı (%42,9) yoksul iken, 168’i (%57,1) yoksul değildir. Diğer yandan, 98 bekar hanehalkı reisinden 21’inin (%21,4), 8 eşi ölmüş hanehalkı reisinden 3’ünün (%37,5), 2 boşanmış hanehalkı reisinden 1’inin (%50) yoksul olduğu saptanmıştır (Çizelge 3.85).

Çizelge 3.85. Medeni Hal İtibarıyla Yoksulluk Durumu

Medeni Durum		Yoksulluk durumu		Toplam
		Yoksul değil	Yoksul	
Evli	Sayı	168	126	294
	%	57,1	42,9	100,0
Bekar	Sayı	77	21	98
	%	78,6	21,4	100,0
Eşi ölmüş	Sayı	5	3	8
	%	62,5	37,5	100,0
Boşanmış	Sayı	1	1	2
	%	50,0	50,0	100,0
TOPLAM	Sayı	251	151	402
	%	62,4	37,6	100,0

Bingöl'de araştırmaya katılan hanehalkı reislerinin eğitim durumlarına göre yoksulluk dağılımlarını Çizelge 3.86 vermektedir. Buna göre üniversite mezunu 103 hanehalkı reisinden 96'sının (%93,2) yoksul olmadığı, 7'sinin (%6,8) ise yoksul olduğu tespit edilmiştir. Buna karşılık ilkokul mezunu 70 hanehalkı reisinden 50'sinin (%71,4) yoksul olduğu, 20'sinin (%28,6) ise yoksul olmadığı saptanmıştır. Bu sonuçlar yüksek eğitim düzeyinin yoksulluk oranlarını azaltacağını göstermektedir. Eğitim, iş gücünün niteliğini arttıran bir faktör olması nedeniyle, eğitim ile birlikte nitelikli çalışan sayısı artmakta ve yoksulluk azalmaktadır.

Çizelge 3.86. Hanehalkı Reisinin Eğitim Durumuna Göre Yoksulluk Durumu

Eğitim Durumu		Yoksulluk durumu		Toplam
		Yoksul değil	Yoksul	
Okuryazar değil	Sayı	8	16	24
	%	33,3	66,7	100,0
Okuryazar (Diplomasız)	Sayı	1	1	2
	%	50,0	50,0	100,0
İlkokul (5 yıl)	Sayı	20	50	70
	%	28,6	71,4	100,0
İlköğretim/Ortaokul	Sayı	24	24	48
	%	50,0	50,0	100,0
Lise	Sayı	92	47	139
	%	66,2	33,8	100,0
Meslek yüksekokulu	Sayı	10	6	16
	%	62,5	37,5	100,0
Üniversite veya Lisansüstü	Sayı	96	7	103
	%	93,2	6,8	100,0
TOPLAM	Sayı	251	151	402
	%	62,4	37,6	100,0

Çizelge 3.87'den görüldüğü gibi, Bingöl'de yevmiyeli olarak çalışan 39 hanehalkı reisinden 25'i (%64,1), emekli, işsiz, ev hanımı, yaşlı ve hasta gibi çalışmayan 39 hanehalkı reisinden 26'sı (%66,7) yoksul iken, kendi hesabına çalışan 225 hanehalkı reisinden 86'sı (%38,2) ve ücretli veya maaşlı 99 hanehalkı reisinden 14'ü (%14,1) yoksuldur. İşteki duruma göre, Bingöl'de en düşük yoksulluk riskine sahip olanlar ücretli ve maaşlı çalışanlardır. Yoksulluk riski düşük olan ikinci grup ise kendi hesabına çalışanlardır.

Çizelge 3.87. İşteki Durum İtibarıyla Yoksulluk Durumu

İşteki Durum		Yoksulluk durumu		Toplam
		Yoksul değil	Yoksul	
Ücretli veya maaşlı	Sayı	85	14	99
	%	85,9	14,1	100,0
Yevmiyeli	Sayı	14	25	39
	%	35,9	64,1	100,0
Kendi hesabına çalışan	Sayı	139	86	225
	%	61,8	38,2	100,0
İşsiz, ev hanımı, emekli, yaşlı ve hasta	Sayı	13	26	39
	%	33,3	66,7	100,0
TOPLAM	Sayı	251	151	402
	%	62,4	37,6	100,0

Hanehalkı reislerinin elde ettikleri ortalama aylık gelir itibari ile yoksulluk durumları Çizelge 3.88'de verilmektedir. Buna göre; en alt gelir grubundaki 157 hanehalkı reisinden 135'i (%86) yoksul iken, ortanın altındaki gelir grubundaki (1001-2000) 145 hanehalkı reisinden ise sadece 16'sı (%11) yoksuldur.

Çizelge 3.88. Hanehalkı Reisinin Ortalama Aylık Geliri İtibarıyla Yoksulluk Durumu

Aylık Gelir (Bin TL)		Yoksulluk durumu		Toplam
		Yoksul değil	Yoksul	
- 1000	Sayı	22	135	157
	%	14,0	86,0	100,0
1001 - 2000	Sayı	129	16	145
	%	89,0	11,0	100,0
2001 - 3000	Sayı	59	0	59
	%	100,0	0,0	100,0
3001 - 4000	Sayı	22	0	22
	%	100,0	0,0	100,0
4001 +	Sayı	19	0	19
	%	100,0	0,0	100,0
TOPLAM	Sayı	251	151	402
	%	62,4	37,6	100,0

Hanehalkı büyüklüğü itibarıyla yoksulluk durumu Çizelge 3.89’da sunulmuştur. Bingöl’de araştırma kapsamına giren ailesi 8’den fazla kişiden oluşan hanehalkı reislerinin %50’si (12 kişi) yoksul iken, ailesi 6-7 kişiden oluşan hanehalkı reislerinin %48,2’si (40 kişi), ailesi 4-5 kişiden oluşan hanehalkı reislerinin %41,2’si (77 kişi) ve ailesi en fazla 3 kişiden oluşan hanehalkı reislerinin sadece %20,4’ü (22 kişi) yoksuldur. Bingöl’de aile büyüdükçe yoksulluk artmaktadır. Çünkü aile büyüdükçe aile bütçesinde kişi başına düşen gelir azalır.

Çizelge 3.89. Hanehalkı Büyüklüğü İtibarıyla Yoksulluk Durumu

Hanehalkı Büyüklüğü		Yoksulluk durumu		Toplam
		Yoksul değil	Yoksul	
- 3	Sayı	86	22	108
	%	79,6	20,4	100,0
4 - 5	Sayı	110	77	187
	%	58,8	41,2	100,0
6 - 7	Sayı	43	40	83
	%	51,8	48,2	100,0
8 +	Sayı	12	12	24
	%	50,0	50,0	100,0
TOPLAM	Sayı	251	151	402
	%	62,4	37,6	100,0

Bingöl’de araştırmaya katılan hanehalkı reislerinin bakmakla yükümlü oldukları kişi sayıları itibarıyla yoksulluk durumlarını Çizelge 3.90 vermektedir. Bakmakla yükümlü kişi sayısı 4-5 olan 130 hanehalkı reisinin %52,3’ünün (68 kişi) yoksul olduğu, %47,7’sinin (62 kişi) ise yoksul olmadığı saptanmıştır. Diğer yandan 8’den fazla kişiye bakan hanehalkı reislerinin %42,9’u yoksul iken, 3 ve daha az kişiye bakan hanehalkı reislerinin %27,3’ünün yoksul olduğu tespit edilmiştir.

Çizelge 3.90. Hanehalkı Reisinin Bakmakla Yükümlü Olduğu Kişi Sayısı İtibarıyla Yoksulluk Durumu

Bakmakla Yükümlü Olunan Kişi Sayısı	Yoksulluk durumu		Toplam	
	Yoksul değil	Yoksul		
- 3	Sayı	168	63	231
	%	72,7	27,3	100,0
4 - 5	Sayı	62	68	130
	%	47,7	52,3	100,0
6 - 7	Sayı	17	17	34
	%	50,0	50,0	100,0
8 +	Sayı	4	3	7
	%	57,1	42,9	100,0
TOPLAM	Sayı	251	151	402
	%	62,4	37,6	100,0

Hanehalkı reislerinin herhangi bir işte çalışıp çalışmadıklarına göre yoksulluk dağılımlarını Çizelge 3.91 vermektedir. Buna göre Bingöl’de bir işte çalıştığını beyan eden 363 hanehalkı reisinden 125’i (%34,4) yoksul iken, 238’i (%65,6) ise yoksul değildir. Diğer yandan bir işte çalışmadığını beyan eden 39 hanehalkı reisinden %66,7’sinin (26 kişi) yoksul olduğu, %33,3’ünün (13 kişi) ise yoksul olmadığı tespit edilmiştir.

Çizelge 3.91. Çalışma Durumu İtibarıyla Yoksulluk

Çalışma Durumu	Yoksulluk durumu		Toplam	
	Yoksul değil	Yoksul		
Evet	Sayı	238	125	363
	%	65,6	34,4	100,0
Hayır	Sayı	13	26	39
	%	33,3	66,7	100,0
TOPLAM	Sayı	251	151	402
	%	62,4	37,6	100,0

Bingöl’de araştırmaya katılanların geçen 12 ay içinde ödeyemediği herhangi bir borcunun olup olmadığına göre yoksulluk durumları incelendiğinde; borcunun olmadığını beyan eden hanehalkı reislerinin %37,7’si (129 kişi) yoksul iken, borcunun olduğunu beyan edenlerin %36,7’si (22 kişi) yoksuldur (Çizelge 3.92).

Çizelge 3.92. Borç Durumu İtibarıyla Yoksulluk

Geçen 12 ay içinde borçlu olup/olmama		Yoksulluk durumu		Toplam
		Yoksul değil	Yoksul	
Evet	Sayı	38	22	60
	%	63,3	36,7	100,0
Hayır	Sayı	213	129	342
	%	62,3	37,7	100,0
TOPLAM	Sayı	251	151	402
	%	62,4	37,6	100,0

Bingöl’de oturduğu konutun kendisine ait olduğunu beyan eden hanehalkı reislerinin %68,9’u (184 kişi) yoksul değil iken, %31,1’i (83 kişi) ise yoksuldur. Buna karşılık oturduğu konutun kendisine ait olmadığını beyan eden hanehalkı reislerinin %50,4’ü (68 kişi) yoksul iken, %49,6’sı (67 kişi) ise yoksul değildir (Çizelge 3.93). Konutu olmayanların yarısının yoksul olduğu görülmektedir.

Çizelge 3.93. Hanehalkı Reisinin Konut Sahipliği Durumuna Göre Yoksulluk

Konut Sahipliği		Yoksulluk durumu		Toplam
		Yoksul değil	Yoksul	
Evet	Sayı	184	83	267
	%	68,9	31,1	100,0
Hayır	Sayı	67	68	135
	%	49,6	50,4	100,0
TOPLAM	Sayı	251	151	402
	%	62,4	37,6%	100,0

3.8.3.3. Bingöl İli Örnekleminin Sosyal Sermaye Düzeyinin Değerlendirilmesi

Bingöl’de hanehalkı reislerinin sosyal sermaye alt boyut endekslerinin ortalama puanları incelendiğinde; sosyal bütünleşme $8,91 \pm 1,52$, güçlendirme ve politik eylem $7,01 \pm 1,16$, enformasyon ve iletişim $6,38 \pm 2,58$, grup ve ağlar $6,20 \pm 1,87$, kolektif eylem ve iş birliği $4,51 \pm 3,05$ ve güven ve dayanışma alt boyutunun ortalama puanı $2,78 \pm 2,99$ olarak bulunmuştur (Çizelge 3.94). Bingöl’de hanehalkı reislerinin sosyal sermaye alt boyutlarındaki en yüksek ortalamalarının sosyal bütünleşme, en düşük ortalamalarının ise güven ve dayanışma olduğu saptanmıştır. Bingöl’de sosyal bütünleşme düzeyinin oldukça yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Çizelge 3.94. Bingöl Örneklemindeki Hanehalkı Reislerinin Sosyal Sermaye Alt Boyutlarının Ortalama Puanlarının Dağılımı

Sosyal Sermayenin Alt Boyutları	Madde Sayısı	Ortalama	Standart Sapma
Grup ve ağlar	4	6,20	1,87
Güven ve dayanışma	2	2,78	2,99
Kolektif eylem ve iş birliği	3	4,51	3,05
Enformasyon ve iletişim	5	6,38	2,58
Sosyal bütünleşme	4	8,91	1,52
Güçlendirme ve politik eylem	3	7,01	1,16

Bingöl için yapılan analizde grup ve ağlar, enformasyon ve iletişim ve güçlendirme ve politik eylem alt boyutları ile yoksulluk arasında farklılık tespit edilmişken ($P < 0,05$), güven ve dayanışma, kolektif eylem ve iş birliği ve sosyal bütünleşme alt boyutu ile yoksulluk arasında farklılık tespit edilmemiştir ($P > 0,05$) (Çizelge 3.95).

Çizelge 3.95. Bingöl’de Sosyal Sermaye Alt Boyutları ve Yoksulluk İlişkisi

Sosyal Sermayenin Alt Boyutları	Yoksul değil	Yoksul	P değeri*
Grup ve ağlar	7 (1-10)	7 (1-10)	0.002
Güven ve dayanışma	1 (1-10)	1 (1-10)	0.498
Kolektif eylem ve iş birliği	4 (1-10)	4 (1-10)	0,478
Enformasyon ve iletişim	8,2 (2-10)	4,6 (1-10)	< 0.01
Sosyal bütünleşme	10 (1-10)	10 (3-10)	0,184
Güçlendirme ve politik eylem	7 (4-10)	7 (4-10)	0.033
Sosyal Sermaye Endeksi	6,40 (3,70-9,57)	5,50 (3,25-7,75)	< 0.01

*Mann Whitney U testi

Değerler ortanca (min, max) olarak verildi.

3.8.3.4. Bingöl İli Örneklemine Ait Tanımlayıcı İstatistikler

Araştırmanın bu kısmında Bingöl örneklemine ait bazı değişkenler için bazı tanımlayıcı istatistiklere yer verilmiştir.

Buna göre; sosyal sermaye endeksinin ortalaması yaklaşık $6,32 \pm 1,10$, en yüksek değeri 9,57 ve en düşük değeri ise 3,25 olarak tespit edilmiştir.

Eğitim'in ortalaması $10,51 \pm 4,92$, en yüksek değeri 17 yıl ve en düşük değeri 0 iken, mal varlığının ortalaması 71120,15 TL, en yüksek değeri 1000000 TL ve en düşük değeri 0 TL olarak tespit edilmiştir.

Hanehalkı reislerinin yaş ortalaması yaklaşık $38,03 \pm 13,24$ olup, en genci 18 ve en yaşlısı da 90 yaşındadır.

Hanehalkı reislerinin aylık ortalama toplam geliri yaklaşık $1780,97 \pm 1271,99$ TL olup, en düşük aylık ortalama toplam gelir 243 TL ve en yüksek aylık ortalama toplam gelir 10000 TL dir.

Hanehalkı reislerinin sahip oldukları hane büyüklüklerinin ortalaması $4,60 \pm 1,77$ kişi, en yüksek değeri 10 kişi ve en düşük değeri 1 kişi iken, bakmakla yükümlü oldukları kişi sayısının ortalaması $3,33 \pm 1,68$ kişi, en yüksek değeri 10 kişi ve en düşük değeri 1 kişi'dir

Çizelge 3.96. Bingöl İli Örnekleme Ait Tanımlayıcı İstatistikler

Değişken	Ortalama	Standart Sapma	Medyan	En Küçük	En Büyük
SSE	6,32	1,10	6,4	3,25	9,57
Eğitim	10,51	4,92	11,00	0	17
Servet	71120,15	104770,98	55000	0	1000000
Yaş	38,03	13,24	34,00	18	90
HBU	4,60	1,77	5,00	1	10
BakYük	3,33	1,68	3,00	1	10
İlde yaşama yılı	28,71	14,83	27,00	1	81
Aylık gelir	1780,97	1271,99	1500,00	243	10000
Gözlem	402	402	402	402	402

Araştırma kapsamına giren hanehalkı reislerinin Bingöl ilinde ortalama yaşama yılı $28,71 \pm 14,83$ 'tür.

3.8.3.5. Bingöl İline Ait Logit Modelin Sonuçları

Bingöl örnekleme ait nicel değişkenler olan Yaş, HBU, BakYük, Eğitim, SSE ve Servet için sonuçlar Çizelge 3.97'de verilmektedir. Buna göre olasılık değerlerinin (P) tüm değişkenler için 0,05'e eşit ya da bundan büyük olmaması nedeniyle sonuçlar istatistiksel olarak anlamlıdır. Yoksul olan ve olmayan hanehalkı reisleri karşılaştırıldığında sosyal sermaye endeksi, eğitim yılı sayısı, yaş, hanehalkı büyüklüğü, bakmakla yükümlü olunan kişi sayısı ve mal varlığı değişkenleri için farklılık vardır. Tüm değişkenlerin P değeri < 0.25 olması nedeniyle bu değişkenlerin tamamı logit model için aday değişken olarak alınmıştır.

Çizelge 3.97. Bingöl İli için Tahmin Edilecek Logit Modele Girebilecek Aday Nicel Değişkenler

Değişken	Yoksul değil	Yoksul	P değeri*
SSE	6,40 (3,70-9,57)	5,50 (3,25-7,75)	< 0.01
Eğitim	11 (0-17)	8 (0-17)	< 0.01
Yaş	32 (18-90)	40 (19-81)	< 0.01
HBU	4 (1-10)	5 (1-10)	< 0.01
BakYük	3 (1-10)	4 (1-9)	< 0.01
Servet	70000 (0-1000000)	30000 (0-200000)	< 0.01

*Mann Whitney U testi

Değerler ortanca (min, max) olarak verildi.

Tüm değişkenler <0.25, bu nedenle bu değişkenler logit modele girmeye adaydır.

Bingöl örnekleminde elde edilen nitel değişkenler için yapılan ki-kare bağımsızlık testine göre cinsiyet, medeni durum, çalışma durumu ve konut sahipliği ile yoksulluk arasında anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır (P<0,05) Çizelge (3.98). Ayrıca, söz konusu değişkenlere ait P değeri <0,25 olduğu için logit modele girmeye adaydırlar.

Çizelge 3.98. Bingöl İli için Tahmin Edilecek Logit Modele Girebilecek Aday Nitel Değişkenler

Değişkenler	Yoksulluk		P
	Yoksul değil	Yoksul	
Cinsiyet [n (%)]	Erkek	212 (59,4)	0.001*
	Kadın	39 (86,7)	
	Toplam	251 (62,4)	
Medeni Durum [n (%)]	Evli	168 (57,1)	0,001**
	Bekar	77 (78,6)	
	Eşi ölmüş	5 (62,5)	
	Boşanmış	1 (50,0)	
	Toplam	251 (62,4)	
Çalışma Durumu [n (%)]	Evet	238 (65,6)	<0 ,001 *
	Hayır	13 (33,3)	
	Toplam	251 (62,4)	
Borç Durumu [n (%)]	Evet	38 (63,3)	0.991*
	Hayır	213 (62,3)	
	Toplam	251 (62,4)	
Konut Sahipliği [n (%)]	Evet	184 (68,9)	<0 ,001***
	Hayır	67 (49,6)	
	Toplam	251 (62,4)	

*Yates'in Düzeltilmiş Ki-Kare Testi, ** Fisher'in Kesin Ki-Kare, ***Pearson Ki-Kare Testi.

Araştırmada Bingöl için yapılan analizde; modelde yer alan değişkenlerin katsayıları, bu katsayılara ait standart hatalar, Wald istatistikleri, serbestlik dereceleri, anlamlılık

düzeyleyleri, odds oranları ve odds oranları için %95 güven aralıkları Çizelge 3.99'da sunulmuştur.

Çizelge 3.99. Bingöl İli için Tahmin Edilen Logit Modele Ait Bulgular

Değişken	Katsayı	S.Hata	Wald	S.Der.	Önemlilik	Odds Oranı	%95 Güven Aralığı	
							Alt	Üst
SSE	-0,758	0,139	29,615	1	0,000	0,469	0,357	0,616
Eğitim	-0,187	0,036	27,502	1	0,000	0,830	0,774	0,890
YAŞ	-0,027	0,012	4,725	1	0,030	0,973	0,950	0,997
Cinsiyet	2,360	0,640	13,614	1	0,000	10,591	3,023	37,100
BakYük	0,224	0,082	7,559	1	0,006	1,251	1,067	1,468
Çalışma	-1,374	0,528	6,789	1	0,009	0,253	0,090	0,711
Sabit	5,829	1,093	28,423	1	0,000	339,868		

SSE: Sosyal Sermaye Endeksi, Eğitim: Hanehalkı reisinin aldığı toplam eğitim yılı, Yaş: Yaş durumu, Cinsiyet: Cinsiyet durumu, BakYük: Bakmakla yükümlü olunan kişi sayısı, Çalışma: Çalışma durumu

Bingöl ili için tahmin edilen logit model analizi sonucunda anlamlı bulunan değişkenler bir birim arttırıldığında hanehalkı reislerinin yoksul olma olasılığı üzerinde meydana getirdiği marjinal etkiler ve yüzde değişmeyi Çizelge 3.100 vermektedir.

Çizelge 3.100. Bingöl İli için Tahmin Edilen Logit Modele Ait Bağımsız Değişkenlerin Yoksul Olma Olasılığında Meydana Getirdikleri Yüzde Değişim ve Marjinal Etkiler

Değişken	Katsayı	Olasılık oranında meydana gelen yüzde değişme ($e^{\beta}-1$)*100	$\frac{\partial \hat{P}}{\partial \text{Değişken}} = P(1-P)*\beta_i$
SSE	-0,758	-53,14	-0,187
Eğitim	-0,187	-17,06	-0,046
YAŞ	-0,027	-2,66	-0,007
Cinsiyet	2,360	959,10	0,583
BakYük	0,224	25,11	0,055
Çalışma	-1,374	-74,69	-0,339

SSE: Sosyal Sermaye Endeksi, Eğitim: Hanehalkı reisinin aldığı toplam eğitim yılı, Yaş: Yaş durumu, Cinsiyet: Cinsiyet durumu, BakYük: Bakmakla yükümlü olunan kişi sayısı, Çalışma: Çalışma durumu

Bingöl için tahmin edilen logit modele ilişkin Çizelge 3.99 incelendiğinde, *Wald istatistiğine* göre tüm bağımsız değişkenlerin anlamlılık değerlerinin 0,05'ten küçük olduğu görülmektedir. Buna göre Bingöl'e ait modelde logit model katsayılarının tamamının %5 anlamlılık düzeyinde hanehalkı reisinin yoksul olma olasılığını açıklamada anlamlı oldukları tespit edilmiştir.

Bingöl örnekleme için yapılan analiz sonucuna göre hanehalkı reislerinin yoksulluk durumları ile ilgili model şu şekilde yazılabilir:

$$\ln\left(\frac{P}{1-P}\right) = 5.829 - 0,758SSE - 0,187Egitim - 0,027Yaş + 2,360Cinsiyet + 0,224BakYük - 1,374Calisma$$

$$\left(\frac{P}{1-P}\right) = e^{5.829-0,758SSE-0,187Egitim-0,027Yaş+2,360Cinsiyet+0,224BakYük-1,374Calisma}$$

Hesaplanan bu bulgular sosyal sermayenin Bingöl’de de hanehalkı reislerinin yoksul olma olasılığını açıklamak için önemli bir değişken olduğunu göstermektedir. Sosyal sermayenin tahmin edilen eğitim katsayısı %1 düzeyinde anlamlı ve -0,758 olarak hesaplanmıştır. SSE’deki 1 birimlik artış yoksul olma olasılık oranını %53,14 azaltır. Odds oranına göre ise SSE arttıkça yoksul olma oranının 0.469 kat azaldığı tespit edilmiştir (Çizelge 3.99). SSE bir birim arttırıldığında yoksul olma olasılığının yaklaşık 0,187 kadar azaltmaktadır (Çizelge 3.100). Bu ifade SSE’nin yoksul olma olasılığı üzerindeki marjinal etkisini göstermektedir. Bu bulgular Bingöl’de sosyal sermayenin, yoksulluğun yaygınlığını azaltmak için önemli bir strateji olarak kullanılabileceğini göstermektedir.

Benzer şekilde Eğitim’in eğitim katsayısının da %1 düzeyinde anlamlı ve -0,187 olarak hesaplanmıştır. Modeldeki diğer bağımsız değişkenler sabitken Eğitim’de meydana gelen bir birimlik artışa karşılık hanehalkı reislerinin yoksul olma log-olasılık oranı 0,187 kadar azalır. Bingöl örneklemindeki hanehalkı reislerinin sahip oldukları toplam eğitimdeki 1 yıllık artış yoksul olma olasılık oranını %17,06 azaltır. Eğitim yılı arttıkça hanehalkı reislerinin yoksul olma olasılık oranını 0,830 kat azaldığı tespit edilmiştir (Çizelge 3.99).

Yaş değişkeni, Bingöl’de de yoksulluğu açıklamada anlamlı bir değişken olarak tespit edilmiş, eğitim katsayısı %1 düzeyinde anlamlı ve -0,027 olarak hesaplanmıştır (Çizelge 3.99). Bu sonuç yaşın hanehalkı reisinin yoksul olma olasılığı üzerinde olumsuz bir etkisinin olduğunu göstermektedir. Buna göre hanehalkı reislerinin yaşı arttıkça yoksul olma olasılıkları da azalmaktadır. Bu modele göre yaş arttıkça hanehalkı reislerinin yoksul olma üstünlüğü 0,973 kat azaldığı tespit edilmiştir.

Cinsiyet de yoksulluğu açıklamada anlamlı bir değişken olarak tespit edilmiş ve eğitim katsayısı 2,360 olarak hesaplanmıştır. Analizde referans grup olarak kadınlar seçilmiştir. Buna göre erkek hanehalkı reislerinin yoksul olma üstünlüğünün kadınlara göre 10,591 kat

daha fazla olduğu tespit edilmiştir (Çizelge 3.99). Hanehalkı reisinin erkek olmasının hanehalkının yoksul olma olasılığını düşürmesi beklenen bir durumdur. Ancak analizde tersi bir durum ortaya çıkmıştır. Bunun nedeni Bingöl örnekleminde erkeğe göre oldukça az kadın hanehalkı reisinin olması olabilir (Bkz. Çizelge 3.72).

Bingöl için yapılan analizde hanehalkı reislerinin bakmakla yükümlü olduğu kişi sayısı ile yoksul olma olasılığı arasında anlamlı pozitif bir ilişkinin olduğu saptanmış ve eğim katsayısı da 0,224 olarak hesaplanmıştır. Hanehalkı reislerinin bakmakla yükümlü olduğu kişi sayısı arttıkça hanehalkı reislerinin yoksul olma olasılığının 1,251 kat arttığı tespit edilmiştir (Çizelge 3.99). Bingöl örneklemine giren hanehalkı reislerinin bakmakla yükümlü olduğu kişi sayısı 1 kişi arttığında yoksul olma olasılık oranı %25,11 artar (Çizelge 3.100).

Analizde hanehalkı reislerinin çalışıyor olmasıyla yoksul olma olasılığı arasında da anlamlı negatif bir ilişki olduğu saptanmış ve eğim katsayısı da -1,374 olarak hesaplanmıştır. Bu modelin analizi yapılırken hanehalkı reisinin çalışmaması referans değişken grup olarak seçilmiştir. Buna göre çalışan hanehalkı reislerinin çalışmayanlara göre yoksul olma üstünlüğünün 0,253 kat daha az olduğu tespit edilmiştir. Diğer alternatif bir yoruma göre ise çalışan hanehalkı reislerinin çalışmayanlara göre yoksul olma olasılığı %74.69 kadar daha az olur (Çizelge 3.100).

Bingöl örneklemini için hesaplanan SSE, Eğitim, Yaş, Cinsiyet, BakYük ve Çalışma değişkenlerinin ortalama değerleri (Bkz. Çizelge 3.96) kullanılarak bir hanehalkı reisinin yoksul olma olasılığı aşağıdaki eşitlik çözülerek

$$P_{Bingöl} = \frac{1}{1 + e^{-(5.829 - 0.758SSE - 0.187Eğitim - 0.027Yaş + 2.360Cinsiyet + 0.224BakYük - 1.374Çalışma)}}$$

$$P_{Bingöl} = \frac{1}{1 + e^{-(7.829 - 0.758(6,32) - 0.187(10,51) - 0.027(38,03) + 2.360(1) + 0.224(4,6) - 1.374(1))}} = 0,4454$$

bulunur. Yani, Bingöl’de sosyal sermaye endeks değeri 6,32, toplam eğitim yılı 10,51, yaş 38,3, bakmakla yükümlü olunan kişi sayısı 4,6 olan ve çalışan erkek bir hanehalkı reisinin yoksul olma olasılığı yaklaşık %44,54’dır.

Analizde Bingöl logit modelini genel olarak test eden *model ki-kare istatistiği* 152.730, serbestlik derecesi 6 ve anlamlılık değeri ise $P < 0,001$ olarak hesaplanmıştır. Anlamlılık değeri 0,05’den küçük olduğundan bu logit model istatistiksel olarak anlamlıdır denilebilir.

Modelin uyumu *Hosmer-Lemeshow* ile incelendiğinde, Bingöl modelinin de yoksulluğu tahmin etmede yeterli bir model olduğu bulunmuştur (ki-kare=8,877, sd=8 ve $P=0.353$). Çünkü analizde hesaplanan Hosmer ve Lemeshow test istatistiğinin anlamlılık değeri ($P=0,931$) > 0,05’ten büyük olduğu için “ H_0 : Model verilere uymaktadır” hipotezi reddedilemez ve model istatistikî olarak anlamlı bir şekilde verilere uygundur denilebilir.

Bingöl örneklemini için tahmin edilen logit modelinin genel tahmin etme oranı ise %74,6 olarak tespit edilmiştir (Çizelge 3.101). Bu oran söz konusu modelin uygun bir model olduğunu göstermektedir.

Çizelge 3.101. Bingöl İline Ait Logit Modelin Sınıflandırma Tablosu

		Tahmin		Toplam	Yüzde	
		Yoksulluk				
		Yoksul değil	Yoksul			
Gözlem	Yoksulluk	Yoksul değil	206	45	251	82,1
		Yoksul	57	94	151	62,3
GENEL YÜZDE					74.6	

Bingöl’e ait logit model analizinde bağımlı değişken ile bağımsız değişken arasındaki ilişkinin ölçüsünü gösteren Cox ve Snell R^2 ve Nagelkerke R^2 istatistikleri sırası ile %31,6 ve %43.1 olarak hesaplanmıştır. Nagelkerke R^2 istatistiğine göre bağımlı değişken yoksulluk ile bağımsız değişkenler arasında yaklaşık %43,1’lik bir ilişki olduğu söylenilebilir.

3.8.4. Tunceli İline Ait Örneklemin Bulguları

3.8.4.1. Tunceli İline Ait Örneklemin Özellikleri

Tunceli ilinde araştırma kapsamına giren hanehalkı reislerinin yaş grupları incelendiğinde 31-40 yaş grubunda olanların oranı %41,4 (158 kişi), 30 ve altı yaş grubunda olanların oranı %28,8 (110 kişi), 41-50 yaş grubunda olanların oranı %20,2 (77

kişi), 51-60 yaş grubunda olanların oranı %7,3 (28 kişi) ve 61 ve üzeri yaş grubunda olanların oranı ise %2,4 (9 kişi)'dir (Çizelge 3.102).

Çizelge 3.102. Tunceli Örnekleminin Özellikleri: Yaş

Yaş	Sıklık	%	Geçerli %	Birikimli %
30 ve altı	110	28,8	28,8	28,8
31-40	158	41,4	41,4	70,2
41-50	77	20,2	20,2	90,3
51-60	28	7,3	7,3	97,6
61 ve üzeri	9	2,4	2,4	100,0
TOPLAM	382	100,0	100,0	

Cinsiyet durumu, Tunceli ilinde araştırmaya katılan hanehalkı reisleri için de araştırılmış ve bu ilde araştırma kapsamına girenlerin içinde erkek olanların oranı %80,9 (309 kişi), kadın olanların oranı ise %19,1 (73 kişi)'dir (Çizelge 3.103).

Çizelge 3.103. Tunceli Örnekleminin Özellikleri: Cinsiyet

Cinsiyet	Sıklık	%	Geçerli %	Birikimli %
Erkek	309	80,9	80,9	80,9
Kadın	73	19,1	19,1	100,0
TOPLAM	382	100,0	100,0	

Tunceli'nin örneklemindeki hanehalkı reislerinin 252'sinin (%66) evli, 112'sinin (%29,3) bekar olduğu tespit edilmiştir (Çizelge 3.104). Diğer yandan, katılımcıların %2,9'u (11 kişi) boşanma ve %1,8'i (7 kişi) ise vefat nedeniyle dul kalan kişilerden oluşmaktadır.

Çizelge 3.104. Tunceli Örnekleminin Özellikleri: Medeni Durum

Medeni Durum	Sıklık	%	Geçerli %	Birikimli %
Evli	252	66,0	66,0	66,0
Bekar	112	29,3	29,3	95,3
Eşi ölmüş	7	1,8	1,8	97,1
Boşanmış	11	2,9	2,9	100,0
TOPLAM	382	100,0	100,0	

Hanehalkı reislerinin eğitim durumu Çizelge 3.105'te verilmektedir. Katılımcıların %34,6'sı lise mezunu olduğunu, %27'si üniversite veya yüksek lisans mezunu olduğunu %17,5'i ilköğretim/ortaokul mezunu olduğunu ve %13,1'i ise ilkokul mezunu olduğunu belirtmiştir. Tunceli ilindeki örneklem diğer üç ilin örneklemini ile kıyaslandığında kent

merkezinde araştırmaya katılan hanehalkı reislerinin eğitim d¼zeylerinin daha y¼ksek olduğu g¼r¼lmektedir.

Çizelge 3.105. Tunceli Örnekleminin Özellikleri: Hanehalkı Reisinin Eğitim Durumu

Eğitim Durumu	Sıklık	%	Geçerli %	Birikimli %
Okuryazar değil	4	1,0	1,0	1,0
İlkokul (5 yıl)	50	13,1	13,1	14,1
İlköğretim/Ortaokul	67	17,5	17,5	31,7
Lise	132	34,6	34,6	66,2
Meslek yüksekokulu	26	6,8	6,8	73,0
Üniversite veya Lisansüstü	103	27,0	27,0	100,0
TOPLAM	382	100,0	100,0	

Tunceli’de hanehalkı reislerinin işteki durumları Çizelge 3.106 vermektedir. Buna göre; katılımcıların %46,6’sının kendi hesabına çalışanlar, %29,8’inin ücretli veya maaşlı, %16’sının yevmiyeli ve %7,6’sının ise emekli, işsiz, ev hanımı, hasta gibi çalışmayanlardan oluştuğu tespit edilmiştir.

Çizelge 3.106. Tunceli Örnekleminin Özellikleri: Hanehalkı Reisinin İşteki Durumu

İşteki Durum	Sıklık	%	Geçerli %	Birikimli %
Ücretli veya maaşlı	114	29,8	29,8	29,8
Yevmiyeli	61	16,0	16,0	45,8
Kendi hesabına çalışan	178	46,6	46,6	92,4
İşsiz, ev hanımı, emekli, yaşlı veya hasta	29	7,6	7,6	100,0
TOPLAM	382	100,0	100,0	

Tunceli’de araştırma kapsamına giren hanehalkı reislerinin %56,5’i (216 kişi) oturduğu konutun kendisine ait olmadığını, %43,5’i (166 kişi) oturduğu konutun kendisine ait olduğunu beyan etmişlerdir (Çizelge 3.107). Tunceli’de katılımcıların yarısından fazlasının konut sahibi olmadığı g¼r¼lmektedir.

Çizelge 3.107. Tunceli Örnekleminin Özellikleri: Hanehalkı Reisinin Konut Sahipliği

Konut Sahipliği	Sıklık	%	Geçerli %	Birikimli %
Evet	166	43,5	43,5	43,5
Hayır	216	56,5	56,5	100,0
TOPLAM	382	100,0	100,0	

Tunceli ilinde araştırmaya katılan hanehalkı reislerinin %92,4'ü (353 kişi) bir işte çalıştıklarını, %7,6'sı (29 kişi) ise çalışmadığını beyan etmiştir (izelge 3.108).

Çizelge 3.108. Tunceli rneklemine zellikleri: Hanehalkı Reisinin alışma Durumu

Çalışma Durumu	Sıklık	%	Geçerli %	Birikimli %
Evet	353	92,4	92,4	92,4
Hayır	29	7,6	7,6	7,6
TOPLAM	382	100,0	100,0	

Hanehalkı reislerinin geçen 12 ay boyunca vadesi geçmiş herhangi bir borcunun olup olmadığının dağılımını izelge 3.109 vermektedir. Buna göre 240 kişi (%62,8) geçen 12 ay boyunca vadesi geçmiş bir borcunun olmadığını, 142 kişi (%37,2) ise geçen 12 ay boyunca vadesi geçmiş bir borcunun olduğunu beyan etmiştir.

Çizelge 3.109. Tunceli rneklemine zellikleri: Hanehalkı Reisinin Borç Durumu

Borç Durumu	Sıklık	%	Geçerli %	Birikimli %
Evet	142	37,2	37,2	37,2
Hayır	240	62,8	62,8	100,0
TOPLAM	382	100,0	100,0	

Tunceli için hanehalkı reislerinin aylık ortalama gelir gruplarının dağılımını veren izelge 3.110, katılımcıların en azının yüksek gelir grubunda ve en çoğunun ise ortanın altı ve düşük gelir grubunda olduğunu göstermektedir. Buna göre katılımcıların 154'ünün (%40,3) ortanın altı, 144'ünün (%37,7) düşük gelir grubunda olmasına karşılık, 17'si (%4,5) yüksek gelir grubundadır. Diğer yandan, hanehalkı reislerinin 44'ü (%11,5) orta ve 23'ü (%6) ortanın üstü gelir grubunda yer almaktadır.

Çizelge 3.110. Tunceli rneklemine zellikleri: Hanehalkı Reisinin Ortalama Aylık Geliri

Aylık Gelir (Bin TL)	Sıklık	%	Geçerli %	Birikimli %
- 1000	144	37,7	37,7	37,7
1001 - 2000	154	40,3	40,3	78,0
2001 - 3000	44	11,5	11,5	89,5
3001 - 4000	23	6,0	6,0	95,5
4001 +	17	4,5	4,5	100,0
TOPLAM	382	100,0	100,0	

Tunceli örnekleminin hanehalkı büyüklüğü incelendiğinde; katılımcıların 169'unun (%44,2) ailesi 4-5 kişiden oluşurken, 163'ünün (%42,7) ailesi 3 ve daha az kişiden oluşmaktadır (Çizelge 3.111). Diğer yandan, hanehalkı reislerinin 43'ünün (%11,3) ailesi 6-7 kişiden oluşmaktayken, 7'sinin (%1,8) ailesi 8 ve daha fazla kişiden oluşmaktadır.

Çizelge 3.111. Tunceli Örnekleminin Özellikleri: Hanehalkı Büyüklüğü

Hanehalkı Büyüklüğü	Sıklık	%	Geçerli %	Birikimli %
- 3	163	42,7	42,7	42,7
4 - 5	169	44,2	44,2	86,9
6 - 7	43	11,3	11,3	98,2
8 +	7	1,8	1,8	100,0
TOPLAM	382	100,0	100,0	

Hanehalkı reislerinin bakmakla yükümlü olduğu kişi sayısının dağılımını veren Çizelge 3.112 incelendiğinde, katılımcıların 267'sinin (%69,9) bakmakla yükümlü olduğu kişi sayısı 3 ve daha az iken, 98'inin (%25,7) bakmakla yükümlü olduğu kişi sayısı 4-5'tir. Diğer yandan, hanehalkı reislerinin 14'ünün (%3,7) bakmakla yükümlü olduğu kişi sayısı 6-7 kişiden oluşmaktayken, sadece 3'ünün (%0,8) bakmakla yükümlü olduğu kişi sayısı 8 ve daha fazla kişiden oluşmaktadır. Tunceli'de ankete katılan hanehalkı reislerinin ekseriyetinin bakmakla yükümlü olduğu birey sayısı 3 ve daha fazla kişidir.

Çizelge 3.112. Tunceli Örnekleminin Özellikleri: Hanehalkı Reisinin Bakmakla Yükümlü Olduğu Kişi Sayısı

Bakmakla Yükümlü Olunan Kişi Sayısı	Sıklık	%	Geçerli %	Birikimli %
- 3	267	69,9	69,9	69,9
4 - 5	98	25,7	25,7	95,5
6 - 7	14	3,7	3,7	99,2
8 +	3	0,8	0,8	100,0
TOPLAM	382	100,0	100,0	

3.8.4.2.Tunceli İli Örnekleminin Yoksulluk Durumunun Değerlendirilmesi

Tunceli kent merkezinde araştırma kapsamına giren hanehalkı reislerinin yoksulluk durumları bu kısımda incelenmiş ve düzenlenen çapraz çizelgeler yardımıyla sunulmaya çalışılmıştır.

Tunceli kent merkezinde araştırma kapsamına alınan hanehalkı reislerinin hanehalkı büyüklükleri ve ortalama aylık gelirleri dikkate alınarak yoksulluk durumları hesaplanıp

Çizelge 3.113'te sunulmuştur. Buna göre katılımcıların %69,4'ünün (265 kişi) yoksul olmadığı, %30,6'sının (117 kişi) ise yoksul olduğu tespit edilmiştir. Tunceli'de örnekleme giren hanehalkı reislerinin yoksulluk oranı Malatya, Elazığ ve Bingöl'e göre düşük olduğu görülmektedir. Bunun nedeni araştırmanın kent merkezinde yapıyor olması ve Tunceli'nin diğer illere göre daha fazla göç veriyor olması olabilir. Bölgenin sosyal ve ekonomik koşulları dikkatte alındığında kırsal alanda yoksul kişi sayısı daha fazladır.

Çizelge 3.113. Tunceli Örnekleminin Özellikleri: Hanehalkı Reisinin Yoksulluk Durumu

Yoksulluk Durumu	Sıklık	%	Geçerli %	Birikimli %
Yoksul değil	265	69,4	69,4	69,4
Yoksul	117	30,6	30,6	100,0
TOPLAM	382	100,0	100,0	

Araştırmada anket uygulanan hanehalkı reislerinin yaş grupları itibari ile yoksulluk durumları Çizelge 3.114'te sunulmuştur. Tunceli'de yoksulluğun yaygın görüldüğü yaş grupları sırasıyla 61 ve üzeri (%44,4), 51-60 (%42,9) ve 41-50 (%42,9) yaş gruplarıdır. Bu bulgular Tunceli'de yoksulluğun yüksek yaşlarda daha yaygın olarak görüldüğünü göstermektedir.

Çizelge 3.114. Yaş Grupları İtibarıyla Yoksulluk Durumu

Yaş Grupları		Yoksulluk durumu		Toplam
		Yoksul değil	Yoksul	
30 ve altı	Sayı	88	22	110
	%	80,0	20,0	100,0
31-40	Sayı	112	46	158
	%	70,9	29,1	100,0
41-50	Sayı	44	33	77
	%	57,1	42,9	100,0
51-60	Sayı	16	12	28
	%	57,1	42,9	100,0
61 ve üzeri	Sayı	5	4	9
	%	55,6	44,4	100,0
TOPLAM	Sayı	265	117	382
	%	69,4	30,6	100,0

Anket uygulanan hanehalkı reislerinin cinsiyetleri itibarıyla yoksulluk durumlarını gösteren Çizelge 3.115, toplam 309 erkek hanehalkı reisinden 95'inin (%30,7) ve 73 kadın

hanehalkı reisinden 22'sinin (%30,1) yoksul olduğunu göstermektedir. Tunceli'de erkek ve kadın hanehalkı reislerinin yoksulluk oranlarının hemen hemen aynı olduğu görülmektedir.

Çizelge 3.115. Cinsiyet İtibarıyla Yoksulluk Durumu

Cinsiyet		Yoksulluk durumu		Toplam
		Yoksul değil	Yoksul	
Erkek	Sayı	214	95	309
	%	69,3	30,7	100,0
Kadın	Sayı	51	22	73
	%	69,9	30,1	100,0
TOPLAM	Sayı	265	117	382
	%	69,4	30,6	100,0

Araştırma kapsamına giren katılımcıların medeni halleri dikkate alındığında; evli 252 hanehalkı reisinin 85'i (%33,7) yoksul iken, 167'si (%66,3) yoksul değildir. Diğer yandan, 112 bekar hanehalkı reisinden 27'sinin (%24,1), 11 boşanmış hanehalkı reisinden 5'inin (%45,5) yoksul olduğu saptanmıştır (Çizelge 3.116).

Çizelge 3.116. Medeni Hal İtibarıyla Yoksulluk Durumu

Medeni Durum		Yoksulluk durumu		Toplam
		Yoksul değil	Yoksul	
Evli	Sayı	167	85	252
	%	66,3	33,7	100,0
Bekar	Sayı	85	27	112
	%	75,9	24,1	100,0
Eşi ölmüş	Sayı	7	0	7
	%	100	0,0	100,0
Boşanmış	Sayı	6	5	11
	%	54,5	45,5	100,0
TOPLAM	Sayı	265	117	382
	%	69,4	30,6	100,0

Tunceli'de araştırmaya katılan hanehalkı reislerinin eğitim durumlarına göre yoksulluk dağılımlarını Çizelge 3.117 vermektedir. Buna göre üniversite mezunu 103 hanehalkı reisinden 94'ünün (%91,3) yoksul olmadığı, 9'unun (%8,7) ise yoksul olduğu tespit edilmiştir. Buna karşılık ilköğretim mezunu 50 hanehalkı reisinden 28'inin (%56) yoksul olduğu, 22'sinin ise (%44) yoksul olmadığı saptanmıştır. Üniversite ve üzeri eğitim almış grupta yer alan hanehalkı reislerinin yoksulluk oranının oldukça düşük olduğu

görülmektedir. Bu sonuçlar Tunceli’de eğitim düzeyi yükseldikçe yoksul sayısının da azalacağını göstermektedir. Çünkü iyi eğitim görmüş ve belli bir konuda yeteneklerini geliştirmiş bireylerin, eğitim düzeyi daha düşük bireylere göre daha fazla gelir elde etmesi doğaldır.

Çizelge 3.117. Hanehalkı Reisinin Eğitim Durumuna Göre Yoksulluk Durumu

Eğitim Durumu		Yoksulluk durumu		Toplam
		Yoksul değil	Yoksul	
Okuryazar değil	Sayı	3	1	4
	%	75,0	25,0	100,0
Okuryazar (Diplomasız)	Sayı	0	0	0,0
	%	0,0	0,0	0,0
İlkokul (5 yıl)	Sayı	22	28	50
	%	44,0	56,0	100,0
İlköğretim/Ortaokul	Sayı	36	31	67
	%	53,7	46,3	100,0
Lise	Sayı	88	44	132
	%	66,7	33,3	100,0
Meslek yüksekokulu	Sayı	22	4	26
	%	84,6	15,4	100,0
Üniversite veya Lisansüstü	Sayı	94	9	103
	%	91,3	8,7	100,0
TOPLAM	Sayı	265	117	382
	%	69,4	30,6	100,0

Çizelge 3.118’de görüldüğü gibi, Tunceli’de yevmiyeli olarak çalışan 61 hanehalkı reısından 34’ü (%55,7), emekli, işsiz, ev hanımı, yaşlı ve hasta gibi çalışmayan 29 hanehalkı reısından 16’sı (%55,2) yoksul iken, kendi hesabına çalışan 178 hanehalkı reısından 54’ü (%30,3) ve ücretli veya maaşlı 114 hanehalkı reısından 13’ü (%11,4) yoksuldur.

Çizelge 3.118. İşteki Durum İtibarıyla Yoksulluk Durumu

İşteki Durum	Yoksulluk durumu		Toplam	
	Yoksul değil	Yoksul		
Ücretli veya maaşlı	Sayı	101	13	114
	%	88,6	11,4	100,0
Yevmiyeli	Sayı	27	34	61
	%	44,3	55,7	100,0
Kendi hesabına çalışan	Sayı	124	54	178
	%	69,7	30,3	100,0
Emekli, işsiz, ev hanımı, yaşlı ve hasta	Sayı	13	16	29
	%	44,8	55,2	100,0
TOPLAM	Sayı	265	117	382
	%	69,4	30,6	100,0

Hanehalkı reislerinin elde ettikleri ortalama aylık gelir itibari ile yoksulluk durumları Çizelge 3.119’da verilmektedir. Buna göre; en alt gelir grubundaki 144 hanehalkı reisinden 108’i (%75) yoksul iken, ortanın altındaki gelir grubundaki (1001-2000) 154 hanehalkı reisinden ise sadece 9’u (%5,8) yoksuldur.

Çizelge 3.119. Hanehalkı Reisinin Ortalama Aylık Geliri İtibarıyla Yoksulluk Durumu

Aylık Gelir (Bin TL)	Yoksulluk durumu		Toplam	
	Yoksul değil	Yoksul		
- 1000	Sayı	36	108	144
	%	25,0	75,0	100,0
1001 - 2000	Sayı	145	9	154
	%	94,2	5,8	100,0
2001 - 3000	Sayı	44	0	44
	%	100,0	0,0	100,0
3001 - 4000	Sayı	23	0	23
	%	100,0	0,0	100,0
4001 +	Sayı	17	0	17
	%	100,0	0,0	100,0
TOPLAM	Sayı	265	117	382
	%	69,4	30,6	100,0

Hanehalkı büyüklüğü itibarıyla yoksulluk durumu Çizelge 3.120’de sunulmuştur. Buna göre; Tunceli’de araştırma kapsamına giren ailesi 8’den fazla kişiden oluşan hanehalkı reislerinin %57,1’i (4 kişi) yoksul iken, ailesi 4-5 kişiden oluşan hanehalkı reislerinin %43,2’si (73 kişi), ailesi 6-7 kişiden oluşan hanehalkı reislerinin %34,9’u (15 kişi) ve ailesi en fazla 3 kişiden oluşan hanehalkı reislerinin %15,3’ü (25 kişi) yoksuldur.

Çizelge 3.120. Hanehalkı Büyüklüğü İtibarıyla Yoksulluk Durumu

Hanehalkı Büyüklüğü		Yoksulluk durumu		Toplam
		Yoksul değil	Yoksul	
- 3	Sayı	138	25	163
	%	84,7	15,3	100,0
4 - 5	Sayı	96	73	169
	%	56,8	43,2	100,0
6 - 7	Sayı	28	15	43
	%	65,1	34,9	100,0
8 +	Sayı	3	4	7
	%	42,9	57,1	100,0
TOPLAM	Sayı	265	117	382
	%	69,4	30,6	100,0

Tunceli’de hanehalkı reislerinin bakmakla yükümlü oldukları kişi sayıları itibarıyla yoksulluk durumlarını Çizelge 3.121 vermektedir. 8’den fazla kişiye bakan hanehalkı reislerinin tamamı yoksul iken, 3 ve daha az kişiye bakan hanehalkı reislerinin yoksulluk oranı ise %26,6’dır. Diğer yandan 6-7 kişiye bakanların %42,9’unun ve 4-5 kişiye bakanların %37,8’inin yoksul olduğu tespit edilmiştir.

Çizelge 3.121. Hanehalkı Reisinin Bakmakla Yükümlü Olduğu Kişi Sayısı İtibarıyla Yoksulluk Durumu

Bakmakla Yükümlü Olunan Kişi Sayısı		Yoksulluk durumu		Toplam
		Yoksul değil	Yoksul	
- 3	Sayı	196	71	267
	%	73,4	26,6	100,0
4 - 5	Sayı	61	37	98
	%	62,2	37,8	100,0
6 - 7	Sayı	8	6	14
	%	57,1	42,9	100,0
8 +	Sayı	0	3	3
	%	0,0	100,0	100,0
TOPLAM	Sayı	265	117	382
	%	69,4	30,6	100,0

Hanehalkı reislerinin bir işte çalışıp çalışmadığına göre yoksulluk dağılımları Çizelge 3.122’de sunulmuştur. Buna göre Tunceli’de bir işte çalıştığını beyan eden 353 hanehalkı reisinden 101’i (%28,6) yoksul iken, 252’si (%71,4) ise yoksul değildir. Diğer yandan bir işte çalışmadığını beyan eden 29 hanehalkı reisinden 16’sının (%55,2) yoksul olduğu, 13’ünün (%44,8) ise yoksul olmadığı tespit edilmiştir.

Çizelge 3.122. Çalışma Durumu İtibarıyla Yoksulluk

Çalışma durumu		Yoksulluk durumu		Toplam
		Yoksul değil	Yoksul	
Evet	Sayı	252	101	353
	%	71,4	28,6	100,0
Hayır	Sayı	13	16	29
	%	44,8	55,2	100,0
TOPLAM	Sayı	265	117	382
	%	69,4	30,6	100,0

Tunceli’de araştırmaya katılanların geçen 12 ay içinde ödeyemediği herhangi bir borcunun olup olmadığına göre yoksulluk durumları incelendiğinde; borcunun olmadığını beyan eden hanehalkı reislerinin %31,2’si (75 kişi) yoksul iken, borcunun olduğunu beyan edenlerin %29,6’sı (42 kişi) yoksuldur (Çizelge 3.123).

Çizelge 3.123. Borç Durumu İtibarıyla Yoksulluk

Geçen 12 ay içinde borçlu olup/olmama		Yoksulluk durumu		Toplam
		Yoksul değil	Yoksul	
Evet	Sayı	100	42	142
	%	70,4	29,6	100,0
Hayır	Sayı	165	75	240
	%	68,8	31,2	100,0
TOPLAM	Sayı	265	117	382
	%	69,4	30,6	100,0

Tunceli’de oturduğu konutun kendisine ait olduğunu beyan eden hanehalkı reislerinin %69,3’ü (115 kişi) yoksul değil iken, %30,7’si (51 kişi) ise yoksuldur. Buna karşılık oturduğu konutun kendisine ait olmadığını beyan eden hanehalkı reislerinin %30,6’sı (66 kişi) yoksul iken, %69,4’ü (150 kişi) yoksul olmadığı saptanmıştır (Çizelge 3.124).

Çizelge 3.124. Hanehalkı Reisinin Konut Sahipliği Durumuna Göre Yoksulluk

Hanehalkı Reisinin Konut Sahipliği		Yoksulluk durumu		Toplam
		Yoksul değil	Yoksul	
Evet	Sayı	115	51	166
	%	69,3	30,7	100,0
Hayır	Sayı	150	66	215
	%	69,4	30,6	100,0
TOPLAM	Sayı	265	117	382
	%	69,4	30,6	100,0

3.8.4.3. Tunceli İli Örnekleminin Sosyal Sermaye Düzeyinin Değerlendirilmesi

Tunceli’de hanehalkı reislerinin sosyal sermaye alt boyut endekslerinin ortalama puanları incelendiğinde; grup ve ağlar alt boyutunun ortalama puanı $6,08 \pm 3,08$, sosyal bütünleşme ve güçlendirme ve politik eylem alt boyutlarının ortalama puanı $5,75 \pm 1,197$ kolektif eylem ve iş birliği, enformasyon ve iletişim alt boyutlarının ortalama puanı $4,91 \pm 2,91$ ve güven ve dayanışma alt boyutunun ortalama puanı $2,72 \pm 2,77$ olarak bulunmuştur (Çizelge 3.125). Tunceli’de hanehalkı reislerinin sosyal sermaye alt ölçeklerinde en düşük ortalama puanına sahip oldukları alt boyutunun güven ve dayanışma olduğu saptanmıştır. Tunceli örnekleminde de güven ve dayanışma düzeyinin düşük olduğu tespit edilmiştir.

Çizelge 3.125. Tunceli Örneklemindeki Hanehalkı Reislerinin Sosyal Sermaye Alt Boyutlarının Ortalama Puanlarının Dağılımı

Sosyal Sermayenin Alt Boyutları	Madde Sayısı	Ortalama	Standart Sapma
Grup ve ağlar	4	6,08	3,08
Güven ve dayanışma	2	2,72	2,77
Kolektif eylem ve iş birliği	3	4,91	2,91
Enformasyon ve iletişim	5	4,91	2,91
Sosyal bütünleşme	4	5,75	1,97
Güçlendirme ve politik eylem	3	5,75	1,97

Tunceli için yapılan analizde hanehalkı reislerinin sahip oldukları tüm sosyal sermaye alt boyut endeksleri ile yoksulluk arasında fark olduğu saptanmıştır ($P < 0.05$) (Çizelge 3.126).

Çizelge 3.126. Tunceli’de Sosyal Sermaye Alt Boyutları ve Yoksulluk İlişkisi

Sosyal Sermayenin Alt Boyutları	Yoksul değil	Yoksul	P değeri*
Grup ve ağlar	7 (1-10)	7 (1-10)	< 0.01
Güven ve dayanışma	1 (1-10)	1 (1-10)	0.034
Kolektif eylem ve iş birliği	4 (1-10)	4 (1-10)	0,004
Enformasyon ve iletişim	6,4 (2-10)	4,6 (1-10)	< 0.01
Sosyal bütünleşme	5,5 (1-10)	5,5 (1-10)	0,06
Güçlendirme ve politik eylem	7 (1-10)	7 (1-10)	< 0.01
Sosyal Sermaye Endeksi	6,14 (2,80-9,14)	4,60 (2,35-7,30)	< 0.01

*Mann Whitney U testi

Değerler ortanca (min, max) olarak verildi.

3.8.4.4. Tunceli Örneğine Ait Tanımlayıcı İstatistikler

Araştırmanın bu kısmında Tunceli örneği için bazı değişkenlere ait bazı tanımlayıcı istatistiklere yer verilmektedir.

Buna göre; Tunceli’de sosyal sermaye endeksi ortalaması yaklaşık $5,67 \pm 1,40$, en yüksek değeri 9,14 ve en düşük değeri ise 2,35 olarak tespit edilmiştir.

Araştırmada hanehalkı reislerinin toplam eğitim yılının ortalaması $11,33 \pm 4,18$, en yüksek değeri 17 yıl ve en düşük değeri 0’dır. Mal varlığının ortanca değeri 75000 TL, en yüksek değeri 1350000 TL ve en düşük değeri 0 TL olarak tespit edilmiştir (Çizelge 3.127).

Hanehalkı reislerinin yaş ortalaması yaklaşık $37,38 \pm 10,15$ olup, en genci 20 ve en yaşlısı da 86 yaşındadır.

Hanehalkı reislerinin aylık ortalama toplam geliri yaklaşık $1789,40 \pm 1474,71$ TL olup, en düşük aylık ortalama toplam gelir 500 TL ve en yüksek aylık ortalama toplam gelir 20000 TL’dir.

Hanehalkı reislerinin sahip olduğu hanehalkı büyüklüğünün ortalaması $3,96 \pm 1,50$ kişi, en yüksek değeri 10 kişi ve en düşük değeri 1 kişi iken, bakmakla yükümlü oldukları kişi sayısının ortalaması $2,85 \pm 1,41$ kişi, en yüksek değer 9 kişi ve en düşük değer 1 kişi olduğu tespit edilmiştir (Çizelge 3.127).

Çizelge 3.127. Tunceli İli Örneğine Ait Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	Ortalama	Standart Sapma	Medyan	En Küçük	En Büyük
SSE	5,67	1,40	5,95	2,35	9,14
Eğitim	11,33	4,18	11,00	0	17
Servet	53157,07	114720,25	7500,00	0	1350000
Yaş	37,38	10,15	35,00	20	86
HBU	3,96	1,51	4,00	1	10
BakYük	2,85	1,41	3,00	1	9
İlde yaşama yılı	26,23	16,29	28,00	1	81
Aylık gelir	1789,40	1474,71	1500,00	500	20000
Gözlem	382	382	382	382	382

Araştırma kapsamına giren hanehalkı reislerinin Tunceli’de ortalama yaşama yılı ve standart sapması sırasıyla 26,23 ve 16,29’dur.

3.8.4.5. Tunceli İline Ait Logit Modelin Sonuçları

Çizelge 3.128, Tunceli örneklemeine ait nicel değişkenler olan Yaş, HBU, BakYük, Eğitim, SSE ve Servet için sonuçlar vermektedir. Buna göre olasılık değerlerinin (P) tüm değişkenler için 0.05'e eşit ya da bundan büyük olmaması nedeniyle sonuçlar istatistiksel olarak anlamlıdır. Yoksul olan ve olmayan hanehalkı reisleri karşılaştırıldığında sosyal sermaye endeksi, eğitim yılı sayısı, yaş, hanehalkı büyüklüğü, bakmakla yükümlü olunan kişi sayısı ve mal varlığı değişkenleri için farklılık vardır. Tüm değişkenlerin P değeri <0.25 olması nedeniyle bu değişkenlerin tamamı logit model için aday değişkenler olarak alınmıştır.

Çizelge 3.128. Tunceli İli için Tahmin Edilecek Logit Modele Girebilecek Aday Nicel Değişkenler

Değişken	Yoksul değil	Yoksul	P değeri*
SSE	6,14 (2,80-9,14)	4,60 (2,35-7,30)	< 0.01
Eğitim	11(0-17)	8 (0-17)	< 0.01
Yaş	35 (20-81)	39 (23-86)	0.001
HBU	3 (1-10)	4 (2-10)	< 0.01
BakYük	3 (1-9)	3 (1-9)	< 0.01
Servet	14500 (0-1350000)	0 (0-200000)	0.045

*Mann Whitney U testi

Değerler ortanca (min, max) olarak verildi.

Tüm değişkenler <0,25, bu nedenle bu değişkenler logit modele girmeye adaydır.

Tunceli örnekleminden elde edilen nitel değişkenler olan cinsiyet, medeni durum, çalışma durumu, borç durumu ve konut sahipliği için yapılan ki-kare bağımsızlık testi sonuçları Çizelge 3.129'da sunulmuştur. Buna göre sadece çalışma durumu ile yoksulluk arasında anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır (P<0,05). Sadece medeni durum ve çalışma durumunun P değeri <0,25 olması nedeniyle bu değişkenler logit modele girmeye adaydırlar.

Çizelge 3.129. Tunceli İli için Tahmin Edilecek Logit Modele Girebilecek Aday Nitel Değişkenler

Değişkenler		Yoksulluk		P
		Yoksul değil	Yoksul	
Cinsiyet [n (%)]	Erkek	215 (69,6)	94 (30,4)	0,968*
	Kadın	50 (68,5)	23 (31,5)	
	Toplam	265 (69,4)	117 (36,6)	
Medeni Durum [n (%)]	Evli	168 (66,7)	84 (33,3)	0,070**
	Bekar	84 (75,0)	28 (25,0)	
	Eşi ölmüş	7 (100)	0 (0,00)	
	Boşanmış	6 (54,5)	5 (45,5)	
	Toplam	265 (69,4)	117 (36,6)	
Çalışma Durumu [n (%)]	Evet	252 (71,4)	101 (28,6)	0,006*
	Hayır	13 (44,8)	16 (55,2)	
	Toplam	265 (69,4)	117 (36,6)	
Borç Durumu [n (%)]	Evet	100 (70,4)	42 (29,6)	0,818***
	Hayır	165 (68,8)	75 (31,2)	
	Toplam	265 (69,4)	117 (36,6)	
Konut Sahipliği [n (%)]	Evet	116 (69,5)	51 (30,5)	0,973***
	Hayır	149 (69,3)	66 (30,7)	
	Toplam	265 (69,4)	117 (6,6)	

*Yates'in Düzeltilmiş Ki-Kare Testi, ** Fisher'in Kesin Ki-Kare Testi, ***Pearson Ki-Kare Testi.

Araştırmada Tunceli için yapılan analizde modelde yer alan değişkenlerin katsayıları, bu katsayılar a ait standart hatalar, Wald istatistikleri, serbestlik dereceleri, anlamlılık düzeyleri, odds oranları ve odds oranları için %95 güven aralıkları Çizelge 3.130'da sunulmuştur.

Çizelge 3.130. Tunceli İli için Tahmin Edilen Logit Modele Ait Bulgular

Değişken	Katsayı	S.Hata	Wald	S.Der.	Önemlilik	Odds Oranı	%95 Güven Aralığı	
							Alt	Üst
SSE	-0,821	0,115	51,200	1	0,000	0,440	0,351	0,551
Eğitim	-0,141	0,035	15,851	1	0,000	0,869	0,810	0,931
BakYük	0,437	0,102	18,187	1	0,000	1,548	1,266	1,893
Sabit	3,811	0,700	29,655	1	0,000	45,202		

SSE: Sosyal Sermaye Endeksi, Eğitim: Hanehalkı reisinin aldığı toplam eğitim yılı, BakYük: Bakmakla yükümlü olunan kişi sayısı

Tunceli ili için yapılan logit model analizi sonucunda anlamlı bulunan değişkenlerin hanehalkı reislerinin yoksul olma olasılığı üzerinde meydana getirdiği marjinal etkiler ve yüzde değişmeyi Çizelge 3.131 vermektedir.

Çizelge 3.131. Tunceli İli için Tahmin Edilen Logit Regresyon Modelindeki Bağımsız Değişkenlerin Yoksul Olma Olasılığında Meydana Getirdikleri Yüzde Değişim ve Marjinal Etkiler

Değişken	Katsayı	Olasılık oranında meydana gelen yüzde değişme ($e^{\beta}-1$)*100	$\frac{\partial \hat{P}}{\partial \text{Değişken}} = P(1-P) * \beta_i$
SSE	-0,821	-56,00	-0,146
Eğitim	-0,141	-13,15	-0,025
BakYük	0,437	54,81	0,079

Wald testinin Çizelge 3.130'daki 7. sütununun anlamlılık değerlerine bakıldığında Tunceli'ye ait logit modelindeki tahmin edilen SSE, Eğitim ve BakYük bağımsız değişkenlerin katsayıları ayrı ayrı %5 önem düzeyinde istatistik bakımdan anlamlı olduğu görülmektedir. Buna göre Tunceli ili için yapılan analizde SSE, Eğitim ve BakYük değişkenlerinin hanehalkı reislerinin yoksul olma olasılığını açıklamada anlamlı olduğu tespit edilmiştir.

Tunceli örnekleme ile yapılan analiz sonucuna göre hanehalkı reislerinin yoksulluk durumları ile ilgili model şu şekilde yazılabilir:

$$\ln\left(\frac{P}{1-P}\right) = 3,811 - 0,821SSE - 0,141Egitim + 0,437BakYük$$

$$\left(\frac{P}{1-P}\right) = e^{3,811 - 0,821SSE - 0,141Egitim + 0,437BakYük}$$

Tunceli için yapılan analiz de sosyal sermayenin hanehalkı reislerinin yoksul olma olasılığını açıklamak için önemli bir değişken olduğunu göstermektedir. Sosyal sermayenin tahmin edilen eğitim katsayısı %1 düzeyinde anlamlı ve -0,821 olarak hesaplanmıştır. Modeldeki diğer bağımsız değişkenler sabitken sosyal sermayede meydana gelen bir birimlik artışa karşılık hanehalkı reislerinin yoksul olma log-olasılık oranı 0,821 kadar azalır. Odds oranına göre ise SSE arttıkça yoksul olma üstünlüğünün 0,440 kat azaldığı söylenebilir. SSE'deki 1 birim artış yoksul olma olasılık oranını %56 azaltır. SSE bir birim arttırıldığında yoksul olma olasılığını yaklaşık 0,146 kadar azaltmaktadır (Çizelge 3.131). Bu sonuçlar sosyal sermayenin diğer illerde olduğu gibi Tunceli'de de yoksulluğun azaltılmasında etkili bir strateji olabileceğini göstermektedir.

Bu modelde de Eğitim'in eğitim katsayısı da %1 düzeyinde anlamlı ve -0,141 olarak hesaplanmıştır. Modeldeki diğer bağımsız değişkenler sabitken Eğitim'de meydana gelen bir birimlik artışa karşılık hanehalkı reislerinin yoksul olma log-olasılık oranı 0,141 kadar azalır. Tunceli'de de hanehalkı reislerinin sahip olduğu eğitim yılı arttıkça yoksul olma üstünlüğünün 0,869 kat azaldığı tespit edilmiştir (Çizelge 3.130). Bu sonuç yoksulluğun azaltılmasında eğitimin Tunceli'de de etkili olduğunu göstermektedir.

Diğer üç ile ait logit model sonuçlarına benzer şekilde Tunceli'ye ait logit modelde de bakmakla yükümlü olunan kişi sayısı ile yoksul olma olasılığı arasında %1 düzeyinde anlamlı pozitif bir ilişki olduğu saptanmıştır ve eğitim katsayısı da 0,437 olarak hesaplanmıştır. Tunceli'de hanehalkı reislerinin bakmakla yükümlü olduğu kişi sayısı arttıkça hanehalkı reisinin yoksul olma olasılığının 1,548 kat arttığı tespit edilmiştir (Çizelge 3.130).

Tunceli örneklemini için bir hanehalkı reisinin yoksul olma olasılığı, daha önce hesaplanan SSE, Eğitim ve BakYük değişkenlerinin ortalama değerleri (Bkz. Çizelge 3.127) (3.6) eşitliğine aktarıldığında

$$P_{Tunceli} = \frac{1}{1 + e^{-(3,811 - 0,821SSE - 0,141Egitim + 0,437BakYük)}}$$

$$P_{Tunceli} = \frac{1}{1 + e^{-(3,811 - 0,821(5,67) - 0,141(11,33) + 0,437(2,8))}} = 0,2318$$

bulunur. Yani, Tunceli'de sosyal sermaye endeks değeri 5,67, toplam eğitim yılı 11,33 ve bakmakla yükümlü olunan kişi sayısı 2,85 kişi olan bir hanehalkı reisinin yoksul olma olasılığı yaklaşık %23,18'dir.

Tunceli örneklemini için yapılan analizde de logit modelde yer alan değişkenlerin hepsini birlikte test eden *model ki-kare istatistiğine* göre tahmin edilen parametrelerin hepsi birlikte anlamlıdır (ki-kare:130.920, sd:3 ve P<0.001). Bu sonuç Tunceli'ye ait logit modelinin istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir.

Bu modelin uyumu iyiliği *Hosmer-Lemeshow* ile incelendiğinde, modelin yoksulluğu tahmin etmede yeterli bir model olduğu söylenilebilir (ki-kare=5.296, sd=8 ve P=0.726).

Tunceli iline ait logit regresyon modelinin uygunluğu hakkında bilgi veren sınıflandırma tablosuna göre ise modelin genel tahmin etme orantısı %79,1'dir (Çizelge 3.132).

Çizelge 3.132. Tunceli İline Ait Logit Modelinin Sınıflandırma Tablosu

			Tahmin		Toplam	Yüzde
			Yoksulluk			
			Yoksul değil	Yoksul		
Gözlem	Yoksulluk	Yoksul değil	237	28	265	89,4
		Yoksul	52	65	117	55,6
GENEL YÜZDE						79,1

Yapılan analizde Tunceli'ye ait logit modelde bağımlı değişken ile bağımsız değişken arasındaki ilişkinin ölçümünü gösteren Cox ve Snell R^2 istatistiği %29, Nagelkerke R^2 istatistiği ise %41 olarak hesaplanmıştır. Nagelkerke R^2 istatistiği bağımlı değişken olan yoksulluk ile bağımsız değişkenler arasında yaklaşık %41'lik bir ilişkinin olduğunu göstermektedir.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Günümüzde yoksulluk süreci giderek daha yaygın hale gelmiş ve tüm dünya ülkelerini içine almaya başlamıştır. Yeryüzünde çok sayıda insanın hayatını etkileyen yoksulluğun birçok farklı nedeni bulunmaktadır. Yoksulluk ekonomik faktörlerin sonucu ortaya çıkabileceği gibi sosyal nedenlerle de ortaya çıkmaktadır. Bu da yoksulluğun çok boyutlu olduğunu göstermektedir. UNDP tarafından yürütülen çalışmalarda da ekonomik, sosyal, siyasal faktörler dikkate alınarak yoksulluk olgusu çok boyutlu olarak incelenmektedir.

Yoksulluk konusunda yapılan çalışmalarda, yoksulluğun ölçümü ve ölçüm yöntemlerinin, kapsamının, boyutunun, nedenlerinin ve bu sorunun çözümü için gerekli olan yöntemlerin ortaya konulması önemlidir. Bu çalışmada yoksulluk oranı diğer bölgelere göre yüksek olan TRB1 Bölgesinde bulunan illerde sosyal sermaye ve yoksulluk ilişkisi incelenerek yoksulluğun belirleyicileri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmada son yıllarda akademik yazında sıkça tartışılan ve birçok bilimsel araştırma ile ekonomik ve sosyal faktörler üzerinde etkisi olduğu tespit edilen sosyal sermayenin, hanehalkı reisinin yoksulluğunun azaltılmasında diğer faktörlerle birlikte etkisinin olup olmadığı araştırılmaktadır.

Bu çalışmada bilimsel araştırmalarla yoksulluğun azaltılmasında etkili olduğu ortaya konulan faktörlerin yanına sosyal sermaye de entegre edilerek yoksulluk çok boyutlu bir şekilde incelenmeye çalışılmıştır.

Bu uygulamalı araştırma çerçevesinde TRB1 Bölgesini oluşturan Malatya, Elazığ, Bingöl ve Tunceli illerindeki hanehalkı reislerinin sosyal sermaye düzeyleri ve yoksulluk durumları anket uygulanarak tespit edilmeye çalışılmıştır. Her il için ayrı örnekleme oluşturulmuş ve belirlenen örneklem büyüklüklerinden daha fazla kişiye anket uygulanmıştır. Bu anketlerden elde edilen yatay kesit verileri çözümlenmeye tabi tutulmuştur. Bu çözümlenme neticesinde bu alan çalışmasında elde edilen anketlerin tamamı analize tabi tutulmuştur.

Araştırmada elde edilen temel bazı bulgular aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- Malatya'daki katılımcıların yaş ortalaması $42,90 \pm 10,89$, en küçüğü 21 ve en büyüğü 88; Elazığ'daki katılımcıların yaş ortalaması $43,13 \pm 14,39$, en küçüğü 18 ve en büyüğü 100; Bingöl'deki katılımcıların yaş ortalaması $38,03 \pm 13,24$, en küçüğü 18 ve en büyüğü 90; Tunceli'deki katılımcıların yaş ortalaması $37,38 \pm 10,15$, en küçüğü 20 ve en büyüğü 86 olarak tespit edilmiştir. Tunceli ve Bingöl'deki hanehalkı reislerinin yaş ortalamasının Malatya ve Elazığ'daki hanehalkı reislerinin yaş ortalamasından daha küçük olduğu saptanmıştır.

- Erkek hanehalkı reislerinin Malatya örneklemindeki oranı %94,9, Elazığ örneklemindeki oranı %83,7, Bingöl örneklemindeki oranı %88,8 ve Tunceli örneklemindeki oranı ise %80,9 olarak bulunmuştur. Erkek hanehalkı reislerinin oranının en yüksek olduğu il Malatya iken, en düşük olduğu il ise Tunceli'dir. TRB1 Bölgesindeki tüm illerde erkek hanehalkı reislerinin oranının kadınlara göre çok yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu durum TRB1 Bölgesinin sosyolojik yapısıyla örtüşmektedir. Çünkü bu bölgede ataerkil yapının diğer bölgelere göre daha baskın olduğu bilinmektedir.

- Hanehalkı reislerinin medeni durumları incelendiğinde; Malatya örneklemindeki evli olanların oranı %87,3, Elazığ örnekleminde evli olanların oranı %78, Bingöl örnekleminde evli olanların oranı %73,1, Tunceli örnekleminde evli olanların oranı ise %66 olarak bulunmuştur.

- TRB1 Bölgesindeki 4 ilin örneklemindeki yanıtlayıcıların en çoğu düşük ve ortanın altı gelir grubunda ve en azı ise orta ve yüksek gelir grubunda yer almaktadır.

- 2012 yılı itibarıyla hanehalkı reislerinin sahip oldukları ortalama mal varlığı incelendiğinde; Malatya örnekleminin ortalaması 82186 TL, Elazığ örnekleminin ortalaması 82279 TL, Bingöl örnekleminin ortalaması 71120 TL ve Tunceli örnekleminin ortalaması 53157 TL olarak bulunmuştur. Bingöl ve Tunceli illerinde araştırmaya katılan hanehalkı reislerinin sahip olduğu ortalama mal varlığının, Malatya ve Elazığ illerinde araştırmaya katılan hanehalkı reislerinin sahip oldukları ortalama mal varlığından daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Yapılan çalışmalarda hanehalkının sahip olduğu servet

durumunun yoksullukla yakından ilişkili olduğu ve hanehalkı reisinin yoksul olma olasılığını azalttığı saptanmıştır³⁵⁰.

- Hanehalkı reislerinin ortalama eğitim yılı incelendiğinde; Malatya örneklemindeki ortalama eğitim yılı $9,98 \pm 4,61$, Elazığ örneklemindeki ortalama eğitim yılı $8,81 \pm 4,46$, Bingöl örneklemindeki ortalama eğitim yılı $10,51 \pm 4,92$, Tunceli örneklemindeki ortalama eğitim yılı $11,33 \pm 4,18$ olarak bulunmuştur. Tunceli örneklemindeki ortalama eğitim yılının diğer illere kıyasla daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

- Malatya’da araştırma kapsamına alınanların %43,2’sinin, Elazığ’da araştırma kapsamına alınanların %40,5’inin, Bingöl’de araştırma kapsamına alınanların %33,6’sının ve Tunceli’de araştırma kapsamına alınanların %56,5’inin konut sahibi olmadıkları tespit edilmiştir.

- Hanehalkı reislerinin çalışma durumları incelendiğinde; Malatya’da araştırma kapsamına alınanların %74,6’sının, Elazığ’da araştırma kapsamına alınanların %76,5’inin, Bingöl’de araştırma kapsamına alınanların %90,3’ünün ve Tunceli’de araştırma kapsamına alınanların %92,4’ünün çalıştıkları tespit edilmiştir. Tüm illerde çalışanların oranının oldukça yüksek olduğu görülmektedir.

- Hanehalkı reislerinin işteki durumları incelendiğinde; Malatya, Elazığ ve Tunceli illerine ait örnekleme yevmiyeli olarak çalışanların yoksulluk oranı en fazla iken, ikinci sırada işsiz, öğrenci, ev hanımı, emekli, hasta vb. gibi iktisaden faal olmayanların yoksulluk oranı yer almıştır. Bingöl ili örnekleminden katılanların ise işsiz, öğrenci, ev hanımı, emekli, hasta vb. gibi iktisaden faal olmayanların yoksulluk oranı en fazla iken ikinci sırada yevmiyeli olarak çalışanlar yer almıştır. Yevmiyeli olarak çalışanlar sürekli bir gelir elde edememektedirler. Çünkü bu kategoride çalışanların istihdam olanakları mevsimsel şartlara göre değişmektedir. Yılın belli zamanlarında çalışıp gelir elde etmektedirler. Bundan dolayı yevmiyeli olarak çalışan hanehalkı reislerinin yoksul olma yüzdesi yüksek bulunmuştur. Türkiye’de yevmiyeli olarak çalışanların en büyük sorunlarının başında kayıt dışı kalmaları ve kayıt altına alınmalarının zor olmasıdır. Örneğin, yevmiyeli çalışan inşaat işçilerinin çoğu kayıt dışı istihdam edilmektedirler. Bunların kayıt altına alınabilmeleri için,

³⁵⁰ S.M. Vidwans, “Statistical Mirage of Poverty Alleviation” [Yoksulluğun Azaltılmasında İstatistiksel Yansıma], *Economic and Political Weekly*, 28 (35), 1993, s. 1838; Roslan ve ark., s. 564.

çalıştıkları inşaat sahibinin işveren primi ödemesi gerekmektedir. Yevmiyeli kesimin kayıt dışında kalması onları sosyal güvenlikten de mahrum bırakmaktadır. Bu grupta çalışanların kayıt içinde kalmalarını sağlayacak etkin yöntemlerin başında işveren primlerinin makul bir düzeye çekilmesi ve etkin bir denetim mekanizmasının sağlanmasıdır. Bu kişilerin istidam olanaklarının artırılmasının diğer bir yolu da bu kişilerin sosyal sermaye düzeylerinin artırılması olabilir. Çünkü sosyal sermayenin önemli boyutlarından olan ağlar, bağlantılar ve kurumlara üyelik bireylerin iş bulmalarını kolaylaştırmaktadır.

- Malatya örnekleminin ortalama hanehalkı büyüklüğü $4,2 \pm 1,57$, Elazığ örnekleminin ortalama hanehalkı büyüklüğü $4,25 \pm 1,57$, Bingöl örnekleminin ortalama hanehalkı büyüklüğü $4,6 \pm 1,78$ ve Tunceli örnekleminin ortalama hanehalkı büyüklüğü $3,96 \pm 1,51$ olarak bulunmuştur. Dört ildeki katılımcıların hanehalkı büyüklükleri yaklaşık olarak Türkiye'deki durum (4-5 kişi) ile benzerdir.

- Her il için yoksulluk durumu incelendiğinde, Malatya hanehalkı reislerinin %38'inin, Elazığ hanehalkı reislerinin %42'sinin, Bingöl hanehalkı reislerinin %38'inin ve Tunceli hanehalkı reislerinin %31'inin yoksul oldukları tespit edilmiştir. Bu sonuçlar TRB1 Bölgesinde yoksulluk oranının yüksek olduğunu göstermektedir. Dört ilin kent merkezindeki hanehalkı reislerinin yoksulluk oranı %30'un üzerindedir.

- Her il için tahmin edilen ekonometrik modellerde anlamlı olduğu tespit edilen değişkenlerin ortalama değerleri ilgili modellere yerleştirildiğinde, Malatya örneklemindeki bir hanehalkı reisinin yoksul olma olasılığı %14,36, Elazığ örneklemindeki bir hanehalkı reisinin yoksul olma olasılığı %22,60, Tunceli örneklemindeki bir hanehalkı reisinin yoksul olma olasılığı 23,18 ve Bingöl örneklemindeki bir hanehalkı reisinin yoksul olma olasılığı %44,54 olarak tespit edilmiştir.

TRB1 bölgesindeki illerin örneklemine giren katılımcıların ortalama sosyal sermaye endeksleri ile en büyük ve en küçük değerleri incelendiğinde; Malatya'da ortalama sosyal sermaye endeksi $5,85 \pm 1,44$, en küçüğü değeri 2,35 ve en büyüğü değeri 10; Elazığ'da ortalama sosyal sermaye endeksi $5,62 \pm 1,33$, en küçüğü değeri 1,90 ve en büyük değeri 9,14; Bingöl'de ortalama sosyal sermaye endeksi $6,32 \pm 1,10$, en küçüğü değeri 3,25 ve en büyük değeri 9,57 ve Tunceli'de ortalama sosyal sermaye endeksi $5,67 \pm 1,40$, en küçüğü değeri 2,35 ve en büyük değeri 9,14 olarak tespit edilmiştir. Bu bulgular TRB1

Bölgesindeki iller arasında en yüksek sosyal sermaye düzeyine sahip ilin Bingöl, en düşük sosyal sermaye düzeyine sahip ilin ise Elazığ olduğunu göstermektedir.

Elde edilen veriler ve kurulan ekonometrik modeller çerçevesinde yapılan analizlerde Malatya’da sosyal sermaye, toplam eğitim yılı, yaş, bakmakla yükümlü olunan kişi sayısı ve konut sahipliği (Bkz. Çizelge 3.37); Elazığ’da sosyal sermaye, toplam eğitim yılı, cinsiyet durumu ve bakmakla yükümlü olunan kişi sayısı (Bkz. Çizelge 3.68); Bingöl’de sosyal sermaye, toplam eğitim yılı, yaş, cinsiyet durumu, bakmakla yükümlü olunan kişi sayısı ve çalışma durumu (Bkz. Çizelge 3.99); Tunceli’de ise sosyal sermaye, toplam eğitim yılı ve bakmakla yükümlü olunan kişi sayısı (Bkz. Çizelge 3.130) yoksulluğu anlamlı bir şekilde etkileyen değişkenler olarak tespit edilmiştir. Dört ilde de sosyal sermaye, toplam eğitim yılı ve bakmakla yükümlü olunan kişi sayısı yoksulluğu açıklamada anlamlı değişkenler olarak tespit edilmiştir. Ekonometrik modellerde en çok değişkenin anlamlı olarak tespit edildiği ile Bingöl iken, en az anlamlı değişkenin tespit edildiği il ise Tunceli’dir.

Bundan sonra her il için oluşturulan ekonometrik modellerde anlamlı bulunan değişkenlerin eğitim katsayısı, odds oranı, bağımsız değişkende bir birimlik değişme karşısında bağımlı değişkende meydana gelen marjinal etki ve yüzde değişme bağlamında yorumlar yapılmakta, literatür ile tartışılmakta ve tüm modellerde anlamlı bulunan değişkenler bir arada incelenmeye çalışılmaktadır.

Yoksulluk ve Sosyal Sermaye : Araştırmanın amacını oluşturan sosyal sermaye yoksulluk ilişkisi incelendiğinde, TRB1 Bölgesinin dört ilinde de sosyal sermayenin anlamlı bir şekilde hanehalkı reislerinin yoksul olma olasılıklarını azalttığı saptanmıştır. Her il için kurulan ekonometrik modellerdeki tahmin edilen sosyal sermayenin eğitim katsayıları, Malatya’da -0,777, Elazığ’da -1,332, Bingöl’de -0,758 ve Tunceli’de ise -0,821 olarak bulunmuştur. Bu sonuçların tümü sosyal sermayenin yoksul olma olasılığı ile negatif bir ilişki içinde olduğunu göstermektedir. Çünkü eğitim katsayıları bağımlı ile bağımsız değişkenlerin arasındaki ilişkinin yönünü göstermektedir.

Dört il için kurulan modellerde hesaplanan sosyal sermayenin odds oranları sırası ile Malatya için 0,460, Elazığ için 0,264, Bingöl için 0,469 ve Tunceli için ise 0,440’dır. Bu sonuçlar diğer şeyler değişmezken sosyal sermaye arttıkça yoksulluğun Malatya’da 0,460

kat, Elazığ'da 0,264 kat, Bingöl'de 0,469 kat ve Tunceli'de 0,440 kat azalacağını göstermektedir. Sosyal sermayede meydana gelen bir birimlik artışın Malatya logit modelinde yoksul olma olasılığını 0,096, Elazığ logit modelinde yoksul olma olasılığını 0,233, Bingöl logit modelinde yoksul olma olasılığını 0,187 ve Tunceli logit modelinde ise yoksul olma olasılığını 0,146 kadar azalttığı tespit edilmiştir.

Benzer şekilde sosyal sermayede meydana gelen bir birimlik artışa karşılık Malatya logit modelinde yoksul olma olasılığını %54,02, Elazığ logit modelinde yoksul olma olasılığını %73,61, Bingöl logit modelinde yoksul olma olasılığını %53,14 ve Tunceli logit modelinde ise yoksul olma olasılığını %56 kadar azalttığı tespit edilmiştir. Sosyal sermaye ile yoksulluk ilişkisine yönelik olarak yapılan uygulamalı araştırmaların bulguları çalışmanın sonuçlarını desteklemektedir³⁵¹.

Bu bulgular değerlendirildiğinde TRB1 Bölgesinin dört ilinde de sosyal sermayenin hanehalkı reislerinin yoksul olma olasılığını azalttığı görülmektedir. Buradan hareketle sosyal sermaye bu bölgede ve Türkiye'de yoksulluğun azaltılmasında etkili bir strateji olarak kullanılabilir.

Elde edilen bu bulgular sosyal sermayenin yoksulluğu önlemede etkili bir araç olarak kullanılabilirliğini göstermektedir. Çünkü yoksul kesimin sosyal sermaye düzeyi arttırılırsa onların toplumsal kalkınmayı sağlayan her türlü kaynak, olanak ve potansiyele ulaşımı kolaylaşır. Yoksul insanların en önemli özeliği yetenek eksikliğinden kaynaklanan kaynak yetersizliğidir. Bireyin eğitim, aile ve çevre koşullarından ileri gelen yetenek eksikliği sosyal sermaye düzeyinin arttırılması ile giderilebilir. Çünkü sosyal sermaye az gelişmiş ve kurumların yetersiz kaldığı bölgelerde bireyin ağlar, bağlantılar ve kurumlar vasıtasıyla yeteneklerini arttırabilir ve bireyler arasında iş birliğini arttırarak onların hayat şartlarını iyileştirebilir. Sosyal sermaye, genelde bir kulüp, dernek veya sivil toplum kuruluşuna bağlılık şeklinde inşa edilmektedir. Bu tür kuruluşlara üye olmayan bireyler bu kurumların sağladıkları fırsat ve imkânlardan faydalanamazlar. Yoksul kesimde bulunan kişilerin sosyal ve ekonomik açıdan gelişmelerinin iyileştirilmesi bu tür sivil toplum kurum ve kuruluşlara katılım yoluyla sağlanabilir.

³⁵¹ Roslan ve ark., s.563; Morris, s. 14-15; Grootaert and D. Narayan; Grootaert, G.-T. Oh and A. Swamy; Grootaert, 1999; Grootaert, 2001; Yusuf, ss. 219-229; Ijaiya ve ark., ss. 229-236; Okunmadewa, vd., s. 40-41; Nicolas Sirven, ss. 1-16; Narayan and Pritchett, 1997, s. 34-35; Krishna, ss. 71-93; Anil ve Goetz, s. 650-671.

Ekonomik açıdan yoksulluk, çoğu zaman yoksul kesimler arasındaki güveni azaltmakta; örgütlenme, iletişim ve sosyal bütünleşme olanaklarını engelleyerek bu kesimin yoksulluktan çıkmalarını zorlaştırmaktadır. Şüphesiz sosyal sermaye, karmaşık ve zor olan yoksulluk sorununu tek başına çözemeyecektir. Ancak hem bu çalışmanın sonuçları hem de literatürdeki diğer uygulamalı çalışmaların sonuçları sosyal sermayenin yoksulluğun azaltılmasında önemli rol oynadığını açık bir şekilde göstermektedir. Bu bağlamda sosyal sermaye yoksulluğun hafifletilmesinde önemli bir strateji olarak kullanılabilir.

Yoksulluk ve Eğitim Durumu : Yapılan uygulamalı yoksulluk çalışmalarının çoğunda hanehalkının eğitim durumu hanehalkı yoksulluğunu etkileyen bir faktör olarak yoksulluk modellerine dahil edilmiştir. Çünkü hanehalkı reisinin eğitim durumu ilgili hanenin yoksul olup olmamasını belirleyen önemli bir faktördür. Bu çalışmada da hanehalkı reislerinin eğitim durumu yoksulluğu olumlu etkileyebilecek bir faktör olarak logit modellere dahil edilmiştir. Nitekim yapılan analizlerde de bu önsel beklentiyi karşılayan sonuçlar elde edilmiştir. Buna göre; TRB1 Bölgesi'nin dört ilinde de toplam eğitim yılının anlamlı bir şekilde hanehalkı reislerinin yoksul olma olasılıklarını azalttığı saptanmıştır. Her il için kurulan ekonometrik modellerdeki tahmin edilen toplam eğitim yılının eğitim katsayıları, Malatya'da -0,174, Elazığ'da -0,131, Bingöl'de -0,187 ve Tunceli'de ise -0,141 olarak bulunmuştur. Bu sonuçların tümü toplam eğitim yılının da yoksul olma olasılığı ile negatif bir ilişki içinde olduğunu göstermektedir. Çünkü eğitim katsayıları negatiftir. Dört il için kurulan modellerde hesaplanan toplam eğitim yılının odds oranları sırası ile Malatya için 0,840, Elazığ için 0,878, Bingöl için 0,830 ve Tunceli için ise 0,869'dur. Bu sonuçlar diğer değişkenler sabitken toplam eğitim yılı (eğitim yılı) arttıkça yoksulluğun Malatya'da 0,840 kat, Elazığ'da 0,878 kat, Bingöl'de 0,830 kat ve Tunceli'de 0,869 kat azalacağını göstermektedir. Bu sonuçlar TRB1 Bölgesinin genelinde toplam eğitim yılının yoksulluğunun azaltılmasında çok etkili bir faktör olduğunu göstermektedir. Yani TRB1 Bölgesinin 4 ilinde de eğitim seviyesinin yükseltilmesinin yoksulluğu önlemede etkin bir araç olduğunu göstermektedir.

Kızılgöl ve Demir³⁵², Canbay ve Selim³⁵³, Kaya³⁵⁴ Türkiye'deki hanehalklarının yoksulluğunu belirleyen unsurları tespit etmek için yaptıkları logit model analizleri sonucunda hanehalkı reislerinin eğitim durumunun yoksulluğu etkileyen önemli bir değişken olduğunu ve hanehalkı reisinin eğitim düzeyi arttıkça hanehalkının yoksulluk düzeyinin azaldığını bildirmişlerdir. Benzer şekilde Roslan ve ark. Hindistan, Ijaiya ve ark. Nijerya'nın Minna bölgesinde yaptıkları çalışmalarda da eğitimin yoksulluğu azaltan bir etken olduğu saptanmıştır³⁵⁵. Yapılan bir diğer çalışmada da hane içindeki üniversite mezunu oranı arttıkça hanenin yoksul olma durumunun azaldığı tespit edilmiştir³⁵⁶. Bu sonuçlar araştırmanın sonucunu desteklemektedir ve eğitim durumunun hanehalkının yoksulluk durumunu iyileştiren önemli bir faktör olduğunu göstermektedir.

Eğitim düzeyinin düşüklüğü yoksulluğu besleyen bir etkidir. Çünkü eğitim düzeyi düşük insanlar nitelikleri ve yetenekleri bakımında gelişmemiş insanlardır. Bu durum onların hem iş gücü piyasasında iş bulmakta zorlanmalarına hem de düşük düzeyde gelir elde edilen işlerde çalışmalarına neden olmaktadır. Eğitim düzeyi düşük olan insanlar yoksulluklarını kendinden sonra gelen nesillere aktararak riskiyle karşı karşıya kalabilirler. Çünkü bu insanlar yetersiz gelir elde etmeleri nedeniyle çocuklarının eğitimlerine yeterli miktarda kaynak ayıramazlar. Çocukların yaşadıkları bu olumsuz durum uzun vadede iş yaşamlarını etkilemektedir. 1990'dan günümüze kadar UNDP insani gelişme endekslerini hesaplarken, yetişkinlerin okuma yazma oranı ve brüt okullaşma oranı gibi eğitim göstergeleri sürekli kullanılmaktadır. Çünkü sağlıklı ve eğitilmiş bir nüfusa sahip olmanın ekonomik ve sosyal kalınma olmayacağı yönünde bir görüş birliği ortaya çıkmıştır.

Yoksulluk ve Yaş: Yapılan analizlerde yaşın sadece Malatya ve Bingöl logit modellerinde yoksul olma olasılığını açıklamada anlamlı bir değişken olduğu belirlenmiştir. Her iki modelde de yaş değişkeninin eğitim katsayısının negatif işaretli olduğu tespit edilmiştir. Buna göre hanehalkı reislerinin yaşı arttıkça yoksulluk

³⁵² Özlem Ayvaz Kızılgöl ve Çiğdem Demir, "Türkiye'de Yoksulluğun Boyutuna İlişkin Ekonometrik Analizler", *İşletme ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, 2010, s. 28.

³⁵³ Tülin Canbay ve Sibel Selim, Türkiye'de Hanehalkı Yoksulluğu, *Ege Akademik Bakış*, 10 (2), 2010, s.639.

³⁵⁴ Zeynep Kaya, *Türkiye'de Yoksulluk Analizi: Bir Probit Model Uygulaması*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2011, s. 131.

³⁵⁵ Roslan ve ark., s.563; Ijaiya ve ark., ss. 229-236.

³⁵⁶ Reyhan Cafri, *Adana İlinde Yoksulluğun Analizi: Sınırlı Bağımlı Değişkenli Modellerle Bir İnceleme*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, 2009, s. 97

azalmaktadır. Diğer bir ifade ile yetişkin kadın veya yetişkin erkek hanehalkı reislerinin yoksul olma olasılığının tehlikesi azalmaktadır. Adana’da yapılan bir yoksulluk çalışmasında araştırmanın sonucuna paralel olarak hanehalkı reisinin yaşı arttıkça işteki deneyimleri ile birlikte gelirinin yükseldiği ve dolayısıyla yoksul olma olasılığının azaldığı belirtilmiştir³⁵⁷. Benzer şekilde Türkiye’nin 2002-2006 ve 2005-2009 HBA verilerini kullanarak yapılan logit regresyon çalışmalarında da hanehalkı reisinin yaşı arttıkça hanehalkının yoksul olma olasılığının azaldığı belirlenmiştir³⁵⁸. Buna karşın yapılan bazı araştırmalarda hanehalkı reisinin yaşı konusundaki bulgulardan da yoksulluğa ilişkin net sonuçlar çıkarılamamaktadır. Hanehalkı reisinin genç olması hanehalkının yoksul olma olasılığını genellikle artırmakla birlikte bazı durumlarda azaltmaktadır.

Yoksulluk ve Cinsiyet: Bir çok bilimsel çalışmada kullanılan cinsiyet bu çalışmada da ekonometrik analize dahil edilmiştir. Bu analizler neticesinde cinsiyet durumu Elazığ ve Bingöl modellerinde anlamlı olarak bulunmuştur. Elazığ modelinde referans grup kadın olarak kabul edilmiştir. Buna göre reisi erkek olan hanelerin yoksul olma olasılığının kadınlara göre daha düşük olduğu saptanmıştır. Bingöl modelinde de referans grup kadın olarak kabul edilmiştir. Buna göre reisi erkek olan hanelerin yoksul olma olasılığının kadınlara göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu iki bulgu birbirinden farklıdır. Cafri yaptığı çalışmasında hanedeki kadın oranı arttıkça yoksul olma olasılığının arttığını ve hanedeki kadın oranı %1 arttığında yoksul olma olasılığının yaklaşık olarak %50 arttığını belirtmiştir³⁵⁹. Bu durumu destekleyen bir bulgu olarak TÜİK’in yapmış olduğu yoksulluk analizi sonuçları da verilebilir. Buna göre 2009 yılında erkeklerin yoksulluk oranı %17.10, kadınların yoksulluk oranı ise %19.03 bulunmuştur³⁶⁰. Bu sonuçlar reisi erkek olan hanelerin yoksul olma olasılığının kadınlara göre daha düşük olduğunu göstermektedir. Elazığ analizinde de bu sonucu destekleyen bir sonuç elde edilmiştir. Kadınların erkeklere göre yoksulluğu daha yoğun yaşamalarının nedeni eğitime eşit düzeyde erişememeleri ve dolayısıyla eğitim düzeylerinin erkeklere göre daha düşük olması, eğitim yetersizliğinden

³⁵⁷ Cafri, s.102.

³⁵⁸ Özlem Kızılgöl, *Türkiye’de Yoksulluk Sorunu: Ekonometrik Bir Bakış*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi İzmir, 2009, s. 115.; Kaya, s. 131.

³⁵⁹ Cafri, s. 97.

³⁶⁰ www.tuik.gov.tr

dolayı istihdama daha az katılmaları, ekonomik karar alma süreçlerinde yer almamaları, bağımsız gelire sahip olmamaları ve güçsüz bir konuma sahip olmaları olabilir.

Yoksulluk ve Bakmakla Yükümlü Olunan Kişi Sayısı: Analizde hanehalkı reislerinin bakmakla yükümlü olduğu kişi sayısı önsel beklenti ile yoksul olmayı artıran bir faktör olarak yoksulluk modellerine dahil edilmiştir. Bütün modellerde bu önsel beklentiye karşılıyan sonuçlar elde edilmiştir. Buna göre; TRB1 Bölgesinin dört ilinde de bakmakla yükümlü olunan kişi sayısının anlamlı bir şekilde hanehalkı reislerinin yoksul olma olasılıklarını arttırdığı saptanmıştır. Her il için kurulan ekonometrik modellerde tahmin edilen bakmakla yükümlü olunan kişi sayısı değişkeninin eğim katsayıları pozitif olarak saptanmıştır. Bu sonuçlar bu değişkeninin yoksul olma olasılığını artıran bir faktör olduğunu göstermektedir. Buna göre bakmakla yükümlü olunan kişi sayısı kişi sayısı 1 kişi arttığında hanehalkı reislerinin yoksul olma olasılığı Malatya’da 1,240 kat, Elazığ’da 1,723 kat, Bingöl’de 1,251 kat ve Tunceli’de ise 1,548 kat arttırmaktadır. Bu bulgular hanehalkı reislerinin bakmakla yükümlü olduğu kişi sayısındaki artışın yoksul olma olasılığını oldukça yükselttiğini göstermektedir. Roslan ve ark.³⁶¹, Kızılgöl ve Demir³⁶², Canbay ve Selim³⁶³, Kızılgöl³⁶⁴, Cafri³⁶⁵ yaptıkları çalışmalarda da hanehalkı büyüklüğü arttıkça yoksul olma olasılığının arttığını belirtmişlerdir. Bu sonuçlar iktisadi beklentileri karşılamakta ve araştırmanın sonuçlarını desteklemektedir. Çünkü hanehalkına katılan her birey hanehalkının gelirinden pay alarak kişi başına geliri azaltmakta ve bu da yoksulluk olasılığını arttırmaktadır. Yapılan başka bir çalışmada ise yoksul hanehalkı reislerinin diğerlerine kıyasla daha büyük aile ve bağımlılık oranına sahip olduğu, daha yüksek oranda işsizlik ve daha düşük eğitim düzeyi gibi özellikler taşıdıkları sonucuna varılmıştır³⁶⁶.

Yoksulluk ve Çalışma Durumu: Araştırmada iş gücü piyasalarıyla yoksulluk arasındaki ilişki hanehalkı reislerinin çalışma durumu kategorik değişkeni ile incelenmiştir. Bu bağlamda hanehalkı reislerinin çalışma durumunun sadece Bingöl logit modelinde

³⁶¹ Roslan ve ark.

³⁶² Kızılgöl ve Demir, s. 28.

³⁶³ Canbay ve Selim, ss. 627-649.

³⁶⁴ Kızılgöl, 2009, s. 115-116.

³⁶⁵ Cafri, s.102.

³⁶⁶ Adrian G. Rodriguez ve Stephen M. Smith, “A Comparison of Determinants of Urban, Rural and Farm Poverty in Costa Rica” [Kosta Rika’da Kent, Kırsal ve Tarım Yoksulluğunun Belirleyicileri Üzerine Bir Karşılaştırma], *World Development*, 22 (3), 1994, s. 383.

anlamli olarak yoksul olma olasiligini etkiledigi tespit edilmiştir. Bu modelin analizi yapılırken hanehalkı reisinin çalışmaması referans değişken grup olarak seçilmiştir. Buna göre çalışan hanehalkı reislerinin çalışmayanlara göre yoksul olma olasılığının %74.69 kadar daha az olduğu tespit edilmiştir. Kaya'nın 2003-2006 yıllarında Türkiye'nin HBA verilerini kullanarak yaptığı regresyon çalışmasında çalışmayan hanehalkı reislerinin çalışan hanehalkı reislerine göre daha çok yoksullukla karşı karşıya kaldıklarını saptamıştır³⁶⁷. Özellikle istihdam olanaklarının yetersizliği kentsel yoksulluğun en önemli nedenleri arasında yer almaktadır³⁶⁸. Ancak çalıştıkları halde yoksul olan insanlar da vardır. Çünkü eğitim düzeyinin düşüklüğü ve istihdam şartlarının yetersiz olması gibi faktörlerden dolayı bireyler düşük düzeyde gelir elde etmektedirler. Bu durum çalışmanın anket uygulaması yapılırken sıklıkla gözlemlenmiştir. Ayrıca düşük ücret, gelir eşitsizliğini artırarak ve iş gücüne katılımı caydırarak da yoksulluk üzerinde etkili olabilir.

Yoksulluk ve Konut Sahipliği: Günümüzde konut sahipliğinin yoksulluk olgusu üzerinde etkili bir faktör olduğu söylenebilir. Özellikle kentlerde yaşayan yoksulların karşılaştığı en önemli problemlerinin başında, barınma ihtiyaçlarını karşılayacak ekonomik güçten yoksun olmaları gelmektedir. Kentlerde ev sahibi olmayan hanehalklarının bütçelerinin içindeki en yüksek harcama kaleminin kira harcaması olduğu bilinmektedir. Araştırmada Malatya logit modelinde hanehalkı reislerinin konuta sahip olmalarının yoksul olma olasılığını olumsuz etkileyen anlamlı bir değişken olduğu tespit edilmiştir. Buna göre konutu olanların olmayanlara göre yoksul olma olasılığının %64,26 kadar daha az olduğu saptanmıştır. Bu sonuç değerlendirildiğinde konut sahipliğinin yoksulluğun yaygınlığını azaltan bir faktör olduğu söylenebilir.

TRB1 Bölgesindeki her il için yapılan analizler sonucunda genel olarak hanehalkı reislerinin sosyal sermaye, eğitim ve yaş düzeyinin yüksek olması ve konuta sahip olmaları yoksul olma olasılığını azaltan, hanehalkı reislerinin kadın olması, çalışmamaları ve bakmakla yükümlü olduğu kişi sayısının yüksek olması yoksul olma olasılığını artıran değişkenler olarak belirlenmiştir.

³⁶⁷ Kaya, 135.

³⁶⁸ Şenses, s.1 65.

Son yıllarda yapılan araştırma sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde Türkiye’de yoksulluğun nedenleri; eğitim, hanehalkı büyüklüğü, bağımlı kişilerin yüksek olması, gelir, çalışma durumu, küresel krizler, göç, bölgelerarası dengesizlikler, nüfus artışı, düşük ücretler, yüksek işsizlik, kötü çalışma koşulları, gelir dağılımı ile kaynak eşitsizlikleri ve yüksek enflasyon gibi faktörler olarak ortaya çıkmaktadır. Yoksulluğa yol açan bu faktörlerin iyileştirilmesi için sosyal ve ekonomik politikalar geliştirilmeye çalışılmaktadır. Yoksulluk oranının yüksek olduğu bir Bölgede yapılan bu ampirik çalışma ile yoksullukla arasında önemli bir ilişki olduğu belirlenen sosyal sermayenin yoksulluğun hafifletmesinde etkili bir araç olarak kullanılabilceği saptanmıştır. Bu bağlamda yoksul kesimin sosyal sermaye düzeyinin artırılması etkili bir yöntem olarak ortaya çıkmaktadır. Bireyler arasında karşılıklı güven ve yardımlaşmaya dayalı sosyal sermayenin gücü yoksulluğu hafifletmede etkili olabilir.

Sonuç olarak bu araştırmanın bulguları sosyal sermayenin yoksullukla mücadelede etkili bir araç olarak kullanılabilceğini göstermektedir. Araştırmanın bulgularından hareketle yoksullukla mücadele için politika üreten ve yürüten kurum, kuruluş ve kişilere aşağıdaki öneriler sunulabilir:

➤ Sosyal sermaye hükümet, siyasetçiler ve diğer toplumsal aktörler tarafından geliştirilebilir. Bu aktörler tarafından sosyal sermayenin bireysel ve toplumsal düzeyde geliştirilmesi için stratejiler üretilmelidir. Hükümetlerin başka alanlarda uyguladığı politikalar her halükarda sosyal sermayeyi etkiler. Hem sosyal hem de ekonomik faydaları olduğu tespit edilen sosyal sermayenin bu politikalardan olumsuz etkilenmemesi için önlem alınması ve sosyal sermayenin geliştirilmesi için politika üretilmesi gerekir. TÜİK bünyesinde sosyal sermaye birimi kurularak tüm Türkiye’de ve her il düzeyinde sosyal sermaye göstergeleri hesaplanarak ve sosyal sermaye envanteri ile haritası oluşturularak kamuoyuna sunulmalıdır. Araştırmanın yapıldığı TRB1 bölgesinde sosyal sermayenin boyutları olan güven ve toplumsal bütünleşme düzeyi oldukça düşük bulunmuştur. Bu bölgede güven ve toplumsal bütünleşme düzeyinin yükseltilmesi için başta kalkınma ajansı olmak üzere, sivil ve resmi kurumların politikalar üretmesi gerekir. Sosyal sermayenin birikimi ve gelişimi toplumsal bütünleşmenin sağlanmasında faydalı bir yol olarak da

kullanılabilir. Bu açıdan sosyal sermayenin geliştirilmesi, karşılıklı güven, diyalog ve iş birliğine bağlıdır.

➤ Sosyal sermaye düzeyinin yükseltilmesinin bir diğer faydası ise derneklerin yaygınlaşması ve siyasal katılımın artırılmasıdır. Sivil toplumun gelişmesi insanlar arasında güvene dayanan ilişkiler, sosyal bütünleşme ve iş birliğinin artmasını sağlayabilir. Sivil toplum kuruluşları da sahip oldukları sosyal sermaye rezervlerini kullanarak kendilerini güvensiz, aciz, unutulmuş ve dışlanmış hisseden yoksul kesimlerin toplumsal katılım süreçlerine dahil edilmelerini sağlayabilir. Yani sivil toplum unsurları yoksul kesimdeki insanlara fayda sağlayarak yoksulluğun azaltılmasında etkili olabilirler. Buna örnek olarak işçi sendikaları ve köy birlikleri verilebilir. Bunlar sahip oldukları sosyal sermayelerini harekete geçirerek yoksulluğun hafifletilmesinde etkili olmaktadır.

➤ Sosyal sermayeye olan ilginin canlı tutulması için üniversiteler, resmi ve resmi olmayan kurumlar çalışmalar yürütebilirler. Türkiye’de her ilde kurulan üniversitelere bu konuda çok iş düşmektedir. Bu bağlamda üniversitelerin bünyesinde sosyal sermayeyi araştırma ve geliştirme birimi kurulabilir. Bu birime üniversitenin bulunduğu bölgedeki sosyal sermayenin ölçülmesi, geliştirmesi ve ekonomik ve sosyal etkilerinin ortaya konulması ile ilgili görevler verilebilir.

➤ Yoksul kesimin yoksulluktan çıkmasını sağlayabilecek diğer bir politika da kredi olanaklarının artırılmasıdır. Yoksul kesimdeki insanlar ücret ve servetlerinin düşük olması nedeniyle bankacılık sistemindeki kredi olanaklarından faydalanamamaktadırlar. Bu bağlamda mikrokredi uygulamaları yoksul kesimdeki insanlara uygun şartlarda düşük kredi imkanları sağlamaktadır. Mikrokredi sisteminin yoksulluğun azaltılmasındaki etkisi ile ilgili yapılan bilimsel araştırmalarda mikrokrediyi kullanan kişilerin iş kurdukları, istihdam sağladıkları ve kimseye muhtaç olmadan yaşamlarını orta sınıftaki insanların düzeyine yükselttikleri saptanmıştır³⁶⁹. Mikrokredi uygulamalarının diğer bir etkisi de bireyler arasındaki sosyal sermayenin geliştirmesidir. Çünkü mikrokredi sisteminde birbirini tanımayan insanlar arasında güvene dayalı ilişkiler geliştirilmekte ve bireyler arasındaki iletişim ve güvenle birlikte ekonomik ilişkilerin verimliliğini de artmaktadır. Yani bireyler

³⁶⁹ Hüseyin Özer, Muhsin Doğan ve Halim Tatlı, *Yoksullukla Mücadelede Mikrokredi Uygulaması Malatya Örneği*, Nobel Yayınları, Ankara, 2012.

arasında güven, iletişim ve sosyal bütünleşmenin artması ile sosyal sermaye de artmaktadır. Mikrokredi uygulamalarının hedef kitlesi genellikle kadınlardır. Hem bu çalışmanın hem de güncel uygulamalı yoksulluk çalışmalarının sonuçları yoksulluğu en yoğun yaşayanların kadınlar olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda mikrokredi uygulamaları kadın yoksulluğunu azaltmada etkili bir araç olarak kullanılmaktadır. Hükümet bu sistemin kurumsallaşmasını tamamlayarak tüm il ve ilçelerde uygulamasını sağlayarak yoksullukla mücadelede etkili sonuçlar elde edebilir.

➤ Diğer ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de sosyal sermaye; ekonomik ve sosyal kalkınmaya yapacağı katkılar açısından değerlendirilmeli ve bu bağlamda mevcut sosyal sermaye rezervlerinden yararlanılmalıdır. Çünkü sosyal sermaye kalkınma için var olan kaynaklarının harekete geçirilmesinde önemli bir rol oynayabilir.

➤ Yoksulların iş gücü piyasalarındaki iş olanaklarının arttırılması ve bu olanaklara ulaşmada etkili kanalların oluşturulması gerekmektedir. Yani iş gücüne katılımın arttırılması için etkili yolların geliştirilmesi gerekir. Sosyal sermaye yoksulların iş gücü piyasalarındaki iş olanaklarına ulaşmalarında etkili bir araç olarak kullanılabilir.

➤ İşsizlik sigortası, kıdem tazminatı gibi işten çıkarılan kişiye gelir desteği sağlamayı hedefleyen pasif iş gücü politikaları ile iş gücü becerilerini artırma, yaşam boyu öğrenme, işsiz kalınan süreyi kısaltma gibi daha çok işsizliği azaltmayı, işe dönüşü hızlandırmayı hedefleyen aktif iş gücü politikaları bir arada etkili bir şekilde yürütülerek yoksul kişilerin azaltılması sağlanabilir.

➤ Devlet, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları; yoksul hanehalkı reislerine onları mesleğe yöneltme konusunda projeler uygulayarak bu kişilerin meslek edinmelerini ve istihdama katılmalarını sağlayabilirler.

➤ Toplumdaki yaşlı, özür, hasta ve bakıma muhtaç kişiler gibi istihdam edilebilir nitelikte olmayan korumasız gruplar tespit edilmeli ve bunlara karşılıksız ve şartsız yardımlar verilmelidir.

➤ TRB1 Bölgesinde, logit model analizine dayanılarak yapılan yoksulluk analizindeki önemli bulgulardan birisi de eğitim düzeyi yükseldikçe hanehalkı reislerinin yoksul olma olasılığının azaldığı bulgusudur. Bu bulgudan hareketle, hanehalkı yoksulluğunun azaltılmasında eğitim düzeyinin yükseltilmesinin temel politika aracı haline

geldiği söylenebilir. Eğitim düzeyinin yüksek olması sosyal sermaye düzeyini yükseltir dolayısıyla yoksulluğu da azaltır.

➤ Türkiye'deki gelir dağılımı bozuklukları ve eşitsizlikler de yoksulluk içinde yaşayanların sayısını artırmakta ve bu insanlar üzerinde sosyal dışlanma baskısı oluşturmaktadır. Bu bağlamda devletin önceliği, gelir dağılımındaki adaletsizliğin giderilmesi yönündeki politikaları uygulamak olmalıdır. Zengin kesimde yaşayanlardan yoksul kesimde yaşayanlara gelir transferinin yapılabilmesi için gerekli düzenlemeler yapılabilir

➤ Yoksulluk içinde yaşayan insanların en önemli özeliği düşük bir yaşam kalitesine sahip olmalarıdır. Eğitim ve sağlık gibi sosyal nitelikli alanlarda kamu harcamaları yoluyla yoksul kesimlerin yaşam düzeyleri ve yaşam kaliteleri yükseltilebilir.

➤ Yoksul kesimlerin insanca yaşayabilecek asgari bir gelire sahip olmalarında devletin ve tüm toplumun sorumluluğu vardır. Devlet bu kesimlerin yaşamlarını sürdürebilecek düzeyde iş olanakları oluşturmalı ve sosyal destekler sağlamalıdır.

➤ Kentlerde yaşayan yoksul kesimin en önemli sorunu olan barınma ihtiyaçlarına yönelik projeler uygulanmalıdır. Bu konuda yerel yönetimler öncül rol oynayabilirler. Bu bağlamda yerel yönetimlerin yetkileri artırılabilir ve konut yapımı için merkezi bütçeden kaynak aktarılabilir.

Sonuç olarak; yoksulluk çok boyutlu bir mesele olduğu için çözüm yöntemleri de çok boyutlu olmalıdır. Bu araştırmada sosyal sermayenin, yoksulluk sorununun çözülmesinde önemli bir yöntem olabileceği gösterilmiştir. Bundan sonra yapılacak çalışmalarda yoksulluk modellerine ekonomik faktörlere ek olarak sosyal sermaye ve diğer sosyal faktörlerin dahil olduğu çok boyutlu bir bakış açısıyla yaklaşılması daha iyi sonuçlar verebilecektir.

KAYNAKÇA

- Acemoğlu, Daron and Ventura Jaume, “The World Income Distribution” [Dünya Gelir Dağılımlı], *Quarterly Journal of Economics*, 117(3), 2002, 659-694.
- Açıkalm, Neriman, “Enformel Sektör ve Yoksulluk: Kentsel İşgücü Pazar Üzerine Etkileri, İstanbul ve Gaziantep Örnekleri”, *Sosyo Ekonomi*, 2, 2007, 44-62.
- Agarwal, Sumit, Chomsisengphet, Souphala ve Liu, Chunlin, “Consumer bankruptcy and default: The role of individual social capital” [Tüketici İflası ve Yokluk: Bireysel Sosyal Sermayenin Rolü], *Journal of Economic Psychology*, 32, 2011, 632–650.
- Akbulut, Ö. ve Yıldız, N, *İstatistik Analizlerde Temel Formüller ve Tablolar*, Aktif Yayınevi, Erzurum 1999.
- Akçay, Selçuk, “Sosyal Sermaye ve Kalkınma *İktisadi Kalkınmada Sosyal, Kültürel ve Siyasal Faktörlerin Rolü*, Editörler: Muhsin Kar, Sami Taban, Ekin Kitabevi, Bursa 2005.
- Akdoğan, A.Argun, “*Toplumsal Sermaye: Yeni Sağın Küresel Yüzü*”, Yasemin Özdek (Ed.) *Yoksulluk Şiddet ve İnsan Hakları: Sempozyum Bildirileri*, (ss.71-85), TODAİE Yayınları, Ankara 2002.
- Akın, Fahamet, *Kalitatif Tercih Modelleri Analizi*, Ekin Kitabevi, Bursa 2002.
- Aksan, Gamze, “Yoksulluk ve Yoksulluk Kültürünün Toplumsal Görünümleri”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:27, Nisan 2012.
- Aktan, Coşkun Can ve Vural, İstiklal Yaşar, *Yoksulluk: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri*, Coşkun Can Aktan (Ed.), *Yoksullukla Mücadele Stratejileri* (ss. 39-69), Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, Ankara 2002.
- Alacahan, Osman ve Duman, Betül, “Güven ve Sivil Bağlılık Boyutuyla Sosyal Sermaye ve Mezhep: Kahramanmaraş Örneği”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(36), 2011, 108-131.
- Alagöz, Ali ve Özpeynirci, Rabia, “Bilgi Toplumunda Entelektüel Varlıklar ve Raporlanması”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi*, 9(1), 2007, 167-184.
- Aldemir, Şansel ve Özpınar, Ömer, “İnsani Kalkınma ve İnsani Yoksulluk”, *Eğitim Bilim Toplum*, 2(7), 2004, 48-58.

- Aldrich, John H., ve Nelson, Forrest D., *Linear Probability, Logit and Probit Models*, California: Sage Publications, Inc., 1984.
- Al-Eyd, Ali, Amaglobeli, David, Bahrom Shukurov and Mariusz Sumlinski, “Global Food Price Inflation and Policy Responses in Central Asia” [Küresel Gıda Fiyatları Enflasyonu ve Orta Asya’da Politik Cevaplar], *IMF Working Paper International Monetary Fund*, 2012, s.10. Erişim tarihi: 11 Mayıs 2012, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2012/wp1286.pdf>.
- Altay, Asuman, “Bir Kamu Malı Olarak Sosyal Sermaye ve Yoksulluk İlişkisi”, *Ege Akademik Bakış*, 7(1), 2007, 337-362.
- Ames, Brian, Brown, Ward, Devarajan, Shanta and Izquierdo, Alejandro, “Macroeconomic Policy and Poverty Reduction” [Makroekonomik Politika ve Yoksulluğun Azaltılması], prepared by IMF and World Bank, Washington 2001.
- Andrevski, Goce, Ferrier, Walter J. and Brass, Daniel J., “*Social Capital and Competitive Behavior: A Study Of Interfirm Networks and Rivalry Among Global Automakers*” [Sosyal Sermaye ve Rekabetçi Davranış: Küresel Otomobil Üreticileri Arasındaki Rekabet ve Firma Bağlantılarının Bir Araştırması], November 2007, 1-42, Erişim tarihi:13 Haziran 2012, http://gatton.uky.edu/Faculty/ferrier/Ferrier%20Competitive%20Dynamics%20Seminar%20WEB_files/Research%20Workshop/Andrevski%20Ferrier%20and%20Brass%202007.pdf
- Anirudh Krishna, “Creating and Harnessing Social Capital” [Sosyal Sermayeyi Oluşturmak ve Çalışacak Duruma Getirmek], P. Dasgupta and I. Serageldin, (Edited by), *Social Capital: A Multifaceted Perspective* [Sosyal Sermaye: Çok Yönlü Bir Perspektif], (ss. 71-93), The World Bank D.C, Washington 2000.
- Antoci, Angelo, Sacco, Pier Luigi and Vanin, Paolo, “Participation, Growth And Social Poverty: Social Capital in a Homogeneous Society” [Katılım, Büyüme ve Sosyal Yoksulluk: Homojen Bir Toplumda Sosyal Sermaye], *The Open Economics Journal*, (1) 2008, 1-13.
- Arpacıoğlu, Özge ve Yıldırım, Metin, “Dünya ve Türkiye’de Yoksulluğun Analizi”, *Niğde Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 4(2), 2011, 60-76.

- Arrow, Kenneth J., "Gifts and Exchanges" [Hediye ve Değişim], *Philosophy and Public Affairs*, 1(4), Summer 1972, pp. 343-362. (Aktaran:Oğuz, H., Makroekonomik Politikaların Performansında Sosyal Sermayenin ve Kurumların Rolü, *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi* (12), 2006, 79-100)
- Atik, Hayriye, *Beşeri Sermaye, Dış Ticaret ve Ekonomik Büyüme*, Ekin Kitabevi, Bursa 2006.
- Atkinson, Anthony Barenas, "On The Measurement of Poverty" [Yoksulluğun Ölçümü Özerine], *Econometrica*, 55(4), 1987, 749-764.
- Aydemir, Mehmet Ali, *Sosyal Sermaye -Topluluk Duygusu ve Sosyal Sermaye Araştırması*, Çizgi Kitabevi, Konya 2011.
- Aydın, Kemal ve Güloğlu, Tuncay, "Türkiye'de Nispi Yoksulluğun Sosyo-Ekonomik Analizi", *Sosyal Siyaset Konferansları*, 60(1), 2011, 89-118.
- Bane, Mary Jo and Ellwood, David T., "Slipping into and out of poverty: The dynamics of spells" [Yoksulluğun İçine ve Dışına Kayma: Büyü Dinamikleri], *Journal of Human Resources*, 21(1), 1986, 1-23.
- Barrientos, Armando and Shepherd, Andrew, "Chronic Poverty and Social Protection" [Kronik Yoksulluk ve Sosyal Koruma], CPRC Conference on Chronic Poverty, University of Manchester, April 2003.
- Başak, Suna ve Öztaş, Nail, "Güven Ağbağları, Sosyal Sermaye ve Toplumsal Cinsiyet", *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(1), 2010.
- Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, *Sosyal Yardım Algısı ve Yoksulluk Kültürü- Türkiye'de Kamusal Sosyal Yardım Alanlarının Yardım Algısı ve Yoksulluk Kültürü Araştırması*, Birinci Basım. ARAT Matbaacılı, Ankara 2010.
- Beaulieu, Lionel J., Israe, Glenn D., Hartless, Glen and Dyk, Patricia, "For Whom Does The School Bell Toll? Multi-contextual Presence of Social Capital and Student Educational Achievement" [Çanlar Kimin Çalıyor: Sosyal Sermayenin Çoklu Bağlamsal Varoluşu ve Öğrenci Eğitimine Başarısı], *Journal of Socio-Economics*, 30(2), 2001.
- Berber, Metin, *İktisadi Büyüme ve Kalkınma*, Derya Kitabevi, Trabzon, 2004.

- Bircan, Hüdaverdi, “Lojistik Regresyon Analizi: Tıp Verileri Üzerine Bir Uygulama”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2, 2004, 185-208.
- Blackwood, D.L. and Lynch, R.G., “The Measurement of Inequality and Poverty: A Policy Maker’s Guide to the Literature” [Eşitsizlik ve Yoksulluğun Ölçümü: Bir Politika Önereninin Literatüre Kılavuzluğu], *World Development*, 22 (4), 1994, 567-568.
- Blank, Rebecca M., “Selecting Among Anti-Poverty Policies: Can an economist be both critical and caring?” [Yoksullukla Mücadele Politikaları Arasında Seçim: Bir Ekonomist Hem Eleştiren Hem Duyarlı Olabilir mi?], *Review of Social Economy*, 61(4), 2003, 447-469.
- Blumberg, Boris F., and Pfann, Gerard A., “Social Capital and The Uncertainty Reduction of Self-Employment” [Sosyal Sermaye ve Serbest Meslekte Belirsizliğin Azaltılması], *IZA Discussion Paper*, No:303, Haziran 2001, s.1, Erişim tarihi:01 Haziran 2012, http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=270796.
- Boisier, Sergio, “Territorial Development and the Construction of Synergetic Capital: A Contribution to the Discussion on the Intangibility of Development” [Bölgesel Kalkınma ve Sinerjetik Sermayenin İnşası: Kalkınmanın Soyutluğu Üzerindeki Tartışmaya Bir Katkı], Asfaw Kumssa ve Terry McGee (Ed.), “*New Regional Development Paradigms*” [Yeni Bölgesel Kalkınma Paradigmaları], (17-32), Londra: Greenwood Press, 2001.
- Boschma, Ron A., “Social Capital and Regional Development: An empirical Analysis of the Third Italy” [Sosyal Sermaye ve Bölgesel Kalkınma: Üçüncü İtalya’nın Deneysel Bir Analizi], Ron A. Boschma ve Robert C. Kloosterman (Ed.). “*Learning from Clusters A Critical Assessment from an Economic-Geographical Perspective*” [Kümelenmelerden Öğrenmek: Ekonomik-Coğrafi Bir Bakış Açısından Çözümsel Bir Değerlendirme] [Elektronik Sürüm]. (139-168). Dordrecht: Springer 2005.
- Bourdieu, Pierre and Wacquant, Loic J. D., *A Invitation to Reflexive Sociology*, Chicago: Universty Of Chicago Press, 1992.
- Bourdieu, Pierre, “Forms of Capital” [Sermaye Biçimleri], *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* [Eğitim Sosyolojisi Teorisi ve Araştırması

- El Kitabı], (241-258), J.G. Richardson (Ed.), 1983/1986, Westport: Greenwood Press. 2003.
- Bourdieu, Pierre, “Le capital social: Notes provisoires” [Sosyal Sermaye: Ön Notlar], *Actes de la Recherche en Sciences Sociales*, 1(31), 1980.
- Bourdieu, Pierre, “The Forms of Capital”, (Ed. by. Nicole Woolsey Biggart), *Readings in Economic Sociology*, Oxford, Blackwell Publishers, 2002, 280-290.
- Bozionelos, Nikos, “Intra-organizational Network Resources: Relation to Career Success and Personality” [Örgüt İçi Ağ Kaynakları: Kariyer Başarısı ve Kişilik İlişkisi], *The International Journal of Organizational Analysis*, 11(1), 2003, 41-46.
- Brook, Keith, “Labour Market Participation: The Influence Of Social Capital, Labour Market Division” [İşgücü Piyasası Katılımı: Sosyal Sermayenin Etkisi, İşgücü Piyasası Bölümü], *Office for National Statistics*, Labour Market Trends, Mart 2005, 15, 113-125, *Office for National Statistics* Ağ Sitesi: Erişim tarihi: 18 Nisan 2012, <http://www.ons.gov.uk/ons/search/index.html?newquery=Labour+market+participation%3A+the+influence+of+social+capital>.
- Buğra, Ayşe ve Keyder, Çağlar, *Sosyal Politika Yazıları*, Çağlar Keyder (Der.), (55-100), 3. Basım, İletişim Yayınları, İstanbul 2008.
- Cafri, Reyhan, *Adana İlinde Yoksulluğun Analizi: Sınırlı Bağımlı Değişkenli Modellerle Bir İnceleme*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana 2009.
- Callois, Jean-Marc and Aubert Francis, “Towards Indicators of Social Capital for Regional Development Issues: The Case of French Rural Areas” [Bölgesel Kalkınma Sorunları için Sosyal Sermayenin Göstergeleri: Fransa Kırsal Alan Örneği], *Regional Studies, The Journal of the Regional Studies Association*, 41(6), August 2007, 809-821.
- Camagni, Roberto, “On the Concept of Territorial Competitiveness: Sound or Misleading?” [Bölgesel Rekabet Edebilirlik Kavramı Üzerine: Belli Etmek veya Yanıltmak], *Urban Studies*, 39(13), Mart 2002, 2395–2411.
- Canbay, Tülin ve Selim, Sibel, “Türkiye’de Hanehalkı Yoksulluğu”, *Ege Akademik Bakış*, 10 (2), 2010, 627-649.

- Cecchi, Claudio, Molinas, Luca and Sabatini, Fabio, “*Social Capital and Poverty Reduction Strategies: The Case of Rural India*” [Sosyal Sermaye ve Yoksullukla Mücadele Stratejileri: Kırsal Hindistan Örneği], 2009, s. 6, Erişim tarihi:15 Mayıs 2012, Social Science Research Network Ağ Sitesi: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1862784.
- Chen, Shaohua and Ravallion, Martin, “Absolute Poverty Measures for the Developing World, 1981-2004”, Development Research Group [Gelişen Dünya için Mutlak Yoksulluk Ölçümleri], *The World Bank Policy Research Working Paper*, No: 4211, Nisan 2007, ss.1-24, Erişim tarihi:28 Haziran 2005, http://www-wds.worldbank.org/servlet/WDSContentServer/WDSP/IB/2007/04/16/000016406_20070416104010/Rendered/PDF/wps4211.pdf.
- Chronic Poverty Research Centre, *The Chronic Poverty Report 2004–05*, Institute for Development Policy and Management, University of Manchester 2004.
- Cleaver, Frances, “The Inequality of Social Capital: Agency, Association and The Reproduction of Chronic Poverty” [Sosyal Sermayenin Yetersizliği:Ajans, Dernek ve Kronik Yoksulluğun Çoğalması], 2002, s. 5, Erişim tarihi: 14 Mayıs 2012, Department for International Development Ağ sitesi:http://www.dfid.gov.uk/r4d/PDF/Outputs/ChronicPoverty_RC/cleaver.pdf.
- Cohen, Don ve Prusak, Laurence, *Kavrayamadığımız Zenginlik: Kuruluşların Sosyal Sermayesi*, (2001), Çev. Ahmet Kardam, MESS Yayınları, İstanbul 2001.
- Coleman, James S., “Social Capital and the Creation of Human Capital” [Sosyal Sermaye ve Beşeri Sermayenin Oluşumu], *The American Journal of Sociology*, 94(94) 1988, 95-120.
- Coleman, James S., *Foundations of Social Theory*, Cambridge MA: Belknap Press, 1994.
- Collier, Paul, “Social Capital and Poverty; A Microeconomic Perspective”, (Eds.) Christiaan Grootaert and Thierry Van Bastelaer, *The Role of Social Capital in Development: An Empirical Assessment*, (19-41). Cambridge: Harvard University Press, 2002.
- Cramer, J.S., “Omitted Variables and Misspecified Disturbance in The Logit Model”, Amsterdam School of Economics, *UvA Econometrics, Discussion Paper*, 2005.

- Çalışkan, Şadan ve Meçik, Oytun, “Sosyal ve Beşeri Sermayenin Bireysel Ekonomik Getirisi Üzerine Uygulamalı Bir Analiz: Eskişehir İli Örneği”, *Paradoks- Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 7(2), Temmuz 2011, 7-26.
- Çamurcu, Hayri, “Dünya Nüfus Artışı ve Getirdiği Sorunlar”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(13), Mayıs 2005, 88-105.
- Çetin, Murat, Bölgesel Kalkınmada Sosyal Ağların Rolü: Silikon Vadisi Örneği, *D.E.Ü., İ.İ.B.F. Dergisi*, 21(1), 2006, 1-25.
- Çolak, Cemil, Çolak, M. Cengiz ve Orman, Mehmet N., “Koroner Arter Hastalığının Tahmininde Lojistik Regresyon Modeli Seçim Yöntemlerinin Karşılaştırılması”, *Anadolu Kardiyoloji Dergisi*, (7), 2007, 6-11.
- Dağdemir, Özcan, *Türkiye Ekonomisinde Yoksulluk Sorunu ve Yoksulluğun Analizi: 1987-1994*, C. C. Aktan (Ed.), *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*, (ss. 1-19), Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, Ankara 2002.
- Damill, Mario and Frenkel, Roberto, “Macroeconomic Policies, Growth, Employment, and Inequality in Latin America” [Latin Amerika’da Makroekonomik Politikalar, Büyüme, İstihdam ve Eşitsizlik], *Working Paper No. 2012/23*, United Nations University World Institute for Development Economics Research (UNU-WIDER), s. 23-24, Erişim tarihi:12 Mayıs 2012, http://www.wider.unu.edu/publications/working-papers/2012/en_GB/wp2012023/_files/87202762177708115/default/wp2012-023.pdf.
- Danışoğlu, Ayşe Çelikel, “Küreselleşmenin Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk Üzerindeki Etkileri”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(5), 2004, 215-239.
- Dansuk, Ercan, *Türkiye’de Yoksulluğun Ölçülmesi ve Sosyo-Ekonomik Yapılarla Ölçülmesi*, (Yayımlanmış Uzmanlık Tezi), DPT, Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü Ücretler ve Gelirler Dairesi Başkanlığı, DPT Yayın No:2472, Ankara 1997.
- De Carolis, Donna Marie and Patrick, Saporito, “Social Capital, Cogniton and Entrepreneurial Opportunies: A Theorical Framework” [Sosyal Sermaye, Bilişsellik ve Girişimcilik Fırsatları: Teorik Bir Çerçeve], *Entrepreneurship Theory and Practice*, 30(1), Ocak 2006, 41-56.

- Dinçoflaz, N. Janset, *Kentteki Kadının Yoksulluğu ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü'nün Kadın Yoksulluğuyla Mücadele Politikaları*, (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi), T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara 2009.
- Doruk, Ece Karadoğan, *Sosyal Sermaye, -İletişimde Strateji ve Kalite Yönetimi/İnsanın Toplumsal Kuruluşu ve Güven-*, Derin Yayınları, İstanbul 2009.
- DPT, *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı/Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyon Raporu* (Rapor No: DPT: 2599-ÖİK: 610), DPT, Ankara 2001.
- DPT, *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı/Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu/Yoksullukla Mücadele Alt Komisyonu Raporu*, DPT, Ankara 2000.
- Drewnowski, Jan, "Poverty: It's Meaning and Measurement" [Yoksulluk: Anlamı ve Ölçümü]. *Development and Change*, 8(2), Nisan 1977, 183-208.
- Duman, Betül ve Alacahan, Osman, "Sosyal Sermaye/Güven Boyutunda Etniklik", *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), 2011, 181- 208.
- Dumanlı, Recep, *Yoksulluk ve Türkiye'deki Boyutları*, (Yayımlanmış Uzmanlık Tezi), DPT-Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Ankara 1996.
- Eğitim Kültür ve Felsefe Hakkında Makale ve Yazılar, Sosyoloji ile İlgili Kavramlar, (t.y.), Erişim tarihi:20 Nisan 2012, <http://www.umutdolu.com/egitim-kultur/sosyoloji/sosyoloji-sozlugu.asp>.
- Ekşi, Hülya, *Sosyal Sermaye –Önemi, Üretimi ve Ölçümü- Üzerine Bir Alan Araştırması*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Konya 2009.
- Ellison, Nicole B., Steinfield, Charles and Lampe, Cliff, "The benefits of Facebook "Friends": Social Capital and College Students' Use of Online Social Network Sites" [Facebook Arkadaşlıklarının Faydaları: Sosyal Sermaye ve Çevrimiçi Sosyal Ağ Kullanan Üniversite Öğrencileri], *Journal of Computer-Mediated Communication*, 12 (4), July 2007, 1143-1168.

- Erdem, Tevfik, “Yoksulluk”, *Feodaliteden Küreselleşmeye Temel Kavramlar ve Süreçler*, Tevfik Erdem (Ed.), (ss. 321-365), Lotus Yayınevi, Ankara 2006.
- Erdoğan, Güzin, “Yoksulluk Tanımları ve Yoksulluk Araştırmaları”, R. Beder Sen (Ed.), *IV. Aile Şurası, “Aile ve Yoksulluk” Bildirileri: 18-20 Mayıs 2004-Ankara*, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, AAK; Genel Yayın No: 122, Ankara 2004.
- Erdoğan, Fatma Erbil, “Türkiye’de Özürlü Yoksulluğu ve Mücadele Politikalarının Değerlendirilmesi: Ankara-Keçiören Örneği”, *T.C.Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı*, Yayın No:50, Ankara, Kasım 2010.
- Ergin, Recibe Aslı, *Sosyal Sermayenin Yöneticiler Bağlamında Ölçülmesine Yönelik Konya Sanayisinde Bir Araştırma*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya 2007.
- Erselcan, Feray, “Disiplinlerarası Ortak Bir Çalışma Alanı Olarak Sosyal Sermaye”, *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 35(2), Aralık 2009.
- Eser, Kadir ve Gökmen, Çisel Ekiz, “Beşeri Sermayenin Ekonomik Gelişme Üzerindeki Etkileri: Dünya Deneyimi ve Türkiye Üzerine Gözlemler”, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 1(2), 2009, 41-56.
- Ferlander, Sara, “The Importance of Different Forms of Social Capital for Health” [Sağlık için Sosyal Sermayenin Farklı Biçimlerinin Önemi], *Acta Sociologica*, 50(2), Haziran 2007.
- Fernandez, Roberto M., Castilla, Emilio J. and Moore, Paul, “Social Capital at Work: Networks and Employment at a Phone Center” [İşte Sosyal Sermaye: Bir Telefon Merkezinde Ağlar ve İstihdam], *American Journal of Sociology*, 105(5), Mart 2000.
- Fırat Kalkınma Ajansı, TRB1 2010-2012 Bölge Kalkınma Planı, Erişim tarihi: 18 Kasım 2012, <http://www.fka.org.tr/ContentDownload/TRB1%202010-2013%20Bölge%20Planı.pdf>
- Field, John, *Sosyal Sermaye*, (2003), (Çev.:Bahar Bilgen ve Bayram Sen), Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2008.
- Fine, Ben, *Social Capital Versus Social Theory, -Political Economy and Social Science at The Turn of The Millennium*, New York: Routledge, 2001.

- Foster, James, Joel Green and Thorbecke, Erik, "A Class of Decomposable Poverty Measures" [Bölünebilir Yoksulluk Ölçütlerinin Sınıflandırılması], *Econometrica*, 52 (3), 1984, 61-766.
- Fu, Qianhong, *Trust, Social Capital, and Organizational Effectiveness*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Faculty of The Virginia Polytechnic Institute and State University, Virginia Devlet Üniversitesi Politeknik Enstitüsü, 2004.
- Fukuyama, Francis, "Social Capital and Civil Society", *IMF Working Paper WP/00/74*, International Monetary Fund, April 2000c, 1-18.
- Fukuyama, Francis, "Social Capital, Civil Society and Development" [Sosyal Sermaye, Sivil Toplum ve Kalkınma], *Third World Quarterly*, 22(1), 2001, 7-20.
- Fukuyama, Francis, *Büyük Çözülme, İnsanın Doğası ve Toplumsal Düzenin Yeniden Oluşumu*, (199), (Çev.: Zeynep Avcı ve Aslı Telli Aydemir), Sabah Kitapları, İstanbul, 2000b.
- Fukuyama, Francis, *Güven: Sosyal Erdemler ve Refahın Yaratılması*, (1995), (Çev.:Ahmet Buğdaycı), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 2000a.
- Goodman, Alissa, Johnson, Paul and Webb, Steven , *Inequality in the UK*, Oxford, Oxford University Press, 1997.
- Gökdayı, İsmail, "Yoksulluk mu Yoksunluk mu? Buzdağının Arkasına Bakış", *Yerel Siyaset Dergisi*, 14, Şubat 2007.
- Granovetter, Mark S., "The Strength of Weak Ties" [Zayıf Bağların Gücü], *American Journal of Sociology*, Mayıs 78, 1973.
- Granovetter, Mark S., *Getting a Job: A Study of Contacts and Careers*, Cambridge, MA: Harvard University Press, 1974.
- Grootaert, Christiaan and Bastelaer, Thierry Van, "Understanding and Measuring Social Capital: A Synthesis of Findings and Recommendations from Social Capital Initiative" [Sosyal Sermayeyi Anlamak ve Ölçmek: Sosyal Sermaye Girişiminden Bulguların ve Önerilerin Bir Sentezi], *Social Capital Initiative Working Paper*, The World Bank, No:24, 2001, 1-31.

- Grootaert, Christiaan and Narayan Deepa, “Local Institutions, Poverty and Household Welfare in Bolivia” [Yerel Kurumlar, Bolivya’da Yoksulluk ve Hanehalkı Refahı], Mimeo, Social Development Department, Washington, DC: World Bank 1999.
- Grootaert, Christiaan, “Does Social Capital Help The Poor? A Synthesis of Findings from the Local Level Institutions Studies in Bolivia, Burkina Faso and Indonesia” [Sosyal Sermaye Yoksulla Yardımcı Olur mu? Bolivya, Burkina Faso ve Endonezya’daki Yerel Kuruluşların Bulgularının Bir Sentezi], Local Level Institutions Working Paper Series, *Working Paper No. 10*. The World Bank, 2001.
- Grootaert, Christiaan, “Social Capital, Household Welfare and Poverty in Indonesia”, [Sosyal Sermaye, Endonezya’da Hanehalkı Refahı ve Yoksulluk], Local Level Institutions Study, *Working Paper No. 6*, Social Development Department, World Bank, Washington D.C., 1999, 1-78.
- Grootaert, Christiaan, Narayan, Deepa, Jones, Veronica Nyhan and Woolcock, Michael, “Measuring Social Capital, An Integrated Questionnaire” [Sosyal Sermayenin Ölçümü: Bütünleşik Bir Çalışma], *Worldbank Working Paper No. 18*, Washington, D.C.2004.
- Grootaert, Christiaan, Oh, G.-T., and Swamy, Anand, “Social Capital and Outcomes in Burkina Faso” [Sosyal Sermaye ve Burkina Faso’da Çıktılar], Mimeo, Social Development Department. Washington, DC: World Bank, 1999.
- Grootaert, Christiaan, “Social Capital: The Missing Link?” [Sosyal Sermaye: Eksik Halka], The World Bank, Social Development Department, *Social Capital Working Paper Series*, No: 3, 1998, 1-24.
- Gujarati Damodar N., *Temel Ekonometri*, (1995), (Çev. Ümit Şenesen ve Gülay Günlük Şenesen), Literatür Yayıncılık, İstanbul 2011.
- Gül, Songül Sallan ve Gül, Hüseyin, Türkiye’de Yoksulluk, Yoksulluk Yardımları ve İstihdam, (Ed. Ayça Duru Sayıcı), *Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları*, (s. 361-396), Yakın Kitabevi Yayınları, İzmir 2008.
- Hanifan, Lyda J., “The Rural School Community Center” [Kırsal Okul Topluluğu Merkezi] [Elektronik Sürüm], *Annals of the American Academy of Political and Social Science, New Possibilities in Education*, 67(1), Eylül 1916, 130-138.

- Harper, Roslyn, “The Measurement of Social Capital in the United Kingdom” [İngiltere’de Sosyal Sermayenin Ölçümü], *Office for National Statistics*, Eylül, 2002, s. 2, Erişim tarihi:19 Nisan 2012, OECD Ağ sitesi:<http://www.oecd.org/dataoecd/22/52/2382339.pdf>.
- Harrel, Frank E., *Regression Modeling Strategies: With Applications to Linear Models, Logistic Regression and Survival Analysis*, Springer, New York, 2001, s. 160-164; David L. Hosmer ve Stanley Lemeshow, *Applied Logistic Regression*, Second Edition, A John Wiley&Sons Publication, 1989.
- Heidt, Gerald E., *A Descriptive, Correlational Analysis Between Social Capital and Performance of Six Sigma Professionals*, A Dissertation Presented in Partial Fulfillment of The Requirements for The Degree Doctor of Management in Organizational Leadership, University of Phoenix, 2006.
- Hoelscher, Mark L., Hoffman, James J. and Dawley, David, “Toward a Social Capital Theory of Competitive Advantage in Medical Groups” [Sağlık Gruplarında Rekabet Üstünlüğünün Bir Sosyal Sermaye Teorisine Doğru], *Health Care Management Review*, 30,(2), April/June 2005, 103-109.
- Hosmer, David W. ve Lemeshow, Stanley, *Applied Lojistik Regresyon*, Wiley Series in Probability and Mathematical Statistic, 1998.
- Hoynes, Hilary W., Page, Marianne E. and Stevens, Ann Huff, “Poverty in America: Trends and explanations” [Amerika’da Yoksulluk: Eğilimler ve Açıklamalar], Paper Prepared for The Journal of Economic Perspectives Symposium on Poverty, *NBER Working Paper No. 11681*, Haziran 2005, ss. 1-54, Erişim tarihi:01 Haziran 2012, <http://www.npc.umich.edu/publications/workingpaper05/paper19/Poverty-6-9-05.pdf>.
- Humphrey, John and Schmitz, Hubert, “Trust and Inter-Firm Relations in Developing and Transition Economies” [Gelişmekte Olan ve Geçiş Ekonomilerinde Firmalar Arası İlişkiler ve Güven], *The Journal of Development Studie*, 34(4), 1998, 32-61.
- Iceland, John Kenworthy, Lane, and Scopilliti, Melissa, “Macroeconomic Performance and Poverty in The 1980s and 1990s: A State Level Analysis” [1980 ve 1990’lı yıllarda Makroekonomik Performans ve Yoksulluk: Ülke Düzeyinde Bir Analiz], *Discussion*

- Paper 1299-05*, Madison, WI: Institute for Research on Poverty, Mayıs 2005, ss. 1-42, Erişim tarihi:01 Haziran 2012, <http://www.irp.wisc.edu/publications/dps/pdfs/dp129905.pdf>.
- Ijaiya, Mukaila A., Sakariyau, O.B., Dauda, C.K., Paiko, I.I. and Zubairu, U.M., “Social Capital and Poverty Reduction in Nigeria: A Case Study of Minna Metropolis” [Nijerya'da Sosyal Sermaye ve Yoksulluğu Azaltma: Minna Metropolis Vaka Çalışması], *International Journal of Business and Social Scienc*, 3(12), Special Issue – June 2012, 229-236.
- Ingham, Barbara, *Economics and Development*, McGraw-Hill, Cambridge, 1995.
- Iyer, Sriya, Kitson Michael and Toh, Bernard, “Social Capital, Economic Growth and Regional Development” [Sosyal Sermaye, Ekonomik Büyüme ve Bölgesel Kalkınma], *Regional Studies*, 39(8), November 2005, 1015-1040.
- İnsel, Ahmet, “İki Yoksulluk Tanımı ve Bir Öneri”, *Toplum ve Bilim Dergisi*, 89, 2001, 62-72.
- Jane, Jacobs, *The Death and Life of Great American Cities*, New York, Random House, 1961.
- Jung, Sun Young and Smith, Richard, “The economics of poverty: Explanatory theories to inform practice” [Yoksulluk Teorileri: Bilgi Pratiklerinin Açıklama Teorileri], *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 16(1-2), 2007, 21-39.
- Kalaycı, Şeref, *SPSS Uygulamalı Çık Değişkenli İstatistik Teknikleri*, Asil Yayın Dağıtım, Ankara 2010.
- Kalkınma Bakanlığı, (t.y.), Erişim tarihi: 28 Ağustos 2012, KB Ağ sitesi: http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/view/14197/BASIN_A%C3%87IKLAMASI-sege_2011-v6.pdf.
- Kapu, Hüsnü, “Sosyal Sermaye ve Organizasyonların Öngörü Yeteneğini Geliştirme Gücü”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 22,(1), Ocak 2008, 260-288.
- Karaçay, Habib, *Sosyo-Ekonomik Kalkınmada Fiziki, Beşeri ve Sosyal Sermaye: Vakıflar Genel Müdürlüğü Örneği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans), Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara 2008.

- Karakaş, Mehmet, “Küresel Yoksulluğun Öteki Yüzü: Yeni Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(2), Aralık 2010.
- Kaşko, Yeliz, *Çoklu Bağlantı Durumunda İkili (Binary) Lojistik Regresyon Modelinde Gerçekleşen I.Tip Hata ve Testin Gücü*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Zootekni Ana Bilim Dalı, 2007.
- Kaya, Zeynep, *Türkiye’de Yoksulluk Analizi: Bir Probit Model Uygulaması*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2011.
- Kennedy, Peter, *Ekonometri Kılavuzu*, (1998), Çevirenler: Muzaffer Sarımeseli ve Şenay Açıkgöz, Gazi Kitabevi, Ankara. 2006.
- Khan, Mahmood Hasan, “Rural Poverty in Developing Countries: Issues and Policies” [Gelişmekte Olan Ülkelerde Kırsal Yoksulluk: Sorunlar ve Politikalar], *IMF WP/00/78*, 2000.
- Kızılgöl, Özlem Ayvaz ve Demir, Çiğdem, “Türkiye’de Yoksulluğun Boyutuna İlişkin Ekonometrik Analizler”, *İşletme ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 2010, 21-32.
- Kızılgöl, Özlem, *Türkiye’de Yoksulluk Sorunu: Ekonometrik Bir Bakış*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi İzmir, 2009.
- Knack, Stephen and Keefer, Philip, “Does Social Capital Have an Economic Payoff? A Cross-Country Investigation” [Sosyal Sermayenin Ekonomik Bir Karşılığı Var mı?: Ülkeler Arası Bir Araştırma] [Elektronik Sürüm], *The Quarterly Journal of Economics*, 112(4), Kasım 1997, 1251-1288.
- Kombarakaran, Francis A., *Effects of Social Capital and Adolescent Extracurricular Activities on School Truancy*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), The Ohio State University 2002, s. 14, Erişim tarihi: 31 Mayıs 2012, <http://etd.ohiolink.edu/view.cgi/Kombarakaran%20Francis.pdf?osu1212002997>
- Koop, Gary, *Introduction to Econometrics*. England: John Wiley&Sons, 2008.
- Koray, Meryem “Büyüyen Yoksulluk -Yoksulluk Sorunu ve Sosyal Hakların Sınırları”, *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, No:42, Mart 2010.

- KOSKEB, “Ekonomik Kalkınmada Sosyal Sermayenin Rolü”, Ekonomik ve Stratejik Araştırmalar Merkez Müdürlüğü, Mart 2005 Ankara, Erişim tarihi: 01 Haziran 2012, <http://www.imes.kosgeb.gov.tr/Pages/UI/Yayinlar.aspx?ref=8&refContent=10>
- Kovacı, Süreyya, Belke, Murat ve Koç, Ali, “İktisadi Kalkınmaya Yeni Yaklaşımlar: Sosyal Sermayenin ve Kurumların Artan Rolü”, International Davraz Congress on Social and Economic Issues Shaping the World’s Future: New Global Dialogue, 24-27 September 2009, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta, Türkiye.
- Kozak, İbrahim Erol, *İnsan-Toplum-İktisat:-İbn Haldun’dan Yola Çıkılarak Çok Yönlü Bir Tahlil Denemesi*, İkinci Baskı, Değişim Yayınları, Adapazarı 1999.
- Körükmez, Lülüfer, *Kent Yoksulluğu ile Mücadelede Kadınların Geliştirdiği Stratejiler ve Toplumsal Cinsiyet Rollerini*, (Ed. Ayça Duru Sayıcı), *Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları*, (s. 207-264), Yakın Kitabevi Yayınları, İzmir 2008.
- Kuyucu, Burcu Akar, *Entelektüel Sermaye Yönetimi*, Yılmaz Argüden (Derleyen), Entelektüel Sermaye, (34-60), ARGE Danışmanlık Yayınları No:07, Kasım 2005.
- Lin, Bou-Wen, Li, Po-Chien and Chen, Ja-Shen, “Social Capital, Capabilities and Entrepreneurial Strategies: A Study of Taiwanese High Tech New Ventures” [Sosyal Sermaye, Yetenekler ve Girişimcilik Stratejileri: Tayvanlı Yüksek Teknolojili Yeni Girişimlerin Üzerine Bir Çalışma], *Technological Forecasting and Social Changes*, No:73, February 2006, 168-181.
- Lin, Nan, “Building a Network Theory of Social Capital” [Sosyal Sermayenin Ağ Teorisinin Oluşturması], *Connections*, 22(1), s. 31, ss. 28-51, Erişim tarihi: 25 Temmuz 2012, <http://www.insna.org/PDF/Keynote/1999.pdf>
- Lin, Nan, “Social Networks and Status Attainment” [Sosyal Ağlar ve Durum Kazanımı], *Annual Review of Sociology*, 25, 1999, ss. 467-487.
- Loflin, Katherine Torres, “*Bonding and Bridging Social Capital and Their Relationship to Community and Political Civic Engagement*” (Yayımlanmamış Doktora Tezi), A Dissertation Submitted to the Faculty of the University of North Carolina at Chapel Hill, 2003.

- Long, J. Scott, *Regression Models for Categorical and Limited Dependent Variables-Advanced Quantitative Techniques in the Social Sciences-*, Sage Publications, New York 1997.
- Loury, Glenn C., “A Dynamic Theory of Racial Income Differences” In P. A Wallace and A. LeMund (eds.) *Women, Minorities, and Employment Discrimination*, Lexington MA, Lexington Books, 1977, 153-188.
- Lyon, John D. and Tsai, Chin-Ling, “A Comparison of Tests for Heteroscedasticity” [Değişen Varyans için Testlerin Bir Karşılaştırması], *The Statistician*, 45, 1996, 337-349.
- Makoka, Donald and Kaplan, Marcus, *Poverty and Vulnerabilty*, Interdisiplanriy Course International Doctoral Studies Programme (Term Paper), University of Bonn, Germany, 2005.
- Marr, Bernard, Schiuma, Gianni and Neely, Andy, “Intellectual capital -defining key performance indicators for organizational knowledge assets” [Entelektüel Sermaye - Örgütsel Bilgi Varlıkları için Anahtar Göstergelerini Tanımlamak], *Business Process Management Journal*, 10(5), 2004, 551-569.
- McKernan, Signe-Mary and Ratcliffe, Caroline, “Events that Trigger Poverty Entries and Exits”, [Yoksulluğa Giriş ve Çıkışları Tetikleyen Olaylar], *Social Science Quarterly*, 86(5), December 2005, 1147-1169.
- Morgan, S.P. ve Teachman, J.D., “Logistic Regression: Description, Examples, and Comparisons” [Lojistik Regresyon: Tanım, Örnek ve Karşılaştırma], *Journal of Marriage and Family*, 50, 1988, 929-936.
- Morris, Matthew, “Social Capital and Poverty in India” [Sosyal Sermaye ve Hindistan’da Yoksulluk], *IDS Working Paper 6*, University of Sussex, 1998.
- Munshi, Kaivan, “Networks in the Modern Economy: Mexican Migrants in the U.S. Labor Market” [Modern Ekonomi Ağları: ABD İşgücü Piyasasında Meksikalı Göçmenler], *The Quarterly Journal of Economics*, Mayıs 2003, 549-599.
- Nahapiet, Janine and Ghoshal, Sumantra, “Social Capital, Intellectual Capital and The Organizational Advantage” [Sosyal Sermaye, Entelektüel Sermaye ve Organizasyonel Üstünlük], *Academy of Management Review*, 23(2), 1998, 242-266.

- Narayan, Deepa and Pritchett, Lant, “Cents and sociability: Household Income and Social Capital in Rural Tanzania” [Sent ve Sosyallik: Hanehalkı Geliri ve Tanzanya Kırsalında Sosyal Sermaye], *Economic Development and Cultural Change*, 47(4), 1999, 871- 897.
- Narayan, Deepa, “Bonds and Bridges: Social Capital and Poverty” [Bağlantılar ve Köprüler:Sosyal Sermaye ve Yoksulluk], *Poverty Group, PREM*, The World Bank, Washington D. C., 1999, 1-80.
- Narayan, Deepa, and Cassidy, Michael F., “A Dimensional Approach to Measuring Social Capital: Development and Validation of a Social Capital Inventory” [Sosyal Sermayenin Ölçümüne Boyutsal Bir Yaklaşım: Bir Sosyal Sermaye Envanterinin Geçerliliği ve Doğrulanması], *Current Sociology*, 49(2), 2001, 59-102.
- National Statistics, Social Capital A Review of the Literature, Social Analysis and Reporting Division Office for National Statistics, 2001, s.17, Erişim tarihi: 28 Ağustos 2012, National Statistics Ağ sitesi: <http://www.ons.gov.uk/ons/search/index.html?pageSize=50&sortBy=none&sortDirection=none&newquery=Social+Capital+A+Review+of+the+Literature>
- Neira, Isabel, Vázquez, Emilia and Portela, Marta “An Empirical Analysis of Social Capital and Economic Growth in Europe (1980-2000)” [Avrupa’da Sosyal Sermaye ve Ekonomik Büyümenin Ampirik Bir Analizi (1980-200)], *Social Indicators Research*, 92(1), 2009, 111-129.
- OECD, *Measurement of Social Capital:The Canadian Experience*, [Sosyal Sermayenin Ölçümü: Kanada Deneyimi], OECD–UK ONS International Conference on Social Capital Measurement, September, August 2002, Erişim tarihi: 19 Haziran 2012, OECD Ağ sitesi: <http://www.oecd.org/dataoecd/21/48/2381103.pdf>
- OECD, *Measuring Social Capital in Belgium* [Belçika’da Sosyal Sermaye Ölçümü], Erişim tarihi: 19 Haziran 2012, OECD Ağ sitesi: <http://www.oecd.org/dataoecd/3/12/2381011.pdf>.
- OECD, *Social Capital: Presentation of the major German statistics and the topics they cover*, [Sosyal Sermaye:Başlıca Alman İstatistikleri ve Kapsadıkları Konular],

- Temmuz 2002, Erişim tarihi: 09 Nisan 2012, OECD Ağ sitesi: <http://www.oecd.org/dataoecd/22/33/2381392.pdf>.
- OECD, *The Well-being of Nations. The Role of Human and Social Capital*, Paris, OECD, 2011.
- OECD, *The Well-being of Nations: The Role of Human and Social Capital*, [Ulusların Refahı: Beşeri ve Sosyal Sermayenin Rolü], Paris 2001, Erişim tarihi: 09 Nisan 2012, OECD Ağ sitesi: <http://www.oecd.org/dataoecd/36/40/33703702.pdf>.
- OECD, *What is Social Capital*, [Sosyal Sermaye Nedir?], OECD Insights: Human Capital, Erişim tarihi: 19 Haziran 2012, OECD Ağ sitesi: <http://www.oecd.org/dataoecd/36/6/37966934.pdf>.
- Oktik, Nurgün, “Yoksulluk Olgusuna Kavramsal ve Kuramsal Yaklaşımlar”, Ayça Duru Sayıcı (Ed.), *Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları*, (s.21-56), Yakın Kitabevi Yayınları, İzmir 2008.
- Okunmadewa, F.Y., Yusuf S.A., and Omonona, B.T., “Social Capital And Poverty Reduction in Nigeria” [Sosyal Sermaye ve Nijerya’da Yoksulluğun Azaltılması], *Revised Report submitted to AERC Collaborative Research*, 2005, s.15. Erişim tarihi: 31 Mayıs 2012, <http://www.sarpmn.org/documents/d0002273/index.php>.
- Özcan, Burcu, *Sosyal Sermaye ve Ekonomik Kalkınma*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2011.
- Özdamar, Kazım, *Paket Programlarla İstatistiksel Veri Analizi*, c. 1, 2. bs., Kaan Kitabevi, Eskişehir, 1999.
- Özdemir, Aytül Ayşe, “Sosyal Ağ Özellikleri Bakış Açısıyla Sosyal Sermaye ve Bilgi Yaratma İlişkisi: Akademisyenler Üzerinde Yapılan Bir Alan Araştırması”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2), 2008.
- Özdemir, Aytül Ayşe, *Sosyal Ağ Özellikleri Bakış Açısıyla Sosyal Sermaye ve Bilgi Yaratma İlişkisi: Akademisyenler Üzerinde Yapılan Bir Alan Araştırması*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir 2007, 81-102.

- Özen, Şükrü ve Aslan, Zuhâl, “İçsel ve Dışsal Sosyal Sermaye Yaklaşımları Açısından Türk Toplumunun Sosyal Sermaye Potansiyeli: Ortadoğu Sanayi ve Ticaret Merkezi (OSTİM) Örneği”, *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, 12 (2), 2006, 130-161.
- Özer, Hüseyin, Doğan, Muhsin ve Tatlı, Halim, *Yoksullukla Mücadelede Mikro kredi Uygulaması Malatya Örneği*, Nobel Yayınları, Ankara, 2012.
- Özer, Hüseyin, *Nitel Değişkenli Ekonometrik Modeller: Teori ve Bir Uygulama*, Nobel Yayıncılık, Ankara 2004.
- Özer, Hüseyin, Özçomak, M. Suphi ve Oktay, Erkan, “Üniversite Öğrencilerinin Cep Telefonu Hat Tercih Olasılığının Belirlenmesi: Atatürk Üniversitesi Örneği”, *Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 7(2), 2006.
- Özgüler, Verda Canbey, “İş Arama Teorisi, Sosyal Ağlar ve İnternet”, *Anadolu Üniversitesi Yayınları*, No:1728, Eskişehir 2007.
- Özsağır, Arif, “Ekonomide Güven Faktörü”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, www.e-sosder.com, 6(20), Bahar 2007, 46-62.
- Öztürk, Şinasi, “Kırsal Yoksulluk ve Neo-Liberal Ekonomi Politikaları”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(5), 2008, 605-634.
- Öztürk, Şinasi, Kırsal Yoksulluk, (Ed. Ayça Duru Sayıcı), *Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları*, (s. 265-299), Yakın Kitabevi Yayınları, İzmir 2008.
- Özyakışır, Deniz, “Beşeri Sermayenin Ekonomik Kalkınma Sürecindeki Rolü: Teorik Bir Değerlendirme”, *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 6(1), 2011, 47-71.
- Putnam, Cynthia and Kolko, Beth, “*Getting Online but Still Living Offline: The Complex Relationship of Technology Adoption and In person Social Networks*”, 2009, ss. 1-8, Erişim tarihi: 31 Mayıs 2012, University of Washington Ağ sitesi: http://dub.washington.edu/djangosite/media/papers/PutnamKolko_Asonam2009.pdf
- Putnam, Robert D. “Bowling Alone: America’s Declining Social Capital” [Yalnız Başına Bowling: Amerika’nın Gerileyen Sosyal Sermayesi], *Journal Of Democracy*, New York 6(1), 1995, 65–78.
- Putnam, Robert D., *Bowling Alone: The Collapse And Revival of American Community*, SIMON&SCHUSTER PAPERBACKS, New York, 2000.

- Putnam, Robert D., Leonardi, Robert and Nonetti, Raffaella Y., *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy* [Demokrasiyi Çalıştırmak: İtalya'da Yurttaşlık Gelenekleri] [Elektronik Sürüm]. New Jersey: Princeton University Press, 1993.
- Putnam, Robert D., *Who Killed Civic America?*, Prospect, March 1996. (Aktaran, Mehmet Karagül ve Mahmut Masca, “Sosyal Sermaye Üzerine Bir İnceleme”, *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (1), Bahar 2005, 37-52.)
- Rahji, M.A.Y. and Fakayode, S.B., “A Multinomial Logit Analysis of Agricultural Credit Rationing by Commercial Banks in Nigeria” [Nijerya’da Ticari Bankalar Tarafından Tarım Kredi Tahsisinin Bir Multinomial Analizi], *International Research Journal of Finance and Economics*, 24, 2009, 90-100.
- Ravallion, Martin and Sen Binayak, “When method matters: monitoring poverty in Bangladesh” [Metod Sözkonusu Olduğunda: Bangladeş’te Yoksulluğun İzlenmesi], *Economic Development and Cultural Change*, 44(4), 1996, 761-792.
- Rea-Holloway, Melinda, “*What’s The Matter With Social Capital? An Inductive Examination*” (Yayımlanmış Doktora Tezi), University of Missouri-Kansas City, Missouri-Kansas 2008, s:25, Erişim tarihi:31 Mayıs 2012, <http://www.google.com.tr/books?id=DbByILdDvAC&printsec=frontcover&hl=tr#v=onepage&q&f=false>.
- Robison, Lindon J., Schmid, A. Allan and Siles, Marcelo E., “Is Social Capital Really Capital?” [Sosyal Sermaye Gerçekten Sermaye midir?], *Review of Social Economy*, 60(1), 2002, 1-21.
- Rodriguez, Adrian G. ve Smith Stephen M., “A Comparison of Determinants of Urban, Rural and Farm Poverty in Costa Rica” [Kosta Rika’da Kent, Kır ve Tarım Yoksulluğun Belirleyicileri Üzerine Bir Karşılaştırma], *World Development*, 22(3), 1994, 381-397.
- Roslan, Abdul-Hakim, Nor Azam, Abdul-Razak and Russayani, İsmail, “Does Social Capital Reduce Poverty? A Case Study of Rural Households in Terengganu Malaysia” [Sosyal Sermaye Yoksulluğu Azalttır mı?: Malezya Terengganu Kırsal Hanehalkı Vaka Çalışması], *European Journal of Social Sciences*, 14(4), 2010.

- Rupasingha, Anil and Goetz, Stephan J., “Social and political forces as determinants of poverty: A spatial analysis” [Yoksulluğun Belirleyicileri Olarak Sosyal ve Politik Güçler], *The Journal of Socio-Economics*, 36, 2007, 650-671.
- Sabatini, Fabio, “Social Capital and The Labour Market” [Sosyal Sermaye ve İşgücü Piyasası], Munich *Personal RePEc Archive*, MPRA Paper No. 6582, 04 January 2008, Erişim tarihi: 18 Nisan 2002, <http://mpa.ub.uni-muenchen.de/6582/>
- Satya, Paul, “A Model of Constructing the Poverty Line” [Yoksulluk Çizgisini Oluşturmaya Yönelik Bir Model], *Journal of Development Economics*, 30, 1989, 129-144.
- Seçer, Barış, “İşgücü Piyasasında Sosyal Sermaye”, *Kamu-İş*, 10(3), 2009, s. 121, ss. 103-130, Erişim tarihi: 18 Nisan 2012, Kamu-İş Ağ sitesi: <http://www.kamu-is.org.tr/pdf/1034.pdf>.
- Seeley, John R., Sim, R. Alexander and Loosley, Elizabeth W., *Crestwood Heights -A Study of the Culture of Suburban Life-*, New York, Basic Books INC. Publishers, 1956.
- Seibert, Scott E., Kraimer, Maria L. and Liden, Robert C., “A Social Capital Theory of Career Success” [Kariyer Başarısına Dair Bir Sosyal Sermaye Teorisi], *Academy of Management Journal*, 44(2), Nisan 2001, ss, 219-225.
- Sen, Amartya, “Capability and Well-Being”, (Eds.) Martha C. Nussbaum and Amartya K. Sen, (ss.30-35), *The Quality of Life*, Oxford: Clarendon Press, 1993.
- Sen, Amartya, “Poverty: An Ordinal Approach to Measurement” [Yoksulluk: Ölçüm için Sıralı Yaklaşım], *Econometrica*, 44 (2), 1976, 219-231.
- Sen, Amartya, *Özgürlükle Kalkınma*, (1999), (Çev. Yavuz Alagon), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2004.
- Serageldin, Ismail and Grootaert, Christiaan, “Defining Social Capital; An Integrating view”, Dasgupta, P. ve Serageldin, I. (Eds.) *Social capital; a multifaceted perspective*, (40-58). Washington, D.C.: World Bank, 2000.
- Shultz, Theodore W., “Reflections on Investment in Man” [İnsan Yatırımı Üzerine Düşünceler] [Elektronik Sürüm], *Journal of Political Economy*, 70(5), October 1962, 1-8.

- Sirven, Nicolas, “Poverty and Vulnerability in Madagascar” [Sosyal Sermaye ve Madakaskar’daki Kırılganlık], *Development Economies*, ss. 1-16, 2006, Erişim tarihi:08 Haziran 2012, <http://www.msh-m.fr/IMG/TexteNicolasSirven.pdf>.
- Smith, Adam, *The Theory of Moral Sentiments*, Indianapolis: Liberty Classics, Cambridge University Press, 2002.
- Social Capital: A Multifaceted Perspective* [Sosyal Sermaye: Çok Yönlü Bir Bakış Açısı], (6-10), The World Bank, Washington DC., 2000.
- Solow, Robert M., “Notes on Social Capital and Economic Performance” [Sosyal Sermaye ve Ekonomik Performans Üzerine Notlar], Dasgupta, ve Serageldin, I. (Eds.)
- Storberg, Julia, “The Evolution of Capital Theory: A Critique of a Theory of Social Capital and Implications for HRD” [Sermaye Teorisinin Evrimi: Sosyal Sermaye Teorisinin Bir Eleştirisi ve İnsan Kaynakları için Çıkarımlar], *Human Resource Development Review*, 1(4), December 2002, 468-499.
- Sun Xiaojie, Clas Rehnberg and Qingyue Meng, “How are individual-level social capital and poverty associated with health equity? A study from two Chinese cities”, [Bireysel Düzeyde Sosyal Sermaye ve Yoksulluğun Sağlık ile İlişkisi Nasıldır?:İki Çin Şehrinden Bir Çalışma], *International Journal for Equity in Health*, 8(2), 2009, 1-13.
- Şener, Ülker, “Yoksullukla Mücadelede Sosyal Güvenlik, Sosyal Yardım Mekanizmaları ve İş Gücü Politikaları”, *Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı Politika Notu*, 2010.
- Şengül, Seda ve Cafrı, Reyhan, “Yoksulluk Ölçümünde Engel ve Rothbarth Eşdeğerlik Ölçekleri”, *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(2), 2010, 47-61.
- Şenses, Fikret, *Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk*, İletişim Yayınları, İstanbul 2009.
- Şimşek, Muammer ve Kadılar, Cem, “Türkiye’de Beşeri Sermaye, İhracat ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Nedensellik Analizi”, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 11(1), 2010, 115-140.
- T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, *Kadın ve Yoksulluk-Politika Dokümanı*, Eylül 2008, Erişim tarihi: 14 Mayıs 2012, http://www.kadininstatusu.gov.tr/upload/mce/eski_site/Pdf/yoksulluk.pdf.

- T.C. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı Kentleşme Şûrası, *Kentsel Yoksulluk, Göç ve Sosyal Politikalar Komisyon Raporu*, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, Ankara 2009.
- TDK, Büyük Türkçe Sözlük, Erişim tarihi: 28 Ağustos 2012, TDK Ağ sitesi: <http://tdkterim.gov.tr/bts/>
- Tekeli, İlhan, *Kent Yoksulluğu ve Modernite'nin Bu Soruya Yaklaşım Seçenekleri Üzerine*, A. Halis Akder, Murat Güvenç (Koord.), *Yoksulluk: Bölgesel Gelişme ve Kırsal Yoksulluk ve Kent Yoksulluğu*, (s. 139-160), TESEV Yayınları 21, İstanbul 2000.
- Temiz, Hasan Ejder, "Dünyada Kronik Yoksulluk ve Önleme Stratejileri", *Çalışma ve Toplum*, 2(17), 2008, ss.61-100.
- Temple, Jonathan, "Growth Effect of Education on Social Capital in the OECD Countries", [OECD Ülkelerinde Eğitimin Sosyal Sermaye Üzerine Büyüme Etkisi], *OECD Working Paper*, No: 00/36, 2000.
- The World Bank Policy Research Working Paper, No: 1223, 1993.
- Torlak, Sülün Evinç ve Yavuzçehre, Pınar Savaş, "Denizli Kent Yoksullarının Yaşam Kalitesi Üzerine Bir İnceleme", *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 17(2), Nisan 2008, 23-44.
- TÜİK, İşgücü İstatistikleri, Erişim tarihi:25 Eylül 2012.
- TÜİK, Yoksulluk Analizleri, Erişim tarihi:03 Mayıs 2012, http://www.tuik.gov.tr/MetaVeri.do?tb_id=23&ust_id=7.
- Türk Dil Kurumu, Güncel Türkçe Sözlük, Erişim tarihi: 19 Nisan 2012, TDK Ağ sitesi: <http://www.tdk.gov.tr>
- Türkdoğan, Orhan, *Türk Toplumunda Yoksulluk Kültürü*, Ahmet Emre Bilgili, İbrahim Altan (Ed.), Yoksulluk Cilt I. (s. 104-109), *Deniz Feneri Yayınları*, İstanbul 2003.
- Tüysüz, Nurettin, *Sosyal Sermayenin Ekonomik Gelişme Açısından Önemi ve Sosyal Sermaye Endeksinin Hesaplanması*, (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi), T.C. Kalkınma Bakanlığı, Ankara 2011.
- UNDP, Human Development Report 2011, *Sustainability and Equity: A Better Future for All 2011*.
- UNDP, Human Development Report 2013, *The Rise of the South: Human Progress in a Diverse World*.

- UNDP, Human Development Report, 2010 *The Real Wealth of Nations: Pathways to Human Development, 20th Anniversary Edition*, Erişim tarihi: 21 Mayıs 2012, <http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr2010/>
- Uphoff, Norman, “Understanding Social Capital: Learning from the Analysis and Experience of Participation” [Sosyal Sermayeyi Anlamak: Katılım Deneyiminden ve Analizinden Öğrenmek], *Institutional Analysis*, (215-253), *Social Capital: A Multifaceted Perspective*, Edited by Ismail Serageldin, Washington, DC, World Bank, ABD, 1999.
- Uygur, Sevil ve Yıldırım, Fetih, “Cinsiyete Bağlı İnsani Gelişme Endeks Yaklaşımları: Türkiye Örneği”, *TİSK Akademi*, (I) 2011, 31-59.
- Uzun, Ayşe Meral, “Yoksulluk Olgusu ve Dünya Bankası”, *Cumhuriyet Üniversitesi İİBF Dergisi*, 4 (2), 2003, 155-173.
- Ünal, Ahmet Zeki, *Sosyal Tabakalaşma Bağlamında Pierre Bourdieu'nun Kültürel Sermaye Kavramı*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2004.
- Vidwans, S.M., “Statistical Mirage of Poverty Alleviation” [Yoksulluğun Azaltılmasında İstatistiksel Yansıma], *Economic and Political Weekly*, 28(35), 1993, 1828-1832.
- Whiteley, Paul, “Economic Growth and Social Capital” [Ekonomik Büyüme ve Sosyal Sermaye] [Elektronik Sürüm], *Political Studies*, 48(3), 2000, 443-466.
- Wilkinson, Richard G., *Unhealthy Societies, -The Afflictions of Inequality-*, London: Routledge, 1996.
- Woolcock, Michael “Social Capital and Economic Development: Toward A Theoretical Synthesis And Policy Framework” [Sosyal Sermaye ve Ekonomik Kalkınma: Teorik Sentez ve Politik Çerçeve], *Theory and Society*, 27(2), 1998, 151-208.
- Woolcock, Michael and Narayan, Deepa, “Social Capital: Implications for Development Theory, Research, and Policy” [Sosyal Sermaye: Kalkınma Teorisi, Araştırmaları ve Politikaları için Çıkarımlar] [Elektronik Sürüm]. *The World Bank Research Observer*, 15 (2), 2000, 225-249.

- Woolcock, Michael, "Social capital and economic development: Toward a theoretical synthesis and policy framework" [Sosyal Sermaye ve Ekonomik Kalkınma: Politika Çerçevesi ve Teorik Senteze Doğru], *Theory and Society*, 27, 1998, 151-208.
- Woolcock, Michael, "Social Capital and Its Meanings" [Sosyal Sermaye ve Anlamı], *Canberra Bulletin of Public Administration*, 98, 2000.
- Woolcock, Michael, "The Place of Social Capital in Understanding Social and Economic Outcomes" [Sosyal ve Ekonomik Çıktıların Anlaşılmasında Sosyal Sermayenin Yeri], 2001, s. 13, Erişim tarihi: 09 Nisan 2012, <http://www.oecd.org/dataoecd/5/13/1824913.pdf>.
- World Bank, (t.y.), Erişim: 27 Ağustos 2012, World Bank Ağ sitesi: <http://www.worldbank.org>.
- World Bank, "Introduction to Poverty Analysis" [Yoksulluk Analizinin Tanıtımı], *World Bank Institute*, August 2005, 1-218, Erişim tarihi: 15 Ağustos 2012, <http://siteresources.worldbank.org/PGLP/Resources/PovertyManual.pdf>
- World Bank, Social Capital-Social Capital and Firms- [Sosyal Sermaye ve Firmalar], Erişim tarihi: 13 Haziran 2012, WB Ağ sitesi: <http://go.worldbank.org/TEE3CNH100>.
- World Bank, *World Development Report 1990: Poverty*, New York, Oxford University Press.
- Wu, Wei-ping, "Dimensions of Social Capital and Firm Competitiveness Improvement: The Mediating Role of Information Sharing" [Sosyal Sermayenin Boyutları ve Firma Rekabetinin İyileştirilmesi: Bilgi Paylaşımının Bağdaştırıcı Rolü], *Journal of Management Studies*, 45(1), January 2008, 122-146.
- Yaylalı, Muammer ve Lebe, Fuat, "Beşeri Sermaye ile İktisadi Büyüme Arasındaki İlişkinin Ampirik Analizi", *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*, 30(1), 2011, 23-51.
- Yaylalı, Muammer, *Mikro İktisat*, Üçüncü Baskı, Beta Yayınları, Erzurum 2003.
- Yusuf S.A., "Social Capital and Household Welfare in Kwara State, Nigeria" [Nijerya Kwara Eyaletinde Sosyal Sermaye ve Hanehalkı Refahı], *Journal of Human Ecology*, 23(3), 2008, 219-229.

Zak, Paul J. and Knack, Stephen, “Trust and Growth” [Güven ve Büyüme], *Economic Journal*, 111(470), 2001, 295-321

Zengin, Eyüp ve Hüseyinov, Sakit, “Azerbaycan’da Yoksulluğu Önleme Politikaları”, *Yardım ve Dayanışma Dergisi*, 2(3), Ocak-Haziran 2011, 17-34.

Yararlanılan İnternet siteleri:

www.tuik.gov.tr

EKLER**EK 1. ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ BİLİMSEL ÇALIŞMA SORU FORMU**

Değerli Katılımcı,

Adım..... Artı Piyasa Araştırma Ltd. Şti.'nin görevlisiyim. Erzurum Atatürk Üniversitesi bünyesinde 4 ilimizde bilimsel bir çalışma yürütmekteyiz. de bu illerimizden birisidir. Bu anket yoksulluğun azaltılmasında sosyal sermayenin etkisinin olup olmadığını araştırmak üzere yapılacak bilimsel bir çalışmada veri setini oluşturmak amacıyla hazırlanmıştır. Adınız-soyadınız ve iletişim bilgilerinin sadece bu anketin gerektiği gibi yapılıp yapılmadığını kontrol etmek amacıyla sorulmaktadır. Bilgileriniz bu çalışma haricinde kullanılmayacak, üçüncü şahıslarla paylaşılmayacaktır. Anketimize vereceğiniz cevapların doğruluğu hususunda elinizden gelen hassasiyeti göstermenizi önemle rica eder, hayatınızda mutluluklar dilerim. Teşekkürler...

Daha geniş bilgi için Halim Tatlı: 0533 6125248

Artı Araştırma : (216) 577 20 98

1. **Yaşınız** :
2. **Cinsiyetiniz** : (1) Erkek (2) Kadın
3. **Medeni durumunuz** : (1) Evli (2) Bekar (3) Eşi ölmüş (4) Boşanmış
4. **Eğitim durumunuz nedir?**
 - (1) Okuryazar değil (2) Okuryazar (diplomasız) (3) İlkokul (5 yıl)
 - (4) İlköğretim/Ortaokul (4) Lise (5) Meslek yüksekokulu
 - (6) Üniversite veya Lisansüstü
5. **Şu anda çalışıyor musunuz?** →(1) Evet (2) Hayır
6. **Mesleğiniz nedir?**
 - (1) Kendisi için çalışan nitelikli serbest meslek sahibi (doktor, eczacı, avukat, mimar, mühendis, mali müşavir)
 - (2) İşletme / imalathane / işyeri sahibi/tüccar (3) Esnaf
 - (4) Devlet memuru (5) Özel sektör çalışanı
 - (6) İşçi (7) Çiftçi, balıkçı, pazarcı
 - (8) Serbest çalışan (terzi, kuaför / berber, zanaatkâr, şoför)
 - (9) Serbest çalışan (danışman, tercüman, özel eğitmen/öğretmen, grafiker, tasarımcı, sporcu, sanatçı)
 - (10) Çalışmıyor/işsiz
 - () Diğer (belirtiniz).....
7. **Ne kadar süredir bu şehirde yaşıyorsunuz? (yıl olarak) :.....yıldır**

8. Aileniz kaç kişiden oluşmaktadır (siz dahil)? :.....kişi
9. Bakmakla yükümlü olduğunuz kişi sayısı nedir? :.....kişi
10. (9. sorunun cevabı “YOK” ise bu soruyu sormayınız) Bakmakla yükümlü olduğunuz fakat birlikte yaşamadığımız (çocuklar) kişilere gönderdiğiniz aylık para miktarı
.....TL
11. Geçen 12 ay içinde vadesi geçmiş herhangi bir borcunuz var mı?
(1) Evet (2) Hayır
12. **Ailenizde** okuyanların/bir okul bitirenlerin sayısı nedir? (siz dahil cevap veriniz)
(1) İlköğretim mezunu sayısı → [] kişi
(2) Ortaöğretim (ortaokul/lise) mezunu sayısı → [] kişi
(3) Yükseköğretim mezunu sayısı → [] kişi
13. Oturduğunuz konut size mi ait? → (1) Evet (2) Hayır

Grup ve ağlar

14. Herhangi bir resmi veya gayri resmi kuruluş, kulüp, ya da dernek üyeliğiniz var mı?
(1) Evet (2) Hayır
15. (14. sorunun cevabı “Hayır” ise bu soruyu sormayınız) Üyesi olduğunuz bu grubun yaşadığınız yerin dışındaki gruplarla etkileşim içerisinde midir veya onlarla iş birliğine gider mi?
(1) Evet, sıklıkla (2) Evet, nadiren (3) Hayır
16. Zor bir durumda kaldığınızda, aileniz veya akrabalarımızın dışındaki kişilerden yardım alabileceğinizi düşünüyor musunuz?
(1) Evet (2) Hayır
17. Yakın arkadaşlarımızla özel meseleleriniz hakkında kolaylıkla konuşabilip onlardan yardım isteyebilir misiniz?
(1) Evet (2) Hayır

Güven ve dayanışma

18. Genel olarak söylemek gerekirse, çoğu insana güvenir misiniz, yoksa diğer insanlarla olan ilişkilerinizde dikkatli olmak mı gerekir?
(1) Evet, çoğu insana güvenirim (2) Hayır, dikkatli olunmalıdır
19. Sizde toplumdaki insanlar genellikle yardımsever midir, yoksa kendi çıkarlarını mı gözetirler?
(1) Evet, insanlar genellikle yardımsever olmaya çabalarlar
(2) Hayır, insanlar çoğunlukla kendi çıkarlarını gözetirler

Kolektif eylem ve iş birliği

20. Son bir yılda toplumsal faydası olan herhangi bir aktiviteye katıldınız mı?
(1) Evet (2) Hayır

21. Sizce toplumun yarısından fazlası ortak kalkınma hedefleri doğrultusunda zaman veya para katkısında bulunurlar mı?

(1) Evet (2) Hayır

22. Sizce toplumdaki insanların ortak problemleri çözmek için iş birliği yapma olasılıkları yüksek midir?

(1) Evet (2) Hayır

Enformasyon ve iletişim

23. Birinci dereceden yakınlarınızın dışında ortalama olarak bir günde beş kez telefondan aranır mısınız?

(1) Evet (2) Hayır

24. Sık sık radyo dinler misiniz? → (1) Evet (2) Hayır

25. Sık sık gazete okur musunuz? → (1) Evet (2) Hayır

26. Sık sık televizyon izler misiniz? → (1) Evet (2) Hayır

27. Sık sık internet kullanır mısınız? → (1) Evet (2) Hayır

Sosyal bütünleşme

28. Sizce toplumdaki birlik ve beraberlik duygusu güçlü müdür? → (1) Evet (2) Hayır

29. Toplumdaki acı ve sıkıntılı durumlarda toplumla aynı hisleri yaşar mısınız?

(1) Evet (2) Hayır

30. Evde yalnızken, kendinizi suça veya şiddette karşı güvende hisseder misiniz?

(1) Evet (2) Hayır

31. Aynı muhitte yaşayan insanlar arasında gelir durumu, statü, etnik durum, din, politik inanç gibi nedenlerden kaynaklanan farklılıklar bulunabilir. Bu farklılaşmanın herhangi bir probleme neden olabileceğini düşünüyor musunuz?

(1) Evet (2) Hayır

32. Dindar mısınız? → (1) Evet (2) Hayır

33. Genelde ne kadar mutlu olduğunuzu düşünürsünüz? (TEK cevap)

(1) Oldukça mutlu (2) Orta derecede mutlu (3) Ne mutlu ne de mutsuz
(4) Orta derecede mutsuz (5) Oldukça mutsuz

Güçlendirme ve politik eylem

34. Günlük faaliyetlerinizi etkileyen kararları alabilme gücüne sahip misiniz?

(1) Evet (2) Hayır

35. Son bir yıl içerisinde, çevrenizdekilerle müşterek olarak toplum yararına bir konu hakkında kamu kurumlarından yada politik liderlerden yardım talebinde bulundunuz mu?

(1) Evet (2) Hayır

36. Son genel seçimde oy kullandınız mı? (1) Evet (2) Hayır

37. İkamet edilen ilin trafik kodu:

(12) Bingöl (23) Elazığ (44) Malatya (62) Tunceli

38. Ailenizin AYLIK ortalama TOPLAM geliri nedir? :TL

39. Sahip olduğunuz fizik varlıkların değeri nedir? (Ev, arsa, tarla, otomobil / traktör / kamyonet / kamyon vb.)

.....TL

40. Gelir kaynaklarınız nedir ve bu kaynaklardan AYLIK ortalama ne kadar gelir elde ediyorsunuz?

(1) Bir işte çalışma karşılığı elde edilen ücret :.....TL

(2) Faiz geliri :.....TL

(3) Sermaye geliri :.....TL

(4) Devlet vs. alınan yardımlar :.....TL

(5) Kira geliri :.....TL

() Diğer (belirtin).....:TL

Görüşülen kişinin:

Adı, soyadı : _____

Telefon no.su : _____

İkamet ettiği mahallenin adı : _____

Veri toplama uzmanının adı, soyadı : _____

İmzası : _____

Anketin yapıldığı tarih : ____/____/2012

Kontrol yöntemi : (1) Edit (2) Telefon (3) Saha/eşlik

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Halim TATLI
Doğum Yeri ve Tarihi	Karlıova-1980
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	İnönü Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Ekonometri Bölümü
Y. Lisans Öğrenimi	Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimler Enstitüsü Biyoistatistik Anabilim Dalı
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri	1-E.Muhsin Doğan ve Halim Tatlı, “İşgücü Verimliliğini Etkileyen Faktörler: Bingöl Devlet Hastanesinde Hemşireler Üzerine Bir Uygulama”, <i>Verimlilik Dergisi</i>, (4), 2010. 2-E.Muhsin Doğan ve Halim Tatlı, “Hastane Verimliliğini Etkileyen Faktörler: Bingöl Devlet Hastanesinde Bir Uygulama”, <i>Ekev Dergisi</i>, 2004. 3- Hüseyin Özer, E.Muhsin Doğan ve Halim Tatlı, <i>Yoksullukla Mücadele Mikrokredi Uygulaması Malatya Örneği</i>, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara 2012.
İş Deneyimi	
Projeler	Yoksullukla Mücadele Programlarından Mikrokredinin Malatya İli Uygulaması Başarı Düzeyinin Değerlendirilmesi, Atatürk Üniversitesi, BAP 2009/341, Proje Çalışması, 2010
Çalıştığı Kurumlar	İstanbul Üniversitesi, Fırat Üniversitesi, Bingöl Sağlık Müdürlüğü, Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu
İletişim	
E-Posta Adresi	halimtatli@hotmail.com
Tarih	22.07.2013